

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN TARIM ÜRÜNLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM ÖZİŞİK

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA 2024

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN TARIM
ÜRÜNLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM ÖZİŞİK

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Esmâ ÖZ KIRIŞ

ANKARA, 2024

ONAY SAYFASI

Gizem ÖZİŞİK tarafından hazırlanan “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Tarım Ürünleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Kurumu	İmza
Prof. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒	Red ☐		
Prof. Dr. Sıddık ÇALIK		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒	Red ☐		
Doç. Dr. Hakan EROL		Ankara Üniversitesi	
Kabul ☒	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 22/10/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih (22/10/2024)

Gizem ÖZİŞİK

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluşum sürecinde danışmanlığı üstlenerek destekte bulunan Sayın Prof. Dr. Esma ÖZ KİRİŞ'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tezim ile ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak eğitim hayatım dahil tüm hayatım boyunca daima yanımda olup, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta annem olmak üzere, aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Gizem ÖZİŞİK

ÖZET

Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Tarım Ürünleri

Yeni Asur Devleti (MÖ ± 911-612), Kuzey Mezopotamya’da yayılım gösteren, ekonomisi tarıma dayalı bir devlettir. Tarım, yalnızca Yeni Asur Devleti’nin ekonomisinin temelini oluşturmakla kalmamış, ayrıca siyasi gücün sağlamlaştırılması için de önemli bir araç olmuştur. Asur kralları, tarımsal faaliyetlerin düzenli bir şekilde sürdürülmesine özen göstermiş ve bu doğrultuda birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. Yeni Asur Devleti’nin yayılım gösterdiği Kuzey Mezopotamya, aldığı yıllık yağış miktarı sayesinde kuru tarımın mümkün olduğu bir bölgedir. Ancak sınırları geniş alanlara yayılmış olan bu devletin sahip olduğu toprakların büyük bir kısmı bozkırlardan oluşmakla birlikte, gerek coğrafi gerekse iklim şartları bakımından farklılıklar da içermektedir. Bu sebeple toprakların büyük bir bölümü, kuru tarımın mümkün olduğu bu bölgenin dışında kalmaktadır. Nitekim coğrafi özellikler ve iklim şartlarındaki değişiklikler toprakta yetiştirilen ürünlerin de çeşitli olmasını sağlamıştır. Yeni Asur Dönemi’ne ait metinler incelendiğinde, bu dönemde yetiştirilen tarım ürünlerinin başında tahıllar ve baklagillerin geldiği anlaşılmaktadır. Asur’un tarım arazilerinde arpa başta olmak üzere, buğday ve emmer buğdayı, darı ve pirinç dahil 4 adet tahıl ürünü yetiştirilmektedir. Metinlerde nohut, mercimek, fiğ ve meyan kökü olmak üzere toplamda 4 adet baklagil ürününün yetiştirildiği görülmektedir. Susam, zeytin, keten, badem ve antepfıstığı ise yetiştirilen yağlı tohum ürünlerindendir. Tarımının yapıldığı bilinen bir diğer ürünler sebzeler ve meyvelerdir. Metinlerde soğan, sarımsak, pırasa, pancar ve salatalık olmak üzere toplam 5 adet sebze rastlanmaktadır. Ayrıca belgelerde kekik, tere, kimyon ve kişniş gibi baharatlı bitkiler de yer almaktadır. Metinlerde rastlanan meyveler ise toplamda 9 adet olup bunlar, elma, incir, hurma, üzüm, nar, muşmula, erik, şeftali ve ayvadır.

Bu çalışmanın amacı, Yeni Asur Dönemi’ne ait metinlerde sıklıkla geçtiği tespit edilen 31 adet tarım ürününü metin örnekleriyle açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Asur Dönemi, Tarım, Tarım Ürünleri.

ABSTRACT

Agricultural Products in Neo-Assyrian Period Texts

The Neo-Assyrian State ($\pm$ 911-612 BC) whose economy was based on agriculture was a state that spread throughout Northern Mesopotamia. In this period agriculture not only formed the basis of state, but also served as an important tool for strengthening political power. The Assyrian kings paid attention to the regular continuation of agricultural activities and made some initiatives for that purpose. Northern Mesopotamia, where the Neo-Assyrian State had spread, was a region where dry farming is possible depends on the annual rainfall. However, the majority of the lands of this state spread over large areas, consist of steppes and also contain differences in terms of both geography and climate conditions. For this reason, a large portion of the lands remain outside this region where dry farming is possible. In fact, changes in geographical features and climatic conditions have also ensured that the products grown on the land are diverse.

In this study is discussed 31 agricultural products that are frequently mentioned in texts from Neo-Assyrian Period. From the explanations of these texts can be understood that in the agricultural lands of Assyria, 4 different cereal products were grown: barley, wheat and emmer wheat, millet and rice. The texts in the indicate that a total of 4 legume products were grown: chickpea, lentil, vetch and licorice root. The oilseed products is sesame, olive, flax, almond and pistachio. Other products is vegetables and fruits. In the texts from this period, 5 vegetables are listed: onion, garlic, leek, beetroot and cucumber. Spicy herbs such as thyme, cress, cumin and coriander, and 9 fruits are also listed in these texts: apple, fig, date, grape, pomegranate, medlar, plum, peach and quince.

Key Words: Neo-Assyrian Period, Agriculture, Agricultural Products.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1.ESKİ MEZOPOTAMYA BÖLGESİ’NİN COĞRAFİ YAPISI.....	9
2. YENİ ASUR DÖNEMİ’NDE TARIM VE SULAMA.....	12
3. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN TAHILLAR.....	22
3.1. ŠE.PAD/ŠE.BAR/ <i>uṭṭatu(m)</i> : Arpa.....	23
3.1.1. Mektuplarda “Arpa”.....	24
3.1.2. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Arpa”.....	38
3.1.3. Çeşitli Türden Metinlerde “Arpa”.....	45
3.1.4. Ticari Bir Ürün Olarak “Arpa”.....	50
3.2. ŠE.GİG/ <i>kibtu</i> : Buğday.....	96
3.2.1. Ticari Bir Ürün Olarak “Buğday”.....	99

3.2.2. ZÍZ.A.AN/ <i>kunāšu</i> : Emmer Buğdayı.....	101
3.3. ŠE.LİL/ <i>kurangu</i> : Pirinç.....	104
3.4. ŠE.AR.ZÍB/ <i>tuhnu</i> : Darı.....	105
4. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN BAKLAGİLLER.....	107
4.1. GÚ.GAL/ <i>šu'u</i> : Nohut.....	107
4.2. GÚ.TUR/ <i>kakkû</i> : Mercimek.....	113
4.3. GİŠ.ŠÉŠ/ <i>šūšu</i> : Meyan Kökü.....	114
3.4. GÚ.NÍG.HAR.RA/ <i>kiššanu</i> : Fiğ.....	115
5. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN YAĞLI TOHUM ÜRÜNLERİ.....	116
5.1. ŠE.GİŠ.Ì/ <i>šamaššammû</i> : Susam.....	116
5.1.1. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Susam”.....	125
5.2. ZÍ.İR.DUM/ <i>sirdu</i> : Zeytin.....	128
5.3. GADA/ <i>kitû</i> : Keten.....	133
5.4. GİŠ.LAM/ <i>šiqdu</i> : Badem.....	134
5.5. GİŠ.LAM.GAL/ <i>buşuttu</i> : Antepfıstığı.....	137
6. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN SEBZELER.....	140
6.1. Ú.SUM.SİKİL.LA.SAR/ <i>šunkû/šumkû</i> : Soğan.....	140
6.2. SUM.SAR/ <i>šūmû</i> : Sarımsak.....	146
6.3. Ú.GA.RAŠ.SAR/ <i>karašu</i> : Pırasa.....	150
6.4. Ú.SUMUN.DAR/ <i>šumuttu</i> : Pancar.....	154
6.5. ÚKUŠ(.SAR)/ <i>qiššû</i> : Salatalık.....	155

7. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN BAHARATLI BİTKİLER.....	157
7.1. Ú.HAR.HAR(.SAR)/ <i>hašiānum</i> : Kekik.....	157
7.2. Ú.ZÀ.HI.LI(.SAR)/ <i>sahlû</i> : Tere.....	158
7.2.1. Bir Cezalandırma Aracı Olarak “Tere”.....	160
7.3 Ú.GAMUN(.SAR)/ <i>kamūnu/kamū’u</i> : Kimyon.....	163
7.4. Ú.ŠE.LÚ.SAR/ <i>kisibirritu</i> : Kışniş.....	164
8. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN MEYVELER.....	165
8.1. GİŠ.HAŠHUR/ <i>hašhūru/šahšūru</i> : Elma (Ağacı).....	165
8.2. GİŠ.PÈŠ/ <i>tittu (ti’ittu)</i> : İncir (Ağacı).....	168
8.3. ZÚ.LUM.MA/ <i>suluppu</i> : Hurma.....	174
8.3.1. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Hurma”.....	178
8.4.GİŠ.GEŠTİN/ <i>ishunnatu</i> : Üzüm.....	181
8.5. GİŠ.NU.ÚR.MA/ <i>nurmû/hurmû</i> : Nar.....	185
8.6. GİŠ.KİB/ <i>šallūru(m)</i> : Muşmula.....	188
8.7. <i>angašu</i> : Erik.....	190
8.8. <i>hahhu</i> : Şeftali.....	191
8.9. GİŠ.HAŠHUR.KUR.RA/ <i>supurgillu</i> : Ayva.....	192
9. SONUÇ.....	196
10. KAYNAKÇA.....	204
11. EKLER.....	217

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Çalışmada yer alan simgeler ve kısaltmalar aşağıdaki gibidir.

Simgeler	Açıklamalar
[...]	: Tabletın ilgili kısmında küçük bir kırık olduğunu ifade eder.
[.....]	: Tabletın ilgili kısmında büyük bir kırık olduğunu ifade eder.
()	: Çeviriye yapılan eklemeyi ifade etmektedir.
X	: Metinde okunamayan işaret veya işaret grubunu ifade eder.
?	: Belirsiz okuma anlamına gelmektedir.
/	: Ve/veya anlamındadır.
±	: “Yaklaşık olarak” anlamına gelmektedir.
...	: Belgede devam eden ama çeviride verilmeyen kısımları ifade eder.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ACP	: Archives d’un centre provincial de l’empire assyrien
AHw	: Akkadisches Handwörterbuch
Ass.	: Assyrian (Asurca)
ARAB	: Ancient Records of Assyria and Babylonia
BC	: Before Christ
Bkz.	: Bakınız
CAD	: Chicago Assyrian Dictionary

CDA	: A Concise Dictionary of Akkadian
CTN	: Cuneiform Texts From Nimrud
Ed.	: Editör
G.M.	: Güray Müze
GN	: Geographical name (coğrafi isim)
MÖ	: Milattan önce
NN	: Uncertain personel name (belirsiz şahıs adı)
No.	: Numara
pl.	: Plural (çoğul)
PN	: Personel name (şahıs adı)
PNA	: The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire
r.	: Reverse (arka yüz)
RIMA	: Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period
RINAP	: Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period
s.	: Sayfa
SAA	: State Archives of Assyria
SAAB	: State Archives of Assyria Bulletin
SAAS	: State Archives of Assyria
StAT	: Studien zu den Assur-Texten
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume

ŞEKİLLER DİZİNİ

Harita 1: Mezopotamya ve yakın çevresi.....	217
Şekil 1: II. Asurnasirpal dönemine ait Ziyafet Steli.....	218
Şekil 2: II. Sargon dönemine ait bir duvar kabartması.....	219
Şekil 3: Sanherip döneminde kurulan kanallar.....	219
Şekil 4: Sanherip'in ilk sefer silindiri.....	220
Şekil 5: Sanherip dönemine ait bir duvar kabartmasına ait çizim.....	220
Şekil 6: Asurbanipal döneminde kurulmuş olan bahçeyi tasvir eden bir duvar kabartması.....	221
Şekil 7: Asurbanipal dönemine bir ziyafet şölenini tasvir eden ait duvar kabartması.....	221

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Borç alınıp-borç verilen ticari bir ürün olarak “arpa”	222
--	-----

GİRİŞ

“Yeni Asur Dönemi (MÖ ± 911-612)” gerek siyasi gerekse ekonomik bakımdan Asur tarihinin en parlak dönemini temsil etmektedir. Özellikle II. Sargon (MÖ 722-705) ile başlayıp Sanherip (MÖ 705-680), Asarhaddon (MÖ 680-668) ve Asurbanipal (MÖ 668-626) ile devam eden dönemde Asur Devleti, büyük bir imparatorluk olarak anılmıştır.¹

Yeni Asur, sınırları geniş alanlara yayılmış, ekonomisi tarıma dayalı bir devlettir. Tarım, Mezopotamya’da hüküm süren devletlerin tamamında olduğu gibi, Yeni Asur Dönemi’nde de yalnızca ekonominin temelini oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda siyasi gücün sağlam bir şekilde elde tutulabilmesi için de önemli bir role sahip olmuştur.² Asur kralları, hem tarımsal faaliyetlerin düzenli bir şekilde sürdürülmesine hem de tarım alanlarının genişletilmesine önem vermişlerdir. Nitekim bu doğrultuda birtakım politikalar uygulanmıştır. Asur kralları, yeni yerleşim yerleri ve sulama sistemleri kurarak daha önce üzerinde tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmediği ya da kısmen gerçekleştirildiği arazileri, tam manasıyla bir tarım arazisine dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Öyle ki askeri seferlere çıkacakları yerlerin bile tarım arazileri bakımından zengin olmasına özen göstermişlerdir.³ Ayrıca ele geçirilen yerlerde bulunan insanları ortadan kaldırmak yerine onları, toplu nüfus nakilleriyle yerleşim yerlerine yerleştirerek tarımsal faaliyetlerde onların iş gücünden de yararlanmışlardır.⁴

Yeni Asur Devleti’nin yayılım gösterdiği Kuzey Mezopotamya, aldığı yıllık yağış miktarı sebebiyle kuru tarımın mümkün olduğu bir bölgedir. Ancak sınırları geniş alanlara yayılmış olan bu devletin, sahip olduğu topraklar çoğunlukla bozkırlardan oluşmaktaydı. Bu sebeple Asur devletine ait toprakların büyük bir kısmı kuru tarımın mümkün olduğu bu alanın dışında kalmaktadır. Aynı zamanda Asur sınırları içerisindeki bölgelerde de iklim ve

¹ L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları: 2020, s.122.

² Govert van Driel, “The Mesopotamian North: Land Use, an Attempt”, *Rainfall and Agriculture in Northern Mesopotamia*, ed. R. M. Jas, Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut Te İstanbul, 2000, s. 266; Bustenay Oded, *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1979, s.91.

³ Cemre Aslan ve Okay Pekşen, “Yeni Asur Dönemi’nde Asur Devleti’nin Batı Seferlerinin İktisadi Kazanımları ve Bu Kazanımların Korunmasına Yönelik Faaliyetler”, *Near East Historical Review*, 11/1, (2021), s.3; Mehmet Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat*, ed. L.G. Gökçek-E. Yıldırım-O. Pekşen, İstanbul: Değişim Yayınları, 2023, s.158-159.

⁴ Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, s.160.

yer şekilleri bakımından farklılıklar görülebilmekteydi. Bu durum, toprakta çeşitli türden ürünlerin yetiştirilebilmesine imkan sağlamıştır. Böylece Yeni Asur'un tarım arazilerinde, tahıllar, baklagiller, sebzeler ve meyveler gibi çeşitli türden tarım ürünleri yetiştirilebilmiştir. Yeni Asur Dönemi'nde yetiştirilen başlıca tarım ürünü tahıllardır.⁵ Bu tahıl ürünlerinin başında ise arpa ve buğday gelmektedir. Arpa, Mezopotamya genelinde yetiştirilmek için en çok tercih edilen tarım ürünüdür. Arpa ve buğdayın yanı sıra darı ve pirinç de yetiştirilmektedir. Tahıllarla birlikte baklagillerin de yetiştirildiği bilinmektedir. Nohut, mercimek, bezelye ise yetiştirilen baklagil ürünlerinden bazılarıdır. Ayrıca bu dönemde susam, keten ve zeytin gibi yağlı tohum ürünleri de yetiştirilmiştir.⁶

Tahıllar ve baklagillerden sonra Yeni Asur topraklarında yetiştirilen bir diğer tarımsal ürünler sebzeler ve meyvelerdir. Bu dönemde sebzeler, genellikle bahçe gibi alanlarda -hurma gibi uzun boylu- palmye olarak adlandırılan ağaçların gölgesinde yetiştirilmekteydi. Asur bahçelerinde yetiştirilen sebzeler arasında soğan, sarımsak, pırasa, pancar, salatalık, turp, havuç, kavun ve balkabağı gibi sebzeler bulunmaktadır. Ayrıca bahçelerde tere, hardal, kimyon, kişniş gibi baharatlı ve aromatik bitkilerin de yetiştirildiği bilinmektedir. Asur bahçelerinde yetiştirilen bir diğer ürün meyvelerdir. Hurma başta olmak üzere incir, elma, nar, erik, kayısı, üzüm, armut, kiraz, badem, fındık ve fıstık yetiştirildiği bilinen meyvelerdir.⁷

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde en sık karşılaşılan tarım ürününün anlatıldığı bu çalışmada, 31 adet tarım ürünü yer almaktadır. Tez, sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde sırasıyla, “Mezopotamya Bölgesi'nin coğrafi yapısına”, “Yeni Asur'da tarım ve sulamaya”, “tahıllara”, “baklagillere”, “yağlı tohum ürünlerine”, “sebzelere”, “baharatlı bitkilere” ve “meyvelere (ağaçlarına)” yer verilmiştir.

Tezin birinci bölümü, “Eski Mezopotamya Bölgesi'nin Coğrafi Yapısı” adlı ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, Mezopotamya adının nereden geldiğine,

⁵ Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, s.167-169.

⁶ Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, s.169; Karen Rhea Nemet-Nejat, *Daily Life In Ancient Mesopotamia*, London: Greenwood Press, 2001, s.247; Ebru Mandacı, *Eski Mezopotamya'da Ekonomik Hayat*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2019, s.30-31.

⁷ George Rawlinson, *The Five Great Monarchies Of The Ancient Eastern World, Vol. 1*, London: John Murray, Albermarle Street, 1862, s.274; Stefania Edmundo, *Commensality and Ceremonial Melas in the Neo-Assyrian Period*, Venezia: Edizioni Ca'Foscari-Digital Publishing, 2015, s.195-196; Stephen Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, New York: Facts on File, 2003, s.245; F.A.M. Wiggerman, “Agriculture As Civilization: Sages, Farmers, And Barbarians”, *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, ed. K. Radner-E. Robson, London: Oxford University Press, 211, s.668.

Mezopotamya Bölgesi'nin konumuna, Fırat ve Dicle nehirlerine, Mezopotamya'nın iklim ve yer şekillerine değinilmiştir.

Tezin ikinci bölümü, “Yeni Asur Dönemi’nde Tarım ve Sulama” adlı ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, Asur krallarının tarım arazilerine verdiği önem, toprak mülkiyeti, tarımsal faaliyetlerle yetiştirilen ürünler ve sulama sistemi anlatılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü, “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Tahıllar” adlı ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, “ŠE.PAD/ŠE.BAR/*uṭṭatu(m)*: arpa”, “ŠE.GÍG/*kibtu*: buğday”, “ŠE.LİL/*kurangu*: pirinç” ve “ŠE.AR.ZÍB/*tuhnu*: darı” olmak üzere 4 adet tahıl ürünü anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümün “ŠE.PAD/ŠE.BAR/*uṭṭatu(m)*: arpa” adlı ilk ara başlığı altında ele alınan arpa, tüm çalışma dikkate alındığında kapsam bakımından en fazla içeriğe sahip olan tarım ürünüdür. Bu kısım kendi içinde 4 alt başlığa ayrılmıştır. Bu alt başlıklar, “Mektuplarda Arpa”, “Astrolojik İçerikli Raporlarda Arpa”, “Çeşitli Türden Metinlerde Arpa” ve “Ticari Bir Ürün Olarak Arpa” şeklinde olup, metin türleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Birinci bölümün, “ŠE.GÍG/*kibtu*: buğday adlı ikinci ara başlığında ise “Ticari Bir Ürün Olarak Buğday” ve “ZÍZ.A.AN/*kunāšu*: emmer buğdayı” olmak üzere iki adet alt başlık bulunmaktadır.

Tezin dördüncü bölümü, “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Baklagiller” adlı başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, 4 adet baklagil ürünü yer almaktadır. Bu baklagiller; “GÚ.GAL/šu: nohut”, “GÚ.TUR/*kakkû*: mercimek”, “GÍŠ.ŠÉŠ/šu: meyan kökü” ve “GÚ.NÍG.HAR.RA/*kiššanu*: fiğ” adlı ara başlıklarda anlatılmıştır.

Tezin beşinci bölümünü yağlı tohum ürünleri oluşturmaktadır. “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Yağlı Tohum Ürünleri” adlı başlık altında ele alınan bu bölümde, “ŠE.GÍŠ.Ì/*šamaššammû*: susam”, “ZÍ.İR.DUM/*sirdu*: zeytin”, “GADA/*kitû*: keten”, “GÍŠ.LAM/š*iqdu*: badem” ve “GÍŠ.LAM.GAL/*buṭuttu*: antepfıstığı” olmak üzere 5 adet yağlı tohum ürünü anlatılmıştır.

Tezin altıncı bölümü, “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Sebzeler” adlı ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, 5 adet sebze anlatılmıştır. Bu sebzeler, “Ú.SUM.SÍKİL.LA.SAR/šunkû/šumkû: soğan”, “SUM.SAR/šūmû: sarımsak”,

“Ú.GA.RAŠ.SAR/*karašu*: pırasa” , “Ú.SUMUN.DAR/ *šumuttu*: pancar” ve ÚKUŠ(.SAR)/*qiššû*: salatalık” adlı ara başlıklarda açıklanmıştır.

Tezin yedinci bölümünü baharatlı bitkiler oluşturmaktadır. Bu bölüm “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Baharatlı Bitkiler” başlığıyla ele alınmıştır. 4 adet baharatlı bitkinin anlatıldığı bu bölümde, “Ú.HAR.HAR(.SAR)/*hašīānum*: kekik”, “Ú.ZÀ.HI.LI(.SAR)/*sahlû*: tere”, “Ú.GAMUN(.SAR)/(*kamūnu/kamū*’u: kimyon” ve “Ú.ŠE.LÚ.SAR/ *kisibirrītu*: kişniş” adlı baharatlı bitkilerden bahsedilmiştir.

Tezin sekizinci ve son ana bölümü ise “Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Meyveler” adlı başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde, metin taramaları neticesinde tespit edilmiş 9 adet meyve (ağacı) yer almaktadır. Bu meyveler (ağaçları); “GİŠ.HAŠHUR/*hašhūru/šahšūru*: elma”, “GİŠ.PÈŠ/*tittu/ti*’ittu: incir”, “ZÚ.LUM.MA/*suluppu*: hurma”, “GİŠ.GEŠTİN/*ishunnatu*: üzüm”, “GİŠ.NU.ÚR.MA/*nurmû/lurmû*: nar”, “GİŠ.KİB/*šallūru(m)*: muşmula”, “*angašu*: erik”, “*hahhu*: şeftali” ve “GİŠ.HAŠHUR.KUR.RA/*supurgillu*: ayva” şeklindedir.

Kaynaklar ve Metodoloji

Bu çalışmada, Yeni Asur Dönemi’nin ana kaynaklarından biri olan ve “Asur Devlet Arşivleri” olarak bilinen *State Archives of Assyria* (SAA) serisinden yararlanılmıştır. Asur Devlet Arşivleri serisi 21 ciltten⁸ oluşmaktadır. Bu seri içerisinde farklı araştırmacılar

⁸ Simo Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, Helsinki: Helsinki University Press, 1987; Simo Parpola and Kazuko Watanabe, *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*, Helsinki: Helsinki University Press, 1988; Alasdair Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, Helsinki: Helsinki University Press, 1989; Ivan Starr, *Queries to the Sungod: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, Helsinki: Helsinki University Press, 1990; Giovanni B. Lanfranchi and Simo Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, Helsinki: Helsinki University Press, 1990; Theodore Kwasman and Simo Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, Helsinki: Helsinki University Press, 1991; Frederick Mario Fales and John Nicholas Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, Helsinki: Helsinki University Press, 1992; Hermann Hunger, *Astrological Reports to Assyrian King*, Helsinki: Helsinki University Press, 1992; Simo Parpola, *Assyrian Prophecies*, Helsinki: Helsinki University Press, 1997; Simo Parpola, *Letters From Assyrian and Babylonian Scholars*, Helsinki: Helsinki University Press, 1993; Frederick Mario Fales and John Nicholas Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, Helsinki: Helsinki University Press, 1995; Laura Kataja and Robert Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*, Helsinki: Helsinki University Press, 1995; Steven W. Cole and Peter Machinist, *Letters From Priests to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal*, Helsinki: Helsinki University Press, 1998; Raija Mattila, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Šin-šarru-iškun*, Helsinki: Helsinki University Press, 2002; Andreas Fuchs and Simo Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, Helsinki: Helsinki University Press, 2001; Mikko Luukko and Greta van Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, Helsinki: Helsinki University Press, 2002; Manfred Dietrich, *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib*, Helsinki: Helsinki University Press, 2003; Frances Reynolds, *The*

tarafından Akadca'dan transkripsiyon ve tercümeleri yapılmış 5058 metin bulunmaktadır. Bu metinler, idari mektuplar, idari kayıtlar, astrolojik raporlar, kararnameler, bağışlar, kehânet mektupları, ritüel metinleri, antlaşmalar ve sunu listeleri gibi çok zengin içeriklere sahiptir. Bu seriler içerisindeki belgelerin büyük bir bölümü Yeni Asur kralı II. Sargon dönemine aittir. SAA 01, SAA 05 ve SAA 15. ciltleri, II. Sargon dönemine ait mektupları içermektedir. SAA 17. cildinde II. Sargon ve Sanherip dönemlerine, SAA 19. cildinde ise III. Tiglat-pileser ve II. Sargon dönemlerine ait metinler bulunmaktadır.

Çalışmada yararlanılan bir diğer temel kaynak kraliyet yazıtlarıdır. Kraliyet yazıtları aracılığıyla, hem Asur kronolojisi hem de kralların saltanat yılları süresince gerçekleştirdikleri icraatlar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Asur kralları I. Tiglat-pileser ve III. Tiglat-pileser arasında geçen dönemler için *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*⁹ ve *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*¹⁰, III. Tiglat-pileser ve V. Salmanassar dönemleri için *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC)*¹¹, II. Sargon dönemi için *The Royal Inscriptions of Sargon II, Kings of Assyria (721-705 BC)*¹², Sanherip dönemi için *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part I ve Part II*¹³, Asarhaddon dönemi için *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*¹⁴, Asurbanipal, Aşşūr-etel-ilāni ve Sîn-šarru-iškun dönemleri için ise *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-*

Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sîn-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia, Helsinki: Helsinki University Press, 2003; Mikko Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2012; Simo Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, USA: The Neo-Assyria Texts Corpus Project, 2017; Simo Parpola, *The Correspondence of Assurbanipal, Part I: Letters from Assyria, Babylonia, and Vassal States* Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2018.

⁹ Albert Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period Volume 2), Toronto: University of Toronto Press, 1991.

¹⁰ Albert Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period Volume 3), Toronto: University of Toronto Press, 1996.

¹¹ Hayim Tadmor and Shigeo Yamada, *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria*, (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period Volume 1), Indiana: Eisenbrauns, 2011.

¹² Grant Frame, *The Royal Inscriptions of Sargon II, Kings of Assyria (721-705 BC)*, (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period Volume 2), Pennsylvania: Eisenbrauns, 2021.

¹³ Albert Kirk Grayson and Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part I*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 3/1), Indiana: Eisenbrauns, 2012; Albert Kirk Grayson and Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 3/2), Indiana: Eisenbrauns, 2014.

¹⁴ Erle Leichty, *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 4), Indiana: Eisenbrauns, 2011.

631 BC), *Aššur-etel-ilāni* (630-627 BC) and *Sîn-šarra-iškun* (626-612 BC), *Kings of Assyria, Part I* ve *Part II*'den¹⁵ yararlanılmıştır.

Çalışmada geçen Akadca kelimelerin anlamlarını öğrenmek için *Chicago Assyrian Dictionary* (CAD) adlı sözlüğün 26 cildinden¹⁶, ayrıca *A Concise Dictionary of Akkadian* (CDA) adlı sözlük¹⁷ ve *Akkadisches Handwörterbuch* (AHw)¹⁸ adlı sözlükten yararlanılmıştır. Yeni Asur Dönemi'ne ait belgelerde geçen şahıslar ve bu şahısların geçtiği ilgili belge hakkında daha detaylı bilgi sahibi olabilmek için *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire* (PNA) serisinden faydalanılmıştır. PNA serisi 6 ciltten¹⁹ oluşmaktadır. Belgeler içerisinde “isim yılı” olarak belirli bir yılı işaret ettiğini anladığımız ifadenin sayısal olarak hangi yıla tekabül ettiğini öğrenmek için *The Eponyms of the Assyrian Empire 910-612 BC* (SAAS II)'ye²⁰ başvurulmuştur.

Bahsettiğimiz ana kaynaklara ek olarak kitaplar, kitap bölümleri ve makalelerden de yararlanılmıştır. Buna göre; H. H. Duymuş Florioti tarafından yayınlanan *Asur Sarayında Beslenme: Yeni Asur Devri*²¹ adlı makaleden, hem Yeni Asur Dönemi'nin beslenme kültürü hem de bu dönemde tüketilen tarım ürünleri hakkında fikir sahibi olunmaktadır. M. Kurt, *Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim*²² adlı kitap

¹⁵ Jamie Novotny and Joshua Jeffers, *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Sîn-šarra-iškun (626-612 BC), Kings of Assyria, Part I*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 5/1), Indiana: Eisenbrauns, 2018; Jamie Novotny and Joshua Jeffers, *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Sîn-šarra-iškun (626-612 BC), Kings of Assyria, Part II*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 5/2), Indiana: Eisenbrauns, 2023.

¹⁶ CAD A/I; CAD A/II; CAD B; CAD D; CAD E; CAD G; CAD H; CAD İ-J; CAD K; CAD L; CAD M/I; CAD M/II; CAD N/I; CAD N/II; CAD P; CAD Q; CAD R; CAD S; CAD Ş; CAD Ş/I; CAD Ş/II; CAD Ş/III; CAD T; CAD T; CAD U-W; CAD Z.

¹⁷ Jeremy Black vd. ed., *A Concise Dictionary of Akkadian*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.

¹⁸ Wolfram Von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch* (AHw I), Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965; Wolfram Von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch* (AHw III), Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1974.

¹⁹ Karen Radner ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 1, Part I: A)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1998; Karen Radner ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 1, Part II: B-G)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1999; Heather D. Baker ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 2, Part I: H-K)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2000; Heather D. Baker ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 2, Part II: L-N)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001; Heather D. Baker ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 3, Part I: P-Ş)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2002; Heather D. Baker ed., *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 3, Part II: Ş-Z)*, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2011.

²⁰ Alan Millard, *The Eponyms of the Assyrian Empire 910-612 BC* (State Archives of Assyria Studies Volume II), Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1994.

²¹ H. Hande Duymuş Florioti, “Asur Sarayında Beslenme: Yeni Asur Devri”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11/34, (2018), s.25-42.

²² Mehmet Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İktisadi ve Ziraî Hayat*, ed. L.G. Gökçek-E. Yıldırım-O. Pekşen, İstanbul: Değişim Yayınları, 2023, s.155-187.

bölümünde, tarımsal faaliyetlere, tarım ürünlerine ve sulamaya değinmiştir. A. Uhri, *Boğaz Derdi*²³ adlı kitabında, arkeolojik, arkeobotanik, tarihsel ve etimolojik verilerden faydalanarak tarımı, çeşitli türden tarım ürünlerini ve beslenmeyi ele almıştır. K. Radner tarafından yayınlanan *How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources*²⁴ ve *Economy, Society, and Daily Life in Neo-Assyrian Period*²⁵ adlı makaleler aracılığıyla, Yeni Asur Dönemi'nde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler ve ekilen tarım ürünleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Yeni Asur Dönemi metinlerinde geçen toplamda 31 adet tarım ürünü, yukarıda bahsi geçen ilgili metinlerin taranması yoluyla çalışmaya eklenmiştir. Bu tarım ürünlerini tespit edebilmek için *A Concise Dictionary of Akkadian* (CDA) adlı sözlük üzerinde 1 ay boyunca tarama yapılmıştır. Yapılan taramalar neticesinde elde edilen tarım ürünlerine ait terimlerin anlamları ve sınıflandırılması için *Chicago Assyrian Dictionary* (CAD) adlı sözlüğün 26 cildi üzerinde çalışılmıştır.

Sözlük taramaları sonucunda tespit edilen tarım ürünleri, *State Archives of Assyria* (SAA) serisinin 21 cildinde taranmıştır. Sözlük taramalarına ek olarak yeni tarım ürünlerine ulaşılmıştır. Asur Devlet arşivleri serisinin tamamında bulunan toplamda 5058 metin üzerinde tek tek tarama yapılarak ilgili tarım ürününün geçtiği metinler tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde *Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period* (PINAP) adıyla yayınlanan Yeni Asur Dönemi kraliyet yazıtları içerisinde bulunan 1005 metin üzerinde tarama yapılarak Yeni Asur kralları zamanındaki tarım ürün ürünleri tespit edilmiştir. SAA ve PINAP serilerinin yanı sıra *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods* (RIMA) serisinin de ilgili ciltlerinde benzer taramalar yapılmıştır. Bu tarama işlemi 5 ay kadar sürmüştür.

İlgili kaynaklarda bulunan metinler üzerinde 2 ay boyunca yapılan taramalarla tarım ürünlerinin geçtiği metinler tespit edilmiş ve elde edilen metin numaraları gruplar halinde tek tek kayıt altına alınmıştır. Daha sonra kayıt alınan ilgili metinlerin ve ulaşılan diğer yabancı kaynakların İngilizce'den tercümesi yapılmaya başlanmıştır. Yapılan tercümeler

²³ Ahmet Uhri, *Boğaz Derdi: Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*, İzmir: Ege Yayınları, 2011.

²⁴ Karen Radner, "How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?", *Rainfall and Agriculture in Northern Mesopotamia*, ed. R. M. Jas, Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut Te İstanbul, 2000, s.233-246.

²⁵ Karen Radner, "Economy, Society, and Daily Life in Neo-Assyrian Period", *A Companion To Assyria*, ed. Eckart Frahm, New Haven: Wiley Blackwell, 2017, s.209-228.

sonucunda çalışmada kullanılacak olan metinler ve kaynaklar içerisinde bir eleme yapılarak çalışma son durumuna ulaşmıştır.

Metinler içerisinde yer alan şahıslar ve ilgili metin hakkında daha detaylı bir bilgiye ulaşabilmek adına PNA serisine ve tarihlendirme için de SAAS II'ye yeri geldikçe başvurularak bilgi edinilmiştir.

Tüm bu işlemler neticesinde çalışmada, metinlerde en sık geçen 31 adet tarım ürününün ele alınmasına karar verilmiştir.

Çalışmanın kapsamını, Yeni Asur Dönemi (MÖ ± 911-612) metinlerinde geçen tarım ürünleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise, Yeni Asur Dönemi'nde tarım ne ifade etmektedir?, Yeni Asur Dönemine ait metinlerde geçen tarım ürünleri nelerdir?, tespit edilen tarım ürünlerinin işlevi nedir? gibi sorulara cevap aramaktır.

Daha önceden Yeni Asur Dönemi metinlerinde geçen tarım ürünleri ile ilgili yapılmış kapsamlı ve spesifik bir tez çalışması bulunmamaktadır. Böyle bir çalışma konusu ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

1. ESKİ MEZOPOTAMYA BÖLGESİ'NİN COĞRAFİ YAPISI

Mezopotamya, Eski Yunanca “*mesos* (orta)”, “*potamos* (ırmak)” kelimelerinin ve yer adlarına getirilen “-ia” ekinin bir araya getirilmesi sonucuyla türetilmiş bir addır. İslami kaynaklarda ise Mezopotamya, “El-Cezire” ve “Irak-i Arab” olarak adlandırılmıştır. Mezopotamya, en bilindik tanımıyla “iki nehir arasındaki yer” anlamındadır. Bu iki nehir, Fırat ve Dicle nehirleri olup Mezopotamya’nın iç sınırları bu nehirler aracılığıyla belirlenmektedir. Günümüzde ise kuzeyde Toros Dağları, güneyde Basra Körfezi, doğuda Zagros Dağları ve batıda ise Suriye Çölü ile sınırlanmış bölge, Mezopotamya adını almaktadır²⁶ (Harita 1) . Ayrıca Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında önemli bir kesişim konumunda olan Mezopotamya, günümüzde Orta Doğu olarak adlandırdığımız bölgenin bir parçasıdır.²⁷

Mısır’a hayat veren Nil Nehri gibi Mezopotamya coğrafyasının hayat kaynağı da Fırat ve Dicle nehirleridir. Fırat Nehri, Eski Doğu kaynaklarında, Sumerce “*Buranun/Buranunu*”, Akadca “*Purattu*”, Antik Batı kaynaklarında da “*Euphrates*” olarak geçmektedir. Dicle Nehri ise Sumerce “*İdigna/İdigina*”, Akadca “*İdiglat*”, Antik Batı kaynaklarında ise “*Tigris*” olarak bilinmektedir.²⁸ Fırat ve Dicle, Arapça kaynaklarda ise “*al-Furat*” ve “*Dicle*” adlarıyla bilinmektedirler.²⁹ Fırat Nehri, Doğu Anadolu kaynaklı olup, Anadolu topraklarında bulunan en uzun nehirdir. Doğu Anadolu’nun iki büyük nehirlerinden Karasu ve Murat Nehirleri’nin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Uzunluğu 2780 kilometre olan Fırat Nehri’nin akış yönü güney ve güneybatı doğrultusundadır. Doğu Anadolu’dan topladığı suları Basra Körfezine ulaştıran Fırat Nehri’ne Suriye’de dahil olan

²⁶ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.12; Turgut Yiğit, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020, s.19; Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa: Ekin Yayınları, 2015, s.21. Barthel Hrouda, *Mezopotamya Dicle ve Fırat Arasındaki Kadim Uygarlıklar*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020, s.7; Füzüzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları, 1983, s.9; Gebhard J. Selz, *Sümerler ve Akadlar Tarih, Toplum, Kültür*, çev. Firuzan Gürbüz Gerhold, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020, s.15; Kathleen Kuiper, *Mesopotamia: The World's Earliest Civilizations*, New York: Britannica Educational Publishing, 2011, s.11; Susan Pollock, *Ancient Mesopotamia: The Eden That Never Was*, New York: Cambridge University Press, 1999, s.1.

²⁷ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I. Cilt İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s.43; Gökçek, *Asurlular*, s.13.

²⁸ Hrouda, *Mezopotamya*, s.8; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII- XII- XIV)*, çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s.345; Karen Radner, *Mezopotamya: Dicle ve Fırat Nehirlerinin Kıyısındaki Erken Yüksek Kültürler*, çev. Beste Hertsch, İstanbul: Runik Kitap, 2021, s.11-12; Charles Keith Maisels, *Early Civilizations of the Old World: The Formative of Egypt, The Levant, Mesopotamia, India and China*, London: Routledge, 2005, s.84.

²⁹ Veli Sevin, *Yeni Assur Sanatı I: Mimari*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019, s.2.

en önemli kol Habur'dur.³⁰ Dicle Nehri de Fırat gibi, kaynağını Doğu Anadolu'dan almaktadır. Dicle'nin uzunluğu 1900 kilometre olup akış yönü güneydoğu doğrultusundadır. Nehre daha sonra Diyala Nehri, Küçük Zap ve Büyük Zap suları karışmıştır. Dicle ve Fırat nehirleri Basra Körfezine dökülmeden önce Kurna Nehri dolaylarında birleşip, daha sonra Kerha ve Karun Nehirleri'ni de kendi suları ile buluşturarak Basra Körfezi'ne dökülmüş ve Şattü'l-Arap adını almışlardır.³¹ Fırat ve Dicle nehirleri, Doğu Anadolu'da Elâzığ dolaylarında -Dicle Nehri'nin doğduğu alanda- karşılıklı olarak birbirlerine fazla yakınken, gittikçe birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Güneybatı doğrultusundaki akışlarında ise Bağdat dolaylarında birbirlerine yakınlaşmış ve yeniden uzaklaşmışlardır. Bunun sonucu olarak, iki nehrin birbirlerine olan konumu Mezopotamya'nın bölgelere ayrılmasında rol oynamıştır. Buna göre, nehirlerin yakınlaştıkları alanın kuzeyi, "Kuzey Mezopotamya" ya da "Yukarı Mezopotamya", güneyi ise "Güney Mezopotamya" ya da "Aşağı Mezopotamya" olarak adlandırılmış ve böylece Mezopotamya ikiye ayrılmıştır.³²

Mezopotamya bölgesinin genel coğrafyası bol düzlük alanlardan oluşmaktadır. Coğrafya genelinde görülen iklim, çöl iklimidir. Bundan dolayı Mezopotamya'da yazları aşırı sıcak bir şekilde geçmektedir. Aşırı sıcak yaz aylarında hava sıcaklığının gölge yerlerde bile 50 dereceye kadar çıkmaktadır. İran ve Orta Asya yönünden gelen soğuk hava dolayısıyla kışlarıysa soğuk geçmektedir. Bölgenin yağış aldığı gün sayısı çok azdır.³³ Ancak Mezopotamya'nın Güney ve Kuzey kısımlarına bakıldığında ise bu iki bölgenin gerek coğrafi özellikleri gerekse iklimi bakımından birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır.³⁴ Kuzey Mezopotamya, Bağdat ile Anadolu'nun iç kesimlerinde Diyarbakır'a kadar olan bölgenin kuzey kısmında olup, engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Bölge sahip olduğu bu coğrafi özelliğinden dolayı "Dağlık Mezopotamya" olarak da

³⁰ F. Volkan Güngördü, "Mezopotamya'da Yerleşik Hayatın Başlangıcı ve Sembolizmin Gelişimi: Yeni Araştırmalar, Değişen Bakış Açıları", *Eski Mezopotamya'nın Kültür Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd., İstanbul: Değişim Yayınları, 2022, s.12-13; M. Onüçyıldız, M. S. Abdulmohsin ve N. Büyükkaracıoğlu, "Fırat-Dicle Havzası ve Irak Su Yapıları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, (2016), s.121.

³¹ Marc Van de Mieroop, *Eski Yakınoğu Tarihi MÖ 3000-323*, çev. Sinem Gül, İstanbul: Homer Kitapevi, 2018, s.8; Hasan Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları*, Konya: Kömen Yayınları, 2021, s.37; Onüçyıldız, Abdulmohsin ve Büyükkaracıoğlu, "Fırat-Dicle Havzası ve Irak Su Yapıları", s.121; Hrouda, *Mezopotamya*, s.8; Jacquetta Hawkes, *The First Great Civilizations: Life in Mesopotamia, the Indus Valley, Egypt*, London: Hutchinson, 1973, s.20.

³² Sevin, *Mimarlık*, s.1; V. Diakov ve S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi Cilt:1 Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*, çev. Özdemir İnce, İstanbul: Yordam Kitap, 2010, s.82; Murat Tekin, "Eski Mezopotamya'da Etnik ve Coğrafi Yapı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, II, (2014), s.112; Mehmet Ali Kaya, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2023, s.43.

³³ Sevin, *Mimarlık*, s.3.

³⁴ Gökçek, *Asurlular*, s.14.

isimlendirilmiştir. Bu bölge, aldığı yeterli yağışlarla bir tarım bölgesidir. Bu sebeple dışardan bir müdahaleye gerek duyulmaksızın Kuzey Mezopotamya’da tarım alanlarının su ihtiyacı giderilebilmiştir. Burada iklim ağırlıklı olarak sert bir yapıya sahip olup, kış mevsimi soğuktur. Güney Mezopotamya ise Kuzey kesimin tersi bir özellik göstermektedir. Güney Mezopotamya, Bağdat ile Basra Körfezi arasında yer alan kısmın güneyinde olup, geniş alüvyal düzlüklerden oluşmaktadır. Bölgenin yükselti denilebilecek alanları çok az sayıdadır. Güney Mezopotamya bu coğrafi özelliklerinden dolayı “Ovalık Mezopotamya” olarak da isimlendirilmiştir. Bu bölgenin aldığı yağış miktarı çok azdır.³⁵ Öyle ki yağışsız geçen süre 8 ay kadar uzun bir süre olabilmekteydi. Güney Mezopotamya nehir alanları dışında çöldür. Öyle ki çölden oluşan yerlerde herhangi bir bitkinin hayatta kalarak yetişmesi söz konusu değildir. İklim yazları çok sıcak, kışları ise ılıman bir özellik göstermektedir. Burada yapılan tarım ancak dış müdahalelerle, yani sulama yapılarak gerçekleştirilebilmektedir.³⁶

³⁵ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ’da Yakındoğu I (M.Ö. 3000-300)*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s.8; Umberto Eco, *Antik Yakındoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021, s.36; Steven J. Garfinkle, “Ancient Near Eastern City-States”, *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean*, ed. P. F. Bang-W. Scheidel, New York: Oxford University Press, 2013, s.98-99; Hrouda, *Mezopotamya*, s.7.

³⁶ Sevin, *Mimarlık*, s.3.

2. YENİ ASUR DÖNEMİ'NDE TARIM VE SULAMA

En eski çağlardan itibaren bitkiler, insanların hayatlarını idame ettirebilmek için tükettikleri bir besin maddesi ve bir geçim kaynağı olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Bitkiler, avcı-toplayıcı ve göçebe ya da yarı göçebe bir yaşam tarzından kademeli bir biçimde yerleşik hayata geçişin yaşandığı ve insanların kendi besinlerini kendilerinin üretmeye başladığı bir dönem olan Neolitik Dönem'de (MÖ 10000-7000) tarım kültürüne alınmış ve böylece tarım başlamıştır. Tarım kültürüne alınan ilk bitkiler, bir tarım ürünü olan tahılgillerden arpa ve buğdaydır.³⁷ Öyle ki Mezopotamya'nın en eski devirlerinden itibaren yapılmaya başlayan tarım, Mezopotamyalıların en önemli ekonomik kaynaklarının başında gelmektedir. Ayrıca tarım, ekonominin temelini oluşturmakla birlikte devletlerin siyasi güçlerini ellerinde tutabilmeleri için de önemli bir araç olmuştur. Nitekim Eski Mezopotamya'nın tarım dünyasında siyasi egemenliğin sağlanabilmesi için tarımsal faaliyetler üzerinde de kontrolün sağlanmış olması gerekmiştir. Bu nedenle Mezopotamya'da kurulmuş olan devletlerin tamamında olduğu gibi Yeni Asur Devleti'nde de tarım, hem ekonominin temelini oluşturmuş hem de siyasal anlamda bir güç elde edilebilmesinde önemli bir rol oynamıştır.³⁸

Yeni Asur Devleti'nin güçlü kralları, ordularıyla birlikte pek çok askeri sefere çıkmış, bu seferler sonucunda elde ettikleri topraklarla sınırlarını devamlı olarak genişletmiş ve bir imparatorluk olma yolunda ilerlemişlerdir. Asur kralları, sefer yapacakları bölgelerin tarım ürünleri bakımından zengin olmasına ayrıca özen göstermişlerdir.³⁹ Böylece çıktıkları askeri seferler yoluyla hem yeni yerlerin hakimi olmuş hem de yeni tarım arazileri kazanmışlardır. Yeni Asur kralları sadece sınırlarını genişletmekle kalmamış, bu süreçte birtakım politikalar ve stratejiler de geliştirmişlerdir. Geliştirilen politikaların temelinde yeni yerleşim yerleri kurmak ve sulama sistemleri oluşturmak esas alınmıştır.⁴⁰ Uygulanan temel strateji ise yeni tarım tekniklerinden faydalanarak daha önce hiç ekilip biçilmeyen ya da kısmen ekilip biçilen arazileri tam manasıyla bir tarım arazisine dönüştürmek yönünde

³⁷ Bruce David Smith, *The Emergence of Agriculture*, New York: Scientific American Library, 1995, s.71.

³⁸ Driel, "The Mesopotamian North: Land Use, an Attempt", s.266; Oded, *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*, s.91.

³⁹ Aslan ve Pekşen, "Yeni Asur Dönemi'nde Asur Devleti'nin Batı Seferlerinin İktisadi Kazanımları ve Bu Kazanımların Korunmasına Yönelik Faaliyetler", s.3.

⁴⁰ D. Morandi Bonacossi, "The Creation Of The Assyrian Heartland: New Data From The 'Land Behind Nineveh'", *The Archaeology Of Imperial Landscapes A Comparative Study Of Empires In The Ancient Near East And Mediterranean World*, ed. B. S. Düring-T. S. Stek, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s.49.

olmuştur.⁴¹ Bu arazilerin tarım arazileri olabilmesi için Asur krallarının da desteğiyle kanallar yapılmıştır. Asur kralları, Asur'un merkezinden kuzeyindeki ve batısındaki yerlere doğru ilerlerken tarımsal üretimi arttırabilmek amacıyla yeni yerleşim yerleri kurmuş ve bu yeni yerlere toplu nüfus nakilleriyle insanlar yerleştirerek tarımsal kolonizasyon uygulamalarını başlatmışlardır.⁴² Nitekim Asur, bir tarım imparatorluğuydu ve bu uygulamalar imparatorluğun tarımsal alt yapısının gelişimine katkı sağlamaktaydı. Ele geçirdikleri bölgelerdeki yerli halkı ortadan kaldırmak yerine onları sürgün olarak, kurdukları yeni yerleşim yerlerine nakleden Asur kralları, sürgünlerin iş gücünü ve sahip olduğu yetenekleri göz ardı etmeyerek onlara değer vermiş ve onların nakledilme süreçlerini titizlikle planlayarak organize etmişlerdir. Sürgünlerin sağlıklı ve güvenli bir şekilde yeni yerleşim yerlerine ulaşabilmeleri için ayrıca özen göstermişlerdir. Burada Asur Devleti'nin temel amacı, sürgünlerin iş gücünden yararlanarak tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesini sağlamak olmuştur.⁴³

Bu dönemdeki toprak mülkiyetinin yapısı, Orta Asur Dönemi'ndeki uygulamaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. MÖ 1. binyıla gelinceye kadar toprağın kullanım hakları, yalnızca krala yani devlete aitti. Nitekim 1. binyılla birlikte artık toprak mülkiyeti, kral ile birlikte bireysel veya ortaklaşa bir şekilde özel kişilere de ait bir hale gelmiştir. Devlete ait topraklar arasında çöl toprakları başta olmak üzere verimsiz topraklar ve yeni fethedilen yerler bulunmaktaydı. Fakat kral, bu toprakların tamamının kullanım haklarına sahip olmak yerine, elinde bulunan büyük miktarlardaki toprakların kullanım haklarını askerlere, memurlara ve tapınaklara devretmiştir. Kral, elindeki toprakların hakimiyetini tamamen vermeden hem bu topraklar üzerindeki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesini sağlayarak merkezi yönetimin üzerindeki yükü hafifletmiş hem de daha sonra tehlikeli bir hale gelebilecek, kraldan bağımsız bir şekilde faaliyet gösterebilecek büyük toprak sahiplerinin türemesine karşı bir önlem almış olmuştur.⁴⁴ Bu dönemdeki toprak ile ilgili bir başka

⁴¹ Karen Radner, "The Neo-Assyrian Empire", *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche*, Herausgegeben von Michael Gehler und Robert Rollinger, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2014, s.106; D. Morandi Bonacossi, "Modelling the North Assyrian Imperial core", *Proceedings of the 5th "Broadening Horizons" Conference (Udine 5-8 June 2017)*, ed. K. Gavnin-R. Palermo, Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2020, s.7; Kurt, "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", s.159.

⁴² Melissa S Rosenzweig, "Assessing the Politics of Neo-Assyrian Agriculture", *Archelological Papers of the American Anthropological Association*, Vol. 29, 2018, s.30.

⁴³ Radner, "Economy, Society, and Daily Life in Neo-Assyrian Period", s.210; Kurt, "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", s.159-160.

⁴⁴ Radner, "How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?", s.242-243; Karen Radner, "Neo-Assyrian Period", *A History of Ancient Near Eastern Law*, ed. R. Westbrook, Leiden: Brill, 2003, s.898.

uygulama, *ilku*⁴⁵ uygulaması idi. *İlku* uygulamasında, ilku görevini gerçekleştirecek kişinin, yol yapmak, kanalların bakımını yaparak onarmak gibi görevleri bulunmaktaydı. Bunlara ek olarak kişi, ayrıca askeri hizmetlerde de görevliydi. Nitekim Asur ordusunun doğuşu da bu uygulamaya dayanmaktaydı. Bu uygulamanın asıl amacı, tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sağlamaktı.⁴⁶

Yeni Asur Devleti, Kuzey Mezopotamya'nın tarih sahnesinde boy gösteren bir devlettir. Kuzey Mezopotamya, almış olduğu yıllık yağış miktarı sayesinde düzenli bir şekilde tarımsal faaliyetlerin sürdürülebildiği bir kuru tarım bölgesiydi. Ancak Yeni Asur Devleti'ne ait toprakların büyük bir bölümü, bozkırlardan oluşmakta ve kuru tarımın mümkün olduğu bu alanın dışında kalmaktaydı. Bozkır topraklarından tarımsal verim alabilmek için, yağış miktarının yeterli bir seviyede olması gerekmektedir.⁴⁷ Durum böyle olunca Asur krallarının en büyük uğraşlarından biri bu toprakları ekilebilir bir hale getirmek olmuştur.⁴⁸ Nitekim Lahiru valisi Nabû-şumu-iddina tarafından II. Sargon'a gönderilmiş olan SAA 15, 136 numaralı mektupta, Nabû-şumu-iddina, kralın bozkır arazisinde tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi için çevrede ayrıntılı bir araştırma yapması emrine karşılık, araştırma yaptığını ve tarımsal faaliyetlerin yapılabileceği çok fazla alan olduğunu bildirmektedir⁴⁹: “Efendim kralın, bana yazdıklarına gelince: ‘Bozkırın işlenmesi için (uygun) kalenin etrafındaki (alanı) detaylı bir şekilde inceleyin.’—Orayı inceledim, orada çok fazla uygun alan var.” Kralların bir başka uğraşları ise çorak toprakların ekilip biçilmesi idi. Bu topraklar üzerindeki tarımsal faaliyetler, ya ilgili bölgedeki yerel halk tarafından ya da toplu nüfus nakilleriyle o bölgeye getirilmiş sürgünler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵⁰

Yeni Asur, geniş alanlara yayılmış büyük bir devlettir. Bu sebeple ülke sınırları içerisinde bulunan bölgelerde gerek coğrafi gerekse iklim özellikleri bakımında farklılıklar söz konusu olabilmekteydi. Nitekim bu durumdan ülkede yetiştirilen ürünlerde etkilenmiştir. Mezopotamya'da yapılan tarım, büyük oranda tahıl tarımı idi. Yeni Asur Dönemi'nde de

⁴⁵ *İlku(m)* terimi ile ilk kez Eski Babil devrinde karşılaşıldığından bahseden C. Günbatti, bu terimi “yüksek bir makam tarafından kendisine işleme için arazi verilen bir kişinin, bu makama sunacağı hizmet; vereceği mahsul ya da para yükümlüğü, yani hizmet yerine alınan vergi” olarak açıklamaktadır. bkz. Cahit Günbatti, “Eski Babil Devrinde Tımar ve Devlet Arazisinin Tahsisi Hakkında Bazı Görüşler”, *BELLETON*, LV/212, (1991), s.1.

⁴⁶ Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, s.162.

⁴⁷ Radner, “How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?”, s.236.

⁴⁸ Radner, “How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?”, s.241.

⁴⁹ Fuchs and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, s.95.

⁵⁰ Radner, “How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?”, s.238.

tarımsal faaliyetlerde kullanılan başlıca ürün tahıllardır. Tahıllar ile birlikte baklagillerin de ekildiği bilinmektedir. Yetiştirilen tahıl ürünlerinin başında arpa ve buğday gelmektedir.⁵¹ Arpa, buğdaya göre aşırı sıcak hava şartlarına ve tuzlu ortama daha dayanıklı ve ekmek, bira gibi yiyecek ve içeceklerin yapımında ve hayvanların beslenmesinde kullanılan bir tahıldır. Mezopotamya toplulukları için arpa, her zaman ekilmek için en çok tercih edilen tahıl olmuş ve arpanın bu baskınlığı belgelere de yansımıştır.⁵² Arpa ve buğday dışında yetiştirilen diğer tahıllar ise darı ve pirinçtir. Nohut, mercimek, bezelye Yeni Asur Dönemi'nde yetiştirilen baklagillerden bazılarıdır.⁵³

Meyveler ve sebzeler Yeni Asur Dönemi'nde yetiştirilen diğer tarımsal ürünlerdir. Sebzeler, tahıl ve baklagillere göre daha çok bakım istemektedir. Bu ürünler genellikle bahçe gibi alanlarda, hurma gibi daha uzun boylu palmiye olarak adlandırılan ağaçların gölgesinde güneşten korunarak yetiştirilmekteydi.⁵⁴ Bahçelerde yetiştirilen sebzeler arasında soğan, sarımsak, pırasa, pancar, salatalık, turp, havuç, kavun ve balkabağı gibi sebzeler bulunmaktadır. Ayrıca tere, hardal, kimyon, kişniş gibi baharatlı ve aromatik bitkiler de bahçelerde yetiştirilen ürünlerdendir.⁵⁵ Asur bahçelerinde yetiştirilen bir diğer ürün meyvelerdi. İlk kez Güney Mezopotamya'da yetiştirilmeye başlayan hurma, Mezopotamya'da en sık yetiştirildiği görülen meyvelerin başında gelmektedir. Nitekim Yeni Asur Dönemi'nde de sıklıkla yetiştirilen hurmanın, tıpkı arpa gibi tuzlu toprağa dayanıklı olması, içerdiği şeker ve demir bakımından zengin olmasından dolayı besleyici olması, uzun gövdesi ve yaprakları sayesinde sebzeler için gölgelik olması ve kolayca saklanması gibi özelliklere sahip olması yetiştirilmek için en çok tercih edilen meyvelerin başında gelmesini sağlamaktadır.⁵⁶ İncir, nar, elma, erik, kayısı, üzüm, armut, kiraz, badem, fındık ve fıstık yetiştirildiği bilinen diğer meyveler arasındadır.⁵⁷

⁵¹ Kurt, "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", s.169.

⁵² Nemet-Nejat, *Daily Life In Ancient Mesopotamia*, s.247; S. Riehl, K. Pustovoytov, A. Dornauer and W. Sallaberger, "Mid-to-Late Holocene Agricultural System Transformations in the Northern Fertile Crescent: A Review of the Archaeobotanical, Geoarchaeological, and Philological Evidence", *Climates, Landscapes, and Civilizations*, ed. L. Giosan-D. Q. Fuller-K. Nicoll-R. K. Flad-P. D. Clift, Washington: Geophysical Monograph Series 198, 2012, s.118.

⁵³ Rawlinson, *The Five Great Monarchies Of The Ancient Eastern World, Vol. I*, s.275; Edmidoro, *Commensality and Ceremonial Melas in the Neo-Assyrian Period*, s.195; Nemet-Nejat, *Daily Life In Ancient Mesopotamia*, s.247.

⁵⁴ Kurt, "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", s.170.

⁵⁵ Edmidoro, *Commensality and Ceremonial Melas in the Neo-Assyrian Period*, s.195-196.

⁵⁶ Nemet-Nejat, *Daily Life In Ancient Mesopotamia*, s.247; Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, s.293.

⁵⁷ Rawlinson, *The Five Great Monarchies Of The Ancient Eastern World, Vol. I*, s.274; Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, s.245; Edmidoro, *Commensality and Ceremonial Melas in the Neo-Assyrian Period*, s.195; Wiggerman, "Agriculture As Civilization: Sages, Farmers, And Barbarians", s.668.

Mezopotamya’da tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli en önemli faktör su olmuştur. Nitekim Kuzey Mezopotamya bölgesinin aldığı yıllık yağış miktarı nedeniyle kuru tarımın mümkün olduğu bir bölge olduğundan ancak Kuzey Mezopotamya’da kurulmuş olan Yeni Asur Devleti’nin sınırları geniş bölgelere yayıldığı için sahip olduğu topraklarının büyük bir bölümünde kuru tarımın mümkün olmadığından bu sebeple bu bölgelerde tarımsal faaliyetlerin sulamayla sürdürülebileceğinden daha önce de bahsetmiştik. Bu doğrultuda Yeni Asur krallarının en önemli icraatlarından ve temel görevlerinden biri, hem tarımsal faaliyetlerin devam etmesini sağlamak hem de artan nüfus ile birlikte büyüyen şehirlerin su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sulama sistemleri oluşturmak olmuştur.⁵⁸ Öyle ki Yeni Asur kralları bu görevlerini, yazıtlarda kendilerini *“kanallar kazanan, kuyu açan, sulama kanalları işleten, Asur’un geniş arazilerine bolluk ve bereket getiren, Asur’un çayırlarına sulama suyu sağlayan”* şeklindeki ifadelerle tanımlayarak vurgulamışlardır.⁵⁹

Mezopotamya’nın tüm tarihsel süreçlerinde ve coğrafi bölgelerinde sulama sistemlerine rastlanmaktadır.⁶⁰ Yeni Asur Dönemi’nde sulama sistemleri kurma projeleri, Yeni Asur kralları II. Aurnasirpal (MÖ 883-859), II. Sargon (MÖ 722-705) ve Sargon’un oğlu Sanherip (MÖ 705-680) ve Sanherip’in oğlu Asarhaddon (MÖ 680-669) dönemlerinde gerçekleştirilmiştir.⁶¹ Nitekim II. Aurnasirpal’in Kalhu (Nimrud) şehrinde 15 yıl, II. Sargon’un Dūr-Şarrukîn (Korsabad) şehrinde 12 yıl ve Sanherip’in ise Ninova/Ninive şehrinde 14 yıl sürdürdüğü inşaa faaliyetlerinin bir sonucu olarak sulama sistemleri ve kanallar da ortaya çıkarılmıştır.⁶² Asur krallarının kanallar inşa edip sulama sistemleri kurmalarındaki temel amaçları başkentlerindeki toprakların sulanmasını sağlayarak tarım

⁵⁸ Radner, “How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?”, s.237; Kurt, “Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim”, s.173.

⁵⁹ Daniel David Luckenbill, *Ancient Records Of Assyrian And Babylonia Volume II, ARAB II*, Chicago: The University of Chicago Press, 1927, s.134.

⁶⁰ Ariel M. Bagg, “Assyrian Technology”, *A Companion To Assyria*, ed. Eckart Frahm, New Haven: Wiley Blackwell, 2017, s.514.

⁶¹ Jason Ur, “Sennacherib’s Northern Assyrian Canals: New Insight from Satellite Imagery and Aerial Photography”, *Iraq*, 67/1, (2005), s.317; T. J. Wilkinson vd., “Landscape and Settlement in the Neo-Assyrian Empire”, *Bulletin of the American School of Oriental Research*, No. 340, (2005), s.26-28; Ariel M. Bagg, “Assyrian Hydraulic Engineering. Tunnelling in Assyria and Technological Transfer”, *Men of Dikes and Canals, The Archaeology of Water in the Middle East, Orient-Archäologie Band 13*, ed. H. D. Bienert- J. Häser, Rahden: Verlag M. Leidorf, 2004, s.355.

⁶² Ariel M. Bagg, “Irrigation”, *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East Volume I*, ed. D. T. Potts, Malden-Oxford: Wiley-Blackwell, 2012, s.274-275; Wilkinson vd., “Landscape and Settlement in the Neo-Assyrian Empire”, s.26-28.

arazilerinin sayısını artırmak ve bu sayede de topraktan elde ettikleri ürünlerle daha çok insanın besin ihtiyaçlarını gidermek olmuştur.⁶³

Nitekim Asur krallarının sulama sistemleri ve kanallar kurduğuna dair bilgiler gerek çivi yazılı belgelerden gerekse arkeolojik buluntulardan gelmektedir. Buna göre, II. Aurnasirpal'in (MÖ 883-859) Kalhu şehrinin inşasını tamamladıktan sonra sarayının avlusuna diktirdiği "Ziyafet Steli" (Şekil 1) adı verilen stel birçok konu hakkında bilgi edinmemize yardım etmiştir.⁶⁴ 3 bölümden oluşan bu stelin her bir bölümünde başka bir konuya değinilmiştir. İlk bölümde II. Aurnasirpal kendisini tanıtmakta ve komutanlığı ile övünmektedir. İkinci bölümde başkent Kalhu'nun kuruluşu ve burada yapılan faaliyetlerden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise Kalhu sarayının açılış töreninde verilen ziyafet konu alınmaktadır.⁶⁵ Kalhu şehrinin kuruluşu ve orada yapılan faaliyetler hakkında bilgi sahibi olduğumuz ikinci bölümde *"Yukarı Zap'da zirvesinde bir dağı keserek bir kanal kazdım ve adını Patti-hegalli koydum. Dicle'nin sularını suladım, çevresine her çeşit meyve ağacının bulunduğu meyve bahçeleri diktim. Şarap sıktım ve efendim Assur'a ve ülkemin tapınaklarına ilk meyveleri sundum. Bu şehri efendim Assur'a adadım"* ⁶⁶ şeklindeki ifadedden, Yukarı Zap bölgesindeki bir dağın en yüksek noktası olan zirvesi kesilerek bir kanal kazıldığı ve bu kanala "Bolluk Kanalı" anlamına gelen *"Patti-hegalli"*⁶⁷ adının verilmiş olduğunu anlaşılmaktadır. Nitekim başkent Kalhu'nun su ihtiyacı *"Patti-hegalli"* kanalı ile giderilmiştir.⁶⁸

II. Sargon (MÖ 722-705) Dönemi'nde başkent Dür-Şarrukîn (Korsabad) şehrine taşınmıştır. Sargon'un Dür-Şarrukîn şehrini inşa ettiği süreçte hem duvar kabartmalarından hem de mektuplar ve kral yıllıklarından bir bahçe yaptırdığı öğrenilmektedir.⁶⁹ Nitekim Sargon'a ait Sargon II 009 numaralı yazıtta görmüş olduğumuz ^{36b-39a} *kendini iyi işlerle meşgul eden ve dikkatini terk edilmiş mera alanlarını yeniden yapılandırmaya, kullanılmayan arazileri açmaya ve meyve bahçeleri dikmeye yönelten bilge kral.* ^{39b-41a} O

⁶³ Kurt, "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", s.174.

⁶⁴ İsmail Çoşkun, "Yeni Asur Dönemi II. Aurnasirpal/ Ziyaret Steli", *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 8/22, (2022), s.3; Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu II (M.Ö.3000-330)*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s.141.

⁶⁵ Çoşkun, "Yeni Asur Dönemi II. Aurnasirpal/ Ziyaret Steli", s.2-6.

⁶⁶ Grayson, *Assyrian Rules of the Early First Millennium BC I*, s.290.

⁶⁷ Pattu "kanal", *hegalli* ise "bolluk, üretkenlik" anlamlarına gelmektedir. bkz. CAD P, 284; CAD H, 167.

⁶⁸ Atakan Akçay ve Serdar Öz bilen, *Yeni Asur Dönemi Yukarı Dicle Bölgesi Eyalet Sistemi ve Tarımsal Kolonicilik*, İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2023, s.208.

⁶⁹ Patrick Bowe, "A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia", *Garden History*, 43/2, (2015), s.152.

zaman Ninive'nin yukarısında bir dağ olan Muşri Dağı'nın eteklerindeki su kaynağının üzerine bir şehir inşa ettim ve ona Dūr-Šarrukīn adını verdim.^{41b-42)} Onun etrafında Amanos Dağları'nın bir benzeri olan botanik bahçesi oluşturdum. Oraya Hatti (Suriye) topraklarından her türlü kokulu bitki ve her tür meyve veren dağ ağacı topladım.^{43-49a)} Benden önce Asur'da hüküm sürmüş ve Tanrı Enlil'in tebaasını yönetmiş olan üç yüz elli hükümdardan hiçbiri onun (kentin) yerini tespit etmemiş ya da onu nasıl yaşanabilir bir hale getireceğini bilememişti; hiçbiri onun kanalının kazılmasını ya da meyve bahçelerinin dikilmemesini emretmemişti. Gece gündüz o kente nasıl yerleşeceğimi ve orada büyük bir saray ve efendimin ikametgahı olacak saray salonları inşa etmeyi ciddiyetle planladım ve (daha sonra) yapımını emrettim.”⁷⁰ şeklindeki ifadelerden Sargon'un Dūr-Šarrukīn şehrini kurarken su kaynaklarına yakın bir konumda olmasına özen gösterdiği, bu şehrin etrafına bir bahçe yaptırdığı ve bu bahçeyi “Amanos dağlarının bir benzeri” olarak tanımlayarak çeşitli türden ağaçlarla donatmış olmasıyla övündüğü anlaşılmaktadır. (Şekil 2)

Nabû-naşir ve Nabû-dur-makie tarafından II. Sargon'a gönderilmiş olan SAA 01, 210 numaralı bir mektuptan⁷¹ da II. Sargon döneminde “Patti-Enlil” adlı bir kanalın yapıldığı anlaşılmaktadır. Mektubun ilgili satırlarından şunları okumaktayız:

“Krala [efendimize]: Hizmetkârlarınız [Nabû-naşir] ve Nabû-dur-ma[kie]. [Krala, efendimize] sağlık! Sin ve N[ikkal] kral, efendimizi kutsasın!⁴ Kralın bize yazdığı hendeğe gelince, ayın 10'unda hendek üzerinde çalışmaya başladık ve ayın 8'inde adamları organize eder etmez Patti-Enlil kanalını ölçmeye başladık. Ölçülerini ve nerelerde kolay, nerelerde zor olduğunu öğrenir öğrenmez krala tekrar yazacağız, lordum! ^{r.6}Şu anda Birat'tan Nabû-bel-šumate krala Galşabri hakkında başvuracak; [...] (tahıl) depoları [...] onun elinde. Kral [bizim]efendimiz [...] bizimle birlikte [...] adam [...]”

II. Sargon'dan sonra oğlu Sanherip (MÖ 705-680) döneminde başkent Ninova/Ninive şehrine taşınmıştır. Sanherip zamanında da bahçelerin kurulup, sulama sistemleri ve kanalların inşa edilmesine önem verilerek bu faaliyetler yoğun bir şekilde

⁷⁰ Frame, *The Royal Inscriptions of Sargon II, Kings of Assyria (721-705 BC)*, s.168-169.

⁷¹ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, 163.

sürdürülmüştür.⁷² Öyle ki Yeni Asur Dönemi'ndeki sulama sistemi ve kanal projelerinin en detaylıları Sanherip zamanında ortaya çıkmıştır.⁷³ Sanherip yalnızca Ninova'ya değil, Asur'un kuzeyindeki şehirlerde de kanal ve sulama sistemleri oluşturmuştur.⁷⁴ (Şekil 3) Asur kralının amacı, bu şehirlerin su ihtiyacını yaptırdığı kanallar ve sulama sistemleriyle gidermek olmuştur.⁷⁵

Nitekim Sanherip'in Babil kralı II. Marduk-apla-iddina ve onun Babil'deki müttefikleri olan Keldani ve Elam üzerine yaptığı ilk seferinin anlatıldığı Sennacherib 1 numaralı silindir kraliyet yazıtında (Şekil 4), hem bu seferin ayrıntıları hakkında hem de “Rakipsiz Saray (Güneybatı Sarayı)” olarak adlandırılan sarayın tadilatı ve bu sarayın yanına yapılan bir botanik bahçesinin oluşturulması da dahil olmak üzere Ninive'de yapılan diğer çeşitli bayındırdık faaliyetleri hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. Buna göre ^{“(87-90) Onun (sarayın) yanına, içinde her türlü aromatik bitki ve meyve ağaçlarının, dağların ve Keldani'nin ana dayanağı olan ağaçların toplandığı Amanos Dağları'nın bir benzeri olan bir botanik bahçesi kurdum. Bahçeleri ekmeleri için, şehrin yukarısındaki çayırılık araziye Ninive halkı için ikişer pānu'luk arazilere böldüm ve (onları) onlara devrettim. (Bu) ekili alanları bereketli hale getirmek için, Kisiru şehrinin sınırından Ninova ovasına kadar dağ ve vadi boyunca demir kazmalarla bir kanal açtım. Husur Nehri'nden bir buçuk fersahlık bir mesafe kadar tükenmez bir su kaynağını oraya akıttım (ve) besleyici kanallardan o bahçelere fışkırtmasını sağladım.”} şeklinde gördüğümüz ifadelerden Sanherip'in de kendinden önceki krallar gibi bahçe kurmak, sulama sistemleri oluşturmak ve kanal açmak gibi işlere önem verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Sanherip'in inşa ettirdiği Güneybatı Sarayı buluntularından bir alçak kabartmalı taş panel üzerinde görülen tasvir, Sanherip'in kurmuş olduğundan bahsettiği “Amanos Dağları'nın bir benzeri olan botanik bahçesi kurdum” şeklindeki ifadeyi doğrular niteliktedir.⁷⁶ (Şekil 5)

⁷² Atakan Akçay ve Serdar Özbilen, “Kırsal Peyzaja Krali Dokunuşlar: Tarımsal Kolonizasyon Bağlamında Asur Su Kanallarının Önemi”, *Anadolu'da Etnoarkeoloji Çalışmaları: Prehistorik Dönemden Günümüze Kadar*, ed. İ. Akkaş-M: Karakoç, İstanbul: Doruk Yayınları, 2021, s.68.

⁷³ Wilkinson vd., “Landscape and Settlement in the Neo-Assyrian Empire”, s.28.

⁷⁴ Albert Kirk Grayson and Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period, Volume 3/2), Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2014, s.24.

⁷⁵ Akçay ve Özbilen, *Yeni Asur Dönemi Yukarı Dicle Bölgesi Eyalet Sistemi ve Tarımsal Kolonicilik*, s.209.

⁷⁶ Bowe, “A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia”, 154.

Sanherip'e ait "Bavian Yazıtı" veya "Khinis Yazıtı" olarak da anılan Sennacherib 223 numaralı bir başka yazıtta, yaptırdığı kanalları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.⁷⁷ Buna göre, *"Masiti, Banbarina, Šapparišu, Kār-šamaš-nāšir, Talmusu, Hatâ, Dalāyin, Rēš-ēni, Sulu, Dūr-İštar, Šibaniba, İsparirra, Gingiliniš, Nampagâte, Tillu, Alum-riksi ve Hadabiti şehirlerinin sularını kazdığım 18 kanal aracılığıyla onların akışlarını Husur (Khosr) Nehri'ne yönlendirdim."*⁷⁸ şeklinde gördüğümüz ifadeden Sanherip'in 18 adet kanal kazdırarak 18 ayrı şehrin sularını tek bir nehirde toplamış olduğu anlaşılmaktadır.

İlerleyen satırlardaki *"Kisiru şehrinin sınırından Ninive'ye kadar uzanan bir kanal kazdırdım ve bu suların onun içine akmasını sağladım. Ona "Patti-Sanherip" adını verdim. O suların akışını Urartu ülkesine yakın bir dağ olan Tas Dağı'ndan ülkeme yönlendirdim. Daha önce bu kanala "Pulpulliya Kanalı" deniliyordu."*⁷⁹ ifadesinden Sanherip'in kendi adını verdiği "Sanherip Kanalı" adında yeni bir kanal daha yaptırarak ve daha önce kazdırmış olduğu 18 kanalın sularının Sanherip Kanalı'na akmasını sağladığı görülmektedir.

Sanherip tarafın yaptırılan bir başka kanal "Nār-Sanherip"⁸⁰ kanalıdır. Sanherip, "Nār-Sanherip" kanalını yalnızca 70 adam ile yapmış ve daha önce yaptırmış olduğu kuyular ve kanallardan gelen suya onun sularını ekleyerek, toplanan suyun yönünü Ninive'ye yöneltmiştir. Sanherip, kendinden sonra gelecek olan kralların, bu kanalı yalnızca 70 adamla kazdırmış olmasına inanmayarak sorgulayabileceklerini düşünerek kendisini *"Yüce Tanrım Aşşur'a yemin ederim ki, bu kanalı sadece bu adamlarla kazdım. Dahası bu kanalın üzerindeki çalışmayı bir yıl ve üç ay gibi bir sürede tamamladım."* şeklinde görülen ifadeyle ifade etmiştir.⁸¹

Sanherip'ten sonra Asur'un başına geçen oğlu Asarhaddon (MÖ 680-669), kendinden önceki krallara ve babasına oranla bahçe kurmak, kanal açmak gibi işlerle daha az ilgili bir kral olmuştur. Asarhaddon dönemine ait belgeler incelendiğinde bu dönemde bahçe kurulduğuna ve kanal açtığına dair yalnızca bir kayıt bulunmaktadır.⁸² Nitekim Asarhaddon'un Esarhaddon I numaralı kraliyet yazıtında, Amanos Dağları'nın bir benzeri

⁷⁷ Grayson and Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (RINAP 3/2), s.313-317.

⁷⁸ RINAP 3/2, 313: Sennacherip 223, 8-11a.

⁷⁹ RINAP 3/2, 313: Sennacherip 223, 11b-13a.

⁸⁰ Sumerce İD, Akadca *nāru* "nehir, kanal" anlamlarına gelmektedir. bkz. CAD N/II, 368.

⁸¹ Grayson and Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (RINAP 3/2), s.314.

⁸² Bowe, "A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia", s.156.

olan bir bahçe kurdurduğunu ve bu bahçenin uzantısı olan parka bir kanal açtığından bahsetmektedir.⁸³ İlgili satırlarda şunları okumaktayız:

“Sarayın yanına Amanos Dağları’nın bir benzeri olan, içinde her türlü kokulu bitkinin ve meyve ağaçlarının bulunduğu bir botanik bahçesi kurdum. Avlusunu büyük ölçüde genişlettim ve girişini çok daha geniş bir hale getirdim. Atlar için sulama yeri olarak içine (parka) bir kanal açtım ve bir sulama hendeği gibi akan suyla şırıldamasını sağladım.”

Son olarak Asarhaddon’un oğlu Asurbanipal (MÖ 668-626) döneminde de bahçe ve sulama sistemleri kurmak gibi faaliyetlerinin sürdürülmüş olduğu görülmektedir. Nitekim Asurbanipal dönemine ait bir duvar kabartması üzerindeki tasvirde, bu dönemde de içerisinde çeşitli türden meyve ağaçları bulunan bir bahçenin kurulmuş olduğunu göstermektedir. (Şekil 6) Asurbanipal zamanında bahçeler yeni bir nitelik kazanarak, bir keyif ortamı haline almıştır. Ninive’deki Asurbanipal sarayındaki bir duvar kabartmasında (Şekil 7) görüldüğü üzere, bir kralın kutlama ziyafeti olduğu düşünülen bir ziyafetten keyif alması için seçilen yer olarak bir bahçe gösterilmektedir. Bu tasvirde kralın, asmalardan ve büyümüş çam ağaçlarından oluşan bir çardağın altında görevliler tarafından yelpaze ile serinletilirken ve müzisyenler tarafından eğlendirilirken uzandığı görülmektedir.⁸⁴

Sonuç olarak, Yeni Asur Dönemi’nde tarım ve sulamaya dair tüm bu bilgiler göstermektedir ki, Asur devletinin ekonomik olarak temel geçim kaynağının ve siyasi gücünün dayanağı tarımdır. Tarımsal faaliyetlerin devamlı bir şekilde sürdürülmesini sağlamak Asur krallarının temel görevlerinden biri olmuştur. Bu doğrultuda Asur kralları, çeşitli politikalar ve stratejiler uygulayarak, hem yeni tarım arazileri elde etmiş hem de sahip olduğu araziler üzerinde tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sağlamışlardır. Yeni Asur Devleti’nin yayılım gösterdiği Kuzey Mezopotamya bölgesindeki kuru tarıma elverişli olmayan alanları, kurdukları sulama sistemleri ve kanallar aracılığıyla sulayarak tahıllar başta olmak üzere baklagiller, sebzeler ve meyveler gibi çeşitli tarım ürünleri yetiştirmişlerdir.

⁸³ Leichty, *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*, (RINAP 4), s.25.

⁸⁴ Bowe, “A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia”, s.158.

3.YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN TAHILLAR

İnsanlık tarihinin en önemli icraatlarından ve Mezopotamyalıların en önemli geçim kaynakların biri olan tarıma dair ilk denemeler Neolitik Devir’de MÖ 11000’de ortaya çıkmıştır.⁸⁵ Tarım kültürüne ilk alınan bitkiler, buğdaygiller yani tahıllar olmuştur. Buğdaygiller sınıfı Latince’de *poaceae* olarak bilinmektedir. Türkçe’de ise “tahıl, hububat ve zahire” buğdaygillere karşılık olarak kullanılan sözcüklerdir.⁸⁶ Tahıl, aslen Arapça bir sözcük olan “*dahl*” sözcüğünden üretilmiştir. “Verim, getiri, girme, giriş” anlamlarına gelen bu sözcük ise Aramice “*dkhea*” sözcüğünden ortaya çıkarılmıştır. Çivi yazılı belgelerde tahıl için Akadca “*ašnan*”⁸⁷ kelimesi kullanılmaktadır. Asurca “*tabku*”⁸⁸ ve Hititçe “*šeli*” kelimeleri ise tahıl deposu anlamına gelmektedir. Hububat ve zahire sözcükleri de tahıl gibi Arapça kökenli bir sözcüktür. Hububat, Arapça “*habba*” sözcüğünün çoğul halidir. Bu sözcük tahıl tanesi anlamına gelmektedir. Zahire ise Arapça “*sahira*” sözcüğünden üretilmiştir. “*Sahira*” sözcüğü ambarda depolanan, ambarda saklanan anlamına gelmektedir.⁸⁹ Uhri, buğdaygillere karşılık olarak kullanılan bu üç kelimenin de Sami dil ailesine mensup olan Arapça’dan türetilmiş olduğuna dikkat çekerek “depolanacak kadar çok üretilmiş, verimli tahıl taneleri” anlamına geldiğini söylemektedir.⁹⁰

Yeni Asur Dönemi’ne ait metinlerde yapılan taramalar neticesinde tahıl sınıfına 4 adet tarım ürünü tespit edilmiştir. Bu tahıllar “ŠE.PAD/ŠE.BAR/*uṭṭatu(m)*” arpa, “ŠE.GİG/*kibtu*” buğday ve buğdayın bir cinsi olan “ZİZ.A.AN/*kunāšu*” emmer buğdayı, “ŠE.LİL /*kurangu*” pirinç ve “ŠE.AR.ZİB/*tuhnu*” darıdır. Bu kısımda öncelikle, bu tahılların çivi yazılı metinlerde ne şekilde adlandırıldıklarından, bu adlandırma şekillerinin sözlüklerde ne anlama geldiklerinden, metinlerde bu tahılların ne şekilde geçtiğinden ve metin örneklerine yer verilecektir.

⁸⁵ İzzet Çıvgın, “Bereketli Hilal’de Bitki Evcilleştirme Sürecini Etkileyen Faktörler: İklim, Doğal Çevre ve Kültürlerarası Karşılaşmalar (MÖ 11000- 7000)”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/17, (2016), s.463.

⁸⁶ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.33.

⁸⁷ Bkz. CAD A/2, 450.

⁸⁸ Bkz. CAD T, 28.

⁸⁹ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.34.

⁹⁰ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.34.

3.1. ŠE.PAD/ŠE.BAR/*uṭṭatu(m)*: Arpa

Eski Mezopotamya bölgesinde, MÖ 7200 yılı civarında Neolitik Devir’de tarım kültürüne alınan arpa, hem aşırı kurak hava koşullarına hem de tuz oranı yüksek toprakta yetişebilmesi sebebiyle, Mezopotamya genelinde yetiştirilmek üzere en çok tercih edilen tarım ürünlerinin başında gelmektedir.⁹¹ Yeni Asur dönemine ait metinlerde arpa, ŠE.PAD⁹², ŠE.PAD.ME⁹³, ŠE.PAD.MEŠ⁹⁴, ŠE.BAR⁹⁵, ŠE.BAR.MEŠ⁹⁶, ŠE⁹⁷, ŠE-*im*⁹⁸, ŠE-*am*⁹⁹, ŠE.SA.A¹⁰⁰, PAD.HI.A¹⁰¹, *za-ku-tú*¹⁰², *šu-bi-la-a-ti*¹⁰³ şekillerinde geçmektedir.¹⁰⁴

Sumerce ŠE.PAD, ŠE.BAR için CAD U-W, 349’da *uṭṭatu* (*uṭṭetu*, *eṭṭetu*) “yenilenebilir tahıl (buğday veya arpa); tahıl (ölçü birimi)” ve AHW, 1146’da *uṭṭatu(m)*, *uṭṭetu(m)* “tahıllar, arpa; tahıl” anlamları verilmektedir. Sumerce ŠE, CAD, Š/2, 345’te *še’u* “arpa, tahıl”, CDA, 369’da ise *še’u(m)* “arpa, buğday, tahıl” olarak tanımlanmıştır. Sumerce

⁹¹ Andrew C. Cohen, “Barley as a Key Symbol in Early Mesopotamia”, *Ancient Near Eastern Art in Context, Culture and History of the Ancient Near East*, ed. J. Cheng-M. H. Feldman (Leiden: BRILL NV, 2007), 411; Nemet-Nejat, *Daily Life In Ancient Mesopotamia* 247.

⁹² SAA 06, 117; SAA 07, 027; 039; SAA 14, 227; SAA 19, 047; 048; 081; 083; SAA 20, 024; 025; 026; StAT 02, 263; 186; SAAB 05, 003; SAAB 17, 028.

⁹³ SAA 01, 161; SAA 19, 027; CTN 06, 035; 036.

⁹⁴ SAA 01, 014; 105; 137; 160; 232; 260; SAA 05, 016; 082; 098; 185; 217; 234; 242; 269; 278; SAA 06, 003; 060; 062; 067; 069; 070; 071; 072; 073; 075; 077; 079; 136; 221; 285; SAA 07, 032; 037; 038; 119; SAA 10, 096; SAA 11, 036; 038; 046; SAA 12, 068; 069; 071; SAA 13, 157; SAA 14, 023; 068; 072; 098; 099; 102; 124; 205; 432; 444; 471; SAA 15, 010; 011; 069; 119; 166; 317; 321; 322; 323; SAA 16, 005; 035; 052; SAA 19, 003; 019; 036; 045; 060; 080; 081; 083; 108; 109; 120; 128; 167; 172; 196; 200; 211; 225; StAT 02, 002; 012; 030; 057; 064; 072; 073; 111; 186; 316; StAT 03, 005; 010; 020; 043; 046; 048; 056; 057; 073; 107; SAAB 09, 071; 073; 105; 110; 128; SAAB 17, 028; 034; 064; 066; 068; 076; 080; 081; 082; 095; 097; ACP 17; 23; 25; 30; 41; 66; 72; Guzana 057; CTN 02, 251; CTN 03, 010; 011; 014; 042; 043; 044; 088; 089; 090; 092; CTN 06, 010; 011; 012; 013; 014; 015; 016; 018; 019; 020; 021; 022; 023; 024; 025; 026; 027; 028; 029; 030; 031; 032; 033; 034; 038; 039; 042; 046; 047; 088; 089; 102; 103; 105; 106; 107; BT 107; 117.

⁹⁵ SAA 03, 025; SAA 06, 094; 288; SAA 10, 167; SAA 14, 023; 072; 134; 431; 436; SAA 15, 195; SAA 17, 046; 048; 059; 067; 084; 101; 119; 130; 159; 190; SAA 18, 024; 038; 076; 104; 109; 125; 160; SAA 19, 122; SAA 20, 031; SAA 21, 035; StAT 02, 006; StAT 02, 049; 050; 056; 187; 188; 189; 190; 207; 244; 311; StAT 03, 008; 018; 040; 052; 062; SAAB 05, 027; 031; 041; 043; 049; SAAB 09, 080; 135; SAAB 17, 068; 073; 079; ACP 24; 30; 41; Guzana 101; 102; 103; 105; 108; CTN 03, 003; 011; 012; 013; 044; 070; 077.

⁹⁶ Guzana 108.

⁹⁷ SAA 08, 004; 115; 170; 185; 204; 300; 336.

⁹⁸ SAA 08, 082; 093; 273; 288; 338; SAA 10, 362.

⁹⁹ SAA 08, 051.

¹⁰⁰ SAA 10, 327; SAA 20, 024; 025; 026.

¹⁰¹ SAA 19, 022.

¹⁰² SAA 08, 162; 164; 232.

¹⁰³ SAA 20, 052.

¹⁰⁴ Kral Yıllıklarında yapılan incelemeler sonucunda benzer geçişlerin olduğu görülmektedir. Bkz. RINAP 02, 74: Sargon II 1, 284; RINAP 02, 98: Sargon II 2, 319; RINAP 2, 119: Sargon II 3, 38; RINAP 2, 228: Sargon II 43, 41; RINAP 2, 283; Sargon II 65, 78; RINAP 02, 293: Sargon II 65, 228; RINAP 02, 295: Sargon II 65, 262; RINAP 03/1, 234: Sennacherib 36, 8; RINAP 03/2, 98: Sennacherib 51, 3; RINAP 04, 116: Esarhaddon 54, 21’-26’; RINAP 04, 124: Esarhaddon 57, iii 8; RIMA II: Ashurnasirpal II 30.

[ŠE].PAD, PAD.HI.A için CAD K, 573'te *kurummatu (kurmatu)* “yiyecek payı (genellikle idare payı tarafından bakmakla yükümlü olunan kişilere ve evcil hayvanlara tahsis edilen arpa veya un); yiyecek yardımı; yiyecek, yiyecek bölümü” tanımlamaları yapılmıştır. Sumerce ŠE.A.A için CAD Q, 59'da *qalītu(pl. qaliātu, qalātu)* ve CAD L, 96'da *labtu B* “kavrulmuş arpa” anlamı verilmektedir.

3.1.1. Mektuplarda “Arpa”

Arpa, aşağıda da örneklerini gördüğümüz Asurlu valiler, resmi görevliler ve üst düzey yetkililer tarafından III. Tiglat-pileser, II. Sargon, Asarhaddon ve Asurbanipal gibi Asur krallarına gönderilmiş olan mektuplarda, ordudaki askerler ve sürgünler için temin edilen bir tayın, tüketilen, dağıtılan, toplanan, depolanan, vergisi alınan, yetiştirilen ve hasat edilen bir tahıldır. Buna göre;

Arpanın, sürgünlerin beslenmesi için gerekli olan bir besin maddesi olduğunu gördüğümüz SAA 19, 003 numaralı mektup¹⁰⁵, Asur kralı III. Tiglat-Pileser tarafından İnūrta-bēlu-uşur'a gönderilmiştir. Mektupta kralın, başkomutanın Arapları yenilgiye uğrattığından bahsettiği görülmektedir.¹⁰⁶ Kral, İnūrta-bēlu-uşur'a başkomutanın ona verdiği tüm develeri kontrol ederek teslim almasını, Badi-İl'in kendisiyle beraber olacağını ve bu develeri ona teslim etmesini ve onların arazide otlatılmasını söylemektedir. Başkomutanın Arapları yenilgiye uğrattığından bahseden kral, bozkırın korunmasının eskisi kadar güçlü olması gerektiğinden söz etmektedir. Mektupta arpanın, Dimaşqa'dan gelecek sürgünler için 20 *imēru*¹⁰⁷ miktarında gönderilecek olduğunu görmekteyiz. SAA 19, 003 numaralı mektubun tamamı şöyledir:

“(l-r.2) Kralın İnūrta-bēlu-uşur'a sözü. Başkomutanın sana vereceği tüm de[ve]leri kontrol et ve teslim al. [...] Badi-İl seninle beraberdir; onları (develeri) ona emanet et ve onlar ülkenin ortasında otlatılsınlar. Başkomutan şimdi bu Arapları yendi fakat bozkırın muhafazası eskisi kadar güçlü olmalı. Senin koçların

¹⁰⁵ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.5-6.

¹⁰⁶ III. Tiglat-Pileser dönemi itibarıyla Asurlular ile Araplar arasındaki ilişki daha yoğun bir hale gelmiş ve Yeni Asur Dönemi'ne ait belgelerde Araplar'a daha sık rastlanmaya başlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Koray Toptaş, “Asur Kaynaklarında Araplar ve Arap Krallıkları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22(3), 2020, s.897-901.

¹⁰⁷ Akadca *imēru* Sumerce ANŠE bir kapasite ölçüsü olup “eşek yükü” anlamına gelmektedir. bkz. CAD I-J, 110; CDA, 128.

bozkırdan ülkenin ortasına kadar kendi başlarına bırakıldılar ama onlar ...ıncaya kadar güdülmeli. r.3-8) Tabalalı(lar)a karşı yapılacak sefere gelince, onlar sana [GN ile] Apamea (ve Qadeş ile [GN] arasında [...]) nasıl hareket edileceğini açıklayacaklar. e.1-5) Onlar, ekilmekte olan bu tahıl tarlasının gelecek olan sürgünler için olduğunu söylüyorlar. Onlar (sürgünler) Dimaşqa'dan geldiklerinde, Asi'den onlara gönderilecek 100 (imēru) buğday ve 20 (imēru) arpa var.”

Benzer bir şekilde arpanın, sürgünler için bir besin maddesi olarak sağlanmış olduğunu anladığımız SAA 19, 081 numaralı bir diğer mektup, Arrapha valisi Aşşūr-şallimanni tarafından III. Tiglat-pileser'e gönderilmiştir. Mektuptan, Aşşūr-şallimanni'nin 6.000 kadar sürgünün beslenmesinden sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu sürgünlerin ne kadar süreyle Aşşūr-şallimanni'nin sorumluluğunda kalarak besleneceğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Devam eden satırlarda Aşşūr-şallimanni'nin kraldan, elinde sürgünlerin beslenmesine yetecek kadar arpa tayını olmadığı için, sorumluluğu altındaki sürgünlerin yarısının Šamaš-būnā'ı'ye geçmesini istemektedir. Çünkü Aşşūr-şallimanni, sorumluluğu altındaki sürgünlerin her birine günlük 1 litre kadar arpa sağlamış olsa, günlük olarak yaklaşık 10 ton arpa ihtiyacı bulunmaktaydı ve tek başına bu kadar arpa sağlaması çok güçtü.¹⁰⁸ SAA 19, 081 numaralı mektuba ait ilgi satırların tercümesi şu şekildedir:

“Efendim kralın bana yazdığı şeye gelince: “6.000 sürgünü huzurunuzda besleyin.” Ne zamana kadar? (Onlar) 6.000 kişi! Üçte birini ileri gelenlere tahsis edebilir miyim? Geçen yıl efendim kral yazmadım mı: “Hiç arpa tayını yok.” r.1-e.23) Efendim kral bana şöyle dedi: “Eğer bana başvurmuş olsaydın, sana 40.000 (imēru) arpa tayını verirdim.” Şimdi kral benim hiç arpa tayınının olmadığını biliyor mu? Daha ne kadar sürecektir? 6.000-3.000 (imēru) bana verilsin, 3.000 (imeru) da Šamaš-būnā'ı'ya verilsin. İşte ben efendim kraldan bunu talep ediyorum. Efendim kralın bana yazdığı şeye gelince: “Ben onlara (diğer ileri gelenlere) sonraki sürgünleri veriyorum.” Onlar bunları (6.000 sürgünü) benimle paylaşsınlar ve

¹⁰⁸ Tamás Dezső, *The Assyrian Army II: Recruitment and Logistics*, Budapest: Eötvös University Press, 2016, s.79.

ben de sonrakileri (sürgünleri) onlarla paylaşacağım. Belki de efendim kral diyecek ki: “ Onlar Šamaš-būnā ī’ nin huzuruna nasıl gelecekler? Onlar ne zaman stoklanacaklar?” Arrapha’da Šamaš-būnā ī’ nin 150 tane güçlendirilmiş yerleşim yeri var. Bırakın onlar oralara getirilsin.”

Aššūr-mātka-tēra tarafından Asur’dan Asur kralı III. Tiglat-Pileser’e gönderilmiş olan bir başka SAA 19, 019 numaralı mektupta¹⁰⁹ Aššūr-mātka-tēra, kralın ülkesinin iyi durumda olduğundan ve kraliyetin gelir kaynaklarından olan tarlaların hasat edildiğinden söz etmektedir. Ülkede borsanın oldukça elverişli bir halde olduğundan ve Ninive’de bir imēru arpanın 1 mina bakıra gittiğinden bahsetmektedir:

“(1-15) [Efendim krala: hizmetkârınız] Aššūr-mā[tkā-tēra]. [Efe]ndim krala esenlikler dilerim! K[ral]ın ülkesi iyi durumda; kraliyetin rızık tarlaları hasat edildi. Ülkede borsa oldukça elverişli: Ninive’de bir imēru arpa bir mina bakıra, Halahhu’da bir imēru ve 5 sūtu¹¹⁰ (bir mina bakıra), bozkırda iki imēru (bir mina bakıra) gidiyor.”

Babil şehirlerinden toplanan arpa ile ilgili bilgilere ulaştığımız SAA 19, 108 numaralı bir başka mektup¹¹¹ ise Ašīpā tarafından Babil’den III. Tiglat-Pileser’e gönderilmiştir.¹¹² Mektupta Ašīpā, kralın kendisine verdiği arpayı ne yapacağına dair krala bilgi vermektedir. Kralın yanından yola çıkan Ašīpā’nın Kūtu ve Sippar kentlerine uğrayıp Babil’de iki gün kaldığı görülmektedir. Burada, Babil’de yerel yönetici olan Šil-Bēl’in arpasının bulunmadığından bahseden Ašīpā, Mušēzib-Īlu’nun Kar-Aššur’dan gelene kadar onun yanına yanaşmadığını söylemektedir. Sandalları çekip, bir gün boyunca yürüyerek Kūtu’nun ötesine geçtiği görülen Ašīpā ayın 23’ünde yola çıkarak Kūtu’nun arpasını yerine koyacağından söz etmektedir. SAA 19, 108 numaralı mektubun tercümesi şöyledir:

“(1-3) Efendim krala: hizmetkârınız Ašīpā. Efendim (krala) esenlikler dilerim! 4-r.6) Efendim kralın benim için gönderdiği arpaya gelince, efendim kralın yanından yola çıktığımda Kūtu ve Sippar’a girdim ve Babil’de iki gün kaldım ama Šil-Bēl’in arpası mevcut değildi.

¹⁰⁹ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.21.

¹¹⁰ Sumerce *BÁN* Akadca *sūtu* bir hacim ölçüsüdür. 1 *sūtu* 10 litreye tekabül etmektedir. bkz. CDA, s.329.

¹¹¹ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.112.

¹¹² Benzer bir şekilde yine Babil şehirlerinden gelen arpa ile ilgili bilgi sahibi olduğumuz, Ašīpā tarafından III. Tiglat-Pileser’e gönderilmiş mektup için bkz. SAA 19, 109.

*Mušēzib-Īlu Kar-Aššur'dan gelene kadar onun yanına gidemedim.
r.7-12) Kayıkları çektim ve bir günlük yürüyüşle Kûtu'nun ötesine
geçtim. Ayın 23'ünde yola çıkacağım ve Kûtu'nun arpasını yerine
koyacağım.”*

Arpa nakliyesi ile ilgili olan SAA 19, 120 numaralı mektup, Mušēzib-Īlu tarafından Babil'den III. Tiglat-Pileser'e gönderilmiştir. Mektupta kralın Mušēzib-Īlu'ya “*Abi-hāri gelinceye kadar arpanın geri kalanını yığma. Bırak Abi-hāri sana versin. Ahūnu hemen buraya gelsin ve İtu'alı'ları denetlesin.*” şeklinde bir emir verdiği görülmektedir. Kralın bu emrine cevaben Mušēzib-ilu'ya, “*Ahūnu'nun şimdi yola çıktığını ve 20, 21 gündür kralın kervanı için Abi-hāri gelene kadar beklediklerini*” bildirmektedir. Mušēzib-Īlu'ya kırık olduğu için neresi olduğu anlaşılamayan bir yere gittiğini ve orada kral için bir nakliyat olmadığını söylemektedir. Abi-hāri'nin geldiği zaman geri döneceğinden ve ölçülmesi gereken tüm arpayı ondan alacağından bahseden Mušēzib-ilu'ya onun gelmesini ve arpayı hazır etmesini istemektedir.¹¹³

Çöl depolarından alınan arpa ve samanla ilgili işlemlerin kralın bilgisine sunulduğu SAA 01, 105 numaralı mektup¹¹⁴, Taḅ-šill-Ešarra tarafından kral II. Sargon'a gönderilmiştir. Mektupta, çöl ortasında olduğu düşünülen bir kasabadan 40 *imēru* arpa ve 200 balya saman iki günlük erzak olarak alınmış olduğu görülmektedir. İlgili kısımların kırık olması sebebiyle, bu erzakların kim tarafından, hangi kasabadan alındığı bilgisine ulaşamamaktadır. Devam eden satırlardan, Aššur-bēlu-taqqin'in çöldeki Diqarate köyünde valiyken 16 *imēru* arpa ve bir yığın saman alıp ve sarayın çiftçilerine de el koymuş olduğu anlaşılmaktadır.

Saray tüketimi için arpa toplanmasıyla ilgili olan SAA 01, 160 numaralı bir başka mektup, Tariba-İssār tarafından II. Sargon'a gönderilmiştir. Mektupta Tariba-İssār'ın, Kilizi kentinden 500 *imēru* arpa topladığı ve bu arpaları teslim etmek istediği görülmektedir. Devamında ise kralın, üç saray için daha arpa toplamasını emrederse, Adian ve Arbela kentlerinde arpa toplayacağını belirtmektedir. SAA 01, 160 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

¹¹³ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.122-123.

¹¹⁴ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.87-88.

“^{1-r.3)}[Efendim krala]:[hizmetkâr]ınız Tariba-İssâr. Efendim krala [esenlikler dile]rim! [Ben] kral yolunun [yanında], bahçelerin [önünde] durdum, ancak kral Raşappāiu ile konuştuğu için benimle ilgilenmedi. Adian şehrine gittim ve rab mûgi yetkilisiyle konuştum, ama kimse beni karşılamaya gelmedi, bu yüzden korktum^{r.4-e.1)}Şimdi Kilizi kentinde 500 imēru (=100.000 litre) arpa topladım ve onları teslim etmek istiyorum. Eğer Efendim kral “Üç saray için arpa topla” diye emrederse, ben de Adian ve Arbela’da arpa toplayacağım. Arpa yığılmadı; onlar [.....] ben [.....] Şilli-Bēl [.....].”

Tariba-İssâr tarafından II. Sargon’a gönderilen SAA 01, 160 numaralı mektubun devamı olan, SAA 01, 161 numaralı bir diğer mektupta Tariba-İssâr, kralın emrinin ne olduğunu sormakta ve topladığı arpayı teslim edebilmesi için izin istemektedir.¹¹⁵ İlgili satırın tercümesi şöyledir:

“^{r.1)}Şimdi Efendim kral ne (emir) gönderiyor? Topladığım [arpa]ları, sözüm [..... ulaşana dek yığmaya] gitmeme izin verin.”

İleri gelenlere arpa dağıtılmasıyla ilgili olan SAA 01, 170 numaralı bir başka metin¹¹⁶, x kişisi tarafından II. Sargon’a gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta arpanın, bir ayın belirli günlerinde, belirli kentlerin valilerine teslim edildiği görülmektedir. Mektupta bahsi geçen günlerin hangi aya ait olduğu anlaşılmamaktadır. Ayrıca teslim edilen arpa miktarlarına dair bir bilgi de bulunmamaktadır. SAA 01, 170 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹⁰⁾[12. ve 13.] günlerde İssete kentindeki [...] valisinin (arpa)sını, [14.], 15. ve 16. Günlerde [...]Adad’daki Arbela valisinin (arpa)sını teslim ettim. [17’sinde ve] 18’sinde Baqarri kentinin [bu] tarafındaki [...]appi [kasabasında] Saray Habercisi’nin (arpasını); 19’unda ve 20’sinde [Ar]zuhina [.....] Šamaš-bēlu-(uşur) [.....] valisinininkini [teslim ettim].^{r.2-13)}[21’inde ve 22’sinde] Tahıl Ambarları Şefi’ne [teslim ettim]; 23’ünde Kilizi valisine [...] teslim

¹¹⁵ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.126.

¹¹⁶ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.129-130.

ettim. [...]yı [...]da Arbela valisine teslim edeceğim; [...]yı [...]işi' de Saray Habercisi'ne teslim edeceğim. Saray'dan aldıkları bir takvim [ay] için yem [onların] emrindedir. [...] gün [.....].”

Arpanın, sürgünlerin beslenebilmesi için gerekli bir besin maddesi olduğunu anladığımız¹¹⁷ SAA 01, 260 numaralı bir başka mektup¹¹⁸ ise adı bilinmeyen bir vali tarafından II. Sargon'a gönderilmiştir. Mektupta vali, Bēl-iqbi¹¹⁹'nin daha önce kendisine sürgünler için vermiş olduğu arpayı, kralın sürgünlerine verebilmek için geri istediğini kralın bilgisine sunulmaktadır.¹²⁰ Mektubun ilgili satırlarından şunları okumaktayız:

“(r.2-17) Şimdi Bēl-i[qbi] (bana diyor ki): “Senin sürgünlerine verdiğim arpayı bana getir ve kralın sürgünlerine vereyim!” Efendim kral bir haberci gönderip onların evlerini ve tahıl depolarını gördü mü? Onlar beni zayıflattılar ve onlara ne söylenirse söylensin, beni dinlemeyi reddediyorlar.”

Arpanın, bir vergi olarak alındığını öğrendiğimiz SAA 05, 016 numaralı metin¹²¹, Nashir-Bēl tarafından II. Sargon'a gönderilmiş bir mektuptur. Mektuptan, kralın talimatı üzerine İtu'a'lı'nın saman ve arpa vergisinden muaf tutulduğu anlaşılmaktadır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“(1-4)[Efendim] krala: hizmetkârınız Nashir-[Bēl]. Efen[dim] krala esenlikler dilerim! Efendim kral, [bana] (vali) İtu'a'lı'nın (saman ve arpa vergisinden) muaf olması gerektiğini söyledi, bu yüzden onun baş tarlası saman ve arpa (vergisinden) muafıdır.”

¹¹⁷ Yeni Asur Dönemi'nde çeşitli sebeplerden dolayı sürgün edilen insanların var olduğu bilinmektedir. Nitekim bu sürgünlerin konaklama, korunma ve beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Nitekim daha önce SAA 19, 081 ve SAA 01, 260 numaralı iki mektuptan da görüldüğü üzere, sürgünlerin ihtiyaçları Asurlu valilerce karşılanmış ve beslenmeleri için arpa tayını sağlanmıştır. Yeni Asur Dönemi'ndeki sürgünler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Faruk Akyüz, “Yeni Asur Devleti'nin Sürgün Politikası”, *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, ed. İrfan Albayrak, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020, s.129-179.

¹¹⁸ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.200-201.

¹¹⁹ PNA 1/II: 314'ten Bēl-iqbi'nin Batı'da faaliyet gösteren üst düzey bir yetkili olduğu öğrenilmektedir.

¹²⁰ Arpanın, arpa tayını olarak sürgün edilenlerce talep edildiği bilgisine ulaştığımız, Ninive'den Asur kralı Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olan mektup için bkz. SAA 13, 157.

¹²¹ Lanfranchi-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.12-14.

Mazamua'ya arpa getirilmesiyle ilgili olan SAA 05, 234 numaralı bir diğer mektup¹²², Arzuhina valisi Šamaš-bēlu-uşur tarafından II. Sargon'a gönderilmiştir. Šamaš-bēlu-uşur mektupta, birlik komutanı olan İšme-ilu'nun ısrarla Mazamua'ya arpa tayınları getirilmesini istediğini bildirmekte ve kralın bu konu hakkında tasarrufunun ne olduğu sormaktadır. Birlik komutanı İšme-ilu'nun istediği bu arpa tayınları, askerlerin beslenmesi için talep edilmiş olabilir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“l-r.2) Biz teftiş için yola çıkmaya [hazırız], ancak birlik komutanı İšme-ilu, bize (kralın) altın damga mührünü getiriyor ve ısrarla bizi tutarak şöyle diyor: ‘Mazamua'ya arpa tayınları getirin! Efendim kral, ne diyor?’”

Benzer bir şekilde erzak yardımı ile ilgili olduğu anlaşılan SAA 15, 011 numaralı mektup, İssār-dūrī tarafından II. Sargon'a gönderilmiştir. Buna göre, Asur kralı, İssār-dūrī'den Bēl-iqīša'ya erzak desteği vermesini istemektedir. Kralın bu isteği üzerine İssār-duri, [x] yüz *imēru* arpa başta olmak üzere, 4 öküz, ve [x] hektar arazi vermiş olduğunu bildirmektedir.¹²³ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“l-9) Efen[dim] kral[a]: hizmetkârınız İssār-dūrī. Efendim krala esenlikler dilerim! Efendim kralın Bēl-iqī[ša ...hakkında] bana yazdığına gelince: ‘Ona destek v[er!’— Ben de şimdi ona] dört [...] öküz, [x] yüz (imēru) arpa [...], [x] hektar arazi verdim.”

Şingibutu'nun kontrolü için verilen mücadeleden bahsedilen ve Marduk-šarru-uşur tarafında Asur kralı II. Sargon'a gönderilen SAA 15, 069 numaralı mektupta arpanın, Marduk-šarru-uşur tarafından 1.000 *imēru* miktarında bir kenara ayrılarak Saba kasabasına depolandığı ve artık hasattan daha fazlasının çıkarıldığı kayıtlıdır.¹²⁴ SAA 15, 069 numaralı mektuba ait ilgili satırların tercümesi şu şekildedir:

¹²² Lanfranchi-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.168.

¹²³ Fuchs-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, s.9.

¹²⁴ Fuchs-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, s.45-47.

“^{r.5)}Efendim kralın [bana yazdığı arpa tayınına gelince], 1.000 imēru arpayı bir kenara ayırdım ve [...]Saba kasabasında [depoladım]. Ve şimdi ha[sat]tan daha fazlasını topluyorum.”

Arpanın, Luhutluların kalesinden 1.000 imēru miktarında toplandığı ve ileri gelenler tarafından inşa edilen Minu kalesinde depolandığı bilgisine ulaştığımız SAA 15, 166 numaralı mektup¹²⁵, Dur-Kurigalzu valisi İl-yada’ tarafından Kuzey Babil’den II. Sargon’a gönderilmiştir. Mektupta İl-yada’, Dur-Kurigalzu’nun ve kalelerinin iyi durumda olduğundan, inşa edilen kalelerden, kalelerin donatılmasından ve bu kaleler için yapılan görevlendirmelerden bahsetmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁶⁾Efendim krala: hizmetkârınız İl-ya[da’]. [Efendim] krala esenlikler dilerim! Efendim kralın ülkesi ve kaleleri iyi durumda. [Efendim] kral mutlu olabilir. İleri gelenler Minu’ ka[le]sini inşa ettiler. Luhutluların kalesinden 1.000 imēru arpa topladılar ve orada depoladılar.”

Yük hayvanlarının bakımıyla ilgili olduğu anlaşılan SAA 19, 167 numaralı mektup¹²⁶, adı tespit edilemeyen bir kişi tarafından Asur kralı II. Sargon’a gönderilmiştir. Mektupta kralın bu kişiye bakması için sürü hayvanları verdiği anlaşılmaktadır. Kişi hayvanlara bakamayacağını, bu sebeple hayvanların öleceğini söylemektedir. Kralın kendisine verdiği tayını yerel halka, hazinedarın hizmetindeki ustalara ve Saray’ın levazım birliklerine vererek tükettiğinden bahsetmekte ve kendisinin bir imēru arpa verebileceğinden ancak kralın Arbela valisinin gücünün neye yetip neye yetmeyeceğini bileceğinden söz etmektedir. SAA 19, 167 numaralı mektubun tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁴⁾ [Efendim kral], y[ük hayvanlarını] benim bakımuma verdi ancak ben onlara bakabilecek durumda değilim; onlar [aç]lıktan ölecekler. ^{5-r.2)} Efendim kralın bana verdiği tahıl tayını, yerel halka, hazinedarın hizmetindeki görevlilere ve Saray’ın levazım birliklerine vererek tükettim. ^{r.3-7)} Ben bir imēru arpa dağıtabilirim,

¹²⁵ Fuchs-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, s.113-114.

¹²⁶ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.169.

ancak efendim kral, Arbela valisinin neler verebileceğini (daha iyi) bilir.”

Arpa dağıtımı ile ilgili olan SAA 19, 172 numaralı mektup¹²⁷, Bēl-dūrī tarafından Dimašqa’dan Asur kralı II. Sargon’a gönderilmiştir. İlk sekiz satırından sonrası tamamen kırık olan bu mektupta Bēl-dūrī, İnūrta-šarru-uşur’a 6.666 *imēru* ve 46 *qû*¹²⁸ arpa, Aššur-rēmanni’ye ise 3.333 *imēru* ve 3 *sūtu* arpa verdiğini bildirmektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“(1-8)Efendim krala: hizmetkârınız Bēl-dūrī. Efendim krala esenlikler dilerim! İnūrta-šarru-uşur’a 6.666 imēru 46 qû [arpa verdim]. Aššur-rēmanni’ye 3.333 imēru ve 3 sū[tu arpa verdim]. [x imē]ru arpa [.....]”

Arpayı hem bir besin maddesi hem de toprağa ekilmek üzere tohumluk bir tahıl olarak gördüğümüz SAA 17, 048 numaralı metin¹²⁹, Amēl-Nabû tarafından Babil’den II. Sargon’a gönderilmiş bir arazinin mülkiyetine ilişkin şikayetleri içeren bir mektuptur. Mektuba göre, kral tarafından Amēl-Nabû’ya işlemesi için bir toprak verilmiştir. Bu topraklar, Mannu-kī-Urbail tarafından verimsizleştirilmiş ve Amēl-Nabû’a ait tahıl, saman ve sarımsak yakılmıştır. Mannu-kī-Urbail ona, krala gidip yalvarmasını, kral gerçekten de ona bir toprak vermişse geri gelip malını almasını söylemiştir. Amēl-Nabû krala gittiğinde, kral topraklarını ondan bir şey istememesi şartıyla vermiştir. Bunu üzerine Amēl-Nabû ölecek kadar çok zor bir durumda kaldığını söylemekte ve ayrıca hem beslenmesi için hem de tohumluk tahıl için elinde hiç arpasının kalmadığından bahsetmektedir. Devam eden satırlarda ise Mannu-kī-Urbail’in ne kadar çok varlığının olduğundan bahsederek, hakkı olanın kendisine teslim edilmesini istemektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“(1-4)Hizmetkârınız Amēl-Nabû: Efendim kral için seve seve ölürüm! Nabû ve Marduk, Efendim kralı kutsasın! Efendim krala söyle: 5-¹⁶Kral bana şöyle demedi mi? “Git, ek, ambarları hasatla doldur ve benim korumam altında ye!” Kralın habercisi buraya gelsin ve kralın bana geri verdiği babamın topraklarının Mannu-kī-U[r]bail]

¹²⁷ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.174.

¹²⁸ *qû* (*qa*) bir hacim ölçüsüdür. 1 *qû* 1 litreye tekabül etmektedir. Ayrıca 10 *qû* = 1 *sūtu* ya denk gelmektedir. bkz. CDA, s.290.

¹²⁹ Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.44-45.

tarafından nasıl çoraklaştırıldığını görsün. Gerçekten de tahılı, samanımı ve sarımsağımı yaktı [...] ve (bana dedi ki): “Git krala [yal]var! Eğer kral (gerçekten) sana toprağını verirse, gel ve malını al!”¹⁷⁻²⁶⁾Kral bana toprağımı [şu sözlerle] verdi: “(Ondan) hiçbir şey istemeyeceğim.” Ama şimdi, hiçbir şeyim kalmadığı için öleceğim. Beslenmem ve tohumluk tahılım için arpa kalmadı. Eğer günah işlemiş olsaydım, ölmem gerekirdi. Mannu-kī-Urbail beni yok etmek için harekete geçmişken, Efendim kral neden yaşamama izin veriyor?”

Arpanın, Keldanilere ait topraklardan biri olan Bīt-Dakkūri’de yetiştirilen bir tahıl olduğunu anladığımız SAA 17, 084 numaralı metin¹³⁰, Ana-Nabû-taklāk¹³¹ tarafından adı tespit edilemeyen bir kişiye gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta Ana-Nabû-taklāk Asur kralının Babil’e gireceğinden bahsetmektedir. Kralın Babil’e girmesi durumunda “kardeşim” diye hitap ettiği -muhtemelen mektubu gönderdiği kişi olabileceğini düşündüğümüz- kişinin gecikmeden Babil’e girmesini ve sonrasında amacına ulaşacağını söylemektedir. Mektupta arpanın, Bīt-Dakkūri halkının şehri terk etmesi sonucunda hurma ile birlikte geride kaldığı görülmektedir. Bīt-Dakkūri şehrindeki bu arpa ve hurma toprakta yetiştirilen ya da şehirde depolanmış olan ürünler olabilir. Ana-Nabû-taklāk boşalan bu şehirde kalan sayısız arpa ve hurmadan dolayı atlıların oraya giderek orda kalmasını söylemektedir. SAA 17, 084 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁴⁾[...] 20 [...] geri dönecek. “Akad kralının ve Elam kralının birlikleri Asur kralının önünde ayakta kalmalı.”^{5-r.2)}Ve eğer O, Babil’e girerse, kardeşim Babil’e girmekte gecikmesin, ihmalkâr davranmasın ama geleceği düşünerek bir an önce Babil’e girsin. Babil’e girdiğinde, toprakların merkezine ayak basmış olacak. Ve ondan sonra amacına ulaşacaktır.”^{r.3-9)}Bütün Bīt-Dakkūri halkı şehirleri terk etti ve bataklıklara gitti. Sayısız arpa ve hurma geride bırakıldı. Bundan dolayı atlılar gidip (orada) kalmalılar.”

¹³⁰ Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.74-75.

¹³¹ PNA 1/I, s.110’dan öğrenildiğine göre Ana-Nabû-Taklāk, II. Sargon döneminde Borsippa’da kraliyet görevlisidir.

Sîn-dūrî tarafından Uruk'tan II. Sargon'a gönderilen SAA 17, 130 numaralı mektup¹³², Eanna için arpa ve bahçe ürünlerinin güvence altına alınması ile ilgilidir. Sîn-dūrî, Nabû-şumu-işkun tarafından engellendiği için işlerini huzur içinde yapamadığından bahsetmektedir. Kralın bu duruma müdahale etmesini ve huzur ortamını sağlamasını istemektedir. Ayrıca başrahip Qīštiya'nın kendisiyle alay ettiğini söylemektedir. Tapınağın arpasının yağ ile değiştirildiği, daha sonra arpanın ne getirildiği ne de yerine geri koyulduğundan söz eden Sîn-dūrî, kralın arpanın ambara geri getirilmesi için bir haber göndermesini istemektedir:

“(1-19) Sī[n-dūrî]’nin efendisi krala yazdığı tablet. Eanna’nın muhafızları ve tanrılarınızın tapınağı iyi durumda. Kralın üvey oğlu olan Nabû-şumu-işkun, bahçe ve adamlar yüzünden beni engelliyor; işimi huzur içinde yapmama izin vermiyor. Kral tek bir sözle (bu) sorunu çözebilirdi, böylece aramızda sükûnet olurdu! Şimdi O, kralın huzuruna çıkıyor. Kral (ne yapılacağına) karar versin. Başrahip Qīštiya beni mecliste alay konusu haline getiriyor, bana şöyle diyor: “Saman bir litreyi aştığında faizle alınmalıdır.” Kralın valisiyle [...] ... ve bu [...] benimle. Kraldan bir söz işitmeden konulmayacağım. ^{r.4-8)} Onlar tapınakların arpasını yağ ile [değiş]tirdiler; ne onu getirdiler ne de yerine koydular. Kral (haber) göndersin de arpayı tapınaklara geri getirsinler.”

Başhekim Urad-Nanaya tarafından gönderilen SAA 10, 327 numaralı mektup oldukça kırkıktır. Mektubun sağlam satırlarından anlaşıldığı kadarıyla kollarda, bacaklarda ve cildin çeşitli bölgelerinde yaralara sebep olan cüzzam hastalığına karşı uygulanacak tedavide yapılacak merhemler ve ritüeller listelenmiştir. Buna göre mektupta arpa, kavrulmuş arpa olarak muhtemelen kulaklarda oluşan yaralar için yapılacak bir merhemde kullanılmış olmalıdır.¹³³

Arpanın, Kalhu şehrindeki okul çağındaki çocukların beslenmesi için gerekli bir besin maddesi olduğunu anladığımız SAA 16, 052 numaralı mektup, okula giden çocukların beslenmesi ile ilgilidir. Gönderen kişinin kim olduğu anlaşılmayan bu mektubun Nabû- [...]’e gönderilmiş olduğu görülmektedir. Mektupta, Kalhu şehrindeki okul çağındaki

¹³² Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.115.

¹³³ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.263.

çocukların *cenaze adakları*¹³⁴ olmadan okula gidemediklerini belirtmektedir.¹³⁵ SAA 16, 052 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹) *Bēl ve Bēltia, Nabû ve Tašmetu, Ninurta ve Gula, Nergal ve Laš, bu büyük tanrılar seni kutsasın, ey Nabû-[...]. Seni, sağlığını korusunlar ve sana mut[luluk ve beden sağlığı versinler]. Senin[le] birlikte sağlıkla ve kuvvet sahibi bir koruyucu [tayin etsinler]. Bu tanrılara her ne için [dua etti]yseniz, onu size çok çabuk versinler. Bunun dışında ne var?[Efendim]in sözü efendilerinin önünde saygındır. ^{r.1-8})Şimdi efendime [yazıyorum], (çünkü) onların Kalhu’daki küçük çocukları cenaze adakları olmadan okula gidemezler. Efendim, payıma yeni bir arpa tayını düşene kadar hizmetkârlarını Sivan (III) ayının depolanmış tahılıyla ayakta tutsun. Bunun dışında ne var? Nabû’ya dua ettim ve beni efendimin hizmetine atadı. Nabû, efendimin huzurunda benim için şefaet edecek.”*

Arpanın bir besin maddesi olarak Nippur’da bulunan kralın hizmetkârları için temini ile ilgili olan SAA 18, 076 numaralı mektup, adı bilinmeyen bir kişi tarafından Nippur’dan Asarhaddon’a gönderilmiştir. Mektubu gönderen kişi, orada herhangi bir erzağın olmadığından ve olan hurmaların ise Puqudulular tarafından götürüldüğünden bahsetmektedir. Bu durum üzerine *şandabakku*’ya¹³⁶ yazarak bin kor arpadan kendilerine pay ayıracak olduklarını söylediklerinde de isteklerinin reddedildiğini söylemektedir. Devam eden satırlarda ise kendisinin her yıl kralın Nippur’da bulunan hizmetkârları için bin kor arpa teslim edilip edilmediğinin kral tarafından soruşturulmasını istemektedir.¹³⁷ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“²⁻¹¹) *Orada hiç erzak yok ve onların ne kadar hurmaları varsa hepsini Puqudulular götürdü. Ama şandabakku’ya yazarak “Bin*

¹³⁴ SAA 16, 052 numaralı metnin arka yüzünün üçüncü satırında “*ki-is-pi*” olarak gördüğümüz ve CAD K, s.425’te “cenaze sunusu” anlamı verilmiş olan kispu kelimesi, Mikko Luukko ve Greta Van Buylaere tarafından genellikle cenaze sunusu olarak tercüme edilen bu kelimenin “ekmek/yiyecek” ifade ediyor olabileceği ihtimali belirtilmiştir.

¹³⁵ Luukko and Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, s.46.

¹³⁶ *şandabakku* için “sivil ve tapınak idarelerinde yüksek rütbeli bir yetkili, Nippur valisinin unvanı ve tablet kabı” tanımlaması yapılmıştır. Bkz. CAD Š/I, s.371

¹³⁷ Reynolds, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sin-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*, s.58.

(imēru) arpadan kendimize pay ayıracağız.” dediğimizde, o büyük bir ürün hasat etmiş olmasına rağmen bunu reddetti. ^{12-r.8)} Efendim kral, [...] efendim kralın bir memurunun Nippur’da görevlendirildiği (tüm) o yıllar boyunca, benim her yıl bin (imēru) arpa getirip Nippur’daki kralın hizmetkârlarına teslim edip etmediğimi soruşturmalıdır.”

Arpanın babalarından kalan bir mirasın parçası olduğunu anladığımız SAA 18, 160 numaralı mektup¹³⁸, Šüzubu tarafından Babil’den amiri Aqarâ’ya gönderilmiştir. Šüzubu, kardeşi Tabnēa’nın babalarına ait olan 600 *imēru* arpayı ve tarlayı aldığından, kendisinin ise hiçbir şey alamadığından bahsetmektedir. Šüzubu kimseye el açamayacağından ve elinden tutup yardım edecek kimsenin olmadığından söz etmektedir:

“(1-r.3) Efendisi Aqarâ’ya: hizmetkârın Šüzubu. Nabû ve Marduk efendimi kutsasın. Efendim benim yıkık ve terk edilmiş bir eve girdiğimi bilmiyor mu? Kardeşim Tabnēa, baba mülkümüze ait 600 (imēru) arpayı aldığı anda, kardeşlerimizle aramızdaki tüm iyi hisleri sona erdirdi. O, ondan (mülkten) tarla aldı, ama ben hiçbir şey almadım. Ve efendim biliyor ki ben (kimseye) yalvaramam ve elimden tutacak kimse yok.”

Arpa ile borç alınıp verilen bir ürün olarak karşımıza çıktığı SAA 16, 035 numaralı mektup¹³⁹, Šumaya tarafından veliaht prense gönderilmiştir. Burada bahsi geçen veliaht prens, Asarhaddon’un oğullarından biri olan Asurbanipal olmalıdır. Mektupta, Šumaya’nın babasına ait olan borçları geri ödediği anlaşılmaktadır. Šumaya, kral Asarhaddon’a ait olan 1.000 *imēru* arpanın babasına verildiğini, bu arpadan 400 *imēru* arpa verdiğini ve elinde de 600 *imēru* arpa kaldığını söylemektedir. Bu 400 *imēru* arpayla babasından kalan borçları ödemiş olmalıdır. Elinde kalan 600 *imēru* arpa ise muhtemelen geri kalan borçları ödemeye yetmeyecek olacak ki Šumaya, veliaht prensten bu konu hakkında bir şeyler yaparak kendisini zor bir durumda bırakmamasını istemektedir. Mektubun tercümesi şu şekildedir:

“¹ Efendim veliaht prense: hizmetkârınız Šumaya. Efendim veliaht prense sağlık! Nabû ve Marduk Efendim veliaht prensi kutsasın! ⁵

¹³⁸ Reynolds, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sin-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*, s.132-133.

¹³⁹ Luukko and Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, s.33.

Kraldan gelen 1.000 imēru arpa babamın emrindeydi. Şimdi ben ondan 400 imēru arpa verdim, 600 imēru arpa elimde kaldı. ^{r.1} [.....] Efendim veliaht prense başvurdum. Efendim veliaht prens beni zor durumda bırakmasın, (ama) bir şeyler yapsın. ⁵ Bugün tüm ülkelerin elçileri babanızın [önü]nden geçtiği gibi, bin yıl boyunca da Efen[dim] veliaht prensin önünden geç[sin]ler.”

Arpanın, emmer buğdayıyla birlikte tapınağa teslimatı yapılmamış, düzenli teslimatları yapılması gereken tahıllar olduğu anlaşılan SAA 10, 096 numaralı mektup¹⁴⁰, Asurlu kâhin Akkullānu tarafından Asurbanipal’e gönderilmiştir. Bu mektupta, Aşşur Tapınağı’ndaki meseleler hakkında krala bilgi verilmektedir. Mektuptan kralın, Akkullānu’ya Aşşur Tapınağı’na daimî koyun sunularını ve düzenli teslimatlarını kimlerin yapmadığını sorduğu görülmektedir. Bunun üzerine Akkullānu ise koyun sunularını ve teslimatlarını yapmayan bu kodamanların adlarını krala bildirmektedir.¹⁴¹ SAA 10, 096 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

“(1-25) Efendim krala: hizmetkârınız Akkullānu. Efendim krala esenlikler dilerim! Nabû ve Marduk, Efendim kralı kutsasın! Sürekli koyun sunusu ve Aşşur’a düzenli teslimatlarla ilgili olarak Efendim kral, hizmetkârına şöyle yazdı: ‘İleri gelenlerden kim bunları vermeyi kabul etmedi?’— (Onları) belirleyemedim (ve bu nedenle) dün Efendim krala yazamadım.(Şimdi) işte koyun adaklarını vermeyen ileri gelenler: Barhalzi, Raşappa, Kilizi, İsana, Tillê, Kullania ve Arpadda valileri. Tüm (bunlar) sürekli koyun sunusu vermediler. Raşappa, Barhalzi, Duqiquna tahıl ambarlarının şefi Dayyan-Adad, İsana, Halzi-Atbar, Birtu, Arzuhina, Arbela, Guzana, Şahuppa, Tamnuna, Talmusa. Tüm bunlar arpa ve emmerin düzenli teslimatını yapmadılar.”

¹⁴⁰ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.73-74.

¹⁴¹ Arpanın geçtiği diğer mektuplar için bkz. SAA 19, 036; 047; 060; 200; SAA 05, 082; 098; 217; 269; SAA 15, 069; 119; SAA 17, 046; 059; 101; 167; SAA 16, 005; SAA 01, 170

3.1.2. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Arpa”

Yeni Asur Dönemi’ne ait metin türlerinden biri, içerisinde astrolojik içerikli raporların yer aldığı mektuplardır. Asur Devlet Arşivleri’nin Herman Hunger tarafından yayınlanmış olan 8. cildi, Asur krallarına sunulan astrolojik içerikli raporları içermektedir. Bu raporlarda, gönderici olarak isimleri tespit edilmiş 14’ü Asurlu ve 30’u Babilli kâhin mevcuttur.¹⁴² Raporlar, Asur krallarına mektup şeklinde gönderilmiştir. Hunger, mektupların raporlar için güzel bir örnek sunduğunu, raporların ise genellikle yalnızca kehânetleri belirttiğini bazen de okuma ve yorumlamaya dair birkaç söz içerdiğini belirtmektedir.¹⁴³

Arpa, astrolojik içerikli raporların bulunduğu mektuplarda sıklıkla geçen tarım ürünlerinden biridir. Nitekim aşağıda da örneklerini görmüş olduğumuz üzere, ilgili gezegenin gökyüzündeki durumundan, arpa veriminin etkilendiği görülmektedir. Nitekim raporlarda arpanın, bazı durumlarda olumsuz bir şekilde etkilenecek kış olacağına bazen de arpanın olumlu bir şekilde etkilenecek bol olacağına dair yorumlar yapılmıştır. Buna göre;

Arpa veriminin olumsuz bir şekilde etkilendiğini gördüğümüz MÖ 678 yılı, Sivan¹⁴⁴ (III) ayının 14. günü tarihli, Asur kralı Asarhaddon’a Babilli kâhin Zâkiru tarafından gönderilen SAA 08, 300 numaralı¹⁴⁵ ve Babilli kâhin Aşarêdu tarafından gönderilen SAA 08, 336 numaralı¹⁴⁶ iki astrolojik raporda da, Sivan (III) ayının 14. gününde akşam saatlerinde olası bir Ay tutulması gerçekleşmesi durumuna dair kehânetler içermektedir. İki raporda da, Sivan (III) ayı süresince bir Ay tutulması gerçekleşmesi durumunda, arpanın azalacağı yönünde bir kehânet bulunmaktadır. SAA 08, 300 ve SAA 08, 336 numaralı astrolojik raporların ilgili satırları şu şekildedir:

“Sivan (III) ayının 1. gününden 30. gününe kadar geçen süre zarfında bir tutulmanın gerçekleşmesi durumunda, büyük bir selin

¹⁴² Yeni Asur Dönemi’nde isimleri tespit edilmiş olan kâhinler hakkında detaylı bilgi için bkz. Yasin Kulabaş, *Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Din ve Tapınak Görevlileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s. 103-106.

¹⁴³ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.XX.

¹⁴⁴ Yeni Asur Dönemi’nde Babil ay takvimi kullanılmıştır. Babil ay takviminde, 12 ay bulunmaktadır. Bu aylar, Akadca adlara sahip olmakla birlikte Sumerce adları da bulunmaktadır. Ay takvimine göre bir sene, 354 gündür. Sivan ya da Simânu ayı, yılın üçüncü ayıdır. Sumerce’de ITL.SIG₄ olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Mayıs/Haziran aylarına tekabül etmektedir. Bkz. H. Hande Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/2, (2012), s.365; Selim F. Adalı ve Ali T. Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2024, s.ix.

¹⁴⁵ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.168-169.

¹⁴⁶ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.192-193.

meydana geleceği, Adad'ın ülkeyi yerle bir edeceği, ülkenin hasadı gelişmeyeceği, büyük bir ordu düşeceği şeklinde ve eğer gözlem kralın, şehrin ve halkın refahı için yapılırsa, refah; varyant, arpa azalacak”

Benzer bir şekilde yine arpa veriminin olumsuz bir şekilde etkilendiği bilgisine ulaştığımız MÖ 669 yılı, Sivan (III) ayının 14. günü tarihli, Asurlu kâhin İssâr-şumu-ereş tarafından Asur kralı Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 004 numaralı bir diğer astrolojik rapor¹⁴⁷ ise sabah saatlerinde gerçekleşecek Ay tutulmasıyla ilgili kehânetler içermektedir. Bu raporda, Sivan (III) ayının belirli günlerinde gerçekleşen tutulmalara karşı kehânetler belirtilerek yorumlanmıştır. Bu kehânet yorumlamalarından biri, arpanın azalacağı yönündedir. İlgili satırlar şöyledir:

“Eğer Sivan (III) ayının 1. gününden 30. gününe kadar bir tutulma olursa: Akad krallığının tutulması; tufan olacak ve Adad ülkesinin hasadını mahvedecek. Eğer kralın, şehrin ve halkının iyiliği için gerçekleştirerseniz: iyilik; arpada bir azalma olacak...”

Arpa veriminin olumsuz şekilde etkileneceğini öğrendiğimiz Asurlu kâhin Balasî tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 082 numaralı bir başka astrolojik rapor¹⁴⁸ ise dolunay gününde Ay halesinde bulunan Mars ve Satürn ile ilgili kehânetler içermektedir. Buna göre; Mars'ın bir gezegenin etrafında dönmeyi devam ettirmesi durumunda arpanın kıt olacağına ve Ay halesi içerisinde Saman Yıldızı'nın durması durumunda ise arpanın azalacağına dair iki kehânet yorumlaması yer almaktadır. SAA 08, 082 numaralı astrolojik rapordan şunları okumaktayız:

“¹⁻¹¹) [Eğer Ay] uygun olmayan bir zamanda geç kalır ve görünür hale gelmezse: egemen bir şehre saldırı. — O 15. günde batar ve 16. günde güneşle birlikte görünür. Eğer Mars bir gezegenin etrafında dönmeye devam ederse: arpa kıt olacak. Eğer Kuzgun yıldızı Güneş'in rotasına ulaşırsa: işler azalacak; varyant; gürültü olacak. Bunlar Akad ile ilgili sözlerdir. Mars, Satürn'den dört parmak uzakta kaldı, yaklaşmadı. Ona ulaşamadı. Ben (yine de) (ilgili

¹⁴⁷ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.5-7.

¹⁴⁸ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.49-50.

alameti) kopyaladım. Bunun ne önemi var? İlgili namburbi ritüelinin gerçekleştirilmesine izin verin. Eğer Ay 16. günde görünürse: Subartu kralı güçlenecek ve rakibi olmayacaktır. ^{r.1-10}) Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve içinde bir gezegen duruyorsa: haydutlar öfkelenecek. Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve Mars içinde duruyorsa: sığır ve vahşi hayvanlar yok olacak; kor-miktarı azalacak; hurma tarlaları gelişmeyecek; Batı Ülkesi küçülecek. Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve içinde Saman yıldızı duruyorsa: arpa azalır. Saman yıldızı (Başak) anlamına gelir. Balasî'den. Mars bu (noktadan) uzaklaşacak, O Satürn'ün önü[nde]dir. [Ay] Nisannu (I) ayında günü tamamlayacak."

Arpa veriminin olumlu bir şekilde etkilendiğini gördüğümüz MÖ 669 yılı, Sivan (III) ayı tarihli, Asurlu kâhinler Bulluğu tarafından gönderilen SAA 08, 115 numaralı¹⁴⁹ ve Bamaya tarafından gönderilen SAA 08, 170 numaralı iki astrolojik rapor¹⁵⁰ da Asur kralı Asarhaddon'a gönderilmiştir. Birbirleriyle neredeyse aynı olan bu iki rapor da, Jüpiter'in ilk sabahına dair kehânetler içermektedir. Buna göre, Jüpiter'in Sivan (III) ayında güneşe yaklaşarak, güneşin ışıldadığı yerde durması, görünüşünün kırmızı bir renkte, doğuşunun da güneşin doğuşu kadar görkemli olması durumunda, arpa ile birlikte susamın artacağı yani bol olacağı görülmektedir. SAA 08, 115 ve SAA 08, 170 numaralı astrolojik raporların ilgili satırları şu şekildedir:

"Eğer Jüpiter Sivan (III) ayında güneşe yakınlaşır ve onun parladığı yerde durursa, eğer o, parlaksa ve görünüşü kırmızıysa, onun doğuşu, güneşin doğuşu kadar mükemmelse: Öfkeli Tanrılar Akad ile uzlaşacak; Akad'a bol yağmur yağacak ve sürekli seller olacak; arpa ve susam bollaşacak ve 1 litre için 1 GUR ödenecek; gökyüzündeki tanrılar (uygun) yerlerinde duracak; onların tapınakları zenginliğe erişecek."

Asurlu kâhin Aşşur-nâşir tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 164 numaralı astrolojik raporda¹⁵¹ da SAA 08, 162 numaralı rapordaki gibi Ayyāru ayındaki uğurlu günler

¹⁴⁹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.73.

¹⁵⁰ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.100-101.

¹⁵¹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.108-98.

için kehânette bulunulmuştur. Nitekim iki rapor incelendiğinde aynı günlerde aynı kehânetlerin olduğu görülmektedir. SAA 08, 164 numaralı raporda da 18. günde gördüğümüz arpa için “temizlenmiş (arpayı) dönüştürün” kehânetinde bulunulmuştur.

SAA 08, 204¹⁵² numaralı metin oldukça kırıklı bir astrolojik raporu içermektedir. Bu raporun sağlam satırlarından anlaşıldığı kadarıyla hangi ay olduğu anlaşılmayan bir ayda Ay ve Güneş’in durumuna göre bazı kehânetlerde bulunulmuştur. Buna göre 15 ve 16. günlerde arpa ve gümüşün kaybedilmeyecek olduğuna dair olumlu bir kehânette bulunulmuş olduğu görülmektedir.

Arpa veriminin olumsuz bir şekilde etkileneceği bilgisine ulaştığımız, Babilli bilgin Nergal-eṭir tarafından Asarhaddon’a gönderilen SAA 08, 273 numaralı bir başka astrolojik rapor¹⁵³ ise dolunay gününde Ay halesinde bulunan Ülker takımyıldızı hakkında kehânetler içermektedir. Raporda, Ay halesi içerisinde Ülker takımyıldızının durması durumunda, arpanın azalacağı yönünde bir kehânet yer almaktadır. SAA 08, 273 numaralı astrolojik rapordan şunları okumaktayız:

“¹⁻⁶14. günde Ay ve [Güneş] birlikte görülürse: güvenilir konuşma; ülke mutlu olacak; [Tanrılar Akad’ı] olumlu bir şekilde hatırlayacak [...]. Eğer Ay ve Güneş karşı karşıya gelirse: Ülkenin kralının du[rumu düzel]ecek. —14. günde Güneş ile birlikte [görülür].^{r.1-}
⁸[Eğer Ay] 14. günde bir haleyle [çevriliyse] [...]: ülke huzur içinde yaşayacak. Eğer Ay bir hale tarafından [kuşatılmışsa] ve Ülker takımyıldızı [onun içinde duruyorsa]: bu yılda [kadımlar] erkek çocuk [doğuracak]; değişken: kralın ülkesi ona karşı isyan edecek;[arpanın azal]ması. Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve o [üzerinde duru]yorsa: saltanatın [krala] verilmesi. Nergal-[eṭir]’den.”

Arpa veriminin olumlu bir şekilde etkileneceğini öğrendiğimiz, Borsippalı Nabû-iqīša tarafından Asur kralı Asarhaddon’a gönderilen SAA 08, 288 numaralı bir başka rapor¹⁵⁴, Jüpiter ve Mars’ın birleşmesi durumuna dair kehânetler içermektedir. Buna göre

¹⁵² Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.115-116.

¹⁵³ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.151-152.

¹⁵⁴ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.160.

Jüpiter'in, Mars'ın önünde durması durumunda arpanın olacağı görülmektedir. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

*“(1-2) Eğer Jüpiter Mars'ın önünde duruyorsa: arpa yetiştirilecek;
hayvanlar telef olacak, değişken; büyük bir ordu telef olacak.”*

Asarhaddon'un Babil'deki temsilcisi olan Mār-İssār tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 10, 362 numaralı mektup¹⁵⁵, astrolojik rapor içermektedir. Bu mektupta Sivan ayında Jüpiter'in ilk kez doğuşu üzerine kehânetlerde bulunulmuştur. Bu raporda arpa, *“Eğer Jüpiter Sivan ayında görünürse: toprak yok olacak, arpa pahalalanacak.”* şeklindeki kehânette karşımıza çıkmaktadır.

SAA 10, 379 numaralı mektupta Ayyāru (III) ayının uğurlu günlerine dair kehânette bulunulmuştur. Buna göre Ayyāru ayının 18. gününün temizlenmiş arpayı dönüştürmek için uygun bir gün olarak belirtilmiştir.¹⁵⁶ SAA 10, 379 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

“(3-r.4) O, tanrılara saygı göster[diğinde], o gün [d]ua etmek [için iyidir]. Efendim kralın sözünü ettiği uygun günler şunlardır: 10'u, 15'i, 16'sı, 18'i, 20'si, 22'si, 24'ü ve 26'sı, yani Ayyāru (III) ayının toplam 8 günü, bir girişimde bulunmak ve tanrılara saygı göstermek için iyidir. r.5-11) 10'u: sarayda, uygundur; 15'i: mükemmel tohum; 16'sı: kalp neşesi; 18'i: temizlenmiş arpayı dönüştürün; [20'si]: kişi bir yılan öldürsün, o birinci [dereceye] ulaşacaktır; [22'si]: bir girişimde bulunmak için iyidir; (geri kalanı kırıktır)”

Asurlu kâhin Balasî tarafından Asur krallarından Asarhaddon'a ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olan SAA 08, 093 numaralı astrolojik bir diğer raporda¹⁵⁷ da, Ay'ın bir hale ile çevrili olması ve bu halenin içinde de Jüpiter'in durması durumunda, arpa veriminin olumlu bir şekilde etkilenecek bol olacağına, kıtlığın engelleneceğine dair bir kehânet bulunmaktadır. SAA 08, 039 numaralı astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

“(1-8) Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve Jüpiter [onun] içinde [duruyorsa]: Batı Ülkeleri birliklerinin saldırısı; değişken: arpa yetiştirilecek böylece kıtlık olmayacak; değişken: Akad kralı

¹⁵⁵ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.298-299.

¹⁵⁶ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.312-313.

¹⁵⁷ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.54-55.

hapsedilecek. Eğer Ay bir nehir tarafından kuşatılırsa: toprakta yeşil bir ürün olacak; değişken: yağmur yağacak. —Bir hale Eru'a'yı çevreledi. ^{r.1-7)}Eğer Marduk'un yıldızı bir mişhu üretirse: Ülke bol ekmek yiyecek. —Marduk'un yıldızı Merkür, (normal) durumunun ötesine geçer ve yükselir. Daha sonra 14. günde, (Ay) G[üneş] ile birlikte [görüldü]. Bala[sî]'den."

Ayrıca göndereni bilinmeyen ve Asur krallarından Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olan SAA 08, 232 numaralı astrolojik raporda¹⁵⁸ da Ayyāru ayının uğurlu ve uğursuz günlerine dair kehânetlerde bulunulduğu görülmektedir. Arpa bu raporda da "18. günde, temizlenmiş arpayı dönüştürün" ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Yine arpa veriminin olumsuz bir şekilde etkilendiğini gördüğümüz Aşarēdu tarafından Asur krallarından Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olduğu düşünülen SAA 08, 338 numaralı bir başka raporda¹⁵⁹, Kislīmu¹⁶⁰ (IX) ayı süresince Venüs'ün doğuda kaybolması durumunda, arpa ile birlikte samanda da bir kıtlığın yaşanacağına dair bir kehânet yer almaktadır. SAA 08, 338 numaralı astrolojik raporun tercümesi şöyledir:

*"¹⁻³⁾Eğer Kislīmu (IX) ayında 1. günden 30. güne kadar Venüs doğuda kaybolursa: Ülkede saman ve arpa kıtlığı olacak. ⁴⁻
^{r.5)}Kralların efendisi şöyle diyecek: "Ay (henüz) bitmedi, neden bana iyi ya da kötü (kehânetler) yazdın?" Katiplik mesleği Pazar yerinde duyulmamıştır. Kralların efendisi uygun bir günde beni çağırısın, ben de araştırayım ve Efendim krala konuşayım. Aşarēdu'dan."*

Arpa veriminin olumsuz etkilendiğini öğrendiğimiz SAA 08, 051 numaralı bir başka astrolojik rapor¹⁶¹, Asurlu kâhin Nabû-ahhe-eriba tarafından Asurbanipal'e gönderilmiştir. Raporda, Venüs'ün Kislīmu (IX) ayında görünür hale gelmesi durumunda toprakta arpa ve saman kıtlığı yaşanacağına dair bir kehânet bulunmaktadır. SAA 08, 051 numaralı astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

¹⁵⁸ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.126-127.

¹⁵⁹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.193-194.

¹⁶⁰ Kislīmu ya da Kislev ayı, yılın dokuzuncu ayıdır. Sumerce'de ITI.GAN ya da ITI. KAN olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Kasım/Aralık aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, "Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri", s.370-371; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

¹⁶¹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.30-31.

“¹Eğer akrebin iğnesindeki Šarur ve Šargaz parlaklık kazanmaya devam ederse: Akad’ın silahları kalkacaktır. ³ —Venüs Yay burcunda görünür hale gelir. ⁴ Eğer İstar ay tacını takarsa: feryatlar olacaktır... ⁶“Feryatlar”, “ağlamalar”dır. ⁷ — Merkür batıda Venüs’ün arkasında durur. ^{r.1} [Eğer] Venüs siyah bir taç takıyorsa: [(hamile) kadınlar] erkek çocuklar doğuracaktır. ³[Venüs] ile birlikte bir gezegen [duruyor]. ⁴ O [...] ülkenin insanları için kötüdür. ⁵ Venüs Kislīmu (IX)’da [görünür hale gelirse ...]: Ülkede arpa ve sam[an] kıtlığı [olacaktır]. ⁷ Nabû-ahhe-eri[ba]’dan.”

Asurlu astrolog Adad-šumu-uşur tarafından Asurbanipal’e gönderilen SAA 08, 162 numaralı raporda¹⁶², Ayyāru ayındaki uğurlu günler için kehânette bulunulmuştur. Arpa için, 18. günde, ayıklanmış arpayı dönüştürün şeklinde kehânette bulunulmuştur. Raporun tercümesi şu şekildedir:

“¹ 10. gün: mahkemede, olumlu. ² 12. gün: sokakta, olumlu. ³ 15. gün: mükemmel tohum. ⁴ 16. gün: kalp neşesi. ⁵ 18. gün: temizlenmiş (arpayı) dönüştürün. ⁶ 20. gün: bir yılan öldürmesine izin verin: o birinci dereceye ulaşacaktır. ⁷ 22. gün: sarayda, olumlu; bir girimde bulunmak (için iyi). ⁸ 24. gün: kalp sevinci. ^{r.1} 26. gün: (iyi) haber. ² 27. gün: tamamen olumlu. ³ 28. gün: bir yılan öldürmesine izin verin. ⁴ 30. gün: iyi bir alamet. ⁵ Adad-šumu-uşur’dan.”

Arpa veriminin olumsuz bir şekilde etkileneceğini gördüğümüz MÖ 668 yılı, Kislīmu (IX) ayı tarihli, Ninive’den Asurbanipal’e gönderilen SAA 08, 185 numaralı bir diğer raporda¹⁶³, Venüs’ün Kislev ayında yükselmesi durumunda, ülkede arpa ve saman kıtlığının olacağı görülmektedir. İlgili satır şöyledir:

“(1) [Eğer Venüs Kislīmu’da yükselirse: Ülkede] arpa ve saman [kıtlı]lığı ol[acak].”

¹⁶² Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.97.

¹⁶³ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.108.

3.1.3. Çeşitli Türden Metinlerde “Arpa”

Yeni Asur Dönemi’ne ait kraliyet yazıtları, kararnameler ve çeşitli kayıtların tutulduğu listeler gibi metinlerden arpanın bir tüketim maddesi olarak bilindiği ve “tahıl vergisi” olarak alındığı anlaşılmaktadır. Buna göre;

Kalhu şehrinde bulunan Kuzey Batı Sarayı’ndaki büyük bir taş levha üzerine yazılmış Aurnasirpal’e ait kraliyet yazıtlarından biri olan Aurnasirpal II 030 numaralı yazıt, bu sarayın adanışının şerefine düzenlenen bir ziyafet şöleninde sunulan yiyeceklerinin neler olduğu görülmektedir. Bu ziyafet şöleninde görülen yiyecek maddelerinden biri arpadır. Kavrulmuş arpa olarak karşılaştığımız arpa miktarı 100 kap şeklindedir.¹⁶⁴ İlgili bölümün tercümesi şu şekildedir:

“Asur kralı II. Aurnasirpal, Kalhu şehrindeki bilgelikle dolu neşeli sarayı kutsadığında (ve) Büyük Efendi (Tanrı) Aşşur’u ve tüm ülkenin tanrılarını içeri davet ettiğinde; 100 semiz öküz, ağılın 1000 dana ve koyunu, Hanımefendim Tanrıça İstar’a ait 14.000 ...-koyunu, Hanımefendim Tanrıça İstar’a ait 200 sığır, 1000 siserhu-koyunu, 1000 ilkbahar kuzusu, 500 ayyalu-geyik, 500 geyik, 1000 büyük ördek, 500 ördek, 500 kaz, 1000 mesukku-kuşu, 1000 qāribu-kuşu, 10.000 güvercin, 10.000 kumru, 10.000 küçük kuş, 10.000 balık, 10.000 Arap tavşanı, 10.000 (adet) yumurta, 10.000 (tane)somun ekmek, 10.000 testi bira, 10.000 tulum şarap, 10.000 kap tahıl (ve) susam, 10.000 kap sıcak..., 1000 kasa sebze, 300 (kap) yağ, 300 (kap) malt, 300 (kap) karışık raqqatu-bitkisi, 100 (kap) kudimmu, 100 (kap) ..., 100 (kap) kavrulmuş arpa, 100 (kap) ubuhšennu-tahılı, 100 (kap) kaliteli billatu-birası, 100 (kap) nar, 100 (kap) üzüm, 100 (kap) karışık zamru, 100 (kase) fıstık, 100 (kap) ..., 100 (kap) soğan, 100 (kap) sarımsak, 100 (kap) kuniphu, 100 şalgam demeti, 100 (kap) hinhinu- tohumu, 100 (kap) giddu, 100 (kap) bal, 100 (kap) tereyağı, 100 (kap) kavrulmuş abšu-tohumu (mercimek), 100 (kap) kavrulmuş šu’u-tohumu (arpa), 100 (kap)

¹⁶⁴ Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*, s.288-293; Esma Öz, “Çiviyazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya’da Kral Sofraları ve Şölenler”, *Turkish Studies 11(1)*, 2016, s.115-116; Duymuş Florioti, “Asur Sarayında Beslenme: Yeni Asur Devri”, s.28-29.

karkartu-bitkisi, 100 (kap) tiyatu-bitkisi, 100 (kap) hardal, 100 (kap) süt, 100 (kap) peynir, 100 testi mizzu-içeceği, 100 tuzlanmış öküz, 10 imēru kabuklu dukdu-fındığı, 10 imēru kabuklu fıstık, 10 imēru ..., 10 imēru habbaququ, 10 imēru hurma, 10 imēru titipu, 10 imēru kimyon, 10 imēru sahumu baharatı, 10 imēru urianu, 10 imēru andahšu(küçük soğan), 10 imēru šišanibu, 10 imēru simberu-meyvesi, 10 imēru hašû(kekik), 10 imēru iyi kalite yağ, 10 imēru kaliteli aromatikler, 10 imēru ..., 10 imēru naşşabu-su kabağı, 10 imēru zimzimmu-soğanı, 10 imēru zeytin; Kalhu şehrinin sarayını kutsadığım zaman, ülkemin her yerinden davet edilen 47.044 erkek (ve) kadın, 5.000 Sūhu, Hindānu, Pattinu, Hatti, Şurrayu, Şidunayu, Gurgum, Melid, Hubuškia, Gilzānu, Kummū (ve) Muşasir ülkelerinin ileri gelenleri (ve) elçileri, Kalhu şehrinden 16.000 kişi (ve) sarayımdan zarīqū, onların hepsi— tüm topraklardan çağrılanlar ve Kalhu şehri dahil olmak üzere toplam 69.574 (kişi) — on gün boyunca onlara yiyecek verdim, içecek verdim, onları yıkattım ve mesh ettirdim. Onları onurlandırdım (ve) sevinç içinde onları ülkelerine geri gönderdim.”

Arpa, III. Adad-nērārī’ye ait Aşşur Tapınağı’ndaki çeşitli törenler ve festivaller için yapılan harcamalara ve kral başta olmak üzere ileri gelenlerin, eyalet valilerinin ve çeşitli kişiler veya gruplar tarafından sunulan sunulara, hediyelere dair bilgi sahibi olduğumuz SAA 12, 069 numaralı kararnamede¹⁶⁵, *pandugāni*¹⁶⁶ töreni ve *kalmartu*¹⁶⁷ festivali için yapılan harcamalarda ve bu festival ve törenlere ait nöbet ve divan harcamalarında aşçıya, fırıncıya, biracıya verilen ürünlerden biridir. SAA 12, 069 numaralı metnin ilgili satırlarından şunları okumaktayız:

“⁷ Kralın pandugāni töreni için yapılan harcamalar: ¹⁰ Aşçı, 4 sūtu arpa ve 1 sūtu 4 litre normal mercimeği alır. Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrıların yolculuğu için olanı da dahil, 2 imēru 8 sūtu ekmeklik arpa; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrıların yolculuğu

¹⁶⁵ Kataja-Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.71-77.

¹⁶⁶ *paddugānu* (*pandugānu*) “bir kült töreni veya ziyafet” olarak tanımlanmaktadır. bkz. CAD P, s.5; CDA, s.260.

¹⁶⁷ *kalmartu* ise *kanwartu* (*kalmartu*) “bir festival” anlamına gelmektedir. bkz.CDA, s.146.

için olanı da dahil, qadūtu-ekmeği için 2 imēru 8 sūtu buğday alır. Bira üreticileri tanrılarının yolculuğu için olanı da dahil, bira için 2 imēru 5 sūtu alır.¹⁴ Kral, 3 sūtu arpa, beyaz atlar ve tahılla beslenen bir boğa verir. Toplam: 2 sūtu 4 litre bal, 2 sūtu 4 litre yağ, 1 sūtu 4 litre mercimek, 1 sūtu nohut, 6 imēru arpa ve 2 imēru 8 sūtu buğday; bunların hepsi kralın pandugāni töreni için: [Aššur]'un hazinecisi.

¹⁸ Nöbet masrafı: Şekerci, 5 litre bal, 5 litre sıvı yağ, 7 litre rafine susam yağı, 3 litre nohut ve 1 litre normal mercimeği alır. Aşçı, 1 sūtu 5 litre arpa ve 6 litre normal mercimeği alır.²⁰ Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrılarının Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, ekmek için 1 imēru 4 sūtu arpayı; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrılıklarının yolcuğu için olanı da dahil, ekmek için 9 sūtu buğdayı alırlar.²² Bir[a üreti]cileri, tanrılarının Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, bira için 9 litre arpayı alırlar.²³ (Kral), 1 sūtu arpa, beyaz atlar, bir litre ve üçte biri bal, bir litre ve üçte biri rafine yağ, bir litre ve üçte biri hinhinu-unu, 11 tahılla beslenen koyun (verir). Toplam: 6 litre [ve üçte biri ba]l, 6 litre ve üçte biri yağ, 3 litre nohut, 7 litre normal mercimek, 7 litre rafine edilmiş susam yağı, 2 imēru 5 sūtu 5 litre arpa ve 9 sūtu buğday. Üç yılda (bir) [kral] tahılla beslenen bir boğa ve tahılla beslenen 12 koyun verir. Bütün bu[nlar, nöbet için yapılan masraflardır]: Aššur'un hazinecisi.

²⁷ İlahi meclis için yapılan harcamalar: [Ş]ekerlemeci, 1 sūtu bal, 56 litre yağ ve 4 sūtu [5 litre susam] al[ır]. [Fırıncılar], ekmek için 10 imēru arpa ve qa[dūtu]-ekmeği için 5 imēru buğday [alırlar]. Bira üreticileri, muhhūtu'ların varlığı için 1 imēru 5 litre (arpa) alı[r]lar. Toplam: 1 sūtu 4 litre bal, 5 litre yağ, 4 sūtu 5 litre susam, [11 imēru 5 sūtu arpa], 5 imēru buğday. Bütün bunlar, [ilahi meclis için yapılan harcamalardır].

³² Banyo ritüeli için yapılan harcamalar: [Şekerlemeci], 2 litre bal, 1 litre y[ağ ve x litre normal nohut alır]. — Dört litre beyaz bal, [hinhinu-unu için] 3 litre arıtıl[mış] yağ. Bira üreticileri, [bira için

... arpa] alırlar. Toplam: 6 litre b[al, 4 litre yağ, x litre nohut, ... arpa. Bütün bunlar, banyo ritüeli içindir].

³⁵ Kalmartu festivali için yapılan harcamalar: [Şekerlemeci], 1 sūtu bal, 6 lit[re yağ], 1 litre arıtılmış susam yağı ve 8 litre no[hut alır. Fırıncılar], 1 imēru 2 sūtu [arpa] ve 3 imēru 2 sūtu buğday [alırlar]. Bira üreticileri, bira için [x imēru] 9 sūtu arpa [alırlar. Toplam: x+2 imēru 1 sūtu arpa, 3 imēru 2 sūtu buğday]. Bütün bunlar, [kalmartu festivali içindir].

⁴² Tašrītu (VII) ayı için yapılan harcamalar: Şekerlemeci, 1 sūtu bal, [.....] alır. — Dört litre [... ,]. Fırıncılar, 10 imēru arpa ve ... için 5 imeru x sūtu buğday] alırlar. [Toplam:], 26 imēru 5 sūtu arpa, 5 imēru 3[+x] sūtu [buğday. Bütün bunlar, Tašrītu (VII) ayı içindir].”

Benzer bir şekilde yine III. Adad-nērārī’ye ait olduğu görülen SAA 12, 071 numaralı bir başka kararnamede, Aşşur Tapınağı’na çeşitli şehirlerden gelen düzenli sunuların neler olduğu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Satırlarında yer yer kırık bulunan bu metinde arpa, kırık olduğu neresi olduğu tespit edilemeyen bir şehirden 12 imēru miktarında düzenli sunu olarak tapınağa teslim edilmiştir.¹⁶⁸

Arpa, Yeni Asur kralı II. Sargon’un saltanat yılları hakkında bilgi sahibi olduğumuz Sargon II 1, Sargon II 2 ve Sargon II 3 numaralı yazıtlarda, Sargon’un 12. saltanat yılıyla ilgili bilgi veren kısımda karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, Sargon 12. saltanat yılında Keldani kralı Yakīn’in soyundan gelen Marduk-apla-iddina’nın üzerine yürümek için birtakım hazırlıklara başlamış ve sefer emri vermiştir. Sargon’un bu hareketinden haberdar olan Marduk- apla-iddina ise kalelerini güçlendirerek birlikleri toplamış, Gambulu kabilesini Dūr-Abi-hāra şehrine getirerek destek kuvvetler toplamış ve şehrin çevresine kanallar açarak sularla çevrelemiştir. Ancak Sargon bu şehri fethetmiş ve şehirden çok sayıda insanı ve çeşitli hayvanları ganimet olarak almıştır. Sargon şehre yeni bir isim vererek adını Dūr-Nabû koymuş, bir hadımını şehre vali olarak atamış ve şehirdekilere yıllık 1 biltu¹⁶⁹ 30 mina

¹⁶⁸ Kataja-Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.78-79.

¹⁶⁹ Biltu “yük, paket, talent (ağırlık birimi), ürün (bir tarlanın, bahçenin, bir bölgenin), vergi (krala ödenecek),kira, haraç” gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Biltu’nun buradaki anlamı talent olmalıdır. bkz. CAD B, s.229.

gümüş, 2000 *gur* arpa, sahip olunan her 20 koyun ve 20 öküzden birer tane vermeyi zorunlu tutmuştur.¹⁷⁰

Arpanın, bir tahıl vergisi olarak alındığını gördüğümüz Esarhaddon 057 numaralı bir başka yazıtta, Asur'daki Tanrı Aşşur Tapınağı Eşarra'nın yeniden yapılması hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Yazıtta Asur kralı Asarhaddon'un, önde gelen kült şehirlerinden olan Baltil şehrini ve sakinlerini kendi hayatı kadar sevdiği için onların sahip olduğu ayrıcalıkları arttırmaya karar verdiği görülmektedir. Böylece Asarhaddon, Baltil'i arpa ve saman vergisinden ve ülkedeki liman ve geçit gibi yerlerden alınan haraçlardan muaf tutmuş, borçlarını silmiş ve kapılarına da onları sonsuza kadar koruması için ilahi koruma dikmiştir.¹⁷¹ İlgili satırlar şöyledir:

“ii 27) En önde gelen, Anu ve Enlil'in halkıyla birlikte ilk günlerden beri ayrıcalıklı bir statüye sahip olan ve kanakku-statüsü Baltil'e (Aşşur) gelince— Ben Asur kralı Asarhaddon, Baltil'in (Aşşur) sakinlerini kendi hayatım gibi seviyorum ve bu nedenle onlataın özgürlüğünü eskisinden çok daha fazla artırmak istedim ve kalbim beni buna teşvik etti. iii 3) Onların muafiyetlerinin tabletini yeniden yazdım. Onları eskisinden daha büyük ve daha yüce yaptım; onları yükselttim ve yücelttim. Onları arpa vergisinden, saman vergisinden ülkemdeki limanlardan ve geçit yerlerinden alınan haraçlardan muaf tuttum. Borçlarının silinmesini sağladım ve kapılarına sonsuza dek ilahi kotuma yerleştirdim.”

Arpanın un ile birlikte çobanın düzenli sunularını oluşturduğunu gördüğümüz SAA 11, 036 numaralı metinde¹⁷², saray personellerine ve diğer kişilere dağıtılan haraçlar listelenmektedir. Bu listede en sık koyun ve şarabın dağıtıldığı görülmekle birlikte çeşitli yiyecekler, eşyalar ve bakırın da dağıtımı yapılmıştır:

“5-8) 5 sūtu un, 5 sūtu arpa, 1 tas şarap: çobanın düzenli sunuları.”

¹⁷⁰ Frame, *The Royal Inscriptions of Sargon II, King of Assyria (720-705 BC) (RINAP 2)*, s.73-74; 97-98; 118-119.

¹⁷¹ Leichty, *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC) (The Royal Inscriptions of The Neo-Assyrian Period Volume 4)*, s.124.

¹⁷² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.32-35.

3.1.4. Ticari Bir Ürün Olarak “Arpa”

Borç senetleri ve sözleşme metinlerinde arpa, sıklıkla Asurlular arasında borç olarak alınıp-verilen ürünlerden biri olarak görülmektedir. Nitekim aşağıda da örneklerini görmüş olduğumuz ilgili metinlerde, borç verilen bir ürün olarak karşılaştığımız arpanın, bir besin maddesi olmasının yanı sıra ticari bir ürün olarak da kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1). Buna göre;

Šamaš-upahhir’in isim yılı (MÖ 708), Nisannu¹⁷³ (I) ayının 24. günü tarihli CTN 06¹⁷⁴, 010 numaralı sözleşme metninde¹⁷⁵, Nabû’ya ait 4 *imēru* arpanın Elamlı Nabû-kēnu- [...] tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Nabû-kēnu- [...] borcunu, aldığı her *imēru* başına 2 *sūtu* fazla olarak ödeyecektir. CTN 06, 010 numaralı sözleşme metninin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶ 4 *imēru* arpa, sermaye. Elamlı? Nabû-kēnu- [...]]. Nabû’ya ait (arpayı), O, borç olarak aldı. (O (borcu)) *imēru* başına 2 *sūtu* (oranında artacaktır). Nisannu (I) ayı, 24. gün. Šamaš-upahhir’in isim yılı.”

Arpayı SAA 6 cildinde, kadın tapınak görevlisinin¹⁷⁶ yerel yöneticisi olan Bahiānu tarafından borç verilen bir madde olarak borç senetlerinde ve sözleşme metinlerine sıklıkla görmekteyiz.¹⁷⁷ Buna göre;

Nabû-denu-epuš’un isim yılı (MÖ 704), Nisannu (I) ayının, 1. günü tarihli SAA 06, 060 numaralı borç senedinde¹⁷⁸, Bahiānu’ya ait 3 *imēru* arpanın Šamaš-ahu-uşur tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

¹⁷³ Nisannu ayı, yılın birinci ayıdır. Sumerce’de ITI.BARAG olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Nisan/Mayıs aylarına tekabül etmektedir. bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.362-363; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.viii.

¹⁷⁴ S. Herbordt, R. Mattila, B. Parker, J. N. Postgate and D. J. Wiseman tarafından yayınlanan CTN (Cuneiform Texts from Nimrud) serisinin Nabû tapınağından ve kaledeki özel evlerden gelen belgeleri içeren 6’ncı cildindeki sözleşme metinlerinde ve borç senetlerinde arpa ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

¹⁷⁵ S. Herbordt, R. Mattila, B. Parker, J.N. Postgate and D.J. Wiseman, *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.51.

¹⁷⁶ Yeni Asur Dönemi’nde tapınaklarda görevli olan kadınlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Kulabaş, *Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Din ve Tapınak Görevlileri*, s.154-171.

¹⁷⁷ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.60-68.

¹⁷⁸ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.60.

“¹⁻²⁾ 3 imēru arpa, sermaye — Šamaš-ahu-uşur onu Bahiānu’dan borç olarak aldı. ^{r.1-2)} Nisannu (I) ayı, 1. günü, Nabû-denu-epuş’un isim yılı.”

Şulmu-bēli’nin isim yılı (MÖ 696), Abu¹⁷⁹ (V) ayının, 18. günü tarihli SAA 06, 062 numaralı bir başka borç senedinde¹⁸⁰ de, Bahiānu’ya ait 4 imēru arpa Garruşu tarafından borç olarak alınmıştır. SAA 06, 062 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁴⁾ 4 imēru arpa — Garruşu onu Bahiānu’dan borç olarak aldı.
^{r.1-2)} Abu (V) ayı, 18. günü, Şulmu-bēli’nin isim yılı.”

Aşşūr-bēlu-uşur’un isim yılı (MÖ 695), Nisannu (I) ayının 1. günü tarihli StAT 02, 064 numaralı borç senedinden, Muşēzib-Aşşūr’un Kur’e-ēreş’ten arpa borç aldığı öğrenilmektedir. Borç alınan arpa miktarı bilinmemektedir. Metinde, Muşēzib-Aşşūr’un kızı Şamruşat’ı borcuna karşılık rehin olarak bırakmış olduğu görülmektedir. Şamruşat’ın kaçması ya da ölmesi durumunda sorumluluğun babası Muşēzib-Aşşūr’a ait olduğu belirtilmektedir. Muşēzib-Aşşūr arpa borcunu Du’ūzu¹⁸¹ (IV) ayında ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise borcu artacaktır.¹⁸² StAT 02, 064 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷⁾ Muşēzib-Aşşūr’un mühürü. Kur’e-ēreş’e ait [x] imēru arpa, Muşēzib-Aşşūr’un emrindedir. Nisannu (I) ayı, 1. gün, Aşşūr-bēlu-uşur’un isim yılı. Onun (Muşēzib-Aşşūr’un) kızı Şamruşat rehin olarak verilmiştir. ^{r.1-4)} Eğer kız ölür ya da kaçarsa, sorumluluk kızın sahibine aittir. O, arpayı Du’ūzu (IV) ayında ödeyecektir. Eğer ödemezse, arpa (borcu) artacaktır.”

¹⁷⁹ Abu ya da Ab ayı, yılın beşinci ayıdır. Sumerce’de ITI.NE olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Temmuz/Ağustos aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.366-367; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

¹⁸⁰ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.61.

¹⁸¹ Du’ūzu, Dumūzu ya da Tammuz ayı, yılın dördüncü ayıdır. Sumerce’de ITI.ŞU olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Haziran/Temmuz aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.366; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

¹⁸² Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

Şimarra valisi İddin-ahhē'nin isim yılı (MÖ 688), Du'ūzu (IV) ayının, 23. günü tarihli SAA 06, 067 numaralı bir diğer borç senedinde¹⁸³, Nabûwa'nın Bahiānu'dan 23 *imēru* arpayı borç olarak almış olduğu görülmektedir. Nabûwa aldığı borcu harman yerinde ödeyecektir. Ödemediği takdirde ise borcunu aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* daha fazla olarak ödeyecektir. SAA 06, 067 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁶) *Bahiānu*’ya ait 23 *imēru arpa Nabûwa*’nın [*tasarrufundandır*].
(O) anaparasını harman yerinde (ödeyecektir). Eğer o (borcunu)
ödemese, (borcu) her bir *imēru* için 5 *sūtu* (artacaktır).^{r.1-2}) Du’ūzu
(IV) ayı, 23. gün, Şimarra valisi Iddin-ahhē’nin isim yılı.”

Şimarra valisi İddin-ahhē'nin isim yılı (MÖ 688) tarihli SAA 06, 069 numaralı borç senedinde¹⁸⁴ de, Bahiānu tarafından Ahu'aya'ya 20 *imēru* arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Ahu'aya borcunu, aldığı her bir *imēru* başına 2 *sūtu* artırarak geri ödeyecektir. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷) *Bah[iānu]*’ya ait 20 *imēru arpa Ahu*’[ay]a’nın [*tasarrufundadır*]. O (Ahu’aya), onu (arpayı) borç olarak almıştır.
Şahitler: Na[nay]a. Savaş arabası sürücüsü Nabû’a.^{r.1-5}) O (borç)
imēru başına 2 *sūtu* artacaktır. [... ayı], 6. [gün], Şimirra valisi
İddin-ahhē’nin [is]im yılı.”

Başkomutan Bēl-ēmuranni'nin isim yılı (MÖ 686), Ulūlu¹⁸⁵ (VI) ayının, 29. günü tarihli SAA 06, 070 numaralı bir başka borç senedinde¹⁸⁶ de, Bahiānu tarafından Nabû-nuru-nam-mir'e 2 *imēru*, La-tubaşanni-ilu'ya ve Şabutanu'ya da 1'er *imēru* arpa olmak üzere toplamda 4 *imēru* arpa borç olarak verilmiş olduğu kayıtlıdır. SAA 06, 070 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷) İki *imēru arpa*— *Nabû-nuru-nam-mir*; aynı şekilde bir *imēru*
arpa— *La-tubaşanni-ilu*; aynı şekilde bir *imēru arpa*— *Şabutanu*;

¹⁸³ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.63-64.

¹⁸⁴ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.64.

¹⁸⁵ Ulūlu, Elūlu ya da Elul ayı, yılın altıncı ayıdır. Sumerce'de ITI.KIN olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Ağustos/Eylül aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.367-368; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

¹⁸⁶ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.64-65.

Bahiānu’ya ait (arpa), onların emrinde. Onlar, onu (arpayı) borç olarak aldılar. ^{r.1-3} Ulūlu (VI) ayı, 29. gün, Başkomutan Bēl-ēmuranni’nin isim yılı.”

Barbara Parker tarafından yayınlanan Balawat’taki Mamu Tapınağı’na ait metinlerden biri olan Bēl-ēmuranni’nin isim yılı (MÖ 686), Tašrītu¹⁸⁷ (VII) ayının 1. günü tarihli BT 117 numaralı metin, bir borç senedidir.¹⁸⁸ Bu senette, kralın arpa tayınlarının ve Arbela ziyafetinin bir gününün Mamu-iqbi tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Mamu-iqbi borcunu Nisannu (I) ayının ikinci gününde ödeyecektir. Ancak borcunu ödemediği takdirde kralın minası ile birlikte 12 mina gümüş ödeyecek olduğu anlaşılmaktadır. İlgili borç senedinin tercümesi şöyledir:

“(1-7) Kâtip Mannu-kī-Arbail’in mührü. Kralın arpa tayınları ve Arbela ziyafetinin bir günü, Mamu-iqbi’ye aittir. (O), Nisannu (I) ayının ikinci günü (ödeyecektir). Eğer ödemezse, kralın mina’sı ile 12 mina gümüş ödeyecektir. Tašrītu (VII) ayı, 1. günü, Bēl-ēmuranni’nin isim yılı. ^{r.1-8}) Saray kâtibi Nabû-ahu-iddina Arbela ziyafetinin kefilidir. Şahitler: Bābīlāyu, saray katibinin arabacısı Abdā, Nārānu, Tikasu, Ammi-Būru.”

Aššūr-da”inanni’nin isim yılı (MÖ 685), Nisannu (I) ayının, 27. günü tarihli SAA 06, 071 numaralı borç senedinde¹⁸⁹, Astār-qūmu tarafından Bahiānu’dan borç olarak 2 imēru arpa almıştır. Borcunu aldığı her imēru başına 3 sūtu fazladan ödeyecektir. SAA 06, 071 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“(1-6) Bahiānu’ya ait iki imēru arpa Astār-qūmu’nun emrindedir. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. O (borcu) imēru başına 3 sūtu artacaktır. ^{r.1-2}) Nisannu (I) ayı, 27. gün, Aššūr-da”inanni’nin isim yılı.”

¹⁸⁷ Tašrītu ya da Tišri ayı, yılın yedinci ayıdır. Sumerce’de ITI.DUL, ITI, DUL₆ veya ITI.DU₆ olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Eylül/Ekim aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.368-369; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

¹⁸⁸ Parker, “Economic Tablets from The Temple of Manu at Balawat”, s.95.

¹⁸⁹ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.65.

Aššur-da''inanni'nin isim yılı (MÖ 685), Tašrītu (VII) ayı tarihli SAA 06, 072 numaralı borç senedinde¹⁹⁰, SAA 06, 070 numaralı borç senedinde Bahiānu'nun La-tubašanni-ilu ve Şabutanu'ya verdiği 1'er *imēru* arpa olmak üzere toplam 2 *imēru* arpa borcunun, SAA 06, 072 numaralı bu borç senedinde, onlar tarafından ödenmiş olduğu görülmektedir. Fakat Nabû-nuru-nam-mir almış olduğu 2 *imēru* arpanın borcu ödememiştir. SAA 06, 072 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“^{l-5}) Bir *imēru* (arpa)— Şabutanu; aynı şekilde bir (*imēru* arpa)— La-tubašanni-i[lu], toplam iki *imēru* arpa; Onlar, Bahiānu'ya (borcun) tamamını ödediler. ^{r.1-3}) Nabû-nuru-nam-mir (borcunu) ödemedi. Tašrītu (VII) ayı, Aššur-da''inanni'nin isim yılı.”

Manzarnê'nin isim yılı (MÖ 684), Simānu (III) ayının, 21. günü tarihli SAA 06, 073 numaralı borç senedinde¹⁹¹, Bahiānu tarafından 10 *imēru* arpa adı bilinmeyen bir kişiye borç olarak verilmiştir. SAA 06, 073 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-2}) Bahiānu'ya ait 10 *imēru* arpa (Kırık) ^{r.1-4}) Simānu (III) ayı, 21. gün, Manzarnê'nin isim yılı. ^{e.1-2}) Şahitler: Sīn-ahu-iddina. Nanāia. Kâtip Dand[aru].

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 682), Nisannu (I) ayının, 21. günü tarihli SAA 06, 075 numaralı borç senedinde¹⁹², Gabbê tarafından 4 *imēru* arpa Bahiānu'dan borç olarak alınmıştır. Gabbê borcunu öderken aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* fazla verecektir. SAA 06, 075 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-4}) Bahiānu'ya ait 4 *imēru* arpa Gabbê'nin emrindedir. O, onu (arpayı) borç olarak almıştır. ^{r.1-5}) O (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. 4 hasatçı. , Nisannu (I) ayı, 21. gün, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı.”

¹⁹⁰ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.65.

¹⁹¹ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.66.

¹⁹² Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.66-67.

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 682), Ayyāru¹⁹³ (II) ayının, 25. günü SAA 06, 077 numaralı borç senedinde, Bahiānu tarafından Sîn-šarru-uşur'a bir *imēru* ve 2 *sūtu* arpa, Nergal-aşarēd, Rēmūt-ili ve Daiān-Kurbail'e de 7'şer *sūtu* arpa borç olarak verilmiştir.¹⁹⁴ SAA 06, 077 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹⁰ Bir *imēru* ve iki *sūtu* arpa— Sîn-šarru-uşur, 7 *sūtu* (arpa)— Nergal-aşarēd, 7 *sūtu* (arpa)— Rēmūt-ili, 7 *sūtu* (arpa)— Daiān-Kurbail Bahiānu'ya ait (arpa), onların emrinde. Onlar, onu (arpayı) borç olarak aldılar. Ayyāru (II) ayı, 25. gün, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı.”

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 682), Kislīmu (IX) ayının 20. günü tarihli BT 116 numaralı metin, bir borç senedir. Bu senette, Šumma-ilu'ya ait tüm *ilkaḳāte*-ödemeleriyle birlikte kralının arpa tayınının bir gününün, baş kâhya Nabû-nāşir'e, kâtip Nabû-erība'ya ve kâtip Nabû-taqqinani'ye borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Senette, Šumma-ilu'nun Arbela şehrine girdiği gün, baş kâhya ve 2 kâtipin borçları olan kralın arpa tayını ödemesi durumunda 20 *mina* gümüş ödeyecekleri kayıtlıdır.¹⁹⁵ BT 116 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹ Šumma-ilu'ya ait olan kralın arpa tayınının bir günü, bütün *ilkaḳāte*-ödemeleriyle birlikte baş kâhya Nabû-nāşir'nin, kâtip Nabû-erība'nın ve kâtip Nabû-taqqinani'nin emrindedir. Šumma-ilu'nun Arbela'ya girdiği gün- Eğer onlar, o gün (kralın arpa tayının) ödemezlerse, onlar 20 *mina* gümüş ödeyeceklerdir. ^{r.1} Kislīmu (IX) ayı, 20. gün, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı.”

Nisannu (I) ayının, 10. günü tarihli SAA 06, 078 numaralı borç senedinde¹⁹⁶, Bahiānu tarafından 12 kişiye çeşitli miktarlarda arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. İlgili borç senedine ait tercüme şu şekildedir:

¹⁹³ Ayyāru ayı, yılın ikinci ayıdır. Sumerce'de ITI.GUD olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Nisan/Mayıs aylarına tekabül etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.364-365; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.viii.

¹⁹⁴ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.67.

¹⁹⁵ Parker, “Economic Tablets from The Temple of Manu at Balawat”, s.94.

¹⁹⁶ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.68.

“¹⁻⁹⁾ Bir [aynı şekilde (arpa)—], bir aynı şekilde (arpa)— [.....], bir aynı şekilde (arpa)— Še[...], bir aynı şekilde (arpa)— Urda-[...], bir aynı şekilde (arpa)— Gallu[lu], 5 sūtu (arpa)— Ubru-ahhē, 5 sūtu (arpa)— Šamaš-nāšir, bir aynı şekilde (arpa)— Erība-ilāni, bir aynı şekilde (arpa)— Ahūnī, 5 sūtu (arpa)— Qurdi-İssār, 5 sūtu (arpa)— Kubābu-ahu-iddina, bir aynı şekilde (arpa)— Kubābu-ilā’i Bahiā[nu]’ya ait (arpa), onların emrinde. [Onlar, onu (arpayı)] borç olarak aldılar. Nisannu (I) ayı, 10. gün.”

SAA 06, 079 numaralı borç senedinde¹⁹⁷ de, Bahiānu tarafından 6 kişiye 2’şer *imēru* arpa olmak üzere toplamda 12 *imēru* arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. SAA 06, 079 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹⁾ [2 imē]ru ar[pa— NN], 2 aynı şekilde (arpa)— Aia-[...], 2 aynı şekilde (arpa)— Šulmu-l[āmur], 2 aynı şekilde (arpa)— Mār-bi’dī, 2 aynı şekilde (arpa)— Adad-bēlu-uşur Bahiānu’ya ait toplam 12 aynı şekilde arpa, onların emrin[de].”

Bir borç senedi olduğunu gördüğümüz SAA 06, 221 numaralı metinde¹⁹⁸, Simānu (III) ayının X’inci gününde, Danānu’nun isim yılında (MÖ 680) Hanṭasanu ve Marduk-şumu-uşur’a Silim-Aşşur tarafından 10 *mina* gümüş ve 120 *imēru* arpa faiziyle birlikte borç olarak verilmiştir. Onlar borçlarını Ulūlu (VI) ayında ödeyeceklerdir. Eğer borçlarını zamanında ödemezler ise aldıkları her bir *mina* gümüş için %50 daha fazla ödeme yapacaklardır. SAA 06, 221 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁸⁾Silim-Aşşūr’a ait 10 *mina* gümüş ve 120 *imēru* arpa artı faizi, Hanṭasanu ve Marduk-şumu-uşur’un emrindedir. Onlar (borçlarını) Ulūlu (VI) ayında ödeyeceklerdir. Eğer onlar (borçlarını) ödemezlerse, gümüş *mina* başına yüzde 50 artacaktır. [Bēl-er]eş kefildir. ^{r.1-6)}Şahitler: Nabû-la-tuššaranni, Milkia, Nurani, Mannu-kī-Arbail, kraliyet muhafızı Salamame, Nušku-ila’i. Simānu (III) ayı, [X’inci] gün, Danānu’nun isim yılı.”

¹⁹⁷ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.68.

¹⁹⁸ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.178.

Ayyāru (II) ayının 16. günü, Mısır ve Que ülkelerinin ele geçirildiği yıl (MÖ 679) tarihli Marqasi 26 numaralı borç senedinde, İssār-dūrī'ye ait 5 *imēru* arpanın Nabû-ahhē-balliṭ'in oğlu Bēl-nāšir ve Aššūr-mudammiq'in oğlu Dādī tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Borçluların borcunu hasat zamanının sonunda hasat yerinde, her bir *imēru* başına 5 *sūtu* faizli olarak geri ödeyeceği kayıtlıdır.¹⁹⁹ Borç senedinin ilgili satırları şöyledir:

“¹⁻¹³ İssār-dūrī'ye ait 6 litrelik kapasite ölçüsüyle (ölçülmüş) 5 *imēru* arpa, Nabû-ahhē-balliṭ'in oğlu Bēl-nāšir ve Aššūr-mudammiq'in oğlu Dādī'nin emrindedir. O, (alınan) her bir *imēru*'ya (karşılık faiz olarak) 5 *sūtu* koyacaktır. (O ayrıca) 5 hasatçı verecektir. Borçlular (borçlarını) hasat sonu harman yerinde ödeyeceklerdir. Ayyāru (II) ayının 16. günü, Mısır ve Que ülkelerinin ele geçirildiği yıl.”

Dūr-Šarukku valisi Nabû-bēlu-uşur'un isim yılına (MÖ 672) tarihlenen CTN 06, 012 numaralı borç senedinde²⁰⁰, Nabû'nun rahibi Pulī'ye ait 2 *imēru* arpanın Nabû-nāšir tarafından borç alındığı görülmektedir. CTN 06, 012 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶ Nabû'nun rahibi Pulī'ye ait aşūdu²⁰¹ kapları için kullanılan *sūtu* ile (ölçülmüş) 2 *imēru* arpa, Nabû-nāšir'in emrindedir.[O (onu) bir borç olarak] almış[tır]. ^{r.1-6} Şahitler: Balāṭī; Nūrtī; Gabbu-āmur; Nabû-rēmāni. Dūr-Šarukku valisi Nabû-bēlu-uşur'un isim yılı (MÖ 672).”

Dūr-Šarukkin valisi Kanūnāiu'nun isim yılı (MÖ 671), Nisannu (I) ayının 9. günü tarihli CTN 03, 011 numaralı borç senedinde, Rēmāni-Adad'ın oğlu Bānāia'ya ait Asur *qū* kapasiteli 10 *sūtu* ile ölçülmüş *ma'uttu*²⁰²-arazisinden 2 *imēru* arpanın Al-siraše köyünden Qurdi-ilāni'nin oğlu Asqūdu tarafından borç olarak alındığı görülmektedir. Asqūdu borcunu harman yerinde aldığı her *imēru* arpa başına 2 *sūtu* faizli olarak ödeyecektir ve ayrıca

¹⁹⁹ Günbatti vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, s.70-71.

²⁰⁰ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.54.

²⁰¹ Aşūdu CDA, s.272de “yemek tabağı (kabı)” olarak tanımlanırken, CAD A/II, s.385'te “sıvı kıvamdaki bir yemeğin tabağı” olarak tanımlanmıştır.

²⁰² *Ma'uttu* “bir tarla türü” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD M/II, s.321.

Bānāia'nın hasadı için de 2 hasatçı sağlayacaktır. Borcunu ödememesi durumunda ise borcunun aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* artacağı görülmektedir.²⁰³ CTN 03, 011 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-8}) *Rēmāni-Adad*'ın oğlu *Bānāia* 'ya ait Asur *qū* kapasiteli 10 *sūtu* ile ölçülmüş *ma'uttu-arazisinden* 2 *imēru* arpa, *Al-siraše köyünden Qurdi-ilāni* 'nin oğlu *Asqūdu* 'nun emrindedir. ^{r.1-10}) O, onu (arpayı) borç olarak aldı. O, (borcunu) harman yerinde *imēru* başına 2 *sūtu* faiz (ile) teslim edecek ve (alacaklının hasadı için) 2 hasatçı (verecektir). Eğer (borcunu) teslim etmezse, (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Nisannu ayı, 9. gün, *Dūr-Šarrukīn* valisi *Kanūnāiu* 'nın isim yılı.”

BT 107 numaralı metin²⁰⁴, *Kanūnāiu* 'nın isim yılı (MÖ 671/666), *Šabātu*²⁰⁵ (XI) ayının 15. gününe tarihlendirilmiş, bir arazi için yapılmış bir kira belgesidir. *İmgur-Bēl* 'in (Balawat) köy yöneticisi [...] -*Bēl* 'e ait 1 hektarlık arazi, [PN] 'den köy yöneticisi *Šumma-ilu* tarafından sözleşme imzalanarak 15 *imēru* arpa karşılığında devralınmıştır. *Šumma-ilu* arazinin kullanım hakkına 10 yıl boyunca sahip olacaktır. Süre dolduğunda [...] -*Bēl* arpayı tahıl yığının üzerine koyarak arazisini kurtaracaktır. BT 107 numaralı metnin ilgili satırlarının tercümesi şöyledir:

“^{l-11}) *Satılan arazinin sahibi İmgur-Bēl* 'in köy yöneticisi [...] -*Bēl* 'in mührü. *Adian* 'da, *Nūr-de'iq* 'in arazisine bitişik, yola bitişik, rızık tarlasına bitişik bir hektarlık arazi. *Šumma-ilu* [...], köy yöneticisi [PN] ile [...] sözleşme yapmış ve [...] 15 *imēru* arpa karşılığında [...] arazisini devralınmıştır. On yıl. Süre sabittir. O, arpayı tahıl yığının üzerine koyacak ve arazisini geri alçaktır.”

Mār-larīm 'in isim yılı (MÖ 668), *Ulūlu* (VI) ayının 13. günü tarihli StAT 02, 072 numaralı borç senedinde²⁰⁶, *Šarru-iqbi* 'ye ait [x] *imēru* [x] *sūtu* arpanın *Bābilaāiu* tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. *Bābilaāiu* borcunu harman yerinde aldığı

²⁰³ Dalley-Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

²⁰⁴ Barbara Parker, “Economic Tablets from The Temple of Manu at Balawat”, *Iraq* 25 (1963), s.92.

²⁰⁵ *Šabātu* ya da *Šebat* ayı, yılın onbirinci ayıdır. Sumerce'de ITI.ZÍZ olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Ocak/Şubat aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.372-373; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.x.

²⁰⁶ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

miktarda ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise borcunun aynı miktarda artacak olduğu belirtilmektedir. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁸) Šarru-iqbi’ye ait [x litre] kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) [x imēru ve x sūtu arpa], Bābilaāiu’nun emrindedir. Ulūlu (VI) ayı, 13. gün, Mār-larīm’in isim yılı. O, (borcunu) harman yerine aldığı miktarda geri ödeyecektir. Eğer (borcunu) ödemezse, (borcu) aynı miktarda artacaktır.”

Mār-larīm’in isim yılı (MÖ 668), Addāru²⁰⁷ (XII) ayının 16. günü tarihli CTN 06, 013 numaralı borç senedinde²⁰⁸ görüldüğü üzere, Kalhulu Nabû’ya ait x imēru arpa, Gāsūsâ tarafından borç olarak alınmıştır. Gāsūsâ borcunu harman yerinde, her imēru başına 5 sūtu artırarak ödeyecektir. Borcunu ödemediği durumda ise borcunun eşit oranda artacağı belirtilmektedir. İlgili borç senedine ait tercüme şöyledir:

“¹⁻¹⁵) Kalhulu Nabû’ya ait aşūdu [kapları için kullanılan sūtu kapasitesi ile (ölçülmüş)] [x imēru] arpa, Gāsūsâ’nın emrindedir. O [(onu borç olarak] almıştır. O, harman yerinde (onu) imēru başına 5 sūtu ile teslim edecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, (borcu) eşit oranda artacaktır. Şahitler: Bīssunu; Nabû-taklāk; Rībāti. Addāru (XII) ayı, 16. gün, Mār-larīm’in isim yılı.”

Gabbāru’nun isim yılı (MÖ 667), Nisannu (I) ayının 21. günü tarihli CTN 06, 014 numaralı borç senedinde²⁰⁹, Nabû’ya ait 3,2 imēru arpanın Nabu-šumu-iddina ve Nabu-šumu-uşur tarafından borç olarak alınmıştır. Metinde borcun borçluların biri tarafından mı yoksa ikisi tarafından mı geri ödendiği net olmamakla birlikte, “⁵O onu harman yerinde anaparası üzerinden geri ödeyecektir.” ifadesi görülmektedir.

Mannu-kī-šarri’nin isim yılı (MÖ 665), Ayyaru (II) ayının 22. günü tarihli CTN 06, 015 numaralı borç senedinde²¹⁰, Nabû’ya ait 1 imēru 5 sūtu arpa Nabû-šēzib’in oğlu Nabû-

²⁰⁷ Addāru ya da Adar ayı, yılın onikinci ayıdır. Sumerce’de ITI.ŠE olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Şubat/Mart aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.373-375; Adalı ve Görgü çev., Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi, s.x.

²⁰⁸ Herbordt vd., Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6), s.56.

²⁰⁹ Herbordt vd., Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6), s.57.

²¹⁰ Herbordt vd., Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6), s.58.

iddina tarafından borç olarak alınmıştır. Nabû-iddina borcunu Ulûlu (VI) ayında anaparası üzerinden ödeyecektir. Borcunu ödemezse her *imēru* başına 2 *sūtu* faiz uygulanacağı görülmektedir. İlgili borç senedine ait tercüme şu şekildedir:

“^{l-15} Nabû’ya ait bakır *sūtu* ile (ölçülmüş) 1 *imēru* 5 *sūtu* arpa Nabû-šēzib’in oğlu Nabû-iddina’nın emrindedir. O, (onu) borç olarak almıştır. Ulûlu (VI) ayında (onu) sermayesi (miktarıyla) teslim edecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, (borcu) her *imēru* başına 2 *sūtu* oranında artacaktır. Şahitler: Bīssunu; Balāṭi; Harmāku. Ayyaru (II) ayı, 22. gün, Mannu-kī-šarri’nin isim yılı.”

Gabbāru’nun isim yılı (MÖ 667), Ayyāru (II) ayının 5. günü tarihli SAA 14, 068 numaralı sözleşmede²¹¹, Bahiānu tarafından miktarı belli olmayan arpanın bir *ēntu*²¹² rahibesine borç olarak verildiği kayıtlıdır. İlgili sözleşmeye ait tercüme şu şekildedir:

“^{l-3} Bahiānu’[ya ait x *imēru*] arpa, *ēntu* rahibesinin emrindedir. ^{r.1-}
² Ayyāru (II) ayı, 5. gün, Gabbāru’nun isim yılı.”

Mannu-kī-šarri’nin isim yılı (MÖ 665), Arahsamnu²¹³ (VIII) ayının 17. günü tarihli SAA 14, 072 numaralı borç senedinde²¹⁴, Nabû-dūrī’ye ait 30 *imēru* arpanın Kanūnāiu tarafından borç alınmış olduğu kayıtlıdır. Kanūnāiu’nun borcunu Arahsamnu (VIII) ayında Maganişi’de ödemesi gerekmektedir. Ödememesi durumunda arpayı eşit bir miktarda Ninova’da ödeyecektir. SAA 14, 072 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-8} Nabû-dūrī’ye ait 10 ‘litrelik’ *sūtu* ile (ölçülmüş) 30 *imēru* arpa, bölük komutanı Unzarhu-İssār’ın komutası altındaki Maganişi’den (şehrinden) Abu-ul-īdi’nin oğlu at terbiyecisi Kanūnāiu’nun emrinde. ^{9-r.9} O, arpayı Arahsamnu (VIII) ayında Maganişi’de ödeyecektir. Eğer ödemezse, arpayı Ninova’da eşit miktarıyla ödeyecektir. Arahsamnu (VIII) ayı, 17. gün, kralın hadımı Mannu-

²¹¹ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.71.

²¹² CAD E, 172’de *ēntu* için “yüksek rahibe” anlamı verilmiştir. *Ēntu* rahibeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Kulabaş, *Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Din ve Tapınak Görevlileri*, s. 158-161.

²¹³ Arahsamnu ayı, yılın sekizinci ayıdır. Sumerce’de ITI.APIN olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Ekim/Kasım aylarına tekabül etmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.369-370; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

²¹⁴ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.73.

kī-šarri'nin isim yılı. Şahitler: Baškâhya Balāssu. 'Üçüncü adam' Urdu-Mullissu. Nabû-nādin-ahhē. Ša-Nabû-šû. e.1-4) Nabû-ahu-iddina. Ahu-dūrī. Akbaru. (Aramice altyazı:) Arpa bağlandı."

Mannu-kī-šarri'nin isim yılı (MÖ 665), Šabātu (XI) ayının 30. günü tarihli SAA 14, 134 numaralı borç senedinde²¹⁵, Adad-rība-ahhē'nin kırık olduğu için adı tespit edilemeyen oğlu tarafından 50 *imēru* arpa, yine kırık olduğu için adı tespit edilemeyen bir kâtibe borç olarak verilmiştir. Kâtip, tarlanın hasat zamanında Adad-rība-ahhē'nin oğluna hasatçı verecektir. Hasatçılara adları kesin olarak okunamayan iki kişi kefil olmuştur. Kâtip hasatçıları vermese 1 *mina* gümüş ödeyecektir. SAA 14, 134 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

"l-6) [Ad]ad-rība-ahhē'nin oğlu [NN]’ye ait] 9 ‘litrelik’ sūtu ile (ölçülmüş) 5[0 imē]ru arpa, kâtip ...[...’nun emrind]e. Abi-[...]uşur ve [NN] hasatçıların kefilleridir. O, tarlanın hasadında hasatçıları verecektir. r.1-8) Eğer vermezse 1 mina gümüş ödeyecektir. Šabātu (XI) ayı, 30. gün, Mannu-kī-šarri'nin isim yılı. Şahitler: Ša-Nabû-šû. Zabdâ. Dadûsu. [...] Abdi-Rammân. e.1-2) ...-aplu-uşur. Hana-kışır."

Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661), Šabātu (XI) ayı tarihli CTN 06, 018 numaralı borç senedine²¹⁶ göre, Nabû'ya ait 4 *imēru* arpa Nabû-šarhu-ubâša tarafından borç olarak alınmıştır. Borcun *imēru* başına 2 *sūtu* artacağı kayıtlıdır:

"l-6) Nabû'ya ait, Asurluların 9 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 4 imēru arpa Nabû-šarhu-ubâša'nın emrindedir. O, (onu) ödünç aldı. O (borcu) imēru başına 2 sūtu artacaktır. r.1-5) Šabātu (XI) ayı, [x'inci] gün, Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı."

Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 27. günü tarihli CTN 06, 020 numaralı borç senedinde²¹⁷, Nabû'ya ait Asurluların 9 *qû sūtu*'su ile ölçülmüş 3 *imēru* arpanın Nabû-kuşuranni'nin oğlu Nabû-nādin-ahi tarafından borç olarak almış olduğu görülmektedir. Nabû-nādin-ahi borcunu harman yerinde anaparasıyla ödeyecektir. Borcunu

²¹⁵ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-işkun*, s.112.

²¹⁶ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.63-64.

²¹⁷ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.66-67.

ödememesi durumunda ise borcu her *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. CTN 06, 020 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁷) *Nabû’ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli i sūtu ile (ölçülmüş) 3 imēru arpa, Nabû-kuşuranni’nin oğlu Nabû-nādin-ahi’nin emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O, (onu) harman yerinde anaparası (miktarında) ödeyecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, (borcu) imēru başına 5 sūtu artacaktır. Şahitler: Nūrtî, [Balā]tî, [Nabû]-na’id, [Daia]î, Abu-lā-amašši, [Ur]du. Addāru (XII) ayı, 27. gün, Kâhya Arbailāyu’nun isim yılı.*”

Kâhya Arbailāyu’nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 27. günü tarihli CTN 06, 021 numaralı borç senedinde²¹⁸, Nabû’ya ait Asurluların 9 *qû sūtu*’su ile ölçülmüş 4 *imēru* arpanın Mušallim-İštar tarafından borç olarak alınmış olduğu kayıtlıdır. Mušallim-İštar borcunu harman yerinde aldığı miktarında geri ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise borcunun her *imēru* başına 5 *sūtu* artacak olduğu görülmektedir. CTN 06, 021 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹⁷) *Nabû’ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 4 imēru arpa, Mušallim-İštar’ın emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O (onu) harman yerinde sermayesi (miktarında) ödeyecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, (borcu) imēru başına 5 sūtu artacaktır. Şahitler: Nūrtî, Balātî, Nabû-na’id, [Daia]î, [Nabû-kib]sî-uşur. [Addāru (XII) ayı], 27. gün, [Kâhya] Arbailāyu’nun isim yılı.*”

Kâhya Arbailāyu’nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 27. günü tarihli CTN 06, 023 numaralı borç senedinde²¹⁹, Nabû’ya ait 3 *imēru* arpa çiftçi Ahu-lā-amašši tarafından borç olarak alınmıştır. Borcunun her bir *imēru* başına 2 *sūtu* artacağı görülmektedir:

“¹⁻⁵) *Nabû’ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 3 imēru arpa Ahu-lā-amašši’nin emrindedir. O, (onu) ödünç aldı, o*

²¹⁸ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.68-69.

²¹⁹ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.71-72.

(borcu) imēru başına 2 sūtu artacaktır. Addāru (XII) ayı, 27. gün, Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı.”

Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 28. günü tarihli CTN 06, 025 numaralı borç senedinde, Nabû'ya ait Asurluların 9 *qû sūtu*'su ile ölçülmüş 5 *imēru* arpanın Kalhu valisinin deri işçileri Šēp-İssār, Nūrtî ve Rēmū'a tarafından borç olarak alınmıştır. Borcun her *imēru* başına 4 *sūtu* artacağı görülmektedir.²²⁰ CTN 06, 025 numaralı bu borç senedi diğerlerinden farklı bir özelliğe sahiptir. Bu senette hem borçlu kişilerin hem de tanık olan kişilerin zanaatkarlardan oluştuğu görülmektedir. İlgili borç senedine ait tercüme şu şekildedir:

“¹ Nabû'ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 5 imēru arpa, Kalhu valisinin deri işçileri, Šēp-İssār, Nūrtî ve Rēmū'a'nın emrinde.⁶ Onlar bunu borç olarak aldılar. İmēru başına 4 sūtu artacaktır.⁹ Şahit kuyumcu Gallulu, şahit taş oymacısı Man[nu-ki]-abi, şahit demirci Gula-eṭir, şahit aynı şekilde (=demirci) Ahu-bani, şahit bahçıvan Hambarru, şahit dolgucu? Sukkayu, şahit Nergal-eṭir.¹³ Addāru (XII) ayı, 28. gün, Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı.”

Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 28. günü tarihli CTN 06, 026 numaralı borç senedinde²²¹, Nabû'ya ait 3 *imēru* arpa bahçe bekçisi Ahu-erība tarafından borç olarak alınmıştır. Borcu her *imēru* başına 2 *sūtu* artacaktır. CTN 06, 026 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“(1-13) Nabû'ya ait Asurluların qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 3 imēru arpa bahçe bekçisi Ahu-erība'nın emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O (borcu) imēru başına 2 sūtu artacaktır. Addāru (XII) ayı, 28. Gün, Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı.”

Kâhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661), Addāru (XII) ayının 28. günü tarihli CTN 06, 027 numaralı borç senedinde²²², Nabû'ya ait Asurluların 9 *qû sūtu*'su ile ölçülmüş 6

²²⁰ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.74-75.

²²¹ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.76.

²²² Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.78.

imēru arpa Aplu-dūrī'nin oğlu Ahu-erība tarafından borç olarak alınmıştır. Ahu-erība borcunu harman yerinde borç aldığı her *imēru* başına 3 *sūtu* artacak şekilde ödeyecektir. Borcunu ödemediği durumda ise her *imēru* başına 5 *sūtu* faizli ödeyecektir:

“¹⁻¹⁸⁾ Nabû'ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) 6 *imēru* arpa Aplu-dūrī'nin oğlu Ahu-erība'nın emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O, onu (borcunu) harman yerinde *imēru* başına 3 *sūtu* ile teslim edecektir. Eğer o, onu (borcunu) teslim etmezse, (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Addāru (XII) ayı, 28. gün, Kāhya Arbailāyu'nun isim yılı.”

Kāhya Arbailāyu'nun isim yılı (MÖ 661) tarihli CTN 06, 031 numaralı borç senesinde²²³, Nabû'ya ait 2 *imēru* arpa Nabû-şumu-ibni'nin oğlu Kabla-Adad tarafından borç olarak alınmıştır. Borcunu harman yerinde anaparası miktarında ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda *imēru* başına 2 *sūtu* faizli olarak ödeyecektir:

“¹⁻¹⁵⁾ Nabû'ya ait Asurluların 9 qû kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) 2 *imēru* arpa Nabû-şumu-ibni'nin oğlu Kabla-Adad'ın emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O, (onu) harman yerinde anaparası ile teslim edecektir. Eğer (o zaman) teslim etmezse, o (borcu) *imēru* başına 2 *sūtu* artacaktır. [... ayı, x'inci gün], Kāhya [Arbail]āyu'[nun isim yılı].”

Silim-Aşşur'un isim yılı (MÖ 659), Kanūnu²²⁴ (X) ayının 5. günü tarihli CTN 06, 036 numaralı borç senesinde²²⁵, Nabû'ya ait olan ve kullanım haklarının Nabû-şumu-uşur'un elinde bulunan 9 qû *sūtu* ile ölçülmüş 2 *imēru* 5 *sūtu* arpa Nabû-taklāk tarafından borç olarak alınmıştır. Nabû-taklāk borcunu harman yerinde her *imēru* başına 2 *sūtu* artırarak verecektir. Eğer borcunu ödemezse *imēru* başına 5 *sūtu* faiz uygulanacaktır:

“¹⁻¹⁷⁾ Nabû'ya ait, Nabû-şumu-uşur'un kullanımındaki 9 qû kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) 2 *imēru* 5 *sūtu* arpa Nabû-taklāk'ın

²²³ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.84-85.

²²⁴ Kanūnu ya da Tebētu ayı, yılın onuncu ayıdır. Sumerce'de ITI.AB olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Aralık/Ocak olarak bilinmektedir. Bkz. Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, s.371; Adalı ve Görgü çev., *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, s.ix.

²²⁵ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.92.

emrindedir. O, (onu) borç olarak aldı. O, (onu) harman yerinde imēru başına 2 sūtu ile teslim edecektir. Eğer (o zaman) teslim etmezse, o (borcu) imēru başına 5 sūtu artacaktır. Kanūnu (X) ayı, 5. gün, Silim-Aššur'un isim yılı.”

Ša-Nabû-šû'nun isim yılı (MÖ 658), Nisannu (I) ayının 15. günü tarihli StAT 02, 073 numaralı borç senedinde, Šarru-iqbi'ye ait olan [x] *imēru* arpanın Sukaranu şehrinden Lā-tubāšanni'nin oğlu Šulmu-ahhē tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Šulmu-ahhē borcuna karşılık karısı Bānāt-Esaggil'i rehin olarak vermiştir. Kadının kaçması ya da ölmesi gibi durumlarda sorumluluk kocasına aittir. Šulmu-ahhē karısını, borcunu faizi ile birlikte getirdiği zaman kurtarabilecektir.²²⁶ StAT 02, 073 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“ 1-9) Šarru-iqbi'ye ait 10 litre kapasiteli sūtu ile ölçülmüş [x] imēru arpa, Sukaranu şehrinden Lā-tubāšanni'nin oğlu Šulmu-ahhē'nin emrindedir. Nisannu (I) ayı, 15. gün, Ša-Nabû-šû'nun isim yılı. r.3-7) Onun karısı Bānāt-Esaggil rehin olarak verilmiştir. Eğer kadın ölürse ya da kaçarsa, sorumluluk kocasına aittir. O, arpayı faiziyle birlikte getirdiği gün, karısını kurtaracaktır.”

SAAB 05, 031 numaralı metin, Ša-Nabû-šû'nun isim yılı (MÖ 658), Nisannu (I) ayının 22. günü tarihli bir zarflı bir tabletten oluşan borç senedir. Buna göre metinde Aššūr-rēmanni'ye ait 23 *imēru* arpanın Mannu-kī-İssar'lē'i tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Mannu-kī-İssar'lē'i'nin borcunu harman yerinde aldığı miktarda geri vermesi gerekmektedir. Borcunu ödememesi durumunda borcu artacaktır. Ayrıca PNA 1/I, 127'den Kalhu şehrinden köle bir kadın olduğunu öğrendiğimiz Arbail-lāmur ve PNA 3/I, 1169'dan Asur'dan borca karşılık olarak verilmiş bir kadın olduğunu öğrendiğimiz Şaşū'a adlı iki kadının rehin olarak verilmiştir. Bu iki kadının kaçması veya ölmesi durumunda sorumluluğun sahibine ait olduğu görülmektedir.²²⁷ Borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“ Tablet A: Aššūr-rēmanni'ye ait 23 [imēru arpa], Mannu-kī-İssar'lē'i'ye borç olarak verildi. O, bunu borç olarak aldı. Anaparasını harman yerinde iade edecek; eğer iade etmezse (borcu)

²²⁶ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

²²⁷ Fales and Jakob, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 1”, s.70-72.

artacaktır. Kadın Şaşû'a ve kadın Arbail-lāmur rehin olarak verilmiştir. Eğer onlar kaçar veya ölürlerse, sorumluluk sahiplerine aittir. [Nisannu (I) ayının 22. günü], Ša-Nabû-šû'nun [isim yılı]. Şahitler: [...]aše, [...]si, [...], [...], [...], Lu-šakin. Dada-ahhē [arpa için] kefildir.

Zarf B: Aššūr-rēmāni'ye ait 23 imēru arpa, [İlhi...]’nin oğlu Mannu-kī-İssar’lē’i’ye borç olarak verildi. Dada-ahhē (kefildir). Kadın Şaşû'a ve kadın Arbail-[lāmur] rehin olarak verilmiştir. Eğer onlar kaçar veya ölürlerse, sorumluluk [sahiplerine] aittir. Nisannu (I) ayının 22. günü, Ša-Nabû-šû'nun isim yılı. Şahitler: Sinqi-İštar, Surasi, Naduni, Lu-šakin.”

Ša-Nabû-šû'nun isim yılında (MÖ 658), Ulūlu (VI) ayının 18. günü tarihli SAA 14, 023 numaralı borç senedinde²²⁸, veliaht prensin valisi Bēl-dūrī tarafından Balaṭu şehrinden olan Nargī'ye 32 imēru 5 sūtu arpa ile 1 tane de araba-öküzü borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Nargī, Bēl-dūrī'ye olan borcunu, ta ki bir başkası tarafından arpa ve öküz verilip kurtuluncaya kadar, ona hizmet ederek ödeyecektir. SAA 14, 023 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“(1-10) Veliaht prensin valisi Bēl-dūrī’nin kontrolü altındaki, veliaht prene ait 32 imēru ve 5 sūtu arpa ve 1 araba-öküzü, Balaṭu şehrinden olan Nargī’nin emrine verilecektir. O, arpa ve öküz yerine Bēl-dūrī'ye hizmet edecektir. Her ne zaman birisi arpayı ve öküzü getirirse, O, adamı kurtaracaktır. ^{r.1-9)} Şahitler: Balaṭu’dan kraliyet muhafızı Aššūr-šarru-uşur. Aššūr-lē’i. Balaṭu’dan Aššūr-rē’ûşunu. Urdu-İssār. Bēl-abu-uşur. Naşibina’dan Kī-Mama. Balaṭu’dan Bēl-Harran-abu-uşur, kireç taşı ustası İlu-rēmāni. Ša-Nabû-šû’nun isim yılında, Ulūlu (VI) ayının 18. günü.”

Haremağası Ša-Nabû-šû'nun isim yılı (MÖ 658), Arahsamnu (VIII) ayının 22. günü tarihli ACP 23 numaralı borç senedinde, Harrānāia’ya ait 4 imēru 5 sūtu arpanın Qaštu şehrinden Adad-natan tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Adad-natan

²²⁸ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.28.

borcunu her *imēru* başına 5 *sūtu* faizle ödeyecektir. Ayrıca Adad-natan'ın Harrānāia'nın arazisinde çalışması için 4 de hasatçı sağlaması gerektiği belirtilmiştir.²²⁹ ACP 23 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁵⁾ *Qaštu kasabasından Adad-natan'ın mührü. Harrānāia'ya ait sermaye olan 4 imēru 5 sūtu arpa, Adad-natan'ın emrinde(dir).* ^{r.1-7)} *O, (onları) borç olarak aldı. Arpa imēru başına 5 sūtu (faizle) artacaktır. (O) dört hasatçı (sağlamalıdır). Şahit: Ahi-larīm. Arahsamnu (VIII) ayı, 22. gün. [Haremağası] Ša-Nabû-šū'nun isim yılı].*”

Lâbâši'nin isim yılı (MÖ 657), Addāru (XII) ayı tarihli ACP 24 numaralı borç senedinde, Harrānāia'ya ait 3 *imēru* arpanın Ma'allānāte yakınlarındaki Hirini şehrinden Hašānu tarafından borç olarak alınmış olduğu kayıtlıdır. Hašānu'nun borcunun her bir *imēru* başına 5 *sūtu* artacağı görülmektedir. Ayrıca Hašānu'nun Harrānāia'nın arazisinde çalışması için 3 hasatçı temin etmesi gerekmektedir.²³⁰ ACP 24 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁷⁾ *Hašānu'nun mührü. Harrānāia'ya ait sermaye olan 3 imēru arpa, Hirini şehrinden Hašānu'nun emrindedir. O, (onları) borç olarak aldı. Arpa imēru başına 5 sūtu (faizle) artacaktır. (O) üç hasatçı (temin etmelidir). Addāru (XII) [ay, L]âbâši'nin isim yılı. Şahitler: Bēl-lū-maššārī. Šahā.*”

Kalelerin şefi Lâbâši'nin isim yılı (MÖ 657) tarihli ACP 30 numaralı metinde²³¹, arpa ödemelerinin listelendiği görülmektedir. Buna göre Šamaš-ilā'ī'nin sermayesi için 2 *imēru* arpanın; Nabû-šumu-iddina için 2 *imēru* arpanın; Ma'allānāte şehrinden Hanūnu'nun kölesi olan Mannu-lā-amīni için 2 *imēru* 2 *sūtu* arpanın; Šamaš-ilā'ī'nin kardeşi Sagībi için 5 *sūtu* arpanın; Ma'allānāte şehrinden bir mülk sahibi olan Nūrānu için 3 *imēru* 7 *sūtu* arpanın; Ulūlāiu için 1 *imēru* arpanın ödendiği görülmektedir. Metinde toplam 11 *imēru* 5 *sūtu* hasadı yapılan arpanın olduğu ve bu arpaların taşınmasından Sīn-dūrī'nin sorumlu olduğu görülmektedir. ACP 30 numaralı metnin tercümesi şu şekildedir:

²²⁹ Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien.*

²³⁰ Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien.*

²³¹ Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien.*

“ 1-7) Šamaš-ilā’i’nin sermayesi için tazminat olarak 2 imēru. 2 imēru: Nabû-šumu-iddina. 2 imēru 2 sūtu: Hanūnu’nun kölesi Mannu-lā-amīni. 5 sūtu: Šamaš-ilā’i’nin kardeşi Sagībi. 3 imēru 7 sūtu: Nūrānu. 1 imēru: Ulūlāiu. Toplam: 11 imēru 5 sūtu hasat arpası. Kalelerin şefi Lābāši’nin isim yılı. r.1-6) Hasat arpası: Sīn-dūrī (onun) taşınmasından sorumludur. ”

Awiānu’nun isim yılı (MÖ 655), Šabātu (XI) ayının ACP 25 numaralı borç senedinde²³², Harrānāia’ya ait 3 imēru arpanın Ma’allānāte şehrinden Bēl-dalli-ilā’i tarafından borç olarak almış olduğu kayıtlıdır. Bēl-dalli-ilā’i’nin borcunun imēru başına 5 sūtu artacak olduğu görülmektedir:

“1-6) Bēl-dalli-ilā’i’nin mührü. Harrānāia’ya ait sermaye olan 3 imēru arpa, Ma’allānāte şehrinden Bēl-dalli-ilā’i’nin emrindedir. O, (onları) borç olarak aldı. r.1-5) O (arpa) imēru başına 5 sūtu (faizle) artmalıdır. Šabātu (XI) ayı, Awiānu’nun isim yılı. Şahitler: Ahi-larīm. İdrāia. ”

Bēl-Harrān-šaddū’a’nın isim yılı (MÖ 650), Geçici Ulūlu (VI₂) ayının 9. günü SAAB 09, 071 numaralı metinde²³³, Aššur Tapınağı’nın terzisi olan Šumma-Aššūr’un üç oğlu olan Aššūr-lē’i, Mudammiq-Aššūr ve Šamaš-rē’ū’a’nın babaları hala hayattayken onun mirasını paylaştıkları ve bu paylaşım kayıtlarını tuttukları tableti mühürledikleri görülmektedir. Buna göre; Mudammiq-Aššūr’un miras payının Tabālāiu adlı Asurlu erkek bir köle, 20 imēru arpa, yarım mina ve 2 šeḡel gümüşten; Aššūr-lē’i’nin miras payının Urkit-šarru-ušrī adlı Asurlu kadın bir köle, 20 imēru arpa , yarım mina ve 2 šeḡel gümüşten ve Šamaš-rē’ū’a’nın miras payının 20 imēru arpa, yarım mina ve 2 šeḡel gümüşten oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Šamaš-rē’ū’a kendi miras payına ek olarak Šērū’a-tādinat-ruqqi adlı Asurlu kadın köleyi aldığı görülmektedir.

Bēl-šaddū’a’nın isim yılı (MÖ 650), Arahsamnu (VIII) ayının 15. günü tarihli CTN 03, 010 numaralı metin, zarflı bir borç senedir. Bu borç senedinde, Kalhu’nun Gözetleme Sarayı’nın saray yöneticisi Emūqī-Aššūr tarafından Kalhu’nun vekili Qurdi-Asalluhi’ye kuşların yemi için 2 mina gümüşün borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Qurdi-

²³² Homès-Fredericq- Garelli, *Ma’allānāte, Archives d’un centre provincial de l’empire assyrien*.

²³³ K. Deller, F. M. Fales and L. Jakob-Rost, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 2”, *State Archives of Assyria Bulletin* IX/2 (1995), s.28-31.

Asalluhi borcunu Kislīmu ayının birinci günü teslim edecektir. Borcunu teslim etmemesi durumunda ise saray sınırları içerisinde Emūqī-Aššūr’a 60 *imēru* arpa verecek olduğu görülmektedir.²³⁴ Bu metinde arpa, ödenmesi gereken bir gümüş borcunun ödenmemesi durumunda alınan bir karşılık olarak görülmektedir. CTN 03, 010 numaralı zarflı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“*Tablet: ¹⁻⁹⁾ Qurdi-Asalluhi’nin Emūqī-Aššūr’a borçlu olduğu kuşların yemi için 2 mina gümüş. O (borcunu) Kislīmu ayının birinci günü teslim edecektir. ^{r.1-3)} Şahitler: Nabû-uşalli, Me’īsu, Šaššī.*

Zarf: ^{1-r.2)} Kalhu’nun vekili Qurdi-Asalluhi’nin mührü. Gözetleme Sarayı’nın saray yöneticisi Emūqī-Aššūr’a ait, Gözetleme Sarayı’nın işkāru malzemesi (olan) kuşların yemi için 2 mina gümüş, Kalhu’nun vekili Qurdi-Asalluhi’nin emrindedir. O (borcunu) Kislīmu ayının birinci günü teslim edecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, saray sınırları içinde Emūqī-Aššūr’a 60 imēru arpa teslim edecektir. ^{r.3)} Arahsamna ayı, 15. gün, Bēl-šaddū’a’nın isim yılı. ^{r.5)} Şahitler: Ēdu-lū-aqu, Bēl-iddina, Ša-lā-mašē, [...], Gabrī, Dādāia, Nabû-šarru-uşur, [...]-Nergal.”

Ahu-ilā’ī’nin isim yılı (MÖ 649), Sivan (III) ayının 4. günü tarihli StAT 02, 111 numaralı borç senedinde²³⁵, Ubru-šarri’ye ait olan 1 *imēru* 2 *sūtu* arpanın Adad-uballī’ın oğlu Qibīt-İssār tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Qibīt-İssār borcunu harman yerinde aldığı miktarda ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise borcu 1 *imēru* 5 *sūtu* artacaktır. Metnin tercümesi şöyledir:

“*¹⁻⁷⁾ Adad-uballī’ın oğlu Qibīt-İssār’ın mührü. Ubru-šarri’ye ait 1 imēru 2 sūtu arpa, Qibīt-İssār’ın emrindedir. O (borcunu) harman yerinde aldığı miktarda geri ödeyecektir. Eğer (borcunu) ödemezse, (borcu) 1 imēru 5 sūtu artacaktır. Sivan (III) ayı, 4. gün, Ahu-ilā’ī’nin isim yılı.”*

²³⁴ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

²³⁵ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

Baş haremağası Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 644), Ayyāru (II) ayı tarihli SAAB 09, 105 numaralı borç senedinde²³⁶, Lā-zakāri'ye ait 3 *imēru* 8 *sūtu* arpanın Aššūr-šēpē-uşur tarafından borç olarak alındığı görülmektedir. Aššūr-šēpē-uşur borcunu harman yerinde aldığı miktarda geri verecektir. Borcunu ödememesi durumundan ise borcu eşit miktarda artacaktır. SAAB 09, 105 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁶) Aššūr-šēpē-uşur'un mührü. Lā-zakāri'ye ait 3 *imēru* 8 *sūtu* arpa, Aššūr-šēpē-uşur'un emrindedir. O, onu (borcunu) harman yerinde, anaparasıyla birlikte geri verecektir. Eğer onu (borcunu) geri vermezse, o zaman (borcu) aynı miktarda artacaktır. Baş haremağası Ayyāru (II) ayı, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı.”

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 644), Tašrītu (VII) ayı tarihli ACP 17 numaralı metinde²³⁷, Sakā-Dādi tarafından 9 *imēru* arpanın ve İl-hāri tarafından da 8 *imēru* arpanın teslim olarak alınmış olduğu kayıtlıdır:

“¹⁻⁶) 9 *imēru* arpa: Sakā-Dādi (onları) teslim aldı. 8 *imēru* (arpa): İl- hāri (onları) teslim aldı. Toplam: Qaštu kasabasından 2 (adam). Şahitler: Qaštu kasabasından Hamnānu. Qaštu kasabasından Azrī-Yāu. Tašrītu (VII) ayı, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı. Şahit: Nanī'nin oğlu Adad-issē'a.”

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 644), Tašrītu (VII) ayı tarihli SAA 14, 098 numaralı sözleşme metnine göre, vekil Taquni, veliaht prene ait 5 *imēru* arpayı Hamaṭūtu'ya borç olarak vermiştir. Hamaṭūtu borcunu aldığı her bir *imēru* arpa için 5 *sūtu* artırarak ödeyecektir.²³⁸ İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹) Vekil Taqūnu'nun kontrolü altındaki veliaht prene ait 5 *imēru* arpa, Handuate şehrinden Hamaṭūtu'nun emrindedir. Arpa, *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Tašrītu (VII) ayı, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı. 5 hasatçı.”

²³⁶ Deller, Fales and Jakob-Rost, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 2”, 87-88.

²³⁷ D. Homès-Fredericq and P. Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien (Akkadica Supplementum 13)*, (2017).

²³⁸ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.88.

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 644), Arahsamnu (VIII) ayının 24. günü tarihli StAT 02, 187 numaralı borç senedinde²³⁹, Urdu-Aşşūr ve Kişir-Aşşūr'a ait olan 5 *imēru* arpanın İl-ma'ādī'nin oğlu Qurdi-İssar ve Abu-lē'i tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Qurdi-İssar ve Abu-lē'i borcunu İç Şehir'de ödeyecektir. Borçlarını ödememeleri durumunda ise arpa borçlarını iki katı fazla olarak ödeyecek oldukları belirtilmektedir. StAT 02, 187 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-9)} Urdu-Aşşūr ve Kişir-Aşşūr'a ait 5 *imēru* arpa, İl-ma'ādī'nin oğlu Qurdi-İssar ve Abu-lē'i'nin emrindedir. Onlar, onu (borçlarını) İç Şehir'de (Assur) ödeyeceklerdir. Eğer (borçlarını) ödemezlerse, arpayı iki katı olarak ödeyeceklerdir. ^{r.1)} Arahsamnu (VIII) ayı, 24. gün, Nabû-šarru-uşur un isim yılı.”

Que valisi Nabû-da'inanni'nin isim yılı (MÖ 642), Simānu (III) ayının 1. günü tarihli SAA 14, 102 numaralı satış sözleşmesinde²⁴⁰, Bir-Attār'a ait evin Hala-şuri tarafından [x] *şegel* gümüşe satın aldığı kayıtlıdır. Bu sözleşmede arpanın, Bir-Attār'ın mührü için 1 *imēru* olarak verildiği görülmektedir. İlgili satış sözleşmesine ait tercüme şu şekildedir:

“^{l-14)} Satılan evin sahibi Bir-Attār'ın mührü. Ah-abû'nun evine bitişik, Sūnāia'nın evine bitişik, Hana-Hūru'nun evine [biti]şik, kırışleriyle, kapılarından biri ile, üst katıyla birlikte inşa edilmiş bir ev— Hala-şuri [anlaşmaya] vardı ve onu (evi) [x] *şegel* gümüşe satın aldı. [Parası tama]men ödendi. [O ev] satım alınmış ve edinilmiştir. [Herhangi bir iptal, iptal da]vası veya [dava] geçersizdir ^{r.1-13)} [Gelecekte her] kim bir şika[yette] bulunursa, [... ..] verecek ve [parayı sahibine on kat olarak] iade edecektir. [O, onun davasında itiraz edecek ve] başarılı [olamayacaktır]. Şahitler: [...]şi. [...]... . Sin-[...]na'id. Za...nu. İssār-dūrī. ...manu. Aşuisi. Kâtip Nabû-ahu-uşur. Simānu (III) ayı, 1. gün, Que valisi Nabû-da'inanni'nin isim yılı. ^{e.1)} Onun mührü için 1 *imēru* arpa.”

Aşşur-garu'a-nere'nin isim yılı (MÖ 641), Simānu (III) ayının 1. günü tarihli Marqasi 33 numaralı borç senedinde, Şurşi'ye ait 6 *imēru* arpanın İlu-ahhē-erība tarafından

²³⁹ Donbaz-Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

²⁴⁰ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.90-91.

borç olarak alınmış olduğu kayıtlıdır. İlu-ahhē-erība borcunu harman yerinde, her bir *imēru* başına 5 *sūtu* artacak şekilde faizli olarak ödeyecektir.²⁴¹ Marqasi 33 numaralı borç senedinin tamamı şöyledir:

“^{l-15} [Šurš]i’ye ait 6 *imēru* a[rpa] sermaye olarak İlu-ahhē-erība’nın emrindedir. O (arpayı) [borç] olarak aldı. [Har]man yerin[de her bir *imēru*’ya] karşılık (faiz olarak) 5 *sūtu* verecektir. (O ayrıca) 6 hasatçı (verecektir). Şahitler: Sesa-dalâ, Se’maba’, Sāsî, Uarri, Sagībî, Galul. Simānu (III) ayının 1. günü, Aššur-garu’a-nere’nin isim yılı.”

Šarru-mētu-uballit’in isim yılı (MÖ 640), Addāru (XII) ayının 14. günü tarihli CTN 06, 102 numaralı borç senedinde²⁴², Šamaš-šarru-uşur’a ait 5 *imēru* 3 *sūtu* arpanın Qurdi-Nergal tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Qurdi-Nergal borcunu harman yerinde aldığı miktarda geri ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise *imēru* başına 5 *sūtu* faizle ödeyecek olduğu kayıtlıdır:

“^{l-13} Šamaš-šarru-uşur’a ait 10 (*qû*) kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) 5 *imēru* 3 *sūtu* arpa, Qurdi-Nergal’in emrindedir. O, (onu) borç olarak alınmıştır. O, onu (borcunu) harman yerinde sermayesi (miktarı) üzerinden teslim edecektir. Eğer (o zaman) teslim etmezse, o (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Addāru (XII) ayı, 14. gün, Šarru-mētu-uballit’in isim yılı.”

Mušallim-Aššūr’un isim yılı (MÖ 639), Ayyaru (II) ayının 11. günü tarihli CTN 06, 103 numaralı borç senedinde²⁴³, Šamaš-šarru-uşur’a ait 3 *imēru* arpa İnūrta-nādin-ahi tarafından borç olarak alınmıştır. İnūrta-nādin-ahi borcunu harman yerinde teslim edecektir. Borcunu ödemediği durumda *imēru* başına 5 *sūtu* faizle ödeyecektir. CTN 06, 103 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

²⁴¹ Günbatti vd., *Kahramanmaraş’ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, s.81-82.

²⁴² Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.233-234.

²⁴³ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.235-237.

“^{l-11)} *Īnūrta-nādin-ahi*’nin mührü. *Šamaš-šarru-uşur*’a ait *iškāru*²⁴⁴ kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) 3 *imēru* arpa, *Īnūrta-nādin-ahi*’nin emrin[de]dir. O, (onu) harman yerinde teslim edecektir. Eğer o, (o zaman) teslim etmezse, o (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Ayyaru (II) ayı, 11. gün, Mušallim-Aššūr’un isim yılı.”

Bēl-lu-dāri’nin isim yılı (MÖ 635), Tašrītu (VII) ayının 28. günü tarihli CTN 06, 105 numaralı borç senedinde²⁴⁵, *Šamaš-šarru-uşur*’a ait 3 *imēru* 2 *sūtu* arpa Nabû-ahu-uşur tarafından borç olarak alınmış olduğu kayıtlıdır. İlgili borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-6)} *Šamaš-šarru-uşur*’a ait 8 *qû* kapasiteli *sūtu* ile ölçülmüş 3 *imēru* 2 *sūtu* arpa, Nabû-ahu-uşur’un emrindedir. Tašrītu (VII) ayı, 28. gün, Bēl-lu-dāri’nin isim yılı.”

Şalam-šarri-iqbi’nin isim yılı (MÖ 630), Nisannu (I) ayı tarihli StAT 03, 043 numaralı borç senedinde, [...]ki-ēreš’e ait olan 8 *qû sūtu* ölçüsüyle ölçülmüş [n] *imēru* arpanın Abu-erība’nın oğlu Šēp-Aššūr tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Šēp-Aššūr’un borcuna, aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* faiz uygulanacağı kayıtlıdır. Ayrıca [...]ki-ēreš’in hasadı için de bir hasatçı da sağlanması gerektiği belirtilmektedir.²⁴⁶ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“^{l-8)} [...]ki-ēreš’e ait 8 *qû* kapasiteli *sūtu* ile ölçülmüş [n] *imēru* ar[pa], [A]bu-erība’[nın oğlu] Šēp-Aššūr’un [emrindedir]. O, [her] *imēru* başına faiz olarak 5 *sūtu* verecektir. Hasat için alacaklıya da bir hasat işçisi sağlayacaktır. Nisannu (I) ayı, Şalam-šarri-iqbi’nin isim yılı.”

Şalam-šarru-iqbi’nin isim yılı (MÖ 630) tarihli SAA 14, 124 numaralı borç senedinde²⁴⁷, Bēl-iqīša’ya ait 30 *šeql* gümüş ve 10 *imēru* arpa Nādin-ahhē’ye borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

²⁴⁴ *İškāru* “yapılması için verilen iş; işçiler için malzeme ya da erzak; mamul ürünler, zımba teli ya da malzemeler; (bir tür) vergi” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CAD Ī-J, s.224.

²⁴⁵ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.239.

²⁴⁶ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

²⁴⁷ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.104-105.

“¹⁻⁶⁾ *Bēl-iq[īša]* ’ya ait 9 1/2 ‘litrelik’ [*bakır sūtu*] ’ya göre (ölçülmüş) 10 *imēru* arpa (ve) 30 *šeql* gümüş *Nādin-ah[hē]* ’nin emrindedir. [*O, onu (arpayı)*] bir bo[rç olarak aldı]. ^{r.1-8)} [...] ayı, [*x’inci gün*], *Şalam-šarru-iqbi* ’nin isim yılı. Şahitler: *Marduk-na’id*. *Uraš-erība*. *İssār-dūrī*. *Mann[u-...]*. *Ahu-erība*, [NN]. *Šarru-ēmur[anni]*. *Kâtip Nabû-šaddûni*. ”

Nabû-šarru-uşur’un isim yılı (MÖ 629), Kislīmu (IX) ayının 16. günü tarihli StAT 02, 190 numaralı borç senesinde²⁴⁸, Mās-Ad[da], Urdu-Aššūr ve Kişir-Aššūr’a ait olan 1 *mina* ve 6 *šeql* gümüşün Şuria, Urdu-Aia ve Sīn-na’di’in oğlu [...]ibni tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Borçluların borçlarını İç Şehir’de 15 *imēru* 1 *sūtu* ve 5 litre arpa olarak ödemeleri gerekmektedir. Borçlarını ödemezlerse 3 *mina* gümüş ödeyecekleri belirtilmiştir. İlgili borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁸⁾ *Mās-Adda*, [*Urdu-Aššūr*] ve *Kişir-Aššūr*’a ait olan 1 *mina* ve 6 *šeql*[*el gümüş*], Şuria, Urdu-Aia ve Sīn-na’di’in oğlu [...]ibni’nin emrindedir. ^{r.1-7)} Onlar bir takvim ayı içerisinde İç Şehir’de 15 *imēru* 1 *sūtu* ve 5 litre arpa ödeyeceklerdir. Eğer ödemezlerse, 3 *mina* gümüş ödeyeceklerdir. *Kislīmu* (IX) ayı, 16. gün, *Nabû-šarru-uşur*’un isim yılı.”

Nabû-šarru-uşur’un isim yılını takip eden yılda (MÖ 628), Kanūnu (X) ayının 20. günü tarihli SAAB 05, 043 numaralı bir başka borç senesinde ²⁴⁹, arpanın bir tarihleme ifadesi içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Buna göre, Uradâ köyünden İsputu’nun oğlu Qurdi-Adad’ın kızı Bēlet-ummī’yi bir *šeql* gümüşün 1 *sūtu* arpaya denk geldiği yıl, 10 *šeql* gümüş Şār-ili’ye sattığı görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹¹⁾ *Satılan kızın sahibi Uradâ köyünden İsputu’nun oğlu Qurdi-Adad*’ın mührü. *Şār-ili*, onun kızı] *Bēlet-ummī*’yi bir *šeql* gümüşün 1 *sūtu* arpaya denk geldiği yıl, 10 *šeql* [*gümüş*] karşılığında sözleşerek [*satın aldı*]. *Meblağ tamamen teslim edildi; bu kız*

²⁴⁸ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

²⁴⁹ Fales and Jakob, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 1”, s.94-95.

kazanılmış, alınmıştır; herhangi bir iptal, dava açma ya da dava talebi yoktur.”

Benzer bir şekilde yine Saray kâtibi Nabû-šarru-uşur’un isim yılını takip eden yılda (MÖ 628), Šabātu (XI) ayının 10. günü tarihli SAAB 05, 041 numaralı bir diğer borç senesinde²⁵⁰ de, arpanın bir tarihleme ifadesi içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Buna göre, Kapar-Šuga’a şehrinden Nuşa’[...]’nın karısı Ekur-rahama’yı bir *šeql* gümüşün 1 *sūtu* arpaya denk geldiği yıl, yarım mina gümüşe Šār-ili’ye sattığı görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“1-7) Satılan kadının sahibi Kapar-[Šug]a’a şehrinden Nuşa’[...]’nın mührü. Šār-ili, onun karısı Ekur-rahama’yı bir šeql gümüşün 1 sūtu [arpaya] denk geldiği yılda, yarım mina gümüş [karşılığında] satın aldı. Para tamamen teslim edildi, [bu kadın satın alındı].”

Marduk-šarru-uşur’un isim yılı (MÖ 627), Tašrītu (VII) ayının 21. günü tarihli zarflı bir tabletin, tableti olan StAT 02, 049 numaralı metin ve zarfı olan StAT 02, 050 numaralı metinden öğrenildiğine göre, Līt-Aššūr’un oğlu Nabû-na’id’e ait olan 11 *imēru* arpa, Basāsu, Sukkāia ve Mannu-kī-Aššūr tarafından borç olarak alınmıştır. Üç borçlunun borçlarını tamamen ödemiş oldukları görülmektedir.²⁵¹ İlgili metinlerin tercümesi şöyledir:

“ Tablet A: 1-r.1) Līt-Aššūr’un oğlu Nabû-na’id’e ait 11 imēru arpa, Basāsu, [Sukkāi]a ve [Mannu-kī-Aššūr]’a borç olarak verildi r.2-6) [Sukkāia] ve Basāsu onu (borcu) Nabû-na’id’e tamamen geri ödediler. Tašrītu (VII) ayı, 21. gün, Marduk-šarru-uşur’un isim yılı. Şahitler: [...]li. [Ša]lam-šarri-iqbi.

Zarf B: 1-7) Līt-Aš[šūr]’un oğlu Nabû-na’id’in mührü. Nabû-na’id’e ait 11 imēru [arpa], Mannu-kī-Aššūr, Basā[su] ve Sukkāi[a]’ya borç olarak verildi. r.1-8) Mannu-kī-Aššūr, Basāsu ve Sukkāia] onu (borcu) Nabû-na’id’e tamamen geri ödediler. Ta[šrītu (VII) ayı, 21.]

²⁵⁰ Fales and Jakob, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 1”, s.89-91.

²⁵¹ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

*gün, Marduk-šarru-[uṣur]’un isim yılı. Şahitler: Ēdi-ilu. Aššur-[...].
Şalam- šarri-[iqbi]. Aššur-šu[mu-...].”*

Marduk-šarru-uṣur’un isim yılı (MÖ 627), Arahsamnu (VIII) ayının 27. günü tarihli CTN 03, 043 numaralı borç senedinde, Šunu-ahhē’nin 8 *qû sūtu* ile ölçülmüş 1 *imēru* arpayı ve bir balya samanı Țusî’den borç olarak aldığı görülmektedir. Šunu-ahhē borcunu harman yerinde aldığı *imēru* başına 5 *sūtu* ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda ise *imēru* başına 5 *sūtu* faiz ödemesi gerektiği görülmektedir.²⁵² CTN 03, 043 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“(1-5) Țusî’ye ait 8 qû sūtu ile ölçülmüş 1 imēru arpa ve bir balya saman Šunu-ahhē’nin emrindedir. (6-r.6) O, onları borç olarak almıştır. O, (borcunu) harman yerinde imēru başına 5 sūtu ile teslim edecektir. Eğer (borcunu) ödememezse, imēru başına 5 sūtu faiz ödeyecektir. Arahsamna ayı, 27. gün, Marduk-šarru-uṣur’un isim yılı.”

Sîn-šarru-uṣur’un isim yılını takip eden yıl (MÖ 627), Kislīmu (IX) ayının 4. günü tarihli SAAB 09, 110 numaralı metin zarflı bir tabletten oluşan bir borç senedir.²⁵³ Buna göre; Mutaqqin-Aššūr’a ait 40 *imēru* arpanın Nabû-rēmānni tarafından borç olarak alındığı görülmektedir. Nabû-rēmānni borcunu harman yerinde anaparasıyla birlikte geri verecektir. Borcunu ödememesi durumundan ise borcu 1 *imēru* 4 *sūtu* artacaktır. SAAB 09, 110 numaralı zarflı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“ Tablet A: (1-8) Mutaqqin-Aššūr’un sermayesinin toplamı (olan) 40 imēru arpa Nabû-rēmānni’nin emrindedir. O, harman yerinde (borcun) anaparasını geri verecektir. Eğer (borcunu) geri vermezse, (borcu) borcu 1 imēru 4 sūtu artacaktır. Kislīmu (IX) ayı, 4. gün, Sîn-šarru-uṣur’un isim yılını takip eden yıl.

Zarf B: (1-6) ... Nabû-rēmānni’nin emrindedir. O, harman yerinde (borcun) anaparasını geri verecektir. Eğer (borcunu) geri vermezse,

²⁵² Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

²⁵³ Deller, Fales and Jakob-Rost, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 2”, s.94-96.

(borcu) borcu 1 imēru 4 sūtu artacaktır. Kislīmu (IX) ayı, 4. gün, Sîn-šarru-uşur'un isim yılını takip eden yıl."

SAA 14, 099 numaralı borç senedinde, Vekil Taquni tarafından veliaht prence ait toplamda 5 *imēru* 8 *sūtu* arpadan , İa-İsu'ya 3 *imēru* arpa ve Handuate şehrinden Gabbu-ilāni'ye de 2 *imēru* 8 *sūtu* arpa borç olarak verilmiştir. Borçlarını her *imēru* başına [x] *sūtu* artırarak ödeyeceklerdir.²⁵⁴ SAA 14, 099 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

"(1-10) İa-İsu'nun emrinde 3 imēru (arpa) ve [Gabbu-ilāni]'nin emrinde 2 imēru ve 8 sūtu (arpa), [Vekil] Taqūnu'nun kontrolü altındaki veliaht prence ait toplam 5 imēru ve 8 sūtu arpa, İa-İsu'nun ve Handuate'den Gabbu-ilāni'nin emrindedir. Arpa (borcu) [imēru başına x sūtu] artacaktır. Hasatçılar. r.1-4) (Aramice altyazı:) Veliaht [prence ait] arpa [İa-İsu'nun ve Hadduwah'tan Gabbu-ilāni'nin emrindedir."

Mannu-kī-Arbail'in isim yılı, Kanūnu (X) ayının 10. günü tarihli SAA 14, 436 numaralı borç senedinde²⁵⁵, İnūrta-šarru-uşur tarafından Būrtāiu'nun oğlu Ēdu-šallim'e arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Arpa miktarının kayıtlı olduğu ilgili kısım kırık olduğu için arpa miktarının ne kadar olduğu bilinmemektedir. Ēdu-šallim ödemesini Ninova'daki harman yerinde yapacaktır. Borcunu ödememesi durumunda ise aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* fazladan ödeyecektir. SAA 14, 436 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

"(1-5) İnūrta-šarru-uşur'a ait [x imē]ru arpa, Bū[rt]āiu'nun oğlu Ēdu-šallim'in emrindedir. O (borcunu) Ninive'deki harman yerinde ödeyecektir. r.1-7) Eğer (borcunu) ödemezse, (borcu) imēru başına 5 sūtu artacaktır. Kanūnu (X) ayı, 10. gün, Mannu-kī-Arbail'in isim yılı. Şahitler: Urdu-İnūrta. Puṭiše. Puṭi-Eše Abī-Hūru. Hallab[ēše]. Nabû-[...]. Ur[du-...]. Nabû-šarru-uşur."

Saray kâtibi Sîn-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 625), Nisannu (I) ayını 8. günü tarihli Gūzāna 108 numaralı borç senedinde, Adad-milki-ilā'i'e ait 20 balya samanın ve 15 *imēru*

²⁵⁴ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.88.

²⁵⁵ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.278.

arpanın Kūsāiu ve Abu-dūrī tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Kūsāiu ve Abu-dūrī arpayı harman yerinde, [...] -ma'â şehrinde teslim edeceklerdir. Eğer arpa borçlarını ödemezlerse, arpa borçlarının 5 *sūtu* artacağı, saman miktarının da aynı şekilde artacağı belirtilmiştir. Ayrıca arpa ve samana Ahu-iddina'nın kefil olduğu görülmektedir.²⁵⁶

“^{l-7)} Adad-milki-ilā'ī'nin borç olarak verdiği 20 balya saman ve 9 litre kapasiteli *sūtu* ile ölçülmüş arpa, [...] 'nın oğlu Kūsāiu ve Urdu[...] 'nın oğlu Abu-d[ūrī] 'nin emrindedir. Onlar, arpayı [...] -ma'â [şehrinde] harman yerinde [teslim edeceklerdir]. ^{8-r.5)} Eğer [teslim etmezlerse, ödenmesi gereken miktar ya da arpa] 5 *sūtu* [artacaktır.] hu-iddina arpa [ve] saman için [ke]fildir. Saray kâtibi Nisannu (I) ayı, 8. gün, Sîn-šarru-uşur'un isim yılı.”

Nabû-šarru-uşur'un isim yılı (MÖ 625), Kislīmu (IX) ayının 15. günü tarihli StAT 02, 188 numaralı borç senedinde²⁵⁷, Urdu-Aššūr ve Kişir-Aššūr'a ait olan 4 *imēru* depolanmış arpanın Lū-šallim ve Nabû-nādin-ahi tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Lū-šallim ve Nabû-nādin-ahi borçlarını 10 gün içerisinde ödeyeceklerdir. Arpa borcunu İç Şehir'de ödeyecekleri belirtilmiştir:

“^{l-10)} Urdu-Aššūr ve Kişir-Aššūr'a ait 4 *imēru* [depo]lanmış arpa, Lū-šall[im] ve Nabû-nādin-ahi'nin emrindedir. Onlar (borçlarını) 10 gün içerisinde ödeyeceklerdir. Eğer (borçlarını) ödemezlerse, her gümüş šeqel için fazladan yarım šeqel'i masraf olarak sayacaklardır. [Onlar arpayı] İç Şehir'[de] ödeyeceklerdir. Kislīmu (IX) ayı, 15. gün, Nabû-šarru-uşur'un isim yılı.”

Kanūnāiu'nun isim yılı (MÖ 624), Ayyaru (II) ayının 5. günü tarihli CTN 06, 106 numaralı borç senedinde²⁵⁸, Šamaš-šarru-uşur'a 3 *imēru* arpa Nāşir-ēdi ve Sangi-İssār'ın oğlu Adad-milki-ēreš tarafından borç olarak alınmıştır. Onlar borçlarını harman yerinde aldıkları miktarda geri ödeyeceklerdir. Eğer borçlarını ödemezlerse de *imēru* başına 5 *sūtu* faiz uygulanacaktır. CTN 06, 106 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

²⁵⁶ Dornauer, *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kī-Aššūr von Gūzāna/Tall Ḥalaf*.

²⁵⁷ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

²⁵⁸ Herboldt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.240-242.

“¹⁻¹⁶) *Nāšir-ēdi*’nin mührü, *Sangi-İssār*’ın oğlu *Adad-milki-ēreš*’in mührü. *Šamaš-šarru-ušur*’a ait 10 qû kapasiteli sūtu ile ölçülmüş 3 imēru arpa, *Nāšir-ēdi* ve *Adad-milki-ēreš*’in emrindedir. Onlar (onu) ödünç olarak aldılar. Onlar, (onu) harman yerinde sermayesi (miktarı) üzerinden teslim edeceklerdir. Eğer (o zaman) teslim etmezlerse, o (borçları) imēru başına 5 sūtu artacaktır. Ayyaru (II) ayı, 5. gün, *Kanūnāiu*’nun isim yılı.”

Aššūr-mātu-tuqqin’in isim yılı (MÖ 624), Addāru (XII) ayının 6. günü tarihli SAAB 09, 128 numaralı borç senedinde²⁵⁹, Nabû-šar-ahhēšu’ya ait 1 imēru 5 sūtu arpanın Mutakkil-Aššūr’un oğlu Aššūr-nādin-ahī tarafından borç olarak alındığı görülmektedir. Aššūr-nādin-ahī’nin borcunu şehrin harman yerinde geri vereceği anlaşılmaktadır. Ancak borcunu aynı miktarda mı yoksa artmış bir şekilde mi vereceği net değildir. Borcunu ödememesi durumunda borcu 1 imēru 5 sūtu artacaktır. İlgili borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹¹) *Nabû-šar-ahhēšu*’ya ait 1 imēru 5 sūtu arpa, *Mutakkil-Aššūr*’un oğlu *Aššūr-nādin-ahī*’ye borç olarak verilmiştir. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. Şehrin harman yerinde ... geri verecektir. Eğer o, (borcunu) geri vermezse, (borcu) 1 imēru 5 sūtu artacaktır. Addāru (XII) ayı, 6. gün, *Aššūr-mātu-tuqqin*’in isim yılı.”

Aššūr-mātu-taqqin’in isim yılı (MÖ 623), Nisannu (I) ayının 29. günü tarihli StAT 03, 046 numaralı borç senedinde, Ubru-Egissi’ye ait olan 6 imēru 7 sūtu arpanın Abu-erība’nın oğlu Šēp-Aššūr tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Borç olarak alınan her bir arpa için imēru başına 4 sūtu artış olacağı kayıtlıdır.²⁶⁰ StAT 03, 046 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁸) *Ubru-Egissi*’ye ait 6 imēru 7 sūtu arpa, *Abu-erība*’nın oğlu *Šēp-Aššūr*’un emrindedir. Arpa, her bir imēru başına 4 sūtu artacaktır. Nisannu (I) ayı, 29. gün, *Aššūr-mātu-taqqin*’in isim yılı.”

²⁵⁹ Deller-Fales- Jakob-Rost, “Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 2”, s.118-119.

²⁶⁰ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

Aššūr-mātu-taqqin'in isim yılı (MÖ 623), Arahsamnu (VIII) ayının 26. günü tarihli CTN 03, 012 numaralı metinde, Kalhu'nun Gözetleme Sarayı'nın saray yöneticisi İssemi-ilī'nin 2 *imēru* arpayı Kalhu'dan baş haremağasının bölük komutanı Nabû-da'inanni'ye teslim ettiği görülmektedir. Nabû-da'inanni'nin bu arpayı Rēmūtu'nun yeminden düşeceği kayıtlıdır.²⁶¹ İlgili metnin tercümesi şöyledir:

“(1-7) *Kalhu'nun Gözetleme Sarayı'nın saray yöneticisi İssemi-ilī 9 qû kapasiteli sūtu ile ölçülmüş 2 imēru arpayı, baş haremağasının bölük komutanı Nabû-da'inanni'ye teslim etmiştir. O da bunu Rēmūtu'nun yeminden düşecektir.* ^{r.1)} *Arahsamna ayı, 26. gün, Aššūr-mātu-taqqin'in isim yılı.*”

Dādī'nin isim yılı (MÖ 622), Nisannu (I) ayı tarihli StAT 03, 048 numaralı borç senesinde, Aššūr-šallim-ahhē'ye ait olan 3 *imēru* 3+n² sūtu arpanın Mannu-kī-ahhē'nin oğlu Ka'unānu tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Ka'unānu'nun borcuna, aldığı her *imēru* başına 5 sūtu faiz uygulandığı kayıtlıdır. Ayrıca Aššūr-šallim-ahhē'nin hasadı içinde bir hasatçı sağlanması gerektiği belirtilmiştir.²⁶² StAT 03, 048 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“(1-9) *Aššūr-šallim-ahhē'ye ait 3 imēru 3+n² sūtu arpa, Mannu-kī-ahhē'nin oğlu Ka'unānu'nun emrindedir. O, her bir imēru başına faiz olarak 5 sūtu verecektir. Ayrıca hasat için alacaklıya da bir hasat işçisi sağlayacaktır. Nisannu (I) ayı, baş hazinedar Dādī'nin isim yılı.*”

Dādī'nin isim yılı (MÖ 622), Nisannu (I) ayı tarihli StAT 03, 052 numaralı borç senesinde, Aššūr-šallim-ahhē'ye ait olan 12 *imēru* 2 sūtu arpanın Šamaš-rēmāni'nin oğlu Šamaš-ibni tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Šamaš-ibni'nin borcuna aldığı her *imēru* başına 5 sūtu faiz uygulanacaktır. Ayrıca Šamaš-ibni, Aššūr-šallim-ahhē'nin hasadı içinde bir hasatçı verecektir.²⁶³ İlgili borç senedinin tercümesi şöyledir:

“(1-10) *Aššūr-šallim-ahhē'ye ait 10 qû kapasiteli sūtu ölçüsüyle ölçülmüş 12 imēru 2 sūtu arpa, Šamaš-rēmāni'nin oğlu Šamaš-*

²⁶¹ Dalley-Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

²⁶² Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

²⁶³ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

ibni'nin emrindedir. O, her bir imēru başına faiz olarak 5 sūtu verecektir. Ayrıca alacaklının hasadı için bir de hasat işçisi sağlayacaktır. Nisannu (I) ayı, baş hazinedar Dādī'nin isim yılı."

Dādī'nin isim yılı (MÖ 622), Ayyaru (II) ayı tarihli StAT 03, 056 ve StAT 03, 057 numaralı metinler zarflı bir borç senedi tabletinin zarfı ve iç metnidir. Bu tabletten öğrenildiğine göre, Aššūr-šallim-ahhē'ye ait olan arpa Ahu-dūrī, Mušallim-İssār, Dūr-ahhē ve Qibīt-İssār tarafından borç olarak alınmıştır. Borç alınana arpanın miktarına dair bir bilgi bulunmamaktadır.²⁶⁴ İlgili zarflı tabletin tercümesi şu şekildedir:

"Tablet A: 1-15) Aššūr-[šallim-ahhē]'ye ait arpa, Ahu-dūrī, Mušallim-İssār, Dūr-ahhē ve Qibīt-İssār'ın [emrindedir]. O, onlar için büyük bir meblağ ortaya koydu. Onlar da kendi paylarına, son ödemeye ilişkin levhayı teslim ettiler. Onların arasında barış sağlandı. Ayyaru (II) ayı, [x'inci gün], [baş hazinedar] Dādī'nin isim yılı.

Zarf B: 1-4) Ahu-dūrī, Muš[allim-İssār], Dūr-ahhē ve Qib[īt-İssār]'ın borçlu olduğu, [Aššūr-[šallim-ahhē]'ye ait ar[pa]."

Dādī'nin isim yılı (MÖ 622), Abu (V) ayının 3. günü tarihli SAAB 05, 049 numaralı metin zarflı bir tabletten oluşan bir başka borç senedir.²⁶⁵ Bu borç senesinde, Mudammiq-Aššūr'a ait 10 *šeql* gümüşün Nabû-nādin-ahi'nin oğlu Šulih'e borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Šulih'in borcunu Ulūlu (VI) ayının 10. gününde 5 *imēru* arpa olarak geri verecektir. Borcunu teslim etmemesi durumunda borcunun eşit miktarda artacağı görülmektedir. SAAB 05, 049 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

"Tablet A: Saray hizmetkârı Nabû-nādin-ahi'nin oğlu Šulih'in mührü; 10 šeql gümüş [...] O, halkı için [sorumluluğu] üstlenmektedir. Abu (V) ayı, [3.] gün, [hazinedar] Dādī'nin isim yılı. Nabû-erība gümüşü [getirmekle] görevli olan kişidir. Şahitler: Lā-tubāšanni-Aššūr. Lā-qēpu. Rība-ahū'a.

²⁶⁴ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

²⁶⁵ Fales and Jakob-Rost, "Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 1", s.103-105.

Zarf B: Mudammiq-Aššūr'a ait 10 šeḡel gümüş saray hizmetkârı Nabû-nādin-ahi'nin oğlu Šulih'e (borç olarak) verildi. O, Ulûlu (VI) ayının 10. günü, 9 sūtu kapasitesi ile ölçülmüş 5 imēru arpayı geri verecektir. Eğer (arpayı) geri teslim etmezse, (borcu) eşit miktarda artacaktır. O, halkı için sorumluluk taşımaktadır. . Abu (V) ayı, 3. gün, hazinedar Dādî'nin isim yılı. Şahitler: Lā-tubāšanni-Aššūr. Lā-qēpu. Šumma-ibašši-ilu. Rība-ahū'a."

Dādî'nin isim yılı (MÖ 622), Arahsamnu (VIII) ayının 28. günü tarihli CTN 06, 107 numaralı borç senedinde²⁶⁶, Šamaš-šarru-uşur'a ait 1 imēru arpanın Adad-milki-ēreš tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Adad-milki-ēreš'in borcu imēru başına 5 sūtu artacaktır.

"(1-11) Šamaš-šarru-uşur'a ait 10 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 1 imēru arpa, Adad-milki-ēreš'in emrindedir. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. Arpa, imēru başına 5 sūtu artacaktır. Arahsamnu (VIII) ayı, 28. gün, Dādî'nin isim yılı."

Dādî'nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl (MÖ 621), Simānu (III) ayının 25. gününe tarihli Marqasi 11 numaralı borç senedinde²⁶⁷, Ubru-Nergal'e ait 20 imēru arpanın Rammān-dâ'ya borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Rammān-dâ borcunu harman yerinde aldığı her bir imēru başına 3 sūtu faizle ödeyecektir. Ayrıca Ubru-Nergal'e bir de hasatçı sağlayacaktır. Marqasi 11 numaralı metnin tamamı şöyledir:

"(1-15) Ubru-Nergal'e ait 20 imēru arpa sermaye olarak Rammān-dâ'nın emrindedir. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. Marqasi şehrindeki harman yerinde her bir imēru başına (faiz olarak) 3 sūtu verecektir. (O ayrıca) hasatçı (verecektir). Şahitler: Aya-dādî, Nabû-šēzibanni, Sāsî, Awî, Kubmar, Sā. Simānu (III) ayının 25. günü, Dādî'nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl."

Dādî'nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl (MÖ 621), Simānu (III) ayının 25. günü tarihli bir diğer borç senedi olan Marqasi 12 numaralı borç senedinde²⁶⁸, Ubru-Nergal'e ait

²⁶⁶ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.242-243.

²⁶⁷ Günbattı vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, s.39.

²⁶⁸ Günbattı vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, s.40-41.

[x] + 1 *imēru* arpanın Adad-birtasi'ye borç olarak verilmiş olduğu kayıtlıdır. Adad-birtasi borcunu harman yerinde aldığı her bir *imēru* başına 3 *sūtu* faizle geri ödeyecek ve bir de hasatçı verecektir. İlgili satırlar şöyledir:

“^{l-14} *Ubru-Nergal*’[e ait x]+1 *imēru* arpa sermaye olarak Adad-birtasi’nin [emrindedir]. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. Marqasi şehrin[deki] harman yerinde her [bir i]*imēru* başına (faiz olarak) 3 *sūtu* verecektir. (O ayrıca) hasatçı (verecektir). Şahitler: *İssār-na’di*, *Nabû-šēzibanni*, *Sāsî*, *Sā*, *Kubmar*. *Simānu* (III) ayının 25. günü, *Dādî*’nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl.”

Dādî’nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl (MÖ 621), *Simānu* (III) ayının 25. günü tarihli Marqasi 13 numaralı metin, bir başka borç senedidir.²⁶⁹ *Ubru-Nergal* tarafından adı tespit edilemeyen bir kişiye yine miktarı tespit edilemeyen arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Bu borçlu kişinin borcunu, harman yerinde her bir *imēru* başına 3 *sūtu* faizli olarak verecek oldukları kayıtlıdır. Ayrıca bu kişi *Ubru-Nergal* için bir de hasatçı sağlayacaktır. Marqasi 13 numaralı borç senedinin tamamı şu şekildedir:

“^{l-7} [*Ubru-Nergal*’e ait x *imēru* ar]pa sermaye olarak [...’nin emrindedir]. O, onu (arpayı) borç olarak aldı. [Marqasi şehrindeki] harman yerleri[nde her bir *imēru* başına (faiz olarak) 3 *sūtu*] verecektir. (O ayrıca) hasatçı (verecektir). [Şahitler: *Aw]î*, [*Ra]mmān-dā*²⁷⁰, *Nabû-ahhe-balliṭ*. *Simānu* (III) ayının 25. günü, *Dādî*’nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl.”

Tuṣhan valisi *Bēl-iqbi*’nin isim yılı (MÖ 621), *Ulūlu* (VI) ayının 1. günü tarihli CTN 03, 044 numaralı borç senedinde²⁷¹, *Ātanha-ilu*, *Šēp-šarri*, *Mannu-kī-Arbail*, *Kiṣillānu*, *Usta-Huru*, *Ahu-erība* ve *Ahu-lāmur*’un 15 *imēru* arpayı *Dūr-mākî-Īnurta*, *Dauskunu* ve *Urdu-Nabû*’dan borç olarak aldıkları görülmektedir. Bu yedi borçlu kişi borçlarını kralın *Ninive*’ye girdiği gün *Buruwesa* şehrinde anapara olarak ödeyeceklerdir. Borçlarını ödememeleri durumunda ise aldıkları her *imēru* başına 5 *sūtu* faiz ödeyeceklerdir. Ayrıca

²⁶⁹ Günbattı vd., *Kahramanmaraş’ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, s.41-42.

²⁷⁰ *Dādî*’nin adını taşıyan yıldan sonraki yıl (MÖ 621), *Simānu* (III) ayının 25. günü tarihli Marqasi 13 numaralı borç senedinde şahit olarak gördüğümüz *Rammān-dā*, yine aynı tarihte düzenlenmiş olan Marqasi 11 numaralı borç senedinde, *Ubru-Nergal*’e ait olan 20 *imēru* arpayı borç olarak almış olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

²⁷¹ Dalley-Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

metinde arpanın kefilî olarak Himāiu görünmektedir. CTN 03, 044 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷⁾ *Ātanha-ilu'nun mührü, Šēp-šarri'nin mührü, Mannu-kī-Arbail'in mührü, Kiqillānu'nun mührü, Usta-Huru'nun mührü, Ahu-erība'nın mührü, Ahu-lāmur'un mührü.* ^{8-r.8)} *Dūr-mākī-Īnūrta, Dauskunu ve Urdu-Nabû'ya ait 8 Asur qû kapasiteli sūtu ile ölçülmüş 15 imēru arpa, onların emrindedir. Onlar, kralın Ninive'ye girdiği gün, arpayı Buruwesa şehrinde anapara olarak teslim edeceklerdir. Eğer onlar (arpayı) teslim etmezlerse, imēru başına 5 sūtu faiz ödeyeceklerdir. Himāiu, arpanın kefilidir. Ulūlu ayı, 1. gün, Tušhan valisi Bēl-iqbi'nin isim yılı.*”

Bēl-iqbi'nin isim yılı (MÖ 621), Geçici Addāru (XIIa) ayının 20. günü tarihli SAA 14, 431 numaralı borç senedinde²⁷², Yeni Saray'ın saray mensubu Īnūrta-šarru-uşur tarafından Aia-šarru-ibni'nin oğlu Aqru'ya 1 imēru 6 sūtu arpanın borç olarak verilmiş olduğu kayıtlıdır. Aqri borcunu ödemediği takdirde 2 katı fazla olarak ödeyecektir. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶⁾ *Yeni Saray'ın saray görevlisi Īnūrta-šarru-uşur'a ait 8 'litrelik' sūtu'ya göre (ölçülmüş) [1] imēru 6 sūtu arpa, Aia-šarru-ibni'nin oğlu Aqru'nun emrindedir.* ⁷⁻⁹⁾ [...] [...] [...] ^{r.1)} o ödeyecektir. ^{r.2-11)} *Eğer ödemezse, iki katını ödeyecektir. Geçici Addāru (XIIa) ayı, 20. gün, Bēl-iqbi'nin isim yılı. Şahitler: Pān-Īssār-lāmur. Nāşir-ēdi. Kabtî. Urdu-Nabû. Šarru-nādin-ah[hē]. Lā-dāgil-[ili].*”

Nabû-saqībi'nin isim yılı (MÖ 618), Nisannu (I) ayının 14. günü tarihli SAA 14, 432 numaralı borç senedinde²⁷³, Īnūrta-šarru-uşur tarafından adı kırık olduğu için belirlenemeyen bir kişi ya da kişilere 3 imēru 3 sūtu arpanın borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir. Borçlu ya da borçlular borcunu Ulūlu (VI) ayının yeni ay gününde ödeyecektir. Borç ödenmediği takdirde arpa aynı oranda artacaktır. SAA 14, 432 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

²⁷² Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.274-275.

²⁷³ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.275.

“¹⁾ *Înūrta-šarru-uşur’a ait 8 ‘litrelik’ sūtu’ya göre (ölçülmüş) 3 imēru 3 sūtu arpa,* ³⁻⁵⁾ [...]... [...] ⁶⁻⁹⁾ *ar[pa ...]... O, Ulūlu (VI) ayı[nın yeni ay]ında ödeyecektir. Eğer ödemezse, arpa aynı miktarda ar[tacaktır].* ^{r.1-8)} *Nisannu (I) ayı, 14. gün, Nabû-saqībi’nin isim yılı. Şahitler: Silimmu. Bēl-uşalli. Urdu-Înūrta. Šarru-issē’a. Aiakki-ibni. İssār-emūqāia.* ^{e.1-3)} *Bēl-nūrī. Kanūnāiu. ...[...].”*

Lahiru valisi Nabû-sagībi’nin isim yılı (MÖ 618), Ayyaru (II) ayının 14. günü tarihli CTN 06, 089 numaralı borç senedinde²⁷⁴, Šamaš-šarru-uşur’a ait 5 šeql gümüş ve 1 imēru 5 sūtu arpanın faizi ile birlikte Nabû-rēmāni tarafından borç olarak alınmış olduğu kayıtlıdır. Burada faiz miktarının ne kadar olduğu anlaşılamamaktadır. Nabû-rēmāni’nin gümüş borcunu Ayyaru (II) ayında aldığı miktarda geri teslimlim edeceği görülmektedir. Arpa borcunu ise harman yerinde aldığı miktarda teslim edecektir. CTN 06, 089 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹¹⁾ *Nabû-rēmāni’nin mührü. Šamaš-šarru-uşur’a ait 5 šeql gümüş (ve) 8 (qû) kapasiteli sūtu (ile ölçülmüş) 1 imēru 5 sūtu arpa faizi ile birlikte Nabû-rēmāni’nin emrindedir. O, Ayyaru (II) ayında onu (gümüş borcunu) sermayesi (miktarı) üzerinden teslim edecektir. O, harman yerindeki arpayı da sermayesi (miktarı) üzerinden teslim edecektir. Ayyaru (II) ayı, 14. gün, Lahiru valisi Nabû-sagībi’nin isim yılı.”*

Nabû-sagībi’nin isim yılı (MÖ 618), Du’ūzu (IV) ayının, 27. günü tarihli CTN 06, 088 numaralı borç senedinde, Šamaš-šarru-uşur’a ait 8 qû kapasiteli sūtu ölçülmüş 3.4 imēru arpa ile birlikte 5 1/3 šeql gümüş kuş besleyicisi Urad-İştar tarafından borç alınmıştır. Bu senette Urad-İştar’ın gümüş ve arpa borçlarını ayrı zamanlarda ödediği görülmektedir. Buna göre; gümüş borcunu Ulūlu (VI) ayının 15. gününde ödemesi gerekmektedir. Gümüş borcunu ödemediği durumda ise borcunda dörtte bir oranında artış olacaktır. Arpa borcunu ise harman yerinde alındığı miktar şeklinde geri ödemesi gerektiği görülmektedir. Bu senedin son satırında “Tašrītu (VII) ayında ödeyecektir” ifadesi bulunmaktadır. Bu ödeme tarihinin hangi ürüne veya borca yönelik olduğunu gösteren net bir bilgi olmasa da bu ödeme

²⁷⁴ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.210-211.

tarihi arpa için olmalıdır.²⁷⁵ CTN 06, 088 numaralı bu borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“¹ Kuş besleyicisi Urad-İstar'ın mührü. ³⁻⁶ Šamaš-šarru-uşur'a ait 5 1/3 šeqler gümüş (ve) 8 qû kapasiteli sūtu ile (ölçülmüş) 3.4 imēru arpa Urad-İstar'ın emrindedir. O, Ulūlu (VI) ayının 15. gününde gümüşü ödeyecektir. Eğer (onu) ödememişse, o gümüş dörtte bir oranında artacaktır. O, harman yerinde arpayı anaparası (miktarı) üzerinden [teslim edecektir.] ¹² Şahit Lā-dāgil-ili, şahit [Nūr]-Šamaš, şahit Nergal-ēpuš, şahit Luhi', şahit Sīn-ēriš-ahi. ¹⁷ Du'ūzu (IV) ayı, 27. gün, Nabû-sagībi'nin isim yılı. ¹⁹ O, Tašrītu (VII) ayında ödeyecektir.”

Lahiru valisi Nabû-sagībi'nin isim yılı (MÖ 618), Tašrītu (VII) ayının 1. günü tarihli StAT 02, 207 numaralı metin bir satış belgesidir. Metinde, Urdu-Aššūr ve babası Puṭi-hutapiša'ya ait bir ev olduğu ve bu evin de baba Puṭi-hutapiša'dan oğlu Urdu-Aššūr'a miras olarak verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Puṭi-hutapiša oğlu Urdu-Aššūr'a ait olan bu miras evin Bābilāiu tarafından 1 imēru 3 sūtu arpanın 1 gümüş šeqler karşılık geldiği yılda 2 buçuk mina gümüşe satın alınmış olduğu görülmektedir.²⁷⁶ Görüldüğü üzere bu metinde arpa, arpanın bir tarihleme ifadesi içerisinde kullanıldığı görülmektedir. StAT 02, 207 numaralı satış belgesinin ilgili satırlarının tercümesi şu şekildedir:

“(1-20) Urdu-Aššūr'un [müh]rū, Puṭi-hutapiša'nın m[ührü], satılan evin sahipleri. Bur-Kūbi ve Kulahtawa'nın evlerine, şehrin dışına çıkan kral yoluna, şehrin s[ur]larına ve du[varlarına ...] bitişik, kapıları ve girişleriyle birlikte, duvarları eksiksiz, bütünüyle Urdu-Aššūr'un bir evi: Puṭi-hutapiša oğlu Urdu-Aššūr'a ait söz konusu miras kalan ev — Bābilāiu bu evi, Puṭi-hutapiša oğlu Urdu-Aššūr'dan 1 imēru 3 sūtu arpanın 1 gümüş šeqler karşılık geldiği yılda 2 buçuk mina gümüşe anlaşarak satın aldı. Para tamamen ödenmiştir. Miras kalan söz konusu ev satın alınmıştır. Herhangi bir iptal, dava talebi ya da dava geçersizdir.”

²⁷⁵ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.208-210.

²⁷⁶ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

CTN 06 , 047 numaralı borç senedinde, Nabû'ya ait düzenli adak *sûtu* kapasitesi ile ölçülmüş 33 *imêru* arpa Haldi-Aplu-iddina'nın oğlu Adi-ilu-iqbûni tarafından borç olarak alınmıştır. Ön ve arka yüzünde kırık olmasından dolayı bu borç senedinin tarihine ve borcun geri ödenmesine dair bilgilere ulaşamamaktadır. “*düzenli adak sûtü kapasitesi ile ölçülmüş*” ifadesinin kullanıldığı ilk borç senetlerinden biridir ve borç alınan arpa miktarı daha önce görülen borç senetlerindeki miktara göre çok fazladır.²⁷⁷ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶) Nabû'ya ait düzenli adak *sûtü* kapasitesi ile ölçülmüş 33 *imêru* arpa Haldi-Aplu-iddina'nın oğlu Adi-ilu-iqbûni'nin emrindedir. O, (onu) [borç olarak] aldı.”

Nebû-sagibi'nin isim yılı (MÖ 618), Kanûnu (X) ayı tarihli StAT 03, 040 numaralı borç senedinde, Aššûr-šallim-ahhê'ye ait 6 *imêru* [n] *sûtü* arpanın Ekallâti'den Šulmu-ahhê'nin oğlu Ana-šêp-šarri-iddina tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Arpa borcuna her bir *imêru* başına 5 *sûtü* faiz uygulanacaktır. Ayrıca Ana-šêp-šarri-iddina'nın hasat için Ana-šêp-šarri-iddina'ya bir hasat işçisi vereceği görülmektedir.²⁷⁸ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹) Aššûr-šallim-ahhê'ye ait 6 *imêru* [n *sûtü* ar]pa, Ekallâti'den Šulm[u-ah]hê'nin oğlu Ana-šêp-šarri-iddina'nın emrindedir. O, [he]r *imêru* başına faiz olarak 5 *sûtü* verecektir. Hasat için alacaklıya da bir hasat işçisi sağlayacaktır. Kanûnu (X) ayı, Nebû-sagibi'nin isim yılı.”

*Turtânu*²⁷⁹ Nabû-mâr-šarri-uşur'un isim yılı (MÖ 611), Nisannu (I) ayı tarihli Güzâna 105 numaralı borç senedinde, İl-manâni'ye ait 30 *imêru* arpanın Güzâna bölgesindeki Til-Sahihâ şehrinden dört kişi olan İl-Naşuh-milkî, Bi-immerâ, Adad-ilâ'î ve Bûsâ'ı tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Til-Sahihâ şehrinden olan bu dört kişi arpa borçlarını harman yerinde teslim edeceklerdir. Borçlarını teslim etmemeleri durumunda borçları eşit miktarda artacaktır. Ayrıca İl-Naşuh-milkî ve Bi-immerâ'nın arpa

²⁷⁷ Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud 6)*, s.108-109.

²⁷⁸ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

²⁷⁹ *Turtânu* CAD T, s.489'da “yüksek bir askeri yetkili” anlamına, CDA, s.401'de ise *tartânu* “yardımcı, ikinci komutan”, “mareşal, baş askeri subay” anlamlarına gelmektedir.

borcu için kefil oldukları görülmektedir.²⁸⁰ Güzāna 105 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-7)}*Til-Sahihā* şehrinden olan *Îl-Naşuh-milkî*’nin mührü, *Bi-immerâ*’nın mührü, *Adad-ilâ’î*’nin mührü, *Bûsâ*’nın mührü. *Îl-manāni*’nin borç olarak verdiği 8 litre kapasiteli sūtu ile ölçülmüş 30 imēru arpa, onların emrindedir. ^{r.1-4)} Onlar, [harman yerinde] arpayı teslim edeceklerdir. [Eğer] onlar, onu (arpayı) teslim etmezlerse, o da eşit miktarda verecektir. *Îl-Naşuh-milkî* ve *Bi-immerâ* arpa için kefildirler. *Ni[san]nu* (I) ayı, turtānu *Nabû-mār-šarri-uşur*’un isim yılı.”

Nabû-mār-šarri-uşur’un isim yılı (MÖ 611), Ayyāru (II) ayı tarihli Güzāna 101 numaralı borç senedinde, *Ahu-lē’ûtî*’nin oğlu *Bibî*’nin miktarı belli olmayan gümüş ve arpayı *Îl-manāni*’den borç olarak almış olduğu görülmektedir. *Bibî*’nin gümüş borcu 1/2 šeqel miktarında artacaktır. Arpa borcunu ise harman yerinde verecektir ve arpa borcunda bir artış olmayacaktır.²⁸¹ Güzāna 101 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

“^{l-7)} *Îl-manāni*’nin borç olarak verdiği [n šeqel] gümüş, [n imē]ru arpa, *Ahu-lē’ûtî*’nin oğlu *Bibî*’nin emrindedir. Gümüş miktarı 1/2 šeqel artacaktır. O, harman yerinde [ar]payı teslim edecek, arpa miktarı artmayacaktır. ^{r.1-2)} Ayyāru (II) ayı, *Nabû-mār-šarri-uşur*’un isim yılı.”

SAA 06, 285 numaralı metnin²⁸², adı bilinmeyen bir hesap şefi ile Nabû-iqiša arasında yapılan bir borç senedi sözleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kırık bir metin olduğu için bu sözleşmenin bir arazi satış sözleşmesi mi yoksa herhangi bir ürün için yapılan bir sözleşme mi olup olmadığı hakkında kesin bir çıkarım yapılamamaktadır. Bu sözleşmede arpa, “*Bir šeqel gümüşün 6 sūtu arpa satın aldığı yıl[da ...]*” şeklinde gördüğümüz ifadeye karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu şekilde geçen yıl ifadesi sözleşmenin yapıldığı yılı da ifade ediyor olabilir.

²⁸⁰ Dornauer, *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kî-Aššûr von Güzāna/Tall Ḥalaf*.

²⁸¹ Dornauer, *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kî-Aššûr von Güzāna/Tall Ḥalaf*, s.81.

²⁸² Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.229-230.

SAA 14, 205 numaralı arazi satış sözleşmesine²⁸³ göre; Nabû-šapik-zeri, Ša-Šilliya'da bulunan 6 hektarlık bir araziyi, veliaht prensin haremağası Bēl-Ingal-dūri ve isimleri tespit edilemeyen birkaç adamdan 36 *imēru* arpa karşılığında satın almıştır. Eğer kim sözleşmeyi bozarsa, harman yerindeki arpayı Nabû-šapik-zeri'ye vererek araziyi kurtaracaktır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“³⁻⁸) Nabû-šapik-zeri, Ša-Šilliya'da ekili 6 hektarlık bir araziyi, veliaht prensin haremağası Bēl-Ingal-dūri'den (ve) bu adamlardan 9 *qû*'luk bakır sūtu (ölçüsüyle) ölçülmüş 36 *imēru* arpa karşılığında sözleşme yaparak satın aldı. Sözleşmeyi kim bozarsa, toprağı kurtarmak için harman yerindeki arpayı Nabû'ya verecektir.”

CTN 03, 092 numaralı borç senedinde²⁸⁴, tahıl ambarı şefi Nashir-Bēl'in Mannu-kī-Arbail'e 4 *imēru* arpa borcu olduğu görülmektedir. Nashir-Bēl borcunu Ayyaru ayında teslim edecektir. Borcunu teslim etmemesi durumunda yüzde yüzlük bir faiz uygulamasının söz konusu olacağı kayıtlıdır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷) Mannu-kī-Arbail'e ait 4 *imēru* arpa tahıl ambarı şefi Nashir-Bēl'in emrindedir. O, (borcunu) Ayyaru ayında teslim edecektir. Eğer (borcunu) teslim etmezse, yüzde yüz faiz işleyecektir.”

Aššūr-šarrāni'nin isim yılı, Nisannu (I) ayının 20. günü tarihli SAAB 17, 028 numaralı metinde, arpa kaydının tutulduğu görülmektedir.²⁸⁵ Buna göre metinde, Bāia'ya ait 160 *imēru* arpa, Udīnu'ya ait 180 *imeru* arpa ve Šābu-damqu ya ait 40 *imeru* arpa olmak üzere toplamda 380 *imēru* arpanın Sāsî ve Kurbānu tarafından alınmış olduğu kayıtlıdır. İlgili metnin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹²) 160 *imēru* arpa Bāia'nın gözetiminden, 180 *imēru* Udīnu'dan ve 40 *imēru* Šābu-damqu. Tamamı, Sāsî ve Kurbānu tarafından (alınan) 380 *imēru* arpa. Nisannu (I) ayı, 20. gün, Aššūr-šarrāni'nin isim yılı. Şahitler: Ša-ilī-dubbu. Ubru-İssār. Nabû'a. Mektuplar alınmadı.”

²⁸³ Matilla, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.165.

²⁸⁴ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

²⁸⁵ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003” , *State Archives of Assyria Bulletin* XVII (2008).

Nisannu (I) ayının 20. günü tarihli SAAB 17, 034 numaralı zarflı tablette, Šumu-lēšir'in emrindeki bir mektuptan 380 imēru arpanın Šulmu-ahhē tarafından alındığı kayıtlıdır. Ayrıca mektubun kendisinin teslim alınmamış olduğu görülmektedir.²⁸⁶ SAAB 17, 034 numaralı mektubun tercümesi şu şekildedir:

“Tablet A: ¹⁻¹⁰ Šulmu-ahhē tarafından alınan, Šumu-lēšir'in emrindeki bir mektubun 380 imēru arpası. Mektup Šumu-lēšir'in emrindedir. Şahitler: Daiān-Kurbail. Ubru-İssār. Ša-ilī-dubbu.

Zarf B: Šul[mu-ahhē tarafından alınan, Šumu-lēšir'in emrindeki bir mektubun 380 imēru arpası]. Nisannu (I), 20. gün. Mektup teslim alınmadı. Daiān-Kurba[il]. Ubru-[İssār].”

Simānu (III) ayının 24. günü tarihli SAAB 17, 068 numaralı metinde, İlu-iddina'nın kontrolündeki 6 imēru arpanın Kapar-Būdāya şehrinden Qītī-ilāni'nin sorumluluğunda, 3 imēru arpanın [PN]'nin sorumluluğunda ve [PN]'nin kontrolündeki 7 imēru ve 1 sūtu arpanın Kapar-[...] şehrinden Šakil-Aia ve [PN]'nin sorumluluğunda bulunduğu kayıtlıdır. Toplamda 16 imēru 1 sūtu arpanın, 14'ünün akītu-ayini için 2'sinin ise harem için olduğu görülmektedir.²⁸⁷ Metnin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁵ İl[u-iddina]'nın elinde bulunan 6 imēru arpa, Kapar-Būdā[ya] şehrin[den] Qītī-ilāni'nin sorumluluğundadır. 3 [im]ē[ru a]rpa, [PN]'nin sorumluluğundadır. [PN]'nin elinde bulunan 7 imēru ve 1 sūtu arpa, Kapar-[...] şehrinden Šakil-Aia ve [PN]'nin sorumluluğundadır. Simānu (III) ayı, 24. gün. Toplam: 16 imēru 1 sūtu arpa, [1]4'ü akītu-ayini için, 2'si harem için.”

Simānu (III) ayının 27. günü tarihli SAAB 17, 073 numaralı metinde arpa dağıtım kaydının tutulmuş olduğu görülmektedir.²⁸⁸ Buna göre, Babilli İddū'a'ya 6 imēru arpa; fırıncı Liddibub'a 4 imēru arpa; zanaatkarların evinin deposuna 421 imēru 4 sūtu arpa; Akītu-evine 108 imēru 7 sūtu arpa; Mannu-kī-Adad'ın evine 147 imēru arpa; hareme 20 imēru 9 sūtu arpa ve at eğitmeni Libūšu'ya 1 imēru arpa sağlandığı görülmektedir. SAAB 17, 073 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

²⁸⁶ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

²⁸⁷ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

²⁸⁸ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

“¹⁻¹⁷ Arpa. Babilli İddū’a’ya 6 imēru (arpa). Simānu (III) ayı, 27. gün. Fırıncı Liddibub’a 4 imēru (arpa). Simānu (III) ayı, 27. gün. zanaatkarların evinin deposuna 421 imēru 4 sūtu (arpa). Akītu-evine 108 imēru 7 sūtu (arpa). Mannu-kī-Adad’ın evine 147 imēru (arpa). Hareme 20 imēru 9 sūtu (arpa). Simānu (III) ayı, 20. gün. At eğitimsi Libūšu’ya 1 imēru arpa.”

Simānu (III) ayının 29. günü tarihli SAAB 17, 076 numaralı borç sözleşmesinde, 2 imēru arpanın geri ödenmesi koşuluyla fırıncılara borç olarak verilmiş olduğu görülmektedir.²⁸⁹ Bu metinde arpanın kime ait olduğu ve bu fırıncıların kim olduğu açık değildir. İlgili borç sözleşmesinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶ 2 imēru arpa, sermayesiyle birlikte geri ödenmek üzere fırıncıların emrindedir. Simānu (III) ayı, 29. gün. Valinin huzuru için.”

SAAB 17, 081 numaralı metinde, Du’ūzu (IV) ayının 11. günü tarihinde Gabriya’ya 5 imēru 5 sūtu arpa sağlandığı görülmektedir.²⁹⁰ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁻³ 5 imēru 5 sūtu arpa: Gabriya. Du’ūzu (IV) ayı, 11. gün.”

SAAB 17, 095 numaralı bir başka metinde, 6 imēru arpanın İlu-iddina’nın adına Kapar-Būdāya şehrinden Qītī-ilāni’nin sorumluluğunda bulunduğu görülmektedir.²⁹¹ İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁴ İl[u-id]dina’nın adı[na Kapar-Būd]āya şehrinden Qītī-ilā[ni’nin sorumluluğundaki 6 imēru arpa.”

ACP 41 numaralı metinde, deve ile taşınan arpa kaydının tutulmuştur. Buna göre bu metinde, Ulūlu ayında deve güdücüsü Kunāia’nın köleleri olan Nanī ve Tāb-šar-İssār tarafından 8’er imēru arpanın taşınmış olduğu görülmektedir.²⁹² İlgili metnin tercümesi şöyledir:

²⁸⁹ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

²⁹⁰ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

²⁹¹ Parpola, “Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003”.

²⁹² Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien*.

“¹⁻⁵⁾ *Arpa tabletı. Ululu ayında 8 imēru arpa, deve güdücüsü Kunāia’nın kölesi Nanī tarafından (taşındı). ^{6-r.2)} 8 imēru arpa, deve güdücüsü Kunāia’nın kölesi Tāb-šar-İssār (tarafından) taşındı.*”

ACP 66 numaralı sözleşme metinde, Harrānāia’ya ait 10 *imēru* arpanın Qaštu şehrinden iki adam olan Sibina’nın oğlu Ahi-iādi ve Adda-natan tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir.²⁹³ Sözleşme metninin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁴⁾ [...] *Sibina’nın oğlu Ahi-iādi (ve) Adda-natan’ın [mü]hrü. Qaštu şehrinden toplam da 2 adam. Harrānāia’ya ait sermaye olan 10 imēru arpa, Ahi-iādi ve Adda-natan’ın emrindedir.*”

ACP 72 numaralı metin, bir borç listesidir.²⁹⁴ Buna göre, İlu-zūku tarafından 5 *imēru* 5 *sūtu* arpanın; Nabû-šumu-iškun tarafından 1 *imēru* arpanın; adı belirlemeyen bir kişi tarafından 1 *imēru* arpanın; Adad-raqī tarafından 4 *imēru* 3 *sūtu* arpanın; Hamānīni tarafından 1 *imēru* 5 *sūtu* arpanın; Mariametu şehrinden olan İgigi tarafından 2 *imēru* 5 *sūtu* arpanın; Mariametu şehrinden Abu-nūrī tarafından 2 *imēru* 8 *sūtu* arpanın; PNA 1/I, 97’den Harran yakınlarındaki ^{uru}*SAG-ap²-DÜ-ri²-nu* şehrinden bir kişi olduğunu öğrendiğimiz Allī tarafından 9 *imēru* 2 *sūtu* arpanın ve Mariametu şehrinden [...]’ilu tarafından 2 *imēru* 9 *sūtu* arpanın borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. ACP 72 numaralı borç listesinin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹⁰⁾ *Arpa. İlu-zūku’ya ait 5 imēru 5 sūtu arpa. Nabû-šumu-iškun’a ait 1 imēru arpa. [...]’a ait 1 imēru arpa. Adad-raqī’ye ait 4 imēru 3 sūtu arpa. Hamānīni’ye ait 1 imēru 5 sūtu arpa. Mariametu şehrinden İgigi’ye 2 imēru 5 sūtu arpa. Mariametu şehrinden Abu-nūrī’ye 2 imēru 8 sūtu arpa. ... şehrinden Allī’ye ait 9 imēru 2 sūtu arpa. Mariametu şehrinden [...]’ilu’ya ait 2 imēru 9 sūtu arpa.*”

Gūzāna 057 numaralı metin kısa bir memorandum metnidir. Metinde Tāb-nuqu’nun sahip olduğu topraklar, köleler, hayvanlar, içecek ve arpa listelenmektedir. Buna göre Tāb-nuqu’nun 18 *imēru* ekili arazi, 6 *imēru* ekili arazi, 5 *imēru* yüksek dağlık alanda ekili arazi,

²⁹³ Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien.*

²⁹⁴ Homès-Fredericq- Garelli, *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien.*

2 köle, 3 genç kadın, dağlık bölgelerde 2 köle, 28 koyun, 2 boğa, 2 küp şarap ve 100 *imēru* arpa tayınına sahip olduğu görülmektedir.²⁹⁵ İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁷ 18 *imēru* (32,4 hektar) ekili arazi [...]; 6 *imēru* (10,8 hektar) ekili arazi [...]; 5 *imēru* (9 hektar) yüksek [dağlık alanda] ekili arazi; 2 köle; 3 genç kadın; 100 *imēru* (18.400 litre) arpa (tayını) ; 28 koyun; 2 boğa; 2 küp şarap; dağlık bölgelerde 2 köle. ^{r.1} Tüm bunlar *Ṭāb-nuqu*’ya aittir.”

Güzāna 102 numaralı bir başka borç senedinde, Til-sūti şehrinden Zēru-inna-Aia’nın oğlu Addî tarafından 8 *šeql* gümüşün ve 5 *imēru* arpanın İl-manāni’den borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Bu borç senedinde, Addî’nin gümüş borcunun 1/2 *šeql* miktarında artacağı, arpa borcunun ise buna uygun bir miktarda artacağı kayıtlıdır.²⁹⁶ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁹ Til-[s]ūti şehrinden [Z]ēru-inna-Aia’nın oğlu Addî’nin mührü. İl-manāni’nin borç olarak verdiği 8 *šeql* gümüş ve 8 litre kapasiteli sūtu ile ölçülmüş 5 *imēru* arpa, Addî’nin emrindedir. [Gümüş miktarı] 1/2 *šeql* [oranında] artacak, [arpa miktarı] bu[na uygun olarak] ar[ta]çaktır.”

Sa(ilu)’nun isim yılı, Addāru (XII) ayının 1. günü tarihli StAT 02, 006 numaralı metin, bir evlilik sözleşmesidir. Sözleşmede Aššūr-šarru-ibni’nin Bēlet-tarība ile evlenmemesi durumunda, Aššūr-mudammiq’e 100 *imēru* arpa vereceği görülmektedir. Eğer Aššūr-mudammiq Bēlet-tarība’yı Aššūr-šarru-ibni’ye vermezse o zaman Aššūr-mudammiq, Aššūr-šarru-ibni’ye 100 *imēru* arpa verecektir.²⁹⁷ İlgili evlilik sözleşmesinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁵ Eğer Aššūr-šarru-ibni Bēlet-tarība ile evlenmezse, [O], Aššūr-mudammiq’e 100 *imēru* arpa [ödeyecektir]. ^{6-r.6} Eğer Aššūr-mudam[miq] Bēlet-tarība’yı Aššūr-šarru-ibni’ye vermezse, O,

²⁹⁵ Aron A. Dornauer, *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kī-Aššūr von Güzāna/Tall Ḥalaf*, Vorderasiatische Forschungen der Max Freiherr von Oppenheim-Stiftung 3/III, 2014.

²⁹⁶ Dornauer, *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kī-Aššūr von Güzāna/Tall Ḥalaf*.

²⁹⁷ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul (Studien zu den Assur-Texten 2)*.

Aššūr-šarru-ibni 'ye 100 imēru arpa ödeyecektir Addāru (XII) ayı, 1. gün, Sa(ilu) 'nun isim yılı. Şahit: Daiān-İssār."

Nabû-[...] isim yılı, Ulūlu (VI) ayı StAT 02, 186 numaralı borç senedinde²⁹⁸, Urdu-Aššūr, Kişir-Aššūr ve Mušallim-[DN]'e ait olan 30 *imēru* arpanın adı tespit edilemeyen bir kişi tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Borçlu kişi borcunu borç aldığı günden sonraki 10 gün içerisinde ödeyecektir. Eğer borcunu ödemezse o zaman hizmetçilerin borcunu ödemesi gerektiği belirtilmiştir. Borçlu kişi borcunu arpa olarak ödemez ise Ninive'deki piyasa fiyatından gümüş olarak ödeyecektir. StAT 02, 186 numaralı borç senedinin tercümesi şu şekildedir:

"¹⁻⁶⁾ [Urdu-Aššūr], Kişir-[Aššūr] ve Mušallim-[DN]'e ait 30 imēru arpa, [NN]'nin emrindedir. Ulūlu (VI) ayı, [x]inci gün, Nabû-[...] isim yılı. [O, borcunu] 10 gün içerisinde aldığı miktarda geri ödeyecektir. [Eğer (borcunu)] öde[mezse], hizmetçilerin ücretlerini ödeyecektir. ^{r.3)} Eğer borcunu arpa olarak ödemezse, borcunu Ninive'deki piyasa fiyatına göre gümüş olarak ödeyecektir."

StAT 03, 029 numaralı borç senedinde, Šarru-iqbi'ye ait olan 25 *šeql* gümüşün Tāb-šār-Nabû ve Nanāia-taklāk tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Tāb-šār-Nabû ve Nanāia-taklāk ayrıca 1 *sūtu* 2 *qû* arpayı da borç olarak almıştır. Metinde arpanın her ay 1 *qû* miktarında artacağı, gümüşün ise her bir *šeql* başına 1 *šeql* oranında artacağı belirtilmektedir.²⁹⁹ İlgili borç senedinin tercümesi şöyledir:

"¹⁻¹²⁾ Šarru-iqbi'ye ait 25 šeql gümüş, Tāb-šār-Nabû ve Nanāia-taklāk'in emrindedir. Onlar (ayrıca) 1 sūtu ve 2 qû arpa almışlardır. Arpa, her ay 1 qû oranında artacaktır. Gümüş, her bir šeql başına 1 šeql artacaktır. Şahitler: Abu-lā-amašš[i]. İssār-mātu-taqqini. Nabû-ahu-uşur. Bābu-şumu-iqīša. Du'ūzu (IV) ayı, 10. gün, [...]'nın isim yılı."

Sîn-kēnu-īde'nin isim yılı, Ayyāru (II) ayının 15. günü tarihli StAT 03, 062 numaralı borç senedinde³⁰⁰, Nabû-zēru-iddina'ya ait 1 *mina* işlenmiş gümüşün Bānītu-tēreš tarafından

²⁹⁸ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

²⁹⁹ Betina Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur (Studien zu den Assur-Texten 3*.

³⁰⁰ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Gümüşün dörtte bir oranında artacak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 10 *imēru* arpanın ise borca teminat olduğu kayıtlıdır. StAT 03, 062 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-8)} Nabû-zēru-iddina’ya ait Aššūr’un rēšāti-adağı (olan) 1 mina işlenmiş gümüş, Bānītu-tēreš’in emrindedir. Gümüş (borcu) dörtte bir oranında artacaktır. 10 *imēru* arpa (gümüş borcunun teminatıdır. Ayyāru (II) ayı, 15. gün, Sīn-kēnu-īde’nin isim yılı.”

Aššūr-gārū’a-nēre’nin isim yılı, Šabātu (XI) ayının 4. günü tarihli StAT 03, 107 numaralı borç senedinde³⁰¹, İqbi-Aia’ya ait olan 30 *imēru* arpanın Nabû-de’iq’in oğulları olan İddin-Aia ve Sinqi-İssār tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. İlgili borç senedinin tercümesi şöyledir:

“^{l-11)} İqbi-Aia’ya ait 10 qû kapasiteli sūtu ölçüsüyle ölçülmüş 30 *imēru* arpa, Nabû-de’iq’in oğulları olan İddin-Aia ve Sinqi-İssār’ın emrindedir. Šabātu (XI) ayı, 4. gün, Aššūr-gārū’a-nēre’nin isim yılı. Onun kızı ve karısı, alacaklının yanında rehin olarak tutulmaktadır. Eğer onlar kaçarsa ya da ölürlerse, bu durum efendilerinin zararınadır. Arpa, her bir *imēru* başına 5 sūtu artacaktır.”

Nisannu (I) ayının 21. günü tarihli G.M. 302 numaralı belgede³⁰², Nabû-kāšir’e ait olan 1 *imēru* 5 sūtu arpa Atiya tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Atiya’nın borcunu Abu (V) ayında geri ödeyeceği kayıtlıdır. G.M. 302 numaralı bu belge, diğer borç senetlerinden farklı bir özelliğe sahiptir. Nitekim incelenen borç senetlerinde borcu veren ve alan kişiler çoğunlukla erkeklerden oluşurken, G.M. 302 numaralı bu belgede borcu alan Atiya bir kadındır ve Atiya adlı bu kadın dışında adıyla kaydedilmiş olan başka bir kadın bulunmamaktadır.

SAA 06, 003 numaralı sözleşme metninden³⁰³ anlaşıldığı üzere, köy yöneticisi olan Mušallim-İssār tarafından 80 mina bakıra denk gelen 2 *imēru* arpa karşılığında bir köle satın alınmıştır. Metnin tercümesi şu şekildedir:

³⁰¹ Faist, *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*.

³⁰² Ömer Kahya, “Güroy Müze’den Yeni Asurca Bir Etiket”, *Belleten*, 84(299), 2020, s.24-25.

³⁰³ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.5-6.

“² [...] Arbela'nın [...] -³ [köy yöneticisi] Mušallim-İssar, [sözleşme yaptı, satın al]dı, ve (onu) o günkü değeriyle 80 mina bakıra (denk gelen) 2 imēru arpa [karşılığında] satın aldı.⁵ Para tamamen ödenmiştir. O [adam] satın alınmış, elde edinilmiş, borcu tamamen kapatılmış ve aklanmıştır. [Herhangi bir iti]raz, dava veya iptal davası geçersizdir.⁸ Gelecek[te], uzak günlerde [her kim] [...]banu'ya ya da oğulları, [torunları] ya da işçi amiri, Mušallim-İssār'a karşı [bir dava ya da iptal dava]sı talep ederse,¹² Arbela'[lı İstar'a] 5 mina gümüş (ve) bir mina altın ödeyecek ve [parayı] sahiplerine on kat fazla olarak iade edecektir. Davasın[da] itiraz edecek ve başarılı olamayacaktır.”

3.2. ŠE.GİG/kibtu: Buğday

Mezopotamya genelinde tarımı en sık yapılan tahıl ürünlerinden bir diğeri tahılgillerden buğdaydır. Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde buğday, ŠE.GİG, ŠE.GİG.MEŠ, GİG³⁰⁴ şekillerinde geçmektedir. Sumerce ŠE.GİG, CAD K, 340'ta *kibtu* “buğday” olarak tanımlanmaktadır.

Buğdayın, arpa gibi, Aššur Tapınağı'nda yapılan çeşitli törenlerde kullanılmak üzere tapınağa götürülen mallardan biri olarak karşımıza çıktığı SAA 12, 069 numaralı metin, Aššur Tapınağı'nda yapılacak olan çeşitli törenler ve festivallerde kullanılması amacıyla yapılan harcamalar ve kral, ileri gelenler ve eyalet valileri gibi çeşitli kişi ya da grupların sunu ve bağışlarını içeren III. Adad-nērārī'ye ait bir kararnamedir. Buna göre; Buğday, kralın *pandugāni* töreni ve bu törene ait nöbet harcamalarında, *kalmartu* festivalinde ve Tišri (VII) ayı harcamalarında fırıncılara sağlanan ürünlerden biridir.³⁰⁵ Metnin genelinde buğdayın ne için alındığı değerlendirildiğinde, alınan bu buğdayların da ekmek için alınmış olması ihtimali yüksektir. SAA 12, 069 numaralı metinde buğdayın geçtiği ilgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“⁷ Kralın *pandugāni* töreni için yapılan harcamalar: Şekerlemeci, 8 litre bal, 8 litre yağ ve 1 sūtu sıradan nohut alır. – Haršu-kekleri

³⁰⁴ SAA 06, 074; SAA 12, 069; SAA 14, 077; SAA 14, 080; SAA 16, 005; SAA 19, 003; SAA 20, 034; SAA 21, 035; StAT 02, 097; CTN 03, 013. Kral Yıllıklarında yapılan incelerde de benzer geçişlere rastlanmıştır. Bkz. RINAP 2, 295: Sargon II 65.

³⁰⁵ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.71-77.

için 5 litre bal ve 5 litre yağ, hinhinu-unu için 4 litre beyaz bal ve 4 litre rafine yağ, yakmak için 7 litre bal ve 7 litre yağ ve ısıtmak için 1 litre bal.¹⁰ Aşçı, 4 sūtu arpa ve 1 sūtu 4 litre normal mercimeği alır. Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrıların yolculuğu için olanı da dahil, 2 imēru 8 sūtu ekmeklik arpa; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrılıların yolcuğu için olanı da dahil, qadūtu-ekmeği için 2 imēru 8 sūtu buğday alır. Bira üreticileri, tanrıların yolculuğu için olanı da dahil, bira için 2 imēru 5 sūtu alır.¹⁴ Kral, 3 sūtu arpa, beyaz atlar ve tahılla beslenen bir boğa verir. Toplam: 2 sūtu 4 litre bal, 2 sūtu 4 litre yağ, 1 sūtu 4 litre mercimek, 1 sūtu nohut, 6 imēru arpa ve 2 imēru 8 sūtu buğday; bunların hepsi kralın pandugāni töreni için: [Aššur]'un hazinecisi.¹⁶ Ayrıca saray personeli, kralın pandugāni töreni için 4 litre hinhinu-unu ve 4 sūtu rafine susam yağı verir. Tanrı pandugāni'ye girdiğinde kişi iki gün [s]üresince verir.

¹⁸ Nöbet masrafı: Şekerci, 5 litre bal, 5 litre sıvı yağ, 7 litre rafine susam yağı, 3 litre nohut ve 1 litre normal mercimeği alır. Aşçı, 1 sūtu 5 litre arpa ve 6 litre normal mercimeği alır.²⁰ Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrıların Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, ekmek için 1 imēru 4 sūtu arpayı; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrılıların yolcuğu için olanı da dahil, ekmek için 9 sūtu buğdayı alırlar.²² Bir[fa üreti]cileri, tanrıların Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, bira için 9 litre arpayı alırlar.²³ (Kral), 1 sūtu arpa, beyaz atlar, bir litre ve üçte biri bal, bir litre ve üçte biri rafine yağ, bir litre ve üçte biri hinhinu-unu, 11 tahılla beslenen koyun (verir). Toplam: 6 litre [ve üçte biri ba]l, 6 litre ve üçte biri yağ, 3 litre nohut, 7 litre normal mercimek, 7 litre rafine edilmiş susam yağı, 2 imēru 5 sūtu 5 litre arpa ve 9 sūtu buğday. Üç yılda (bir) [kral] tahılla beslenen bir boğa ve tahılla beslenen 12 koyun verir. Bütün bu[nlar, nöbet için yapılan masraflardır]: Aššur'un hazinecisi.”

Buğdayın yine arpa gibi, sürgünlerin beslenmesi için sağlanan bir tahıl olduğu anlaşılan SAA 19, 003 numaralı mektup³⁰⁶, III. Tiglat-Pileser tarafından İnūrta-bēlu-uşur’a gönderilmiştir. Mektupta kralın, başkomutanın Arapları yenilgiye uğrattığından bahsettiği görülmektedir. Kral İnūrta-bēlu-uşur’a başkomutanın ona verdiği tüm develeri kontrol ederek teslim almasını, Badi-İl’in kendisiyle beraber olacağını ve bu develeri ona teslim etmesini ve onların arazide otlatılmasını söylemektedir. Başkomutanın Arapları yenilgiye uğrattığından bahseden kral, bozkırın korunmasının eskisi kadar güçlü olması gerektiğinden söz etmektedir. Bu mektupta buğdayın, Dimaşqa’dan gelecek sürgünler için 20 *imēru* arpa ile birlikte 100 *imēru* miktarında gönderilecek olduğu görülmektedir. SAA 19, 003 numaralı mektubun tamamı şöyledir:

“(1-r.2) Kralın İnūrta-bēlu-uşur’a sözü. Başkomutanın sana vereceği tüm de[ve]leri kontrol et ve teslim al. [...] Badi-İl seninle beraberdir; onları (develeri) ona emanet et ve onlar ülkenin ortasında otlatılsınlar. Başkomutan şimdi bu Arapları yendi fakat bozkırın muhafazası eskisi kadar güçlü olmalı. Senin koçların bozkırdan ülkenin ortasına kadar kendi başlarına bırakıldılar ama onlar ...ıncaya kadar güdülmeli. ^{r.3-8)} Tabalalı(lar)a karşı yapılacak sefere gelince, onlar sana [GN ile] Apamea ve Qadeş ile [?] arasında [...] nasıl hareket edileceğini açıklayacaklar. ^{e.1-5)} Onlar, ekilmekte olan bu tahıl tarlasının gelecek olan sürgünler için olduğunu söylüyorlar. Onlar (sürgünler) Dimaşqa’dan geldiklerinde, Asi’den onlara gönderilecek 100 (*imēru*) buğday ve 20 (*imēru*) arpa var.”

Buğdayın, bir buğday cinsi olan emmer buğdayı ile birlikte geçtiği metin, Asur kralı Asarhaddon tarafından adı okunamayan x şahsına gönderilmiş olan SAA 16, 005 numaralı mektuptur.³⁰⁷ Mektupta Asarhaddon, x şahsından Ah-abû’nun gelişi için hazırlanmasını ve ona verilmek üzere (kralın) kendi ve iki oğlunun kıyafetlerini, yün, susam, katır ve deve hazırlayarak vermesini istemektedir. Bu mektupta buğday ve buğdayın bir cinsi olan emmer buğdayının, arpa ve üzüm ile birlikte geçtiği görülmektedir. Kral arpa, emmer, buğday ve

³⁰⁶ Luukko, *The Correspondence of Tiglat-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.5-6.

³⁰⁷ Luukko and Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, s.5-6.

üzümün piyasa değerlerine göre hesaplanarak Ah-abû'nun hizmetçisine vermesini söylemektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹⁴ [Kralın l]î'ye söylediği söz: [Ben iyiyim], sen de [memnun olabilirsin]. [Ah-abû şim]di si[ze geli]yor. Onun için her şeyi [bir an önce hazırlayın]! [...] benim giysilerimi (ve) [iki] oğlum[un] giysilerini, yün, susam, bir(miktar) şarap, katır ve deve(yi) [ona verin]! ... Sî-abu'[dan] 20 mina gümüş! Emmer, arpa, buğday (ve) üzümleri piyasa fiyatına göre say ve onları hizmetçisine ver! (İlgili) belgeyi al ve onu yok et!”

Buğday, bir kraliçe için gerçekleştirilen cenaze törenine dair bilgiler edindiğimiz SAA 20, 034 numaralı bir ritüel metinde³⁰⁸, yer alan ürünlerden birinin hammaddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenaze töreninin iki gün sürdüğünü anladığımız metinde buğday, ikinci günde, kraliçenin cenazesinin yakılması için yakılan ateşin söndürülmesinden sonra yapılan hazırlıklarda geçmektedir. Buna göre; ateş söndürüldükten sonra hazırlanan ürünler arasında buğday unundan yapılma bir kılıç da bulunmaktadır. Bahsi geçen kılıç, buğday unundan yapılmış ve kılıç şekli verilmiş bir tür ekmek olmalıdır. SAA 20, 034 numaralı ritüel metnin ilgili satırları şu şekildedir:

“Ateşi söndürdükten sonra, bir kaburga parçası, bir sağ omuz parçası, dokuz buçuk litre sēpu-ekmeği, zīzu-soğanı ile yapılmış kamanu-keki, bir kâse un, içinde bir nehir çizilmiş kavrulmuş tahıl dolu bir kâse, undan bir tekne, b[uğ]day unundan yapılmış bir kılıç (hazırlarlar).”

3.2.1. Ticari Bir Ürün Olarak “Buğday”

Buğday, arpa kadar yoğun olmasa da, bazı borç senetlerinde, borç alınıp-verilen bir tahıl ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim görüldüğü üzere arpa gibi temelde bir besin maddesi olan tahılgillerden buğdayın da, ticari bir ürün olma niteliği bulunmaktadır. Buna göre; Manzarnê'nin isim yılı (MÖ 684), Kisîmu (IX) ayı tarihli SAA 06, 074 numaralı borç senedinde³⁰⁹, Bahiānu tarafından Lā-amašši-Bēl adlı kişiye 4 imēru buğdayın borç

³⁰⁸ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.93-94.

³⁰⁹ Kwasman and Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, s.66.

olarak vermiş olduğu görülmektedir. Lā-amašši-Bēl borcunu, aldığı her *imēru* başına 5 *sūtu* fazla yani faizli olarak ödeyecektir. Buna göre 4 *imēru* buğdayın faizi 20 *sūtu*’dur. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁵⁾ *Bahiānu*’ya ait 4 *imēru* buğday *Lā-amašši-Bēl*’in tasarrufuna verildi. ³ O da bunu borç alarak aldı. (Borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. ^{r.1} *Kislīmu* (IX) ayı, [...inci] günü, *Manzarnê*’nin isim yılı.”

Gīr-Şapūnu’nun isim yılı (MÖ 660), Ayyāru (II) ayı tarihli SAA 14, 077 numaralı bir diğer borç senedinde³¹⁰ de buğdayın borç olarak verildiği görülmektedir. Buna göre, Adūnī-ih’a’ya ait 3 *imēru* buğdayın Padī’nin hizmetkârı Attār-sūrī tarafından borç olarak alınmış olduğu görülmektedir. Attār-sūrī’nin borcunu Ninive’de Ulūlu ayında aldığı miktarda geri ödemesi gerekmektedir. Borcunu ödememesi durumunda ise aldığı her bir *imēru* başına 5 *sūtu* fazladan ödeyecektir. SAA 14, 077 numaralı borç senedinden şunları okumaktayız:

“¹⁻⁵⁾ *Adūnī-ih’a*’ya ait *Yaudi sūtu*’suna göre (ölçülmüş) 3 *imēru* buğday *Padī*’nin hizmetkârı Attār-sūrī’nin emrindedir. ^{6-r.1)} O, onu (borcunu) Ninive’de Ulūlu ayında orijinal miktarında ödeyecektir ^{r.2-6)} Eğer ödemezse, (borcu) *imēru* başına 5 *sūtu* artacaktır. Ayyāru (II) ayı, Gīr-Şapūnu’(nun isim yılı). Şahitler: *Abi-umme. İssār-tāzi.* ^{e.1-2)} *Bir-Šamaš. 2 hasatçı.*”

Mušallim-Aššūr’un isim yılı (MÖ 639), Abu (V) ayı tarihli CTN 03, 013 numaralı diğer bir borç senedinde³¹¹, İnceleme Sarayı’na ait kuşlar için yem olan [x] *imēru* buğdayın, Nabû-da’’iddin-ahhē tarafından borç olarak alındığı anlaşılmaktadır. Nabû-da’’iddin-ahhē, buğday borcuna karşılık olarak Ulūlu ayında arpa teslim edecektir. Borcunu teslim etmemesi durumunda ise kuşların sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği belirtilmektedir. İlgili satırların tercüme şu şekildedir:

“^{1-r.4)} [...], İnceleme Sarayı’na ait kuşlar yem olarak, 8 *qû* kapasiteli *sūtu* ile (ölçülmüş) [x] *imēru* buğday, Nabû-da’’iddin-ahhē’nin

³¹⁰ Mattila, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sin-šarru-iškun*, s.75.

³¹¹ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

emrindedir. O, (borcuna karşılık olarak) Ulūlu ayında arpa teslim edecektir. Eğer o, (arpayı) teslim etmezse, kuşlar için sorumluluğu üstlenecektir. Abu (V) ayı, Mušallim-Aššūr'un isim yılı.”

Şalam-šarri-iqbi'nin isim yılı (MÖ 630), Addāru (XII) ayı tarihli StAT 02, 097 numaralı bir başka borç senedinde³¹² de, Qurdi-Gula'ya ait 2 *imēru* 1 *sūtu* 1 litre buğdayın Gabbu-ana-Aššūr'un oğlu Ahu-bani tarafından borç olarak alındığı görülmektedir. Ahu-bani borcunu Nisannu (I) ayında geri ödeyecektir. Borcunu ödememesi durumunda Ahu-bani'nin, Qurdi-Gula'nın evine ait sorumluluğu üstlenmesi gerektiği belirtilmektedir. StAT 02, 097 numaralı borç senedinin tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁸⁾ Qurdi-Gula'ya ait 2 imēru 1 sūtū 1 litre buğday, Gabbu-ana-Aššūr'un oğlu Ahu-bani'nin emrindedir. O, (borcunu) Nisannu (I) ayında ödeyecektir. Eğer O, (borcunu) ödemezse, onun (Qurdi-Gula'nın) evinin sorumluluğunu üstlenecektir. ... kefildir. Addāru (XII) ayı, Şalam-šarri-iqbi'nin isim yılı.”

3.2.2. ZÍZ.A.AN/kunāšu: Emmer Buğdayı

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerden, buğdayın bir cinsi olan emmer buğdayının da bilindiği ve yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Emmer buğdayı metinlerde, ZÍZ.A.AN, ZÍZ.ÀM, ŠE.ZÍZ.ÀM³¹³ şekillerinde geçmektedir. Sumerce ZÍZ.A.AN için ise CAD K, 536'da *kunāšu* (*kunīšu*, *kunšu*) “emmer” anlamı verilmektedir.

Buğdayın bir cinsi olan emmer buğdayı, astrolojik içerikli raporlarda karşılaştığımız tahıl ürünlerinden bir diğeridir. Buna göre; Emmer buğdayı veriminin olumsuz bir şekilde etkileneceğini öğrendiğimiz, Babilli kâhin Zākuru tarafından Ninive'den Asur kralı Asarhaddon'a gönderilmiş SAA 08, 308 numaralı astrolojik rapor³¹⁴, Güneş'in doğarkenki rengi hakkında kehânetler içermektedir. Bu astrolojik rapor içerisindeki kehânetlerden birinde, Ayyaru (II) ayında Fırtına Tanrısı Adad'ın şimşek çaktırması yani yağmur yağdırması durumunda, emmer buğdayının gelişmeyeceği yönünde bir kehânet bulunmaktadır. SAA 08, 308 numaralı astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

³¹² Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul*.

³¹³ SAA 03, 025; SAA 08, 308; SAA 12, 048; SAA 16, 005; SAA 20, 013.

³¹⁴ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*.

“¹⁻⁵⁾ Eğer Güneş doğarsa ve kırmızıya boyan(mış gibi olursa): Bu topraklar yok olacak. Eğer Güneş doğar ve kırmızı olursa: halk için bolluk (olacak), alternatif: ülkede savaş yapılacak, alternatif: isyan (olacak), alternatif: tüm ülkelerin kralı için kayıp olacak. Eğer Güneş doğarken kırmızı bir parlaklık saçıyorsa: Bir tutulma gerçekleşecek ve Adad harap olacak. ^{6-r.1)} Sabah gözlemi Elam ile ilgilidir. Bu işaret gün doğarken ortaya çıkmıştır. ^{r.2-7)} Eğer Adad Ayyaru (II) ayında şimşek çaktırırsa: Emmer buğdayı ve keten gelişmeyecek. Efendim krala bahsettiğim yıldız çok sönük; o (yıldız) henüz yükselmedi, bu yüzden onu tanımlayamadım. Zākiru’dan.”

İssār-şumu-ereš tarafından Asur krallarından Asarhaddon ya da Asurbanipal’e gönderilmiş olan SAA 08, 038 numaralı astrolojik rapor³¹⁵, Nisannu ayının 1. günü tarihli bir hemeroloji metnidir. Metinde öncelikle kralın Nisannu ayının ilk günü yerine getirilmesi gereken ritüellerden bahsedilmektedir. Emmer buğdayı bu metinde yapılması ve yapılmaması gerekenlerin söylendiği hemeroloji kısmında, yapılması olumlu olan şeyler arasında emmer ekmeği ve emmer birası olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili satırın tercümesi şöyledir:

“^{r.1)} Emmer ekmeği, sığır ve koyun eti yenilebilir ve emmer birası içilebilir; o bir şey söylediğinde, tanrı, kral, yönetici ve soylu tamamen olumlu olacaktır.”

Emmer buğdayı, Asur krallarından Asarhaddon’a ya da Asurbanipal’e gönderilmiş olduğu düşünülen SAA 08, 231 numaralı hemeroloji metninde³¹⁶, emmer ekmeği ve emmer birası olarak karşımıza çıkmaktadır. Raporda emmer ekmeğinin yenilebilir, emmer birasının ise içilebilir olduğu görülmektedir: “³ O, emmer ekmeği yiyebilir, emmer birası içebilir.”

Emmer buğdayının, Aşşur Tapınağı’na düzenli olarak sunulması gereken tahıllardan biri olduğunu anladığımız SAA 10, 096 numaralı metin³¹⁷, bir kâhin ve Aşşur tapınağının rahiplerinden biri olan Akkullānu tarafından Asurbanipal’e gönderilmiş bir mektuptur. Akkullānu bu mektupta, Asurbanipal’in “İleri gelenlerden kimler sürekli koyun sunusu ve Aşşur’a düzenli teslimat yapmayı kabul etmedi?” şeklinde kendisine yönelttiği sorusu

³¹⁵ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.20-21.

³¹⁶ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.126.

³¹⁷ Parola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.73-74.

üzerine Aşşur Tapınağı'ndaki işlerle ilgili bilgileri kralın bilgisine sunmakta ve kimlerin bu sunu ve teslimatları yapmadığından bahsetmektedir. Mektupta emmer buğdayı ve arpanın ileri gelenler tarafından düzenli teslimatının yapılmamış olduğu görülmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere tahıl sınıfından arpa ve emmer buğdayı Aşşur Tapınağı'na düzenli olarak sunulan, teslim edilen sunu maddelerinden biridir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“ 1-17) *Efemdim krala: Hizmetkârınız Akkullānu. Efendim krala sağlık! Nabû ve Marduk efendim kralı kutsasın! Efendim kralın, hizmetkârına yazdığı sürekli koyun sunusu ve Aşşur'a düzenli teslimatlar hakkında: “İleri gelenlerden kim bunları vermeyi kabul etmedi?” — (Onları) belirleyemedim (ve bu nedenle) dün efendim krala yazmadım. (Şimdi) işte koyun adaklarını vermeyen büyükler: Barhalzi, Raşappa, Kilizi, Isana, Tillê, Kullania ve Arpadda'nın yöneticileri. Bütün (bunlar) sürekli koyun sunusunu vermediler. Raşappa, Barhalzi, Diquqina, tahıl ambarlarının şefleri, Dayyan-Adad, Isana, Halzi-Atbar, Birtu, Arzuhina, Arbela, Guzana, Şahappu, Tamnuna, Talmusa. Bütün bunlar düzenli arpa ve emmer teslimatı yapmamışlardır.”*

Emmer buğdayı, SAA 11, 028 numaralı bir başka metinde, *ilku* katkılarının sıralandığı bir listede karşımıza çıkmaktadır. Bu listede olduğunu gördüğümüz başta emmer olmak üzere, bira, fiğ, un, üzüm, incir keki, domuz yağı gibi içecek ve yiyecekler; pelerin, şapka, atkı, tunik, yün kuşak, su tulumu, sandalet, demir gibi eşyalar *ilku* katkıları olarak görülmektedir.³¹⁸ İlgili satırlar şöyledir:

“1-20) *[İl]ku [.....]. [.....], [...] tahıl [...], [...] bira [...], [...] fiğ, 2 imēru emmer, 1 imēru un, 3 sūtu üzüm, 1 sūtu kabilukku³¹⁹, 12 incir keki, 1 sūtu domuz yağı, sağlamlaştırılmış bir alt giysi, bir pelerin, bir şapka, bir atlı, bir tunik, 6 mina yün, [... bir] kuşak, 2 su tulumu, [x] çift yeni sandalet, [...]... 2 [...]ler, [...] 1 mi[na, ...] demir, [.....] demir, [.....], [.....] demir, (geri kalanı kırıktır)”*

³¹⁸ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.27.

³¹⁹ Kabilukku “bir yemek ya da meyve” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CDA, s.140.

3.3. ŠE.LİL/*kurangu*: Pirinç

Tahıl ürünlerinden bir diğeri olan pirinç metinlerde ŠE.LİL.MEŠ ve ŠE.*kur-an-gu*³²⁰ şeklinde geçmektedir. Sumerce ŠE.LİL için CAD K, 556'da *kurangu (kuraggu)* "bir tahıl ve önerilen bir 'pirinç' tanımlaması" anlamları verilmiştir.

Pirinç, SAA 19, 020 numaralı mektupta hasadı gerçekleştirilen bir tahıl ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Adı tespit edilemeyen bir kişi tarafından II. Sargon'a gönderilmiş olan bu mektupta, bir inşaat işinde yapılan faaliyetler ve kralın yerine getirilmesini istediği emirlerin raporları krala sunulmaktadır.³²¹ II. Sargon tarafından mektubu yazan kişiye, nadasa bırakılmış olan toprağın kırılması ve samanın da kesilmesi emri verilmiştir. Kralın bu emrine karşılık mektubu yazan kişi tarafından bu emrin yerine getirildiği bildirilerek, tüm tahıl ve pirincin de hasat edildiği bilgisi verilmektedir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

"³ Kral, efendimin bana verdiği (emre gelince): "Nadasa bırakılmış toprağı kırın ve samanı kesin" -nadasa bırakılmış toprak kırıldı ve iki arşın yüksekliğinde saman kesildi. Tüm tahıl ve pirinç hasat edildi."

Pirincin yer aldığı, CTN 02, 207 numaralı bir başka metin³²² ise gönderenin ve alıcısının kim olduğu anlaşılamadığı bir mektuptur. Mektupta, nerede olduğu anlaşılamayan bir köyden kaçan, kovalanan ve geri getirilen köylülerden bahsedilmektedir. İlerleyen satırlarda *"⁷hiçbiri kalmayı kabul etmiyor ve ettikleri tahılı yetiştirmeyi kabul etmiyor; ettikleri pirinci terk ettiler ve ..."* ifadesi geçmektedir. Ekiminin yapıldığını gördüğümüz pirincin, toprakta öylece bırakılarak köylüler tarafından terk edilmesi ve köylerinde kalmayı reddedileri bu insanların bir baskıdan kaçarak kurtulmaya çalışıyor olabileceklerini düşündürmektedir.

Nitekim yukarıda görmüş olduğumuz SAA 19, 020 ve CTN 02, 207 numaralı iki mektup doğrultusunda pirincin, bu dönemde bilinen tahıl ürünlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Nemet-Nejat, pirincin Persler döneminde ekilmeye başlandığından bahsetmektedir.³²³

³²⁰ SAA 19, 020;CTN 02, 207.

³²¹ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*.

³²² Postgate, *The Governor's Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, 2 s.05.

³²³ Nemet-Nejat, *Daily Life in Ancient Mesopotamia*, s.247.

3.4. ŠE.AR.ZÍB/tuhnu: Darı

Yeni Asur dönemi metinlerinde karşılaşılan bir diğer tahıl ürünü darıdır. Darı, metinlerde ŠE.tuh-nu³²⁴ ve ŠE.ZÍB³²⁵ şekillerinde geçmektedir. Akadca'da “duhnu” Asurca'da ise “tuhnu” olarak gördüğümüz kelime CAD D, 171'de *duhnu* (ass. *tuhnu*) “darı”, CDA, 61'de *duhnu*, *tuhnu* “darı” ve AHW I, 174'te *d/tuhnu* “darı” anlamına gelmektedir. Darı, Sumerce'de ise ŠE.AR.ZÍB olarak bilinmektedir.

Yeni Asur dönemi metinlerinde diğer tahıllara göre çok daha az geçtiğini gördüğümüz darı³²⁶, A. Fuchs ve S. Parpola tarafından yayınlanan SAA 15, 286 numaralı metinde karşımıza çıkmaktadır. SAA 15, 286 numaralı bu metin, G. B. Lanfranchi ve Simo Parpola tarafından yayınlanmış olan SAA 05, 232 numaralı metne eklemelerde bulunan bir metindir. Ancak darının geçtiği bu metne bakmadan önce, SAA 05, 232 numaralı metne bakmak daha doğru olacaktır. Buna göre;

Arzuhina valisi Šamaš-bēlu-uşur tarafından kral II. Sargon'a gönderilmiş olan SAA 05, 232 numaralı mektupta³²⁷ Šamaš-bēlu-uşur, Dūr-Šarrukīn valisi Kişir-Aššūr'un Hau ülkesindeki kentlerin çevresinden daha fazla tarla istediğini bildirmektedir. Ayrıca Kişir-Aššūr'un kendi emri altında olduğundan bahsettiği bazı kentlerden bahsedilmektedir. İlgili satırlarda kırıklar mevcut olmasından dolayı bu kentlerin hangileri olduğu anlaşılamamaktadır. Šamaš-bēlu-uşur, Kişir-Aššūr'un Arzuhina ya da Dur-Taliti çevresinde emek vergisi almadığını, emri altında olan kentlerden aldığını iddia ettiğini söylemektedir. SAA 05, 232 numaralı mektubun tamamı şöyledir:

“^{l-12}) [Efendim krala: hizmetkârınız Šamaš-bēlu-uşur. Efendim krala] esenlikler di[lerim]! Kişir-[Ašš]ūr'un efendi[m] krala söz ettiği Hau ülkesi[nin] kent[lerine] ge[linçe]: “Bana onların çevresinde 200 hektar tarla versinler.” — Baş [hadımın] yetkisi altındaki Sirura'nın [x kasaba]sı ve Bel'in rahibinin evinin 5 kasabası [...], [...] K[işir-Aššūr]'un emrindedir. [...] kentler [...].
^{r.1-11}) Şimdi Kişir-[Aššūr] şunları iddia ediyor: “Ben Dur-Taliti'de

³²⁴ SAA 15, 286.

³²⁵ SAA 19, 224.

³²⁶ Mezopotamya genelinde de darı hakkındaki arkeolojik veriler oldukça sınırlıdır. bkz. Elizabeth Rosemary Ellison, *A Study of Diet in Mesopotamia (c. 3000- 600 BC) and Associated Agricultural Techniques and Methods of Food Preparation*, London: University of London, PhD Dissertation, 1978, s.43.

³²⁷ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.167.

ya da Arzuhina'nın çevresinde emek vergisi almadım. Krala sözünü ettiğim kentler bu vergiyi alıyor.” Ben şimdi Hau'nun bu kentler için taşıdığı [emek] vergisini yazdım ve [krala] gönderiyorum. [Efendi]m k[ral]ın [em]irleri nelerdir?”

SAA 05, 232 numaralı mektuba eklemelerin yapıldığı SAA 15, 286 numaralı mektup, oldukça kırıktır. II. Sargon'a gönderilmiş olan bu mektubun gönderi hakkında bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Mektubun konu bütünlüğü tam olarak anlaşılamıyor olsa da sağlam satırlardan anlaşıldığı kadarıyla Hau ülkesinde bir hasat gerçekleştirilmektedir. Bu mektupta darı, *kudimmu*³²⁸ tuzuyla birlikte geçmektedir.³²⁹ Ancak darı hakkında net bir çıkarım yapabilmek çok mümkün olmasa da bir hasattan bahsedildiği için darının hasat edilen ürün ya da ürünlerden biri olabileceği akıllara gelmektedir.

Darının, kralın yiyecek ganimetlerinden bir olduğunu gördüğümüz SAA 19, 224 numaralı metin, adı tespit edilemeyen bir kişi tarafından II. Sargon'a gönderilmiş bir mektuptur.³³⁰ Mektupta darının yanı sıra koyun, kuş, boğa ve balık gibi hayvanların ve tahıl, sarımsak ve bira gibi yiyecekler ve içeceğin diğer ganimet malları olduğu görülmektedir. Bu ganimetlerin nereden hangi yollarla edinildiğine dair bir bilgi bulunamamaktadır. SAA 19, 224 numaralı mektubun tercümesi şöyledir:

“ 1-6) Efendi[m krala: hiz]metkarınız [NN]. Kral efendimin ganimeti (şunlardan oluşuyor): koyun, kuş, boğa, balık; [...]..., tahıl, bira, 2000 [...], [d]arı, sarımsak (geri kalanı kırıktır).”

II. Sargon dönemine ait yukarıda görmüş olduğumuz mektuplar darının, Yeni Asur Devleti'nin tarım arazilerinde yetiştirilen tahıllardan biri olduğunu ve bir tüketim ürünü olarak kullanıldığını göstermektedir.

³²⁸ *Kudimmu* “bir bitkiden elde edilmiş bir çeşit tuz ya da soda” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD K, s.493.

³²⁹ Fuchs-Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*, s.180-181.

³³⁰ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.220.

4. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN BAKLAGİLLER

Tahıllardan sonra en çok ekimi yapılan tarım ürünleri baklagillerdir. Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde baklagiller sınıfına ait 4 adet ürüne rastlanmaktadır. Bu baklagiller, “GÚ.GAL/šu'u” nohut, “GÚ.TUR/kakkû” mercimek, “GİŠ.ŠÉŠ/šūšu” meyan kökü ve “GÚ.NÍG.HAR.RA/kiššanu” fiğdir.

4.1. GÚ.GAL/šu'u: Nohut

Baklagiller sınıfından bir tarım ürünü olan nohut, metinlerde sıklıkla šu'e³³¹, ŠE.šu-³³² şekillerinde geçmektedir. CAD Š/3, 416'da šu'u A “bakliyat, nohut” anlamları verilmektedir. Nohut, Sumerce'de GÚ.GAL olarak bilinmektedir.

Nohut, Asur Devlet Arşivleri'nin (SAA) F. M. Fales ve J. N. Postgate tarafından yayınlanmış olan 7. cildindeki, imparatorluk idari kayıtlarını içeren yiyecek ve içecek hesapları adlı bölümde, Aššur Tapınak Sunuları'nın listelendiği belgelerde (182- 219) sıklıkla yer alan sunu maddelerinden biridir. Buna göre;

Nohut, Lū-šakin, Dādi-ilā'ī, kadın [...] ve Āmur-ilūt-Aššūr'un sorumluluğu altındaki Aššur Tapınağı'nın 5. gün sunuları hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 07, 182 numaralı belgede, tapınağa sunulan sunu maddelerinden biridir. Nohutla birlikte öküz, koyun, et, *hinhinu*-tohumu, *budê*-şekerlemesi, süt, susam ve şarabın da sunu maddeleri arasında yer aldığı görülmektedir. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶ 6 öküz, 5 (kesilmiş) et, 15 koyun; 8 adet 2'li kavanoz *hinhinu*-tohumu; 4 adet 2'li kavanoz *budê*-şekerlemesi; 10 adet 2'li kavanoz süt; 30 torba nohut; 30 torba susam; ^{r.1} 6 kavanoz *mēzu*-şarabı. 5. gün, Lu-šakin'in sorumluluğunda [...], Dadi-ila'i'nin (ve) kadın [...] sorumluluğunda; ş[e]kerlemeci Amur-ilutu-Aššūr'un sorumluluğunda.”

³³¹ SAA 07, 182; SAA 07, 189; SAA 07, 192; SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 204; SAA 07, 207; SAA 07, 208; SAA 07, 209; SAA 07, 210; SAA 07, 211; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

³³² SAA 07, 212; SAA 12, 069; SAA 12, 070; SAA 20, 052. Kral yıllıklarında yapılan taramalar sonucu baklagiller sınıfına ait nohut bitkisine dair bir sonuca rastlanmamıştır.

Turî adlı yöneticinin sorumluluğu altında bulunan Aşşur Tapınağı'nın 4. gün sunularının listelendiği SAA 07, 189 numaralı bir diğer belgede³³³ de nohut ile birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçaları ve organları; çorba, bira, ekmek, susam, soğan, ayva, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek-içecekler de tapınak sunuları arasında yer almaktadır. Aşşur Tapınağı'nın 4. gün sunularını içeren metinden şunları okuyoruz:

“³⁻¹⁷ Bir uyluk, bir omuz, dış kesikler; Dagan tapınağından bir öküzü ait 2 omuz kesiği; Hacıların (öküzlerinden) 2 uyluk, 2 omuz. x öküzden: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler). 5 bütün koyun; Tapınağın 1 koyunu; 1 besili koyun. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. ⁷ 1 kâse bulyon; 1 kâse çorba; 7 büyük somun; 1 sütü 1 'litre' [normal adak] somunlar; 1 sütü 1 'litre' [baharatlı] somun. 2 kavanoz hammurtu-birası. Bir sürahi ac[ı-tatlı] bira; aynı şekilde [ezilmiş] tahıldan yapılmış bira. 2 torba [nohut]; 2 torba [susam]; ^{r.1-14} 8 torba [karışık çekirdek]. Bir fıncan [incir-birası]; aynı şekilde küçük so[ğanlar]; ay[va]nın aynısı; zey[ti]nin bir benzeri; bir sepet (karışık) meyve. Bel-ahhe-eriba'nın yaptığı 3 skrotum, 10 karın. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 'litre' düzenli sunu somunu; 2 'litre' midru-ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek- yeni düzenli sunumlar. Bütün bunlar Aşşur'dan önceydi. Bel'den önce bir sepet dolusu. 4. gün. Turî'nin sorumluluğunda.”

Nohuttun, Nabû-şarru-uşur'un sorumluluğunda bulunan Aşşur Tapınağı'nın 21. gün sunularından biri olarak görüldüğü SAA 07, 208 numaralı bir başka belgede³³⁴, koyun kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralar ve şaraplar, susam, çekirdek, küçük soğan, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içecekler de yer almaktadır. İlgili belgenin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁵ Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler, 2 kesilmiş omuz; x öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri; 5 bütün koyun, 1 tapınak koyunu; 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. Bir tencere et suyu; bir

³³³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.184.

³³⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.194-195.

tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' düzenli sunu somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fıçı ile hammurtu-birası; 1 fıçı acı-tatlı bira; 1 fıçı ezilmiş tahıl birası; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval (karışık) çekirdek; 1 küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin. Bir sepet karışık meyve. 3 testis torbası; 10 karın; (kırık) 1 ördek 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hinhinu-tohumu; 2 sūtu kapasiteli çömlek ile Asur budê-şekerlemesi; bir fıçı Karkamış budê-şekerlemesi; bir fıçı hulūtu; bir fıçı marmēna-içeceği; bir kase (haršu) ve (karışık) meyve. 3 ...; bir sūtu ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval karışık çekirdek. Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; bir sepet karışık meyve. Bir fıçı mēzu-şarabı; bir fıçı lā'u-şarabı. Mullissu'nun düğün gecesinden — baş haznedarın mülkünün sahipleri (bunu) verdi. 21. gün. Nabû-şarru-uşur'un sorumluluğunda.”

Nohut, Nabû-şarru-uşur ve Šamaš-ibni'nin sorumluluğu altındaki Aşşur Tapınağı'nın 24. gün sunularının listelendiği SAA 07, 211 numaralı bir diğer belgede³³⁵ yer alan sunu maddelerinden biridir. Listede yer alan diğer sunu maddeleri, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralar, susam, çekirdek, küçük soğan, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerdir.³³⁶ Metnin tercümesi şöyledir:

“(1-18) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Dagan Tapınağı'nın bir öküzünün 2 omuz kesimi— Aşşur Tapınağı'nın hazinedarının. Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. 6 adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru-koyunu; 13 kap saplišhu; 1 yıkanmış koyun— Aşşur Tapınağı'nın hazinedarının. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 2 tas et suyu; 1 tas çorba. 7 büyük somun ekmek; 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 'litre' baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fıçı ile hammurtu-birası; ^{r.1-16)} 2 sūtu kapasiteli fıçı ile amūmu-birası; 1

³³⁵ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198.

³³⁶ Nohuttun geçtiği benzer içerikli metinler için bkz. SAA 07, 192; 207; 209; 212.

küp acı tatlı bira; 1 küp ezilmiş tahıl birası. 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 2 çuval nohut; 2 çuval susam; 6 çuval karışık çekirdek; 1 küp incir birası; 1 kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. Aššur'dan önce. Nabû-šarru-ušur'un sorumluluğunda. 24. gün. Dagan Tapınağı'ndaki bir öküzün 7 (parça) eti— Başkomutanın. 24. gün. Šamaš-ibni'nin sorumluluğunda.”

Aššur Tapınak sunularının listelendiği bu belgeler, yukarıda da tercümesiyle birlikte görmüş olduğumuz üzere hem şekil ve içerik bakımından hem de belgelerde görülen sunu maddeleri bakımından neredeyse birbirinin aynısıdır. Herhangi bir gün bilgisine rastlamadığımız Aššur Tapınağı sunuları³³⁷ olarak gördüğümüz metinlerde de birkaç değişik sunu maddesi dışında aynı sunu maddelerini görmekteyiz. Nitekim bu metinlerdeki nohut miktarı genellikle 1,2,3 torba şeklinde olmakla birlikte, sadece SAA 07, 182 numaralı metinde 30 torba şeklinde olduğu görülmektedir. Burada verilen en az 1 torba nohut miktarı ya da en fazla 30 torba şeklinde gördüğümüz nohut miktarı kilogram cinsinden bir miktar belirtmemektedir. Onun için çivi yazılı metne yapılmış olan transkripsiyondan bizim torba olarak tercüme ettiğimiz kelimenin “*su-lu-kan*” şeklinde geçtiğini görülmektedir. CAD S, 371'de *sulukānu* (*sulukannu*) için “kavanoz”, CDA, 327'de *sulukannu* “yemek kabı” anlamı verilmektedir. Nitekim sözlüklerde kavanoz ya da yemek kabı anlamına gelen *sulukānu*, tapınaklara sunulan bir yiyecek maddesinin konulduğu materyal olarak göz önünde bulundurulduğunda muhtemelen topraktan yapılma büyük küp olmalıdır.

Nohut, Aššur Tapınağı'nda yapılan çeşitli törenlerde kullanılmak üzere tapınağa götürülen malların listelendiği SAA 12, 069 ve SAA 12, 070 numaralı metinlerde karşımıza çıkan tarım ürünlerinden bir diğeridir. Kataja ve Whiting, SAA 12, 069 numaralı ve devamı niteliğinde olan SAA 12, 070 numaralı metinlerin, Aššur Tapınağı'nda yapılacak olan çeşitli törenler ve festivallerde kullanılması amacıyla yapılan harcamaları ve gerek kralın gerekse ileri gelenler ve eyalet valileri gibi çeşitli kişi ya da grupların sunu ve bağışlarını içeren III. Adad-nērārī'ye ait bir kararname olduğunu söylemektedir.³³⁸ Aššur Tapınağı'nda yapılan bu tören ve festivalin, *pandugāni* töreni ve *kalmartu* festivali olduğunu SAA 12, 069 numaralı metinde geçen satırlardan öğrenmekteyiz. Nitekim burada nohuttun, kralın

³³⁷ SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 204; SAA 07, 211; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

³³⁸ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.XXXII.

pandugāni töreni ve kalmartu festivali için yapılan harcamaları arasında alınan mallardan biri olduğu görülmektedir.³³⁹ İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“⁷⁻⁹⁾ Kralın pandugāni töreni için yapılan harcamalar: Aşçı, 4 sūtu arpa ve 1 sūtu 4 litre normal mercimeği alır. Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrılarının yolculuğu için olanı da dahil, 2 imēru 8 sūtu ekmeklik arpa; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrıların yolcuğu için olanı da dahil, qadūtu-ekmeği için 2 imēru 8 sūtu buğday alır. Bira üreticileri, tanrılarının yolculuğu için olanı da dahil, bira için 2 imēru 5 sūtu alır.¹⁴ Kral, 3 sūtu arpa, beyaz atlar ve tahılla beslenen bir boğa verir. Toplam: 2 sūtu 4 litre bal, 2 sūtu 4 litre yağ, 1 sūtu 4 litre mercimek, 1 sūtu nohut, 6 imēru arpa ve 2 imēru 8 sūtu buğday; bunların hepsi kralın pandugāni töreni için: [Aššur]’un hazinecisi.

¹⁸ Nöbet masrafı: Şekerci, 5 litre bal, 5 litre sıvı yağ, 7 litre rafine susam yağı, 3 litre nohut ve 1 litre normal mercimeği alır. Aşçı, 1 sūtu 5 litre arpa ve 6 litre normal mercimeği alır.²⁰ Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrılarının Şalmu’nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, ekmek için 1 imēru 4 sūtu arpayı; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrıların yolcuğu için olanı da dahil, ekmek için 9 sūtu buğdayı alırlar.²² Bir[fa üreti]cileri, tanrılarının Şalmu’nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, bira için 9 litre arpayı alırlar.²³ (Kral), 1 sūtu arpa, beyaz atlar, bir litre ve üçte biri bal, bir litre ve üçte biri rafine yağ, bir litre ve üçte biri hinhinu-unu, 11 tahılla beslenen koyun (verir). Toplam: 6 litre [ve üçte biri ba]l, 6 litre ve üçte biri yağ, 3 litre nohut, 7 litre normal mercimek, 7 litre rafine edilmiş susam yağı, 2 imēru 5 sūtu 5 litre arpa ve 9 sūtu buğday. Üç yılda (bir) [kral] tahılla beslenen bir boğa ve tahılla beslenen 12 koyun verir. Bütün bu[nlar, nöbet için yapılan masraflardır]: Aššur’un hazinecisi.

³² Banyo ritüeli için yapılan harcamalar: [Şekerlemeci] 2 litre bal, 1 litre y[ag ve x litre normal nohut alır]. — Dört litre beyaz bal,

³³⁹ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*.

[hinhinu-unu için] 3 litre arıtıl[mış] yağ. Bira üreticileri, [bira için ... arpa] alırlar. Toplam: 6 litre b[al, 4 litre yağ, x litre nohut, ... arpa. Bütün bunlar banyo ritüeli içindir].

³⁵ *Kalmartu festivali için yapılan harcamalar: [Şekerlemeci], 1 sūtu bal, 6 lit[re yağ], 1 litre arıtılmış susam yağı ve 8 litre no[hut alır. Fırincılar], 1 imēru 2 sūtu [arpa] ve 3 imēru 2 sūtu buğday [alırlar]. Bira üreticileri bira için [x imēru] 9 sūtu arpa [alırlar. Toplam: x+2 imēru 1 sūtu arpa, 3 imēru 2 sūtu buğday]. Bütün bunlar, [kalmartu festivali içindir].”*

Nohuttun, Mullissu’nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayıldığı SAA 20, 052 numaralı bir diğer metin, Aşşur Tapınağı’ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum³⁴⁰ performansları, kehânet cevapları, *Akītu* töreninde her tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında oturması gereken yerlere dair bilgiler edindiğimiz³⁴¹ bir ritüel metnidir. Metnin ilgili satırları şu şekildedir:

“ r.v 18) Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, haršu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu’nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor].”

Nitekim baklagillerden nohut, Yeni Asur Dönemi’nde ekilip-biçilen tarım ürünlerinden bir diğeridir. Yukarıda görmüş olduğumuz belgeler nohuttun, bir sunu maddesi olarak tapınağa sıklıkla sunulan tarım ürünlerinden biri olduğunu göstermektedir. İlgili belgelerde nohuttun, bir besin maddesi olarak ne şekilde tüketildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁴⁰ Bir tür davul.

³⁴¹ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.XXIX

4.2. GÚ.TUR/*kakkû* : Mercimek

Baklagiller sınıfından bir diğer ürün olan mercimek, Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde ŠE.*ab-še*³⁴² şeklinde geçmektedir. *Abšu* için CAD A/1, 66'da *abšu B* “bir çim tohumu”, CDA, 3'te ise *abšu (apšu)* “bir baklagil” olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere *abšu* kelimesi mercimek anlamı vermemektedir. Mercimek, Sumerce'de GÚ.TUR olarak bilinmektedir. GÚ.TUR, CAD K, 58'de *kakkû* “mercimek (veya küçük bakla)”, CDA, 141'de ise *kakkû* “mercimek (küçük bir baklagil)” olarak tanımlanmaktadır.

Mercimek, Asur Devlet Arşivleri (SAA) serisinin Yeni Asur Dönemi'nin başlıkları, kararları ve hediyesi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan metinlerini içeren 12. cildinde³⁴³, 069 ve 070 numaralı metinlerde karşımıza çıkan baklagillerden bir diğeridir. Nitekim SAA 12, 069 numaralı metnin ilgili satırlarının tercümesinden anlaşıldığı üzere, Aşşur Tapınağı'nda gerçekleştirilen *pandugāni* töreninde için bazı harcamalar yapılmış ve çeşitli masraf listeleri oluşturulmuştur. Nitekim bu harcamalar ve listelerde mercimeğin aşçıya verilmiş olduğu görülmektedir. SAA 12, 069 numaralı metnin ilgili satırları şöyledir:

“⁷ Kralın *pandugāni* töreni için yapılan harcamalar: ¹⁰ Aşçı, 4 sūtu arpa ve 1 sūtu 4 litre normal mercimeği alır. Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrıların yolculuğu için olanı da dahil, 2 imēru 8 sūtu ekmeklik arpa; simdu-unu ve *kakkallu-unu* ve tanrıların yolcuğu için olanı da dahil, *qadūtu-ekmeği* için 2 imēru 8 sūtu buğday alır. Bira üreticileri, tanrıların yolculuğu için olanı da dahil, bira için 2 imēru 5 sūtu alır.¹⁴ Kral, 3 sūtu arpa, beyaz atlar ve tahılla beslenen bir boğa verir. Toplam: 2 sūtu 4 litre bal, 2 sūtu 4 litre yağ, 1 sūtu 4 litre mercimek, 1 sūtu nohut, 6 imēru arpa ve 2 imēru 8 sūtu buğday; bunların hepsi kralın *pandugāni* töreni için: [Aşşur]'un hazinecisi.

¹⁸ Nöbet masrafı: Şekerci, 5 litre bal, 5 litre sıvı yağ, 7 litre rafine susam yağı, 3 litre nohut ve 1 litre normal mercimeği alır. Aşçı, 1 sūtu 5 litre arpa ve 6 litre normal mercimeği alır.

²³ (Kral), 1 sūtu arpa, beyaz atlar, bir litre ve üçte biri bal, bir litre ve üçte biri rafine yağ, bir litre ve üçte biri *hinhinu-unu*, 11 tahılla

³⁴² SAA 12, 069; SAA 12, 070.

³⁴³ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*.

beslenen koyun (verir). Toplam: 6 litre [ve üçte biri ba]l, 6 litre ve üçte biri yağ, 3 litre nohut, 7 litre normal mercimek, 7 litre rafine edilmiş susam yağı, 2 imēru 5 sūtu 5 litre arpa ve 9 sūtu buğday. Üç yılda (bir) [kral] tahılla beslenen bir boğa ve tahılla beslenen 12 koyun verir. Bütün bu[nlar, nöbet için yapılan masraflardır]: Aššur'un hazinecisi.”

Görüldüğü üzere Yeni Asur Dönemi'ne ait çok az belgede rastladığımız baklagil ürünlerinden bir diğeri olan mercimek, nohut ile benzer bir şekilde, Aššur Tapınağı'nda gerçekleştirilen bir tören olan *pandugāni* töreninde karşılaştığımız ürünlerden biridir.

4.3. GİŠ.ŠÉŠ/šūšu: Meyan Kökü

Aslen baklagillerden, çalı türünde bir bitki olan meyan kökü metinlerde, GİŠ.su-si³⁴⁴ şeklinde geçmektedir. CAD S, 418'de *sūsu* için “meyan kökü” anlamı vermekte ve “šūšu” kelimesine yönlendirmektedir. “šūšu” için CAD Š/3, 385'te “meyan kökü ağacı”, CDA, 390'da ve AHW III, 1290'da ise “meyan kökü” tanımlaması yapılmıştır. Meyan kökü, Sumerce'de GİŠ.ŠÉŠ olarak bilinmektedir.

Meyan kökünün, Šarrat-nipha'nın düzenli sunuları arasında sayıldığı SAA 12, 068 numaralı belge, Aššur'daki Šarrat-nipha Tapınağı için yapılan sunular ve harcamalarla ilgili bilgi veren bir kararnamedir.³⁴⁵ Kararnamede çeşitli ritüel ya da kült faaliyetlerine ilişkin talimatlar bulunmakta ve tapınağa sunulan sunuların toplatılması ve dağıtılması gibi işlerin çeşitli görevliler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“(r.12-21) Bütün bunlar Šarrat-nipha'nın düzenli sunularıdır: Vali, İç Şehir'in (Assur) rıhtımındaki fırıncıya ve bira üreticisine arpa; Labria'nın tapınağında 2 litre ekmek, 2 litre bira [verir] — Aššur'un rahibi; Addāru (XII) ve Tašrītu'nun (VII) 2. günü [fırıncıya] 10 mina bakır, bira üreticisine 10 mina bakır; Adia'nın ço[banları] 40 koç, aynı şekilde Puqi'nin 20, Bīt-tapputi 42, Lugunu 12 verir; Šazanuri, Kagapnišu, Gabšu[...] ve Hambatia'nın halkı — 2 litre meyan kökü

³⁴⁴ SAA 12, 068.

³⁴⁵ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*.

tanesi ve 2 litre Antepfıstığı (verir). Vali bu koçları alır ve onları Šarrat-nipha'ya düzenli sunu olarak besler.”

4.4. GÚ.NÍG.HAR.RA/*kiššanu*: Fiğ

Esasen bir yem bitkisi olan baklagillerden fiğ³⁴⁶ belgelerde, ŠE.GÚ.NÍG.HAR.RA.MEŠ³⁴⁷ şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Sumerce GÚ.NÍG.HAR.RA için CAD K, 456'da *kiššanu* (*kiššenu*, *keššenu*, *kišinnu*) “baklagilli bir sebze”, CDA, 162'de *kiššanu*, *ki(š)ši/ennu* “baklagilli bir sebze” anlamı verilmektedir.

Baklagilli bir sebze olan fiğ, *ilku* katkılarının listelendiği SAA 11, 028 numaralı metinde, yer alan ürünlerden biridir. Bu listede fiğ başta olmak üzere, buğdayın bir cinci olan emmer buğdayı, üzüm, incir keki, un, domuz yağı, bira gibi içecek ve yiyecekler ve pelerin, şapka, atkı, tunik, yün kuşak, su tulumu, sandalet, demir gibi eşyalar *ilku* katkılarını oluşturan maddelerdir.³⁴⁸ SAA 11, 028 numaralı metnin ilgili satırları şu şekildedir:

“¹⁻²⁰) [*il*]ku [.....]. [.....], [...] *tahıl* [...], [...] *bira* [...], [...] *fiğ*, 2 *imēru emmer*, 1 *imēru un*, 3 *sūtu üzüm*, 1 *sūtu kabilukku*³⁴⁹, 12 *incir keki*, 1 *sūtu domuz yağı*, *sağlamlaştırılmış bir alt giysi*, *bir pelerin*, *bir şapka*, *bir atlı*, *bir tunik*, 6 *mina yün*, [... *bir*] *kuşak*, 2 *su tulumu*, [*x*] *çift yeni sandalet*, [...]... 2 [...]ler, [...] 1 *mi[na]*, [...] *demir*, [...] *demir*, [.....], [.....] *demir*, (*geri kalanı kırıktır*)”

Görüldüğü üzere çok az belgede rastladığımız fiğ, Yeni Asur Dönemi'nde bilinen ve yetiştirilen baklagil ürünlerinden biridir. Esasen bir yem bitkisi olan fiğ, insanlar tarafından değil, hayvanlar tarafından tüketilen bir üründür. Ancak yukarıda görmüş olduğumuz ilgili metinde fiğ, bir yem bitkisi olarak hayvanlar tarafından tüketilip, tüketilmediğine dair bir çıkarım yapılamamaktadır.

³⁴⁶ Mandacı, *Eski Mezopotamya'da Ekonomik Hayat*, s.30.

³⁴⁷ SAA 11, 028.

³⁴⁸ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.27.

³⁴⁹ *Kabilukku* “bir yemek ya da meyve” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CDA, s.140.

5. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN YAĞLI TOHUM ÜRÜNLERİ

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde yapılan incelemeler neticesinde bu dönemde, “ŠE.GİŠ.Ì/šamaššammū” susam, “ZÌ.İR.DUM/ sirdu” zeytin, “GADA/kitū” keten, “GİŠ.LAM/šiqdu” badem ve “ “GİŠ.LAM.GAL/buṭuttu” antepfıstığı olmak üzere 5 adet yağlı tohum ürününün var olduğu görülmektedir. Susam ve keten yağlı tohum ürünlerindendir. Ancak zeytin, badem ve antepfıstığı esasen bir meyve ağacının meyvesidir. Bu meyvelerin bir yağ ürünü olabilmesi için birtakım işlemlerden geçirilerek içerisindeki yağın dışarı çıkarılması gerekmektedir.

5.1. ŠE.GİŠ.Ì/šamaššammū: Susam

Susam, tarım kültürüne alınan yağlı tohum ürünlerinin başında gelmektedir. İlk olarak MÖ 2600 civarında Hindistan'da tarım kültürüne alınarak yetiştirilmeye başlanan susam, MÖ 2300'den itibaren Eski Mezopotamya'da, MÖ II. binyılın başlarında itibaren ise Antik Mısır'da yetiştirilmeye başlanmıştır. Anadolu'da ise yine MÖ II. binyıl civarında yetiştirilmeye başlanmış olabileceği düşünülen susamın, çiviyazılı Hititçe belgelerde “šamaššammu/šamama” olarak bilindiği anlaşılmaktadır.³⁵⁰ Temelde bir besin maddesi olan susamın, bir tüketim ürünü olmaktan başka niteliklere de sahip olduğu görülmektedir. Susam, bitkisel bir yağ olarak yemek yapımında kullanılan ürünlerden biridir. Nitekim susam yağı esas kullanımının dışında, bazen yağın yanıcı bir özelliğe sahip olmasından dolayı aydınlatma aracı olarak bazen de sabun yapımında kullanılmıştır.³⁵¹

³⁵⁰ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.366-367.

³⁵¹ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.368.

Yağlı tohum ürünlerinin başında gelen susamın, Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde ŠE.GİŠ.İ³⁵², ú-lu³⁵³, ziq-pi³⁵⁴, zi-iq-pi³⁵⁵, ŠE.GİŠ.Ì.MEŠ³⁵⁶ ve GİŠ.ŠE³⁵⁷ şekillerinde geçtiği görülmektedir. Sumerce ŠE.GİŠ.Ì için CAD Š/I, 301'de šamaššammū (šamšamū) "susam", CDA, 353'te šamaššammū, šamšamū "susam" ve AHw III, 1155'te šamaššammū, šamšammu "susam" anlamı verilmektedir.³⁵⁸

Susam ve susam yağı, III. Adad-nērārī'ye ait Aşşur Tapınağı'ndaki çeşitli törenler ve festivaller için yapılan harcamalar, sunular ve hediyelere dair bilgi sahibi olduğumuz SAA 12, 069 numaralı kararnamede³⁵⁹ yer alan tarım ürünlerinden biridir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

"¹⁶ Ayrıca saray hizmetlileri, kralın pandugāni töreni için 4 litre hinhinu-unu ve 4 sūtu rafine susam yağı verirler. Tanrı pandugāni'ye girdiğinde, birisi iki gün boyunca verir.

¹⁸ Nöbet masrafı: Şekerci, 5 litre bal, 5 litre sıvı yağ, 7 litre rafine susam yağı, 3 litre nohut ve 1 litre normal mercimeği alır. Aşçı, 1 sūtu 5 litre arpa ve 6 litre normal mercimeği alır.²⁰ Fırıncılar, yağlı-ekmek kepçesi ve tanrıların Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, ekmek için 1 imēru 4 sūtu arpayı; simdu-unu ve kakkallu-unu ve tanrıların yolcuğu için olanı da dahil, ekmek için 9 sūtu buğdayı alırlar.²² Bir[fa üreti]cileri, tanrıların Şalmu'nun önündeki yolculuğu için olanı da dahil, bira için 9 litre arpayı alırlar. ²³ (Kral), 1 sūtu arpa, beyaz atlar, bir litre ve üçte biri bal, bir litre ve üçte biri rafine yağ, bir litre ve üçte biri hinhinu-unu, 1 l tahılla beslenen koyun (verir). Toplam: 6 litre [ve üçte biri ba]l, 6

³⁵² SAA 01, 232; SAA 06, 217; SAA 07, 182; SAA 07, 187; SAA 07, 189; SAA 07, 193; SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204; SAA 07, 207; SAA 07, 208; SAA 07, 209; SAA 07, 210; SAA 07, 211; SAA 07, 212; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218; SAA 08, 076; SAA 08, 114; SAA 08, 115; SAA 08, 170; SAA 08, 181; SAA 08, 210; SAA 08, 303; SAA 08, 325; SAA 08, 329; SAA 08, 433; SAA 08, 541; SAA 10, 100; SAA 11, 036; SAA 12, 069; SAA 15, 182; SAA 16, 005; SAA 19, 004; SAA 19, 020; SAA 20, 052; StAT 03, 035; RINAP 2: Sargon II 043; RINAP 3/2: Sennacherib 155; Sennacherib 223.

³⁵³ SAA 03, 028.

³⁵⁴ SAA 07, 159.

³⁵⁵ SAA 07, 160.

³⁵⁶ SAA 12, 070; CTN 02, 138; Guzana 014, 003; RIMA 2: Ashurnasirpal II 030.

³⁵⁷ CTN 02, 155.

³⁵⁸ Herodotos, Asur hakkında bilgi verdiği birinci kitabında susamın, bir ağaç gibi boy verdiğinden ve bu dönemde yağın susamdan çıkarıldığını bahsedilmektedir. Bkz. Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1973, s.118.

³⁵⁹ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.71-77.

litre ve üçte biri yağ, 3 litre nohut, 7 litre normal mercimek, 7 litre rafine edilmiş susam yağı, 2 imēru 5 sūtu 5 litre arpa ve 9 sūtu buğday. Üç yılda (bir) [kral] tahılla beslenen bir boğa ve tahılla beslenen 12 koyun verir. Bütün bu[nlar, nöbet için yapılan masraflardır]: Aššur'un hazinecisi.

²⁷ İlahi meclis için yapılan harcamalar: [Ş]ekerlemeci, 1 sūtu bal, 56 litre yağ ve 4 sūtu [5 litre susam] al[ır]. [Fırıncılar,] ekmek için 10 imēru arpa ve qa[dūtu]-ekmeği için 5 imēru buğday [alırlar]. Bira üreticileri, muhhūtu'ların varlığı için 1 imēru 5 litre (arpa) alı[r]lar. Toplam: 1 sūtu 4 litre bal, 5 litre yağ, 4 sūtu 5 litre susam, [11 imēru 5 sūtu arpa], 5 imēru buğday. Bütün bunlar, [ilahi meclis için yapılan harcamalardır].

³⁵ Kalmartu festivali için yapılan harcamalar: [Şekerlemeci,] 1 sūtu bal, 6 lit[re yağ], 1 litre arıtılmış susam yağı ve 8 litre no[hut alır. Fırıncılar,] 1 imēru 2 sūtu [arpa] ve 3 imēru 2 sūtu buğday [alırlar]. Bira üreticileri bira için [x imēru] 9 sūtu arpa [alırlar. Toplam: x+2 imēru 1 sūtu arpa, 3 imēru 2 sūtu buğday]. Bütün bunlar, [kalmartu festivali içindir].”

Susam, zengin içerikli ürünlerin ve çeşitli hayvan isimlerinin kaydedildiği SAA 07, 159 numaralı belgede³⁶⁰ şu ifadelerle geçmektedir:

“i.1-18) 1 öküz, 2 (parça) et; besili 2 koyun, 2 bahar kuzusu; 1 koyun, 1 bahar kuzusu, 1 ördek, 10 kumru, hallam-tipi et; 2 sisalhu-koyunu; 2 pişirilmiş koyun; 2 tepsi somun ekmek; 60 somun ekmek; 2 küçük somun ekmek; 10 masa; 10 bağ susam; 1 ördek; 1 ušamūtu-kuşu; 1 tarmazilu³⁶¹-kuşu; 15 kumru; 23 Arap tavşanı; 1 amfora [...]; 2 amfora budê-şekerlemesi; ii.1-9) 1 am[fora ...]; 10 se[pet ...]; 10 [...]-kap; 10 [...]-kap; 1 sepet [...]; Tamamı [...]. 2 (parça) et [...]; 2 koyun, ... [...]; 1 koyun, 1 [...] (kırık) r.i.1-8) 2 ko[yun...]; 50 so[mun ekmek]; 1 am[fora ...]; 1 amfora bud[ê-şekerlemesi]; 1 amfora [...]; 5 sepet [...]; 5 küp şa[rap]; Tamamı, saray görevlileri(nden). r.ii.1-7)

³⁶⁰ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.166-167.

³⁶¹ CDA, s.400'de tarmazilu “yenilebilir bir kuş” olarak tanımlanmaktadır.

7 (parça) et; 10 masa; 10 bağ susam; Tamamı, muaf tutulan görevliler(den). Tamamı, baş haremağasının sunuları; 15. gün.”

Benzer bir şekilde susam, karışık yiyecek sunularının kaydının tutulduğu SAA 07, 160 numaralı belgede³⁶² de bazı hayvan türleri, ekmek çeşitleri ve eşya isimleriyle birlikte geçmektedir.³⁶³ SAA 07, 160 numaralı belgenin tercümesi şu şekildedir:

“i.1-12) [x] adet ördek; 2 tarmazilu-kuşu; 2 gri keklik; 20 kumru; 2 Arap tavşanı; 14 bağ susam; huhharāte³⁶⁴-ekmeği; 2 sūtu küçük somun ekmek; 2 sūtu kalın ekmek; 10 masa; 10 küp; (kırık) r.i.1-10) 2 sūtu [...]; 2 [...]; 8 qa [...]; tamamı [...]. 7 [...]; 14 [...]; 10 [...]; [...]; tamamı [...]. (kırık) r.ii.1) Tamamı, başkomutanın 13. günkü sunuları.”

Susam, Saray personellerine ve diğer kişilere dağıtılan haraçların listelendiği SAA 11, 036 numaralı bir diğer belgede³⁶⁵ de, susam yağı olarak dağıtımı yapılan gıda maddelerinden biridir. Bu listede, en sık koyun ve şarabın dağıtıldığı görülmekle birlikte çeşitli yiyecekler, eşyalar ve bakırın da dağıtımı yapılmıştır. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“ri.15-19) [x] koyun: elçilere. [x bil]tu bakır: baharat ustasına. [...], 24 koyun, [...], 1 sūtu işlenmemiş susam yağı, [...] ince baharatlar rii.1-7) 25 yetişkin keçi: deri boyacısına. 6 1/4 mina bakır... 20 imēru susam yağı, 1 imēru 4 sūtu sade yağ: Šabirešu kentinin.”

Susam yağının kaydedildiği bir başka belge, Mannu-kī-Aššūr tarafından Šamaš-zēru-uşur’a gönderilmiş olan Guzana 014, 003 numaralı mektuptur. Mektuptan anlaşıldığı üzere Mannu-kī-Aššūr, Šamaš-zēru-uşur’dan susam yağına karşılık büyük miktarlarda yağ ve bal getirmesini istemektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

³⁶² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.167-168.

³⁶³ SAA 07, 160 numaralı ve SAA 07, 159 numaralı belgelerdeki yiyeceklerin nereye sağlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak iki belgede de “baş haremağasının sunuları; 15. gün” ve “başkomutanın 13. günkü sunuları” ifadeleri bu yiyeceklerin Tapınak sunuları olduğunu akla getirmektedir. Çünkü tıpkı Aššur Tapınak Sunuları’nın listelendiği belgelerdeki gibi belirli bir kişi ve belirli bir gün bilgisi bulunmaktadır. Bkz. Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.XXXIV.

³⁶⁴ Huhharāte “bir çeşit ekmek” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CDA, s.122.

³⁶⁵ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.32-35.

“¹⁻⁸⁾ Mannu-kī-Aššūr’un Šamaš-zēru-uşur’a sözü: Kalhu’da bulunan 20 litre yağ, susam yağına karşılık gelen 2 imēru yağ: Bu yağı sizden İç Şehir’de (Asur) teslim alacağım. İç Şehir’e 10 šappatu³⁶⁶ (yaklaşık 100 litre) bal gönder! ^{9-r.4)} Almış olduğun iki su tulumuna gelince: Şarabın muhafazası için su tulumlarının derilerini getir.”

Susam yağının geçtiği bir başka belge, Asur kralı III. Tiglat-pileser tarafından Nimrud’dan Amurru-şumu-işkun’a gönderilen SAA 19, 004 numaralı mektuptur. Mektupta, kralın Amurru-şumu-işkun’u bazı konularda teşvik ettiği görülmektedir. Nitekim bu teşviklerden birinde III. Tiglat-pileser, Amurru-şumu-işkun’u *kurību*³⁶⁷, dan korkmadığı için susam yağı ile ödüllendirmektedir. SAA 19, 004 numaralı mektuptan şunları okumaktayız:

“¹⁻¹⁰⁾ Amurru-şumu-işkun’a de ki: Kral şöyle söylüyor: Kihudaksi kenti (üzerinde) muhafızlar güçlü olsun! Sen Asur’un hatırına Mīşaru-nāşir’den korktun ve o da (seni) korkutuyor. Ancak ondan korkma ve çekinme. Ülke için sorumluluğu sen üstleneceksin. ^{11-r.1)} Şimdi Aššūr-ētir’in birlikleri 100 at, iki savaş arabası ve 300 öküz gönderdi ve onlar senin emrindedir. ^{r.2-16)} [...] hasat yapılıyor [...] ve onlar mahsulü sana gönderdiler. Dummal’dan sana gelmekte olan elçilerim sana emanettir. Onları koru, sakın elçilerin atlarını almasınlar! Onları güvenli bir şekilde yola çıkar ve huzur içinde bana gönder! Sen *kurību*’dan korkmadın, bu sebeple sana Šamaš-ēreš ile 30 GUR susam yağı gönderiyorum.”

CTN 02, 138 numaralı bir diğer belgede ise susamın, yağ ile birlikte listelenmiş olduğunu görülmektedir. Bu belgenin bir sunu, bağış ya da dağıtım belgesi olduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak belge içerisinde Abdi-Dāda ve eşek sürücüsü adının geçmesi, susam ve yağın bu kişilere verildiği veya bu kişiler tarafından sağlanmış olabileceği fikrini akıllara getirmektedir. CTN 02, 138 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

³⁶⁶ Šappatu CAD Š/1, s.477’de “standart ölçülerde bir kap” olarak tanımlanmıştır.

³⁶⁷ Kurību “insan dışı özelliklere sahip koruyucu bir dehanın temsili” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CAD K, s.559.

“^{l-r.2)} 60 imēru susam [...], Abdi-Dāda [...], 66 imēru su[sam (ve)] 4 imēru 1 sūtu yağ [...], eşek sürücüsü. Toplamda 126 imēru [susam (ve)] 4 imēru 1 sūtu yağ.”

Susamın yer aldığı, Asur kralı Asarhaddon tarafından kırık olduğu için adı okunamayan x şahsına gönderilmiş olan SAA 16, 005 numaralı bir diğer metin³⁶⁸, hesapların kapatılması ve Harran’a düzenlenecek olan kraliyet ziyaretine dair bilgiler içeren mektuptur. Mektupta Asarhaddon, x şahsından Ah-abû’nun gelişi için hazırlanmasını ve ona verilmek üzere kralın kendi ve iki oğlunun kıyafetlerini, yün, susam, katır ve deve hazırlayarak vermesini istemektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“^{l-14)}[Kralın l]î’ye söylediği söz: [Ben iyiyim], sen de [memnun olabilirsin].[Ah-abû şim]di si[ze geli]yor. Onun için her şeyi [bir an önce hazırlayın]! [...] benim giysilerimi (ve) [iki] oğlum[un] giysilerini, yün, susam, bir(miktar) şarap, katır ve deve(yi) [ona verin]! ... Sî-abu’[dan] 20 mina gümüş! Emmer, arpa, buğday (ve) üzümle piyasa fiyatına göre say ve onları hizmetçisine ver! (İlgili) belgeyi al ve onu yok et!”

Susam, F. M. Fales ve J. N. Postgate tarafından yayınlanmış olan imparatorluk idari kayıtlarını içeren Asur Devlet Arşivleri’nin (SAA) 7. cildinde³⁶⁹, Aşşur Tapınağı’na sunulan sunuların listelendiği belgelerde sıklıkla karşılaştığımız tarım ürünlerinden bir diğeridir. Buna göre;

Susam, Aşşur Tapınağı’nın 5. gün sunuları hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 07, 182 numaralı belgedeki³⁷⁰ sunu maddelerinden biridir. Bu belgeden Aşşur Tapınağı’nın 5. gün sunularının, Lū-şakin, Dādi-ilā’ī, kadın [...] ve Āmur-ilūt-Aşşūr’un sorumluluğunda olduğu anlaşılmaktadır. Susamın yanı sıra tapınağa sunulan diğer maddeler öküz, koyun, et, *hinhinu*-tohumu, *budê*-şekerlemesi, süt, nohut ve şaraptır. İlgili metinden şunları okumaktayız:

“^{l-6)} 6 öküz, 5 (kesilmiş) et, 15 koyun; 8 adet 2’li çömlek *hinhinu*-tohumu; 4 adet 2’li çömlek *budê*-şekerlemesi; 10 adet 2’li çömlek süt; 30 torba nohut; 30 torba susam; ^{r.1} 6 kavanoz *mēzu*-şarabı. 5.

³⁶⁸ Luukko and Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, s.5-6.

³⁶⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.XXXV.

³⁷⁰ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.182.

gün, Lū-šakin'in sorumluluğunda [...], Dādi-ilā'î'nin (ve) kadın [...] sorumluluğunda; *ş[e]kerlemeci Āmur-ilūt-Aššūr'un* sorumluluğunda.”

Susam, Aššur Tapınağı'nın 20. gün sunularının listelendiği SAA 07, 187 numaralı bir başka belgede³⁷¹, hinhinu-tohumu, somun ekmek ve baharatlı somun ekmekle birlikte tapınağa sunulan sunu maddelerinden biridir. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁶⁾ 16 adet 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hi[nhinu-tohumu]; 4 bağ su[sam]; 40 [büyük] so[mun ekmeği]; 40 baha[ratlı somun ekmeği]; 16 ...[...]. 20. gün.”

Benzer bir şekilde Turî'nin sorumluluğu altında bulunan Aššur Tapınağı'nın 4. gün sunularına dair bilgiler edindiğimiz SAA 07, 189 numaralı belgede³⁷² de susamın, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanların; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçalarının ve organlarının; çorba, bira, ekmek, nohut, soğan, ayva, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte tapınak sunuları arasında olduğu görülmektedir. SAA 189 numaralı belgenin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁶⁾ Bir uyluk, bir omuz, dış kesikler; Dagan tapınağından bir öküze ait 2 omuz kesigi; Hacıların (öküzlerinden) 2 uyluk, 2 omuz. 6 öküzden: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler). 5 bütün koyun; Tapınağın 1 koyunu; 1 besili koyun. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. ⁷ 1 kâse bulyon; 1 kâse çorba; 7 büyük somun; 1 sūtu 1 'litre' [normal adak] somunlar; 1 sūtu 1 'litre' [baharatlı] somun. 2 fiçi hammurtu-birası. Bir fiçi ac[ı-tatlı] bira; aynı şekilde [ezilmiş] tahıldan yapılmış bira. 2 torba [nohut]; 2 torba [susam]; ^{r.1-14)} 8 torba [karışık çekirdek]. Bir fincan [incir-biras]ı; aynı şekilde küçük so[ğanlar]; ay[va]nın aynısı; zey[ti]nin bir benzeri; bir sepet (karışık) meyve. Bel-ahhe-eriba'nın yaptığı 3 testis torbası, 10 karın. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 'litre' düzenli sunu somunu; 2 'litre' midru-ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek- yeni düzenli sunumlar. Bütün bunlar Aššur'dan önceydi. Bel'den önce bir sepet dolusu. 4. gün. Turî'nin sorumluluğunda.”

³⁷¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.183.

³⁷² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.184.

Susamın, Aşşur Tapınağı'nın 23. gün sunuları arasında olduğu SAA 07, 193 numaralı bir başka belgedeki³⁷³ diğer sunu maddeleri bir hayvana ait bir uyluk, bir omuz ve dış kesimler; 2 adet öküzü ait mide, karaciğer, böbrek ve kalpler; koyun, *hinhinu*-tohumudur. SAA 07, 193 numaralı metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁹) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler, omuz kesimleri. 2 adet öküzün; mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 1 adet yıkanmış koyun. 3 adet 2 sūtu kapasiteli çömlek ile *hinhinu*-tohumu; 1 bağ susam. (Tamamı) *veliaht prensin*. ^{r.1-2}) 23. gün. 2 at arabası içinde, Aşşūr- *ahhē-erība* 'nın sorumluluğunda.”

Aşşur Tapınağı'nın 19. gün sunularının listelendiği SAA 07, 207 numaralı bir diğer belgede³⁷⁴ de susamla birlikte koyun kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralar ve şaraplar, nohut, susam, çekirdek, küçük soğan, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içecekler de bulunmaktadır. SAA 07, 207 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“¹⁻¹⁷) 3 uyluk; 3 omuz; [dış kesimler]; 2 omuz kesimi. 7 adet öküz[ün: mideleri], karaciğerleri, böbrekleri, kalp[leri]. 5 bütün koyun; 1 [tapınak] koyunu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tencere et suyu; bir tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği. 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı somun ekmeği. 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hammurtu-birası; bir fıçı acı-tatlı bira; bir çömlek ezilmiş tahıl birası. 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; 1 kap küçük soğan; 1 kap ayva; [1 ka]p zeytin; (karışık) meyvelerden oluşan [1 sepe]t. Aşşur'dan önce arta kalanlar. ^{r.1-16}) 2 sūtu kapasiteli çömlek ile Asur budê-şekerlemesi; 1 fıçı Karkamış budê-şekerlemesi; bir fıçı hulūtu³⁷⁵; bir fıçı marmēna-içeceği; bir kase (*haršu*) ve (karışık) meyve. 4 ...; bir sūtu ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; bir sepet karışık meyve. Bir fıçı mēzu-şarabı; bir fıçı lā'u-şarabı; Mullissu'nun düğün gecesinden-.... 1 koyun, 7 (parça

³⁷³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.186.

³⁷⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.193-194.

³⁷⁵ Hulūtu “bir gıda maddesi” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD H, s.233.

kesilmiş) et, 3 'litre' [düzenli adak somun ekmeği]; 2 'litre' midru-ekmeği; 2 [litre baharatlı ekmek]. [Yeni] düzenli sunular. 19. gün. [NN'nin sorumluluğunda].”

Aşşur Tapınağı'nın 25. gün sunularının listelendiği SAA 07, 212 numaralı bir başka belgede³⁷⁶ de, susam başta olmak üzere koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralalar, nohut, çekirdek, küçük soğan, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içecekler bulunmaktadır.³⁷⁷ SAA 07, 212 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“(1-21) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Baş hazinedarın Dagan Tapınağı'ndaki bir öküzünden 2 parça omuz; Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. Yedi adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru-koyunu; 1 yıkanmış koyun— baş hazinedarın. 12 kap saplišhu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tas et suyu; 1 tas çorba; 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı ekmek. 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 1 küp acı-tatlı bira; 1 küp ezilmiş tahıl birası. . 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval karışık çekirdek. ^{r.1-14)} Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; 1 kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. 1 sūtu 1 'litre' kuru üzümlü ekmek. 1 koyun, 7 parça et, 3 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 'litre' midru-ekmeği. Aşşur'dan önceki yeni düzenli sunular. Bir öküzün: midesi, karaciğeri, böbreği, kalbi. 1 kaz, 1 ördek. 2 büyük somun ekmek; 2 sūtu somun ekmek; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 5 'litre' hurma. Kralın Akad'a dayattığı ilk ürün sunularından. 5 at arabası içinde. [NN]'nin sorumluluğunda. 25. gün.”

Susam, yukarıda da örneklerini görmüş olduğumuz belgelerle içerik ve tür bakımından benzer özelliklere sahip olan, ancak herhangi bir gün bilgisine ulaşamadığımız

³⁷⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198-199.

³⁷⁷ Susamın geçtiği benzer içerikli diğer metinler için bkz. SAA 07, 192; 208; 209; 211.

Aşşur Tapınak Sunuları'nın³⁷⁸ listelendiği belgelerde de sunu maddelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belgelerde, susam başta olmak üzere koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, çeşitli türden biralar ve şaraplar; somun ekmek ve çeşitleri, nohut, çekirdek, küçük soğan, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecek ve içecekler yer almaktadır.

5.1.1. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Susam”

Susam, astrolojik içerikli raporlar içeren mektuplarda yer alan tarım ürünlerinden bir diğeridir. Bu raporlarda yer alan kehânet yorumlamalarında, ilgili gezegenin gökyüzündeki durumundan susam veriminin etkilendiği anlaşılmaktadır. Nitekim susamın, bazı durumlarda olumsuz bir şekilde etkilenecek kışlaşacağı, bazen de olumlu bir şekilde etkilenecek bollaşacağı görülmektedir. Buna göre

Susam veriminin olumlu bir şekilde etkilenecek artacağına dair bilgiler edindiğimiz, Asurlu kâhin Bulluğu tarafından Ninive'den Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 114 astrolojik rapor³⁷⁹, Mars'ın Merkür yakınında ilk sabahı hakkında kehânetler içermektedir. Bu kehânetlerden birinde, Nergal'in çok küçük ve beyaz görünüp, sabit yıldızlar gibi çok parıldaması durumunda susam ve hurmanın zenginleşeceğine dair bir kehânet krala sunulmuştur.³⁸⁰ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“Eğer Nergal görünüşte çok küçük ve beyazsa ve sabit yıldızlar gibi çok parıldarsa; o Akad'a merhamet edecek; birliklerimin gücü gidecek ve düşman birliklerini yenecek, uğruna çabaladığı toprakları fethedecek; düşman birlikleri birliklerimin karşısında dur(a)mayacak; Akad'ın sığırları bozkırda rahatsız edilmeden yatacak; susam (ve) hurma zenginleşecek.”

Benzer bir şekilde susam veriminin artacağını gördüğümüz SAA 08, 115 numaralı metin³⁸¹ de, Asurlu kâhin Bulluğu tarafından Ninive'den Asarhaddon'a gönderilmiş olan Jüpiter'in ilk sabahına dair kehânetler içeren astrolojik bir rapordur. Buna göre, Jüpiter'in Sivan ayında güneşe yakınlaşarak güneşin parladığı yerde durması, parlak ve kırmızı bir

³⁷⁸ SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204 07; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

³⁷⁹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.72-73.

³⁸⁰ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.72-73.

³⁸¹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.73

renkte bulunması durumunda bulunulan kehânetlerden birinde arpa ve susamın artacağı ve 1 litre için 1 GUR ödeneceği görülmektedir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“(1-10) Eğer Jüpiter Sivan (III) ayında güneşe yakınlaşır ve onun parladığı yerde durursa, eğer o, parlaksa ve görünüşü kırmızıysa, onun doğuşu, güneşin doğuşu kadar mükemmelse: Öfkeli Tanrılar Akad ile uzlaşacak; Akad’a bol yağmur yağacak ve sürekli seller olacak; arpa ve susam bollaşacak ve 1 litre için 1 GUR ödenecek; gökyüzündeki tanrılar (uygun) yerlerinde duracak; onların tapınakları zenginliğe erişecek.”

Urad-Ea tarafından Ninive’den Asarhaddon’a gönderilen SAA 08, 181 numaralı bir diğer astrolojik rapor³⁸², Ay’ın halesinde bulunan Mars, Satürn ve Regulus’un durumu hakkında kehânetler içermektedir. Mars’ın Ay’ın halesinde bulunması durumunda, susam veriminin olumsuz bir şekilde etkileneceğine dair bir kehânet bulunmaktadır. SAA 08, 181 numaralı astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

“(1-6) Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve onun içinde de Satürn duruyorsa: Ülkede doğruluk olacak ve oğul babasıyla doğruyu konuşacak; yani herkes barış içerisinde olacak. Eğer aynı şekilde Ay’ın halesi içerisinde Regulus duruyorsa: Kadınlar, erkek çocuklar doğuracak. ^{7-r.5} Eğer Ay’ın halesi içerisinde Mars duruyorsa: Tüm topraklarda hayvanlar telef olacak; hurma ve susam ekimi gelişmeyecek; Batı Ülkesi azalacak. Urad-Ea’dan”

Susam veriminin artacağını öğrendiğimiz, Damqa’nın oğlu Aşarēdu tarafından Asarhaddon’a gönderilen SAA 08, 325 numaralı bir başka astrolojik rapor³⁸³, Merkür’ün Başak bölgesindeki ilk sabahı ile ilgili kehânetler içermektedir. Bu rapordaki kehânetlerin birinde, Balık Yıldızı’nın Yay Yıldızı’na yakınlaşması durumunda, susam ve hurmanın bollaşacağına dair bir kehânet yorumu bulunmaktadır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“Merkür, doğuda Başak’ın bölgesinde görülebilir hale geldi; yorumlanması: Eğer Balık Yıldızı Yay Yıldızı’na yakınlaşırsa; Ülkenin hasadı zenginleşecek; sığırlar bozkırda yayılacak; kral

³⁸² Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.105.

³⁸³ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.185.

güçlü hale gelecek ve düşmanlarını yenecek; susam ve hurma zenginleşecek.”

Zākiru tarafından Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olan SAA 08, 303 numaralı bir diğer astrolojik raporda³⁸⁴ da, susamın olumsuz bir şekilde etkilendiğine dair ilginç bir kehânet yer almaktadır. Buna göre, Ay'ın görüldüğünde beyaz lekelerle kaplı olması durumunda, susamın *kursissu*³⁸⁵ denilen bir kemirgen tarafından yenilerek bitirileceğini şeklinde bir kehânet bulunmaktadır. İlgili satır şöyledir:

“3-6) Eğer Ay görüldüğünde beyaz lekelerle kaplıysa: kursissu susama saldırarak ve onu yiyip bitirecek.”

Nabû-iqbi tarafından Asur kralı Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş olduğu düşünülen SAA 08, 433 numaralı bir diğer astrolojik raporda³⁸⁶, Tēbētu (X) ayında oluşan sis hakkında kehânet yorumlamaları bulunmaktadır. Buna göre, güney rüzgarının esmesi durumunda susam hasadının bol olacağına dair bir kehânet görülmektedir. SAA 08, 433 numaralı astrolojik rapordan şunları okumaktayız:

“1-5) Eğer Tēbētu (X) ayında bir sis meydana gelirse: tüm toprakların tutulması. —Bir sis oluşur. Eğer Güney Rüzgarı eserse: Susam hasadı bol olacak. r.1) Nabû-iqbi'den.”

Benzer bir şekilde susam veriminin artacağına dair bir kehânet içeren SAA 08, 541 numaralı bir diğer astrolojik rapor da³⁸⁷ Asur kralı Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş, Venüs ve Mars'ın gökyüzündeki durumu hakkında kehânetler içeren bir belgedir. Bu kehânet yorumlamalarının birinde, Nergal'in beyaz bir şekilde görünmesi ve bir yıldız gibi parlaması durumunda susamın bollaşacağı görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“12-r.2) Eğer Nergal'in görünüşü beyazsa ve sabit yıldızlar gibi parlıyorsa:; Akad'ın sığırları bozkırlarda rahatsız edilmeden yatacak; susam ve hurma bollaşacak. Çünkü [.....].”

³⁸⁴ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.170.

³⁸⁵ CDA, s.169'da *kursissu* için “ bir kemirgen (susam düşkünü)” tanımlaması yapılmıştır.

³⁸⁶ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.245.

³⁸⁷ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.296.

Asurlu kâhin Akkullānu tarafından Asurbanipal'e gönderilen SAA 10, 100 numaralı bir başka astrolojik rapor³⁸⁸, İyyar ayında Mars'ın ilk sabahı ve Güneş tutulması durumunda gerçekleşecek olası kehânetleri içermektedir. Buna göre, Nergal'in görünüşünün küçük ve beyaz bir şekilde olması ve onun sabit yıldızlar gibi soluk olması durumunda, susamın bollaşacağına dair bir kehânet yorumlaması bulunmaktadır. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“²⁰ Eğer Nergal görüldüğü zaman küçük, beyazımsı ve sabit yıldızlar gibi soluk duruyorsa; o Akad'a merhamet edecek; silahlı kuvvetlerim sağlam duracak ve düşmanı öldürecek, ve düşman birlikleri birliklerimin karşısında duramayacak; Akad'ın sürüleri bozkırda rahatsız edilmeden yatacak; susam (ve) hurma zenginleşecek; tanrılar Akad Ülkesi'ne merhamet edecek.”

5.2. Zİ.İR.DUM/sirdu: Zeytin

Zeytin, anavatanı aslen Doğu Akdeniz olan bir meyvedir. Bu meyvenin yabancı ataları, ilk olarak Suriye, Ürdün Vadisi ve Doğu Akdeniz dolaylarında, MÖ 6000 civarında tarım kültürüne alınmıştır. Zeytin, içerisinde bulunan antioksidanlar sebebiyle acı bir meyvedir. Dolayısıyla içerdiği bu antioksidan zeytinin, bir meyve olarak yenilebilmesini zorlaştırmaktadır.³⁸⁹ Bu durum akıllara “Bir meyve olarak tüketilmesi zor belki de imkansız olan zeytin neden tarım kültürüne alındı?” sorusunu getirmektedir. Bu sorunun cevabı Uhri'ye göre, zeytin ağacından elde edilen odunun sağlam olması ve ayrıca yağlı tohumu için olabileceği yönündedir.³⁹⁰

Zeytin belgelerde, GİŞ.si-ir-di, sir-di, GİŞ.sir-du-u, GİŞ.ser-du, GİŞ.se-er-du, GİŞ.se-er-di, GİŞ.sér-di³⁹¹ şekillerinde geçmektedir. CAD S, 311'de sirdu “zeytin”, CDA 321'de serdu(m) “zeytin ağacı; zeytin yağı” olarak tanımlanmıştır. Sumerce'de ise zeytin Zİ.İR.DUM olarak bilinmektedir.

³⁸⁸ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.76-78.

³⁸⁹ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.399.

³⁹⁰ Uhri, *Boğaz Derdi*, s.399.

³⁹¹ SAA 07, 131; SAA07, 189; SAA 07, 192; SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 207; SAA 07, 209; SAA 07, 210; SAA 07, 211; SAA 07, 212; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218; SAA 20, 052; Ashurnasirpal 030; Sennacherib 005; 015; 016; 017; 018; 042; 043; 046; 138; 223.

Zeytinin, yetkililerden gelen çeşitli yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 131 numaralı belgede³⁹², Nabû-zāqib-kēni tarafından 1 salkım miktarında sağlanmış olduğu görülmektedir. İlgili satır şöyledir:

“²⁻⁶) [1 sal]kım [...]meyve, [1 salkım] üzüm, [1 salkım] zeytin—
Šamaš-mētu-uballit’in köy yöneticisi Nabû-zāqib-kēni’nin.”

Zeytinin, Turî’nin sorumluluğu altında bulunan Aşşur Tapınağı’nın 4. gün sunuları hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 07, 189 numaralı belgede³⁹³, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçaları ve organları; çorba, bira, ekmek, susam, nohut, soğan, ayva, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte tapınak sunuları arasında olduğu görülmektedir. SAA 189 numaralı belgenin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁶) Bir uyluk, bir omuz, dış kesikler; Dagan tapınağından bir öküzle ait 2 omuz kesigi; Hacıların (öküzlerinden) 2 uyluk, 2 omuz. 6 öküzden: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler). 5 bütün koyun; Tapınağın 1 koyunu; 1 besili koyun. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru.
⁷ 1 kâse bulyon; 1 kâse çorba; 7 büyük somun; 1 sūtu 1 ‘litre’ [normal adak] somunlar; 1 sūtu 1 ‘litre’ [baharatlı] somun. 2 fiçi hammurtu-birası. Bir fiçi ac[ı-tatlı] bira; aynı şekilde [ezilmiş] tahıldan yapılmış bira. 2 torba [nohut]; 2 torba [susam]; ^{r.1-14}) 8 torba [karışık çekirdek]. Bir fincan [incir-biras]ı; aynı şekilde küçük soğanlar; ay[va]nın aynısı; zey[ti]nin bir benzeri; bir sepet (karışık) meyve. Bel-ahhe-eriba’nın yaptığı 3 testis torbası, 10 karın. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 ‘litre’ düzenli sunu somunu; 2 ‘litre’ midru-ekmeği; 2 ‘litre’ baharatlı ekmek- yeni düzenli sunumlar. Bütün bunlar Aşşur’dan önceydi. Bel’den önce bir sepet dolusu. 4. gün. Turî’nin sorumluluğunda.”

Zeytin, Aşşur Tapınağı’nın 19. gün sunularının neler olduğunu gördüğümüz SAA 07, 207 numaralı bir diğer belgede³⁹⁴ de koyun kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biral

³⁹² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.140-141.

³⁹³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.184.

³⁹⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.193-194.

ve şaraplar, nohut, çekirdek, küçük soğan, ayva, susam, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerle birlikte geçmektedir. SAA 07, 207 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“(1-17) 3 uyluk; 3 omuz; [dış kesimler]; 2 omuz kesimi. 7 adet öküz[ün: mideleri], karaciğerleri, böbrekleri, kalp[leri]. 5 bütün koyun; 1 [tapınak] koyunu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tencere et suyu; bir tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği. 1 sūtu 1 ‘litre’ düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 ‘litre’ baharatlı somun ekmeği. 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hammurtu-birası; bir fiçı acı-tatlı bira; bir çömlek ezilmiş tahıl birası. 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; 1 kap küçük soğan; 1 kap ayva; [1 ka]p zeytin; (karışık) meyvelerden oluşan [1 sepe]t. Aşşur’dan önce arta kalanlar. ^{r.1-16} 2 sūtu kapasiteli çömlek ile Asur budê-şekerlemesi; 1 fiçı Karkamış budê-şekerlemesi; bir fiçı hulūtu³⁹⁵; bir fiçı marmēna-içeceği; bir kase (haršu) ve (karışık) meyve. 4 ...; bir sūtu ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; bir sepet karışık meyve. Bir fiçı mēzu-şarabı; bir fiçı lā’u-şarabı; Mullissu’nun düğün gecesinden-.... 1 koyun, 7 (parça kesilmiş) et, 3 ‘litre’ [düzenli adak somun ekmeği]; 2 ‘litre’ midru-ekmeği; 2 [litre baharatlı ekmeği]. [Yeni] düzenli sunular. 19. gün. [NN’nin sorumluluğunda].”

Zeytin, Aşşur Tapınağı’nın 25. gün sunularının listelendiği SAA 07, 212 numaralı bir başka belgede³⁹⁶ de, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmeği ve çeşitleri, çeşitli türden buralar, nohut, çekirdek, küçük soğan, ayva, susam, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerle birlikte yer almaktadır.³⁹⁷ SAA 07, 212 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“(1-21) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Baş hazinedarın Dagan Tapınağı’ndaki bir öküzünden 2 parça omuz; Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. Yedi adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili

³⁹⁵ Hulūtu “bir gıda maddesi” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD H, s.233.

³⁹⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198-199.

³⁹⁷ Zeytinle ilgili benzer içerikli metinler için bkz. SAA 07, 192; 208; 209; 211.

koyun; 1 kimru-koyunu; 1 yıkanmış koyun— baş hazinedarın. 12 kap saplišu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tas et suyu; 1 tas çorba; 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı ekmek. 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 1 küp acı-tatlı bira; 1 küp ezilmiş tahıl birası. . 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval karışık çekirdek. ^{r.1-14}) Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; 1 kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. 1 sūtu 1 'litre' kuru üzümlü ekmek. 1 koyun, 7 parça et, 3 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 'litre' midru-ekmeği. Aşşur'dan önceki yeni düzenli sunular. Bir öküzün: midesi, karaciğeri, böbreği, kalbi. 1 kaz, 1 ördek. 2 büyük somun ekmek; 2 sūtu somun ekmek; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 5 'litre' hurma. Kralın Akad'a dayattığı ilk ürün sunularından. 5 at arabası içinde. [NN]'nin sorumluluğunda. 25. gün.”

Benzer bir şekilde Aşşur Tapınak Sunuları'nın³⁹⁸ listelendiği ve herhangi bir gün bilgisine ulaşamadığımız belgelerde de zeytin, sunu maddelerinden biri olarak görülmektedir. Bu belgelerde, zeytinle birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, çeşitli türden biralara ve şaraplar; somun ekmek ve çeşitleri, nohut, çekirdek, küçük soğan, ayva, susam, meyve gibi yiyecek ve içecekler de bulunmaktadır.

Zeytin ağacı, Yeni Asur kralı Sanherip'e ait kraliyet yazıtlarında sıklıkla adı geçen meyve ağaçlarından biridir. Nitekim askeri seferler, başkent Ninive'de gerçekleştirilen inşaa faaliyetleri gibi konular hakkında bilgi sahibi olduğumuz yazıtlarda zeytinin, bir meyve ağacı olarak dikildiği ve zeytinden yağ yapıldığı görülmektedir³⁹⁹:

“Başkentim Ninive'nin alanını genişlettim. Onun meydanlarını genişlettim, (meydanları) gündüz gibi aydınlık yaptım. Bir iç (ve) dış sur inşa ettirdim ve (onları) dağ gibi yükselttim. Husur Nehri'nden

³⁹⁸ SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204 07; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

³⁹⁹ Sennacherib 005; 015; 016; 017; 018; 042; 043; 046; 138; 223.

şehre su akması (ve) suyun yukarı ve aşağı akması için, onun (surun) altına pişmiş tuğlalarla su kemerleri inşa ettim, ... Kale Kapı'sının karşısına, savaş arabamın geçmesi için beyaz kireçtaşından döşeme taşlarıyla bir köprü inşa ettirdim. Şehrin yanına (bir) pānu (büyüklüğünde) bir botanik bahçesinde ve (bir) pānu (büyüklüğünde) bir hayvanat bahçesinde, Hatti Ülkesi'nin her tür aromatik ağacını, tüm toprakların meyve ağaçlarını, dağların ve Keldani'nin ana geçim kaynağı olan ağaçları topladım. Kentin yukarısında, yeni sürülmüş topraklara asmalar, her tür meyve ağacı ve zeytin ağaçları diktirdim.

Meyve bahçelerinin genişletilmesi için kentin yukarısındaki çayırılık araziyi Ninive halkı için ikişer pānu'luk parsellere böldüm ve (bunları) onlara teslim ettim. Bu ekili alanları bereketli kılmak için demir kazmalarla Kisiri kentinin sınırından Ninive ovasına kadar dağ ve vadi boyunca bir kanal açtım. Orada Husur Nehri'nden bir buçuk fersahlık bir mesafe boyunca tükenmez bir su kaynağının akmasını sağladım ve besleyici kanallardan o bahçelere akmasını sağladım. Ninive'nin yüksek arazilerindeki 500 ekili tarlayı bu suyla suladım ve (böylece)... ve karıklarda tahıl ve hububatın verimli ve bereketli bir şekilde büyümesini sağladım.

Bu bahçeler için suyun akışını düzenlemek üzere bir su arki yaptım ve içine bir kamışlık diktirdim. Onun içerisinde balıkçılları, yaban domuzlarını ve karacaları serbest bıraktım. İlahi idareyle, asmalar her tür meyve ağacı, zeytin ağaçları ve aromatik ağaçlar, yeni işlenmiş toprak üzerine dikilen bahçelerde büyük ölçüde gelişti. Selvi ağaçları, musukkanu⁴⁰⁰-ağaçları ve her tür ağaç boy atıp filiz verdi. Bataklıklar büyük ölçüde gelişti. Göklerin kuşları, evleri çok uzakta olan balıkçılar yuva yaptı ve yaban domuzları ve karacalar bolca doğurdu. Musukkanu-ağaçlarını ve meyve bahçelerinde yetişen selvi ağaçlarını ve bataklıktan kamışları kestim ve onları

⁴⁰⁰ Musukkanu "Doğu'dan ithal edilen bir ağaç ve odunu" olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CAD M/2, s.237.

yüce saraylarımı (inşa etmek için) gerekli işlerde kullandım. Onlar pamuk topladılar ve onu giyişi olarak dokudular.

Sarayımın işini bitirdikten sonra içine büyük efendi Tanrı Aşşur'u, Asur'da yaşayan tanrıları ve tanrıçaları davet ettim, sonra görkemli sunular hazırladım ve armağanlarımı sundum. Yeni sürülmüş toprağa (ekilen) zeytinlerden ve meyve bahçelerinden güzel kokulu yağlar elde ettim. Sarayın açılışında ülkemdeki tebaanın başlarını ıslattım ve karınlarını tatlı şarapla suladım.”

Nitekim zeytin, meyve ağacı olarak Yeni Asur Dönemi'nde bahçelere dikilen ağaçlarından biridir. Bu ağacın meyvesi olan zeytin, bir besin maddesi olarak tüketilmekle birlikte sıklıkla bir sunu maddesi olarak tapınağa sunulan ürünlerdendir. Ayrıca bu dönemde zeytinden, yağ yapıldığı da anlaşılmaktadır.

5.3. GADA/kitû: Keten

Yeni Asur Dönemi'ne ait belgelerde keten, hem bir tarım ürünü hem de bir kumaş türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Keten, belgelerde GADA⁴⁰¹, GU-û⁴⁰², GU⁴⁰³ şeklinde geçmektedir. Sumerce GADA için CAD K, 473'te *kitû (kita'u)* “1. Keten; 2. Keten (iplik ve kumaş)”, CDA, 163'te *kitû(m)* “keten (bitki olarak); keten (kumaş, iplik olarak)” tanımlaması yapılmıştır. Sumerce GU ise CAD Q, 285'te ve CDA, 290'da qû “keten; iplik, ip” anlamına gelmektedir.

Keten, yün ve keten kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 111 numaralı metinde⁴⁰⁴, kuvvetle muhtemel bir tekstil ürünü olan keten kumaşı ya da bu kumaş türünün hammaddesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁵ Metinden şunları okumaktayız:

“(1-7) nasîku⁴⁰⁶’ların elbiseleri için 2 mina kırmızı yün. Evden 10 mina kırmızı yün, 20 mina siyah yün. Sarayın içinde [x mina] kırmızı yün, 5 mina siyah yün. [x mina] kırmızı [yün], 25 mina siyah yün

⁴⁰¹ SAA 07, 111; Ashurbanipal 013; 023.

⁴⁰² SAA 08, 308.

⁴⁰³ Sennacherib 036.

⁴⁰⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.120.

⁴⁰⁵ Keten kumaşlar, keten bitkisinin liflerinden elde edilmiş bir kumaş türüdür. bkz. Esmâ Öz Kiriş, “Tekstil/Dokuma”, *Eski Mezopotamya'nın Kültürel Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd., İstanbul Değişim Yayınları, 2022, s.301.

⁴⁰⁶ *nasîku* “şeyh, kabile lideri” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CDA, s.243.

[.....]...; [.....], 10 mina keten. (kırık) ^{r.1-4} [...] Šābu-damqu; [..., x+]4 mina keten, Šābu-damqu; [x] biltu, 10 mina, Īssār-rišî-rēmu; [Toplamda x+]18 biltu, 18 mina keten.”

Keteni bir tarım ürünü olarak gördüğümüz SAA 08, 308 numaralı bir diğer belge⁴⁰⁷, Babilli kâhin Zākiru tarafından Ninive’den Asur kralı Asarhaddon veya Asurbanipal’e gönderilmiş, Güneş’in doğarken ki durumuyla ilgili kehânetler içeren astrolojik bir rapordur. Bu astrolojik rapordaki kehânetlerden birinde, Ayyaru ayında Fırtına Tanrısı Adad’ın şimşek çaktırması durumunda, keten veriminin olumsuz bir şekilde etkileneceği belirtilmektedir. SAA 08, 308 numaralı astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁵) Eğer Güneş doğarsa ve kırmızıya boyan(mış gibi olursa): Bu topraklar yok olacak. Eğer Güneş doğar ve kırmızı olursa: halk için bolluk (olacak), alternatif: ülkede savaş yapılacak, alternatif: isyan (olacak), alternatif: tüm ülkelerin kralı için kayıp olacak. Eğer Güneş doğarken kırmızı bir parlaklık saçıyorsa: Bir tutulma gerçekleşecek ve Adad harap olacak. ^{6-r.1}) Sabah gözlemi Elam ile ilgilidir. Bu işaret gün doğarken ortaya çıkmıştır. ^{r.2-7})Eğer Adad Ayyaru (II) ayında şimşek çaktırırsa: Emmer buğdayı ve keten gelişmeyecek. Efendim krala bahsettiğim yıldız çok sönük; o (yıldız) henüz yükselmedi, bu yüzden onu tanımlayamadım. Zākiru’dan.”

Yukarıda görmüş olduğumuz SAA 07, 111 ve SAA 08, 308 numaralı bu iki metin, yağlı tohum ürünlerinden biri olan ketenin, hem bir tarım ürünü olarak yetiştirildiğini hem de bir tekstil ürününün hammaddesi olarak kullanıldığını göstermektedir.

5.4. GİŞ.LAM/šiqdu: Badem

Esasen bir meyve olan badem metinlerde, GİŞ.duq-di, lam-me-e, duq-di, du-uq-di⁴⁰⁸ şekillerinde geçmektedir. Akadca duqdu için CDA, 62’de “badem (ağacı)” tanımlaması yapılmakta ve Asurca šiqdu kelimesine yönlendirmektedir. Asurca šiqdu için AHW III, 1247’de, CDA, 376’da ve CAD Š/III, 94-95’te šiqdu(m), šuqdu, siqdu “badem, badem ağacı”; šiqittu “badem (ağacı)” tanımlanması yapılmıştır. Lammu için CDA, 177’de lammu

⁴⁰⁷ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.172.

⁴⁰⁸ SAA 01, 226; SAA 03, 016; SAA 07, 062; SAA 07, 081; SAA 07, 156; SAA 07, 178; SAA 11, 036; SAA 20, 052.

I, lummu “bir ağaç”, CAD L, 67’de ise *lammu A (lummu)* “badem ağacı, fidan” olarak tanımlanmıştır.

Badem ağacı, Nabû-dammiq tarafından II. Sargon’a gönderilen SAA 01, 226 numaralı, meyve ağacı fidanlarının Dūr-Šarrukîn’e gönderilmesiyle ilgili bilgi veren mektupta karşılaştığımız meyve ağaçlarından bir diğeridir. Mektubun ilgili satırlarda, Ahu-illika ve Zabina-il’in Nanî ve Suha şehirlerinin hükümdarlarıyla birlikte badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanlarını toplayarak Dūr-Šarrukîn’e götördüklerinden bahsetmektedir.⁴⁰⁹ Metnin tercümesi şu şekildedir:

“(1-8) *Efendim krala: hizmetkârınız Nabû-dammiq. Krala sağlık! Nemed-İštar’ın (halkına) 2.350 deste elma ağacı ve 450 deste muşmula ağacı, toplamda 2.[800] deste ağaç vermeyi kabul ettirdim; Šabātu’nun (XI) [...]’ıncı gününde ... Dūr-Šarrukîn’e döndüm.* ^{13-r.5)} *[Na]nî ve Suha’nın yöneticisi bana geldiler; Ahu-illika ve Zabina-il onlardır. Onlar badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanını topluyorlar ve Dūr-Šarrukîn’e götürüyorlar.* ^{r.6-13)} *Suhalılar ve yerel halk da Laqê’nin şehirlerinden fidanlar getiriyorlar— 1000 deste elma ağacı; onların öncülleri geldi, ben de gördüm ama artçıları henüz gelmedi.”*

Badem ağacını, bir nesnenin hammadresi olarak gördüğümüz, Nabû-sagîbi’nin isim yılı (MÖ 618), Šabātu (XI) ayı tarihli SAA 07, 081 numaralı bir diğer metin⁴¹⁰, saray görevlileri tarafından Nabû ve Tašmetu tanrılarına sağlanan çeşitli değerli eşyaların listelendiği bir metindir.⁴¹¹ Metinde gördüğümüz değerli eşyalardan biri badem ağacı ve gümüşten yapılmış bir kasedir. SAA 07, 081 numaralı metinden şunları okumaktayız:

“(1-10) *Badem ağacından ve gümüşten bir kase; 1 adet parlatılmış gümüş kase; 1 adet altın elbise iğnesi; altın bir ..., onun üzerinde aynı şekilde bir (=altın) şahin; obsidyen, lapis lazuli, kırmızı akikten bir [...]; obsidyen ve lapis lazuliden bir “gişburru”; altın kakmalı*

⁴⁰⁹ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.176-177.

⁴¹⁰ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.97.

⁴¹¹ Bademin yer aldığı, SAA 07, 062 numaralı bir diğer metinde de, tanrılar için değerli eşyaların listelendiği görülmektedir. Ancak metinde bademin geçtiği ilgili satırın kırık olması sebebiyle, bademin işlevi tam olarak anlaşılamamaktadır. İlgili satırın tercümesi “ ^{iii 18)} [...] bir kaide üzerinde badem, ortasında altın bir ayar.” şeklindedir.

bir “Mar’at-šari”, onların ortasında da bir akik nari; bir adet muššārru⁴¹² (taşından yapılma) silindir mühür, onun ayarı altındandır; bir adet akik, aynı şekilde onun ayarı da altındandır; 7 taş; (onların) arasında 9 ...-taş; 2 altın küpe; 1 ... altın, şişirilmiş; ^{r.1-7)} 1 küçük altın boncuktan kol bandı, (onların) arasında küçük bir altın disk; 1 akik “göz taşı”, büyük, ayarsız; 2 altın inek, 2 altın dua kasesi; 2 gümüş inek, 2 aynı şekilde gümüş. Tamamı, saray görevlilerinden, Nabû ve Tašmetu tanrıları içindir. Šabātu (XI) ayı, Nabû-sagîbi’nin isim yılı.”

Badem, oldukça kırık olan muhtemelen bir ziyafete ait ürün kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 156 numaralı bir başka metinde⁴¹³, adı geçen ürünlerden biridir.⁴¹⁴ Metnin okunabilen satırlarından kuş, balık gibi hayvanların ve biranın diğer ürünler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Metinde şahıs isimleri de görülmektedir. Bu şahıslar, ilgili ürünü ziyafete sağlayan kişiler olmalıdır. Nitekim bademin geçtiği “⁴⁾ [...] badem, Šumma-Nabû” şeklindeki ilgili satırda adı geçen Šumma-Nabû, bademi ziyafete sağlayan kişi olmalıdır.

Badem, saray personellerine ve diğer kişilere dağıtılan haraçların listelendiği SAA 11, 036 numaralı bir diğer belgede⁴¹⁵, dağıtımı yapılan gıda maddelerinden biridir. Metinde bademin, menengiç ile birlikte baş şekerlemeciye verildiği görülmektedir. Bu listede en sık koyun ve şarap dağıtımının yapıldığı anlaşılmakta birlikte çeşitli yiyecekler, eşyalar ve bakırın da dağıtımı yapılmıştır. İlgili satırların tercümesi şöyledir: “^{i.29-31)} 2 sūtu badem, 2 sūtu menengiç: baş şekerlemeci.”

Bademin, Mullissu’nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayıldığı SAA 20, 052 numaralı bir diğer metin, Aššur Tapınağı’ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum yani davul performansları, kehânet cevapları, Akītu töreninde her tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında

⁴¹² Muššārru “yarı değerli bir taş” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD M/2, s.279.

⁴¹³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.161-162.

⁴¹⁴ Benzer bir şekilde bademin geçtiği, yiyecek sunularının listelendiği SAA 07, 178 numaralı bir diğer metin, oldukça kırıktır. Satırların birinde “[.....] Ninurta Tapınağı” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu ifade, yiyecek sunularının tapınağa sunulmuş olabileceğini akıllara getirmektedir. Metnin okunabilen satırlarında, badem ile birlikte lā’u-şarabı, habbur-şarabı, koyun gibi sunuların da olduğu görülmektedir.

⁴¹⁵ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.32-35.

oturması gereken yerlere dair bilgiler edindiğimiz⁴¹⁶ bir ritüel metnidir. Metnin ilgili satırları şu şekildedir:

“ r.v¹⁸) *Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, haršu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu’nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor].”*

Yukarıda tercümeleriyle birlikte görmüş olduğumuz metinler bademin, Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirilen ve bir besin maddesi olarak tüketilen meyvelerden biri olduğunu ve göstermektedir. Ayrıca SAA 01, 226 numaralı belge bademin, II. Sargon döneminde kurulmuş olan bahçelerde yer alan meyve ağaçlarından biri olduğunu düşünmemizi sağlamaktadır. SAA 07, 081 numaralı bir başka belge ise badem ağacı odununun kase gibi çeşitli nesneler elde edebilmek için kullanıldığını göstermektedir.

5.5. GİŞ.LAM.GAL/*buṭuttu*: Antepfıstığı

Antepfıstığı, esasen yenilebilen sert kabuklu meyvelerden biridir. Bu kabuklu meyve, tarım kültürüne ilk olarak Mezopotamya’da veya Güneydoğu Anadolu’da alınmış olmalıdır.⁴¹⁷ Yeni Asur Dönemi’ne ait metinlerde antepfıstığının, GİŞ.*bu-uṭ-na-a-ti*, *bu-uṭ-na-te*, GİŞ.*bu-uṭ-na-te*, *bu-uṭ-nat*⁴¹⁸ şekillerinde geçtiği görülmektedir. Antepfıstığı, Sumerce’de GİŞ.LAM.GAL olarak bilinmektedir. Sumerce GİŞ.LAM.GAL için CDA, 51’de *buṭumtu(m)*, *buṭuttu*, *buṭuntu*, *buṭnatu* “sakız ağacı” olarak tanımlanmakta ve *buṭnu* maddesine yönlendirmektedir. *Buṭnu* “sakız ağacı, Antepfıstığı” anlamına gelmektedir. CAD B, 359’da *buṭuttu A* (*buṭūtu*, *buṭuntu*, *buṭumtu*, *budumdu*, *buṭnatu*) “Antepfıstığı ağacı, fıstık ağacı” ve AHW I, 144’te *buṭumtu(m)*, *buṭuttu*, *buṭuntu*, *buṭnatu* “Antepfıstığı” olarak tanımlanmaktadır.

Antepfıstığı, Šarrat-nipha Tapınağı ile ilgili Tukulti-Ninurta kararnamesinin geç dönem nüshası olan SAA 12, 068 numaralı belgede⁴¹⁹, bir tapınak sunusu olarak, Šarrat-

⁴¹⁶ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.XXIX

⁴¹⁷ Uhri, Boğaz Derdi, s.170.

⁴¹⁸ SAA 12, 068; SAA 20, 052; CTN 03, 087.

⁴¹⁹ Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*.

nipha'nın düzenli sunuları arasında sayılmaktadır. Belge, Aşşur'daki Şarrat-nipha Tapınağı için yapılan sunular ve harcamalarla ilgili bilgiler veren bir kararnamedir. Kararnamede çeşitli ritüel ya da kült faaliyetlerine ilişkin talimatlar bulunmakta ve tapınağa sunulan sunuların toplatılması ve dağıtılması gibi işlerin çeşitli görevliler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“r.12-21) *Bütün bunlar Şarrat-nipha'nın düzenli sunularıdır: Vali, İç Şehir'in (Assur) rıhtımındaki fırıncıya ve bira üreticisine arpa; Labria'nın tapınağında 2 litre ekmek, 2 litre bira [verir] — Aşşur'un rahibi; Addāru (XII) ve Tašrītu'nun (VII) 2. günü [fırıncıya] 10 mina bakır, bira üreticisine 10 mina bakır; Adia'nın ço[banları] 40 koç, aynı şekilde Puqi'nin 20, Bīt-tapputi 42, Lugunu 12 verir; Şazanuri, Kagapnišu, Gabšu[...] ve Hambatia'nın halkı — 2 litre meyan kökü tanesi ve 2 litre antepfıstığı (verir). Vali bu koçları alır ve onları Şarrat-nipha'ya düzenli sunu olarak besler.*”

Benzer bir şekilde antepfıstığı, Aşşur Tapınağı'ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum yani davul performansları, kehânet cevapları, *Akītu* töreninde her tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında oturması gereken yerlere dair bilgiler edindiğimiz⁴²⁰ SAA 20, 052 numaralı bir diğer ritüel metinde, Mullissu'nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayılmaktadır. Metnin ilgili satırları şu şekildedir:

“r.v 18) *Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, haršu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu'nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor].*”

Antepfıstığı, Arbail hazinedarının sarayda dağıttığı *ilkakâte*-ödemelerinin kaydının tutulduğu CTN 03, 087 numaralı bir başka metinde⁴²¹ ise dağıtılan meyvelerden biri olarak görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

⁴²⁰ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.XXIX

⁴²¹ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

“(17-25) 2 sūtu 7 qû pırasa, 2 sūtu 7 qû üzüm, 5 mina bakır deri çuvallardan sorumlu karkadinnu-görevlisi [PN]’nin. 6 qû pırasa nākisu’nun, 4 mina bakır tuzlanmış etlerden sorumlu görevli Sīn-tabni-uşur’un; Tüm bunlar, nuhatimmu-aşçı bölümünün. 2 sūtu 7 qû pırasa, 2 sūtu 7 qû üzüm, 5 mina bakır karkadinnu-görevlisi Aššūr- [...]’nin, 1 sūtu üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 5 qû pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 3 qû pırasa aromatik bitkilerden sorumlu görevlinin, [x] qû üzüm, 5 qû antepfistiği, 5 qû ezilmiş šu’u-tahıl, 100 n[ar] ziggurat-keklerinden sorumlu görevlinin: Tüm bunlar, karkadinnu-görevlisinin bölümünün^{r.4)} x qû pırasa, 1 1/2 üzüm, 1 1/2 titipu-meyvesi elçiler için gürz taşıyıcısının.^{r.14-23)} [...] pırasa, [...] antepfistiği, [x]... 1 sūtu 6 [qû] nar tohumu kraliçenin nuhatimmu-aşçısının, [x sūtu] pırasa, 1 sūtu 6 qû üzüm, 2 sūtu antepfistiği, 1 sūtu titipu-meyvesi, 1 sūtu 6 qû nar tohumu [...] kraliçenin karkadinnu-görevlisinin, 5 qû üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 3 qû pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 2 qû pırasa, 2 qû titipu-meyvesi, 2 qû antepfistiği, 4 qû nar tohumu, 4 qû üzüm kraliçenin kadın görevlisi karkadinnutu’nun. x qû titipu-meyvesi, 1 1/2 qû üzüm, 1 1/2 qû pırasa sarayın nuhatimmu-aşçısı ve karkadinnu-görevlisinin. Toplam: 5 sūtu 4 qû titipu-meyvesi, [x sūtu] 1 qû pırasa, 1 imēru 1 sūtu 5 qû üzüm, 2 sūtu 7 qû antepfistiği, 3 sūtu 6 qû nar tohumu, [....., x mi]na bakır.”

Antepfistiği, görüldüğü üzere belgelerde pek sık rastlanan meyvelerden biri değildir. Yukarıda görmüş olduğumuz bu belgeler antepfistiğinin, bu dönemde yetiştirilen ve tüketilen ürünlerden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca antepfistiği, tapınak sunusu olarak gördüğümüz ürünlerden bir diğeridir.

6. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN SEBZELER

Tahıllar, baklagiller ve yağlı tohum ürünlerinden sonra Yeni Asur Dönemi'nde ekimi yapılan ürünler sebzelerdir. Yeni Asur Dönemi metinlerinde geçen 5 adet sebze tespit edilmiştir. Bu sebzeler “Ú.SUM.SİKİL.LA.SAR/šunkū/šumkū” soğan, “SUM.SAR/šūmū” sarımsak, “Ú.GA.RAŠ.SAR/karašu” pırasa, “Ú.SUMUN.DAR/šumuttu” pancar ve “ÚKUŠ(.SAR)/qiššū” salatalıktır.

6.1. Ú.SUM.SİKİL.LA.SAR/šunkū/šumkū: Soğan

Yeni Asur Dönemi'ne ait belgelerde yapılan taramalar neticesinde soğanın, *zi-in-zi-me*⁴²², *an-dah-še*⁴²³, *zi-zi*⁴²⁴, UBUR⁴²⁵, Ú.SUM.SİKİL⁴²⁶, SUM. SİKİL⁴²⁷, SUM.SİKİL.SAR⁴²⁸ şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Metinlerde sıkça karşılaştığımız ve küçük soğan olarak gördüğümüz *andahšu* için CAD A/2, 112'de “soğanlı bir bahar sebzesi”, CDA, 17'de “soğan gibi bir bitki” ve AHw 1, 50'de “bir bitki” anlamı verilmektedir. *Zimzimmu* kelimesi için CAD Z, 122'de “bir çeşit soğan”, CDA, 448'de “kırmızı soğan” ve AHw 3, 1529'da “kırmızı soğan” anlamı verilmiştir. *Zīzu* için ise CAD Z, 149'da *zīzu A* “soğanlı bir sebze” tanımlaması yapılmıştır. Ú.SUM.SİKİL/ SUM. SİKİL için CAD Š/1, 298'e *šamaškillu* “sümüksü bir bitki, muhtemelen arpacık soğanı”, CDA, 353'te *šamaški(l)lu(m)* “ bir çeşit soğan” ve AHw 3, 1155'te *šamaški(l)lu(m)* “bir çeşit soğan” anlamı verilmiştir.

Asur Devlet Arşivleri serisinde yapılan incelemeler Yeni Asur döneminde soğanın, arpacık soğanı, kırmızı soğan ve küçük soğan gibi türlerinin bilindiğini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre arpacık soğanı, Asur Devlet Arşivleri (SAA) serisinin, F. M. Fales ve J. N. Postgate tarafından yayınlanmış olan ve imparatorluk idari kayıtlarını içeren 7. cildinin⁴²⁹, yetkililer tarafından sunulan yiyeceklerin listelendiği 161, 162 ve 163 numaralı metinlerinde,

⁴²² SAA 07, 162.

⁴²³ SAA 07, 189; SAA 07, 192; SAA 07,195; SAA 07, 196; SAA 07, 197; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204; SAA 07, 207; SAA 07, 208; SAA 07, 209; SAA 07, 210; SAA 07, 211; SAA 07, 212; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218; SAA 20, 052.

⁴²⁴ SAA 20, 027; SAA 20, 028; SAA 20, 030; SAA 20, 034.

⁴²⁵ SAA 20, 026.

⁴²⁶ SAA 04, 161.

⁴²⁷ SAA 07, 162; SAA 18, 123.

⁴²⁸ SAA 07, 163.

⁴²⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*.

çeşitli yiyecek isimleriyle birlikte sayılmaktadır.⁴³⁰ Bu sunular Aşşur Tapınağı'na sunulmaktadır. Fales ve Postgate, SAA 07, 161, SAA 07, 162 ve SAA 07, 163 numaralı bu metinlerin birbirlerine fiziksel yönleriyle çok benzerlik gösterdiğini ve büyük olasılıkla bu üç metnin tek bir el tarafından oluşturulmuş olabileceğinden söz etmektedirler. Aynı zamanda bu metinlerin, çeşitli eyaletlerden ve yetkililerden gelen hayvanlar, sebzeler, ekmek vb gibi standartlaştırılmış bağış demetlerini listelemekte olduğundan bahsetmektedirler.⁴³¹

Arpacık soğanı, yetkililer tarafından Aşşur Tapınağı'na sunulan yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 161 numaralı metinde, Aşşur Tapınağı'na sunulan yiyeceklerden biridir. Arpacık soğanı ile birlikte pırasa, sarımsak, kek, somun ekmek, kavrulmuş tahıl, bira ve koyun tapınağa sunulan diğer sunu maddeleridir. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“ i 1-11) 8 tepsi kek; 12 tepsi somun ekmek; 10 sepet pırasa; 10 sepet sarımsak; [10] sepet arpacık soğanı; [x] koyun; [x] kutu bira; (Kırık); Dūr-İssār idari bölgesinin [toplama].

i 12-20) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; 5 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Balaṭ idari bölgesinin toplamı.

ii 1-8) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; [x kutu] bira; [x imēru kavrulmuş ta]hıl; (yaklaşık 6 satır kırıktır)

ii 15-22) [x sepet pı]rasa; 5 [sepet sarı]msak; 6 [sepet arpacık] soğanı; 10 koyun; 10 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Tamamı, veliaht prensin kasabasının idari bölgesindeki yetkili Šulmu-bēli-lāmur'un.

r i 1-10) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; 2 sepet pırasa; 2 sepet sarımsak; 2 sepet arpacık soğanı; 2 koyun; 2 kutu bira; 1 imēru kavrulmuş tahıl; tamamı Kar-Adad idari bölgesinin yetkilisi Sē'-rāhi'nin.

⁴³⁰ SAA 07, 161; SAA 07, 162; SAA 07, 163.

⁴³¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.XXXIV.

*r i 11-13) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; [2] sepet sarı[msak];
[.....];*

(yaklaşık 4 satır kırıktır)

*r i 18-22) [x sepet arpacık] soğanı; 5 koyun; 8 kutu bira; 5 imēru
kavrulmuş tahıl. Tamamı yerel yönetici Tutî'nin.*

*r ii 1-9) Toplam, 31 tepsi kek; 46 tepsi somun ekmek; 41 sepet pırasa;
40 sepet sarımsak; 40 sepet arpacık soğanı; 74 koyun; 77 kutu bira;
25 imēru kavrulmuş tahıl. Bütün (bunlar), incelenmiştir.*

r ii 1') Du'ūzu (IV) ayının 28. günü. "

Benzer bir şekilde arpacık soğanı, yetkililer tarafından Aşşur Tapınağı'na sunulan yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 162 numaralı metinde de⁴³², bir diğer soğan türü olan kırmızı soğan, sarımsak, pırasa, gibi sebzeler, bira, somun ekmek, *huhurtu*⁴³³-ekmeği, kavrulmuş tahıl gibi içecek-yiyecekler ve koyun ile tapınağa bağışlanmıştır. SAA 07, 162 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

*"1-5) [x se]pet [sarımsak]; [x se]pet arpacık [soğanı]; [x imeru
kavrul]muş tahıl; [x kutu] bira. Tamamı, yerel yönetici [...-
balas]su-iqbi'nin.*

*6-14) 2 k[oç]; 2 tepsi somun ekmek; 1 tepsi huhurtu-ekmeği; 2 sepet
pırasa; 2 sepet sarımsak; 2 sepet arpacık soğanı; 1 imēru kavrulmuş
tahıl; 2 kutu bir[a]. Tamamı, yerel yönetici Aşşūr-mātu-taqqin'in.*

*15-r.4) 2 ko[ç]; 2 tepsi [somun ekmek]; 2 sepet [pırasa]; [x] sepet 8
[arpacık soğanı]; [x imēru] kavrulmuş tahıl; [1] kutu [bira].
Tamamı, yerel yönetici Ša-Nabû-izzaz'ın.*

*r.5-13) Toplam, 10 koç; 10 tepsi somun ekmek; 8 tepsi huhurtu-ekmeği;
10 sepet pırasa; 8 sepet kırmızı soğan; 8 sepet sarımsak; 10 sepet*

⁴³² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*.

⁴³³ *Huhurtu* "bir tür ekmek olarak" tanımlanmaktadır. Bkz. CAD H, s.226.

*arpacık soğanı; [x] imēru 5 sūtu kavrulmuş tahıl; [x k]utu [bira]
(geri kalanı kırıktır).”*

Soğan türlerinden bir diğeri olan küçük soğanın da tapınağa sunulan sunular arasında sıklıkla yer alması dikkat çekicidir. Küçük soğan, en çok Fales ve Postgate tarafından yayınlamış olan SAA 07 cildinde, Aşşur Tapınak Sunuları’nın listelendiği belgelerde karşımıza çıkan ürünlerden biridir. Buna göre;

Küçük soğan, yine Turî’nin sorumluluğu altında bulunan Aşşur Tapınağı’nın 14. gün sunularının listelendiği SAA 07, 192 numaralı belgede⁴³⁴, tapınağa sunulan sunu maddelerinden biridir. Küçük soğanla birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçaları ve organları; çorba, bira, ekmek, nohut, susam, ayva, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek-
içeceklerin de olduğu görülmektedir. SAA 07, 192 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

*“³⁻¹⁷ x [öküzden]: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler).
[1 kaz, 1 ördek, 10] kumru. [1 kâse e]t suyu; 1 [kâse] çorba; 7
büyük somun; 1 sūtu 1 ‘litre’ normal adak somunları; 1 sūtu 1 ‘litre’
[baharatlı] somun. 2 sūtu kapasiteli küp (ile) hammurtu-birası. 2
sūtu kapasiteli küp (ile) [a]mūmu-birası; bir sūrahi acı-tatlı bir; bir
sūrahi ezilmiş tahıl birası.^{r.1-15} 1 bağ susam; 3 torba nohut; 3 torba
susam; 9 torba [karışık çekirdek]. Bir fincan incir-birası; aynı
şekilde küçük soğanlar; ayvanın aynısı; zeytinin bir benzeri; bir
sepet (karışık) meyve. Aşşur’dan önce. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 ‘litre’
düzenli sunu somunu; 2 ‘litre’ midru-ekmeği; 2 ‘litre’ baharatlı
ekmek. Yeni düzenli sunular. 14. gün. Turî’nin sorumluluğunda.”*

Benzer bir şekilde Nabû-şarru-uşur’un sorumluluğu altındaki Aşşur Tapınağı’nın 22. gün sunuları⁴³⁵ hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 07, 209 numaralı bir diğer belgede⁴³⁶ de, küçük soğan başta olmak üzere koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralar

⁴³⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.186.

⁴³⁵ Aynı şekilde Turî’nin sorumluluğu altındaki Aşşur Tapınağı’nın 22. gün sunularının listelendiği SAA 07, 210 numaralı belgede de aynı sunu maddelerini görmekteyiz.

⁴³⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.195-196.

ve şaraplar, nohut, çekirdek, susam, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içecekler yer almaktadır. SAA 07, 209 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“¹⁻²⁰⁾ Dagan Tapınağı’ndan bir öküzle ait 2 omuz kesimi, bir uyluk, bir omuz, dış kesimler — baş sâkinin. Hacıların (öküzlerinden) 2 uyluk, 2 omuz. 5 adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 adak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru⁴³⁷-koyunu; 1 yıkanmış koyun— baş sâkinin. 12 kap saplišhu⁴³⁸. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. Bir tencere et suyu; bir tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 ‘litre’ düzenli sunu somun ekmeği; 1 sūtu 1 qa baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 1 fiçı acı-tatlı bira; 1 fiçı ezilmiş tahıl birası; 3 adet 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 9 çuval (karışık) çekirdek. ^{r.1-16)} 2 sūtu kapasiteli küp ile amūmu-birası; 1 küp incir birası; 1 kap küçük soğan; 1 kap ayva; 1 kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. (Tüm) bunlar Aşşur’dan öncedir. Bir omuz; bir öküzün omuzundan bir parça. Bir bütün koyun. 1 kaz, 1 ördek. 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 çömlek budê-şekerlemesi; bir çömlek Karkamış’ın budê-şekerlemesi; bir fiçı hulūtu; bir fiçı marmēna-içeceği; bir kase (haršu) ve (karışık) meyve. 4 ...; 1 sūtu 1 ‘litre’ ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval karışık çekirdek. Bir küp incir birası; 1 kap küçük soğan; 1 kap ayva; 1 kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. Bir fiçı mēzu-şarabı; bir fiçı lā’u-şarabı. Mullissu’nun düğün gecesinden — Toprak valisinin. 1 koyun; 7 parça et. 3 ‘litre’ düzenli adak somun ekmeği; 2 ‘litre’ midru-ekmeği; 2 ‘litre’ baharatlı ekmek. Yeni düzenli sunular. 22. gün. Nabû-şarru-uşur’un sorumluluğunda.”

Küçük soğan, Nabû-şarru-uşur ve Šamaš-ibni’nin sorumluluğu altındaki Aşşur Tapınağı’nın 24. gün sunularının listelendiği SAA 07, 211 numaralı bir diğer belgede⁴³⁹ yer alan sunu maddelerinden biridir. Listede yer alan diğer sunu maddeleri, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek

⁴³⁷ CDA, s.158’de kimru “kurbanlık koyun” olarak tanımlanmıştır.

⁴³⁸ Saplišhu “et sunularının bir tasviri” olarak tanımlanmıştır. Bkz. CDA, s.317.

⁴³⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198.

ve çeşitleri, çeşitli türden biralalar ve şaraplar, nohut, çekirdek, susam, ayva, zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerdir.⁴⁴⁰ Metnin tercümesi şöyledir:

“(1-18) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Dagan Tapınağı’nın bir öküzünün 2 omuz kesimi— Aşşur Tapınağı’nın hazinedarının. Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. 6 adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru-koyunu; 13 kap saplišhu; 1 yıkanmış koyun— Aşşur Tapınağı’nın hazinedarının. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 2 tas et suyu; 1 tas çorba. 7 büyük somun ekmek; 1 sūtu 1 ‘litre’ düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu ‘litre’ baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; r.1-16) 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 1 küp acı tatlı bira; 1 küp ezilmiş tahıl birası. 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 2 çuval nohut; 2 çuval susam; 6 çuval karışık çekirdek; 1 küp incir birası; 1 kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. Aşşur’dan önce. Nabû-šarru-uşur’un sorumluluğunda. 24. gün. Dagan Tapınağı’ndaki bir öküzün 7 (parça) eti— Başkomutanın. 24. gün. Šamaš-ibni’nin sorumluluğunda.”

Küçük soğan, yukarıda da tercümeleriyle birlikte görmüş olduğumuz belgelerle hem şekil ve içerik hem de sunu maddeleri bakımından benzer olan, ancak herhangi bir gün bilgisine rastlamadığımız Aşşur Tapınak Sunuları’nın listelendiği⁴⁴¹ belgelerde de karşılaştığımız sunu maddelerinden biridir.

Küçük soğanın, Mullissu’nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayıldığı SAA 20, 052 numaralı metin, Aşşur Tapınağı’ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum yani davul performansları, kehânet cevapları, Akītu töreninde her bir tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında oturması gereken yerlere dair bilgiler veren bir ritüel metnidir.⁴⁴² Bu metinde Metnin ilgili satır tercümesi şu şekildedir:

⁴⁴⁰ Küçük soğanın geçtiği benzer içerikli metinler için bkz. SAA 07, 189; 207; 208; 212.

⁴⁴¹ SAA 07, 195; SAA 07, 196; SAA 07, 197; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

⁴⁴² Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.149-158.

“ r.v 18) Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, haršu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu’nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor]. ”

Zīzu-soğanı olarak geçen soğan ise Simo Parpola tarafından yayınlanmış olan SAA 20’de ritüel metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu soğan türünün geçtiği ilgili metinlerin hepsinde⁴⁴³ “Zīzu-soğanı ile yapılmış bir kamanu⁴⁴⁴-keki” ifadesi görülmektedir. Nitekim buradaki kamanu-keki muhtemelen bizim bildiğimiz tarzda tatlı bir kek değil de bir çeşit ekmek olmalıdır.

6.2. SUM.SAR/šūmū: Sarımsak

Bir diğer sebze ürünü olan sarımsağın metinlerde, SUM.SAR⁴⁴⁵, Ú.SUM.SAR⁴⁴⁶ ve Ú.SUM⁴⁴⁷ şekillerinde geçmektedir. Sumerce SUM.SAR için CAD Ş/3, 298’de šūmū “sarımsak”, CDA, 385’te šūmū “sarımsak” anlamları verilmektedir.

Sarımsak da soğan gibi, yetkililer tarafından Aşşur Tapınağı’na sunulan yiyeceklerden biridir. Du’ūzu (IV) ayının 28. günü tarihli SAA 07, 161 numaralı metinde⁴⁴⁸, sarımsak başta olmak üzere pırasa, arpacık soğanı, kek, somun ekmek, bira kavrulmuş tahıl ve koyun Aşşur Tapınağı’na bağışlanan sunulardır. SAA 07, 161 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

“ i 1-11) 8 tepsi kek; 12 tepsi somun ekmek; 10 sepet pırasa; 10 sepet sarımsak; [10] sepet arpacık soğanı; [x] koyun; [x] kutu bira; (Kırık); Dūr-İssār idari bölgesinin [toplama].

⁴⁴³ SAA 20, 027; SAA 20, 028; SAA 20, 030; SAA 20, 034.

⁴⁴⁴ Kamanu CAD K, s.110’da “tatlı bir kek”; CDA, s.143’te “bir somun veya kek; bal, incir vb. içeren” şeklinde tanımlanmıştır.

⁴⁴⁵ SAA 07, 163; SAA 08, 231; SAA 19, 224.

⁴⁴⁶ SAA 07,161.

⁴⁴⁷ SAA 07,162; SAA 17, 048.

⁴⁴⁸ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.168-169.

i 12-20) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; 5 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Balaṭ idari bölgesinin toplamı.

ii 1-8) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; [x kutu] bira; [x imēru kavrulmuş ta]hıl; (yaklaşık 6 satır kıraktır)

ii 15-22) [x sepet pı]rasa; 5 [sepet sarı]msak; 6 [sepet arpacık] soğanı; 10 koyun; 10 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Tamamı, veliaht prensin kasabasının idari bölgesindeki yetkili Šulmu-bēli-lāmur'un.

r i 1-10) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; 2 sepet pırasa; 2 sepet sarımsak; 2 sepet arpacık soğanı; 2 koyun; 2 kutu bira; 1 imēru kavrulmuş tahıl; tamamı Kar-Adad idari bölgesinin yetkilisi Sē'-rāhi'nin.

r i 11-13) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; [2] sepet sarı[msak]; [.....];

(yaklaşık 4 satır kıraktır)

r i 18-22) [x sepet arpacık] soğanı; 5 koyun; 8 kutu bira; 5 imēru kavrulmuş tahıl. Tamamı yerel yönetici Tutī'nin.

r ii 1-9) Toplam, 31 tepsi kek; 46 tepsi somun ekmek; 41 sepet pırasa; 40 sepet sarımsak; 40 sepet arpacık soğanı; 74 koyun; 77 kutu bira; 25 imēru kavrulmuş tahıl. Bütün (bunlar), incelenmiştir.

r ii 1') Du'ūzu (IV) ayının 28. günü."

Benzer bir şekilde yetkililer tarafından Aššur Tapınağı'na sunulan yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 162 numaralı bir diğer metinde⁴⁴⁹ de, sarımsağın yanı sıra pırasa, arpacık soğanı gibi sebzeler, bira, somun ekmek, *huhurtu*⁴⁵⁰-ekmeği, kavrulmuş tahıl

⁴⁴⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.169-170.

⁴⁵⁰ *Huhurtu* "bir tür ekmek olarak" tanımlanmaktadır. Bkz. CAD H, s.226.

gibi içecek ve yiyecekler ve koyun bağışlanmıştır. SAA 07, 162 numaralı metinden şunları okumaktayız:

^{“1-5)} [x se]pet [sarımsak]; [x se]pet arpacık [soğanı]; [x imeru kavrul]muş tahıl; [x kutu] bira. Tamamı, yerel yönetici [...-balas]su-iqbi'nin.

⁶⁻¹⁴⁾ 2 k[oç]; 2 tepsi somun ekmek; 1 tepsi huhurtu-ekmeği; 2 sepet pırasa; 2 sepet sarımsak; 2 sepet arpacık soğanı; 1 imēru kavrulmuş tahıl; 2 kutu bir[a]. Tamamı, yerel yönetici Aššūr-mātu-taqqin'in.

^{15-r.4)} 2 ko[ç]; 2 tepsi [somun ekmek]; 2 sepet [pırasa]; [x] sepet 8 [arpacık soğanı]; [x imēru] kavrulmuş tahıl; [1] kutu [bira]. Tamamı, yerel yönetici Ša-Nabû-izzaz'in.

^{r.5-13)} Toplam, 10 koç; 10 tepsi somun ekmek; 8 tepsi huhurtu-ekmeği; 10 sepet pırasa; 8 sepet kırmızı soğan; 8 sepet sarımsak; 10 sepet arpacık soğanı; [x] imēru 5 sūtu kavrulmuş tahıl; [x k]utu [bira] (geri kalanı kırıktır). ”

Sarımsak, SAA 08, 231 numaralı hemeroloji metninde karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵¹ Yer yer kırık olan metnin sağlam satırlarından anlaşıldığı üzere Šamaš'a bir çift güvercin sunularak, yüceltici sözler söylenmiştir. Daha sonra yapılması gereken ve yapılmaması gereken şeyler sıralanmaktadır. Buna göre; eğer hana girerse ömrü uzayacaktır. Emmer ekmeği ve emmer birası içilmesinde bir sakınca yoktur. Büyük baş, küçük baş ve kümes hayvanlarının etinin yenmesinde bir mâni yokken, deniz canlısı olan balığın yenmemesi gerektiği söylenmektedir. Burada sarımsak ve pırasanın da yenilmemesi gerektiği belirtilmiştir:

^{“1} [o ne söylerse söy]lesin kesi[enlikle] olumludur. ³ Šamaš'ın huzurunda, erkek ve dişi, iki güvercin sunarsınız (şöyle söylüyor): ⁵ Šamaš, sen yerin ve göğün hakimisin [......] (Kırık) ^{r.1} [o] bir tanrı gibi [olacak... Bir hana girsin: O, (ömrünü) uzatacaktır. ³ O, emmer ekmeği yiyebilir, emmer birası içebilir; ⁴ O, sığır eti, koyun eti ve kümes hayvanı yiyebilir; sarımsak, pırasa veya balık yiyemez; sonrasında, o mutluluktan olmalı.

⁴⁵¹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.126

⁷ *O bir kadına yaklaşmamalı; تنها bir yerde uyumalıdır.* ¹⁰ *Tanrılar [.....].”*

Sarımsağın yer aldığı bir başka metin, Amēl-Nabû tarafından II. Sargon’a gönderilmiş olan SAA 17, 048 numaralı, bir arazi mülkiyetine ilişkin şikayetleri içeren mektuptur. Mektupta, II. Sargon tarafından Amēl-Nabû’ya ekip-biçmesi ve ambarlarını ürünle doldurabilmesi için toprak verilmiştir. Ancak kral tarafından verilen bu topraklar, Mannu-kī-Urbail adlı kişi tarafından verimsiz hale getirilmiş ve ayrıca Amēl-Nabû’nun tahılı, samanı ve sarımsağı da yakılmıştır. ⁴⁵² Burada direkt olarak yakılan, topraktaki ürünün kendisi olmakla birlikte, ambarda muhafaza edilen ürününde yakılmış olduğu kastedilmiş olabilir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁴Hizmetkârınız Amēl-Nabû: Efendim kral için seve seve ölürüm! Nabû ve Marduk, Efendim kralı kutsasın! Efendim krala söyle: ⁵⁻¹⁶Kral bana şöyle demedi mi? “Git, ek, ambarları hasatla doldur ve benim korumam altında ye!” Kralın habercisi buraya gelsin ve kralın bana verdiği babamın topraklarının Mannu-kī-U[rbail] tarafından nasıl çoraklaştırıldığını görsün. Gerçekten de tahılımı, samanımı ve sarımsağımı yaktı [...] ve (bana dedi ki): “Git krala [yal]var! Eğer kral (gerçekten) sana toprağını verirse, gel ve malını al!””

Sarımsağın kralın ganimetleri arasında sayıldığı SAA 19, 224 numaralı bir başka mektup⁴⁵³, kırık olduğu için adı bilinemeyen bir kişi tarafından II. Sargon’a gönderilmiştir. Sarımsağın bu mektupta tahıl, darı, bira gibi içecek ve yiyecekler ve koyun, kuş, boğa, balık gibi hayvanlarla birlikte bir ganimet malı olarak, kralın ganimetleri arasında sıralanmış olduğu görülmektedir:

“¹⁻⁶ Efendi[m krala: hiz]metkarınız [NN]. Kral efendimin ganimeti (şunlardan oluşuyor): koyun, kuş, boğa, balık; [...]..., tahıl, bira, 2000 [...], [d]arı, sarımsak (geri kalanı kırıktır).”

⁴⁵² Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.44-45.

⁴⁵³ Luukko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*, s.220.

6.3. Ú.GA.RAŠ.SAR/*karašu*: Pırasa

Bir başka sebze ürünü olan pırasaya metinlerde, Ú.GA.RAŠ, KUR-*i-sa-a-te*, KUR.MÍ.MEŠ, GA.RAŠ.SAR, *kar-šu* Ú.kar-šu⁴⁵⁴ şekillerindeki gibi rastlanmaktadır. Sumerce Ú.GA.RAŠ/GA.RAŠ.SAR için CAD K, 212’de *karašu B* “pırasa”, CDA, 148’te *karašu(m)*, *karšu(m)* “ pırasa” anlamı verilmiştir. KUR-*i-sa-a-te* ve KUR.MÍ.MEŠ için CDA, 168’te *kurissu* (*kurištu*→ *gurištu*) “pırasa” anlamı verilmiştir.

Pırasa bir metafor olarak, Ešarra’nın yetkilisi Babu-šumu-ibni’nin oğlu Aššur’un şeytan kovucusu Kişir-Aššur tarafından yazılmış SAA 03, 039 numaralı mistik bir özette⁴⁵⁵, bir tanrının çeşitli bitki, hayvan ve nesneler ile mistik bir şekilde temsil edildiği ilk bölümde, tanrının koltuk altı kılını temsil etmektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“ 1-23) [... onun ...dır]. İlgin onun topuzudur. [...]. [...] onun [...]dır. Palmiye yaprakları [onun] bıyıklarıdır. [Sedir] onun [diz]leridir. Elma onun ayak bileği kemikleridir. Yılan onun penisidir. Arp onun elidir. [...] onun kanatlarıdır. [...] onun [...]dır. Kedi onun kalbinin kanıdır. Keklik onun kalbinin bir kan damlasıdır. [...]... [onun] [...dır]. Domuz onun iç organlarıdır. Akrep onun dudağıdır. Biley taşı onun dilidir. Pırasa onun koltuk altı kıllarıdır. Tambur onun çenesidir. Aslan onun kalın bağırsaklarıdır. Köpek onun ince bağırsaklarıdır. Kuzgun onun benidir. Kavak [onun] bedenidir. Davul onun kalbidir. Hurma ağacı onun bel kemiğidir. Kamışlar onun parmaklarıdır. Gümüş onun kafatasıdır. Altın onun spermidir. Dikenli çalı onun göğüs kıllarıdır. Şimşir onun kasık kıllarıdır. Kulak kiri kurşundur. Meyve ağacı onun kemiğidir. Balıklar onun göğüsleridir. İncirler onun ...dır. Yağ onun göz yaşlarıdır. Saz onun burun sümüğüdür. Kuru hurma onun etidir. Aromatik... onun du[daklarıdır]. [...] onun kanının ...dır. Üzümler [onun] gözbebekleridir. Durna’nın (=Ninova) Íštar’ı Tiamat’tır; O Bel’in sütannesidir. Onun [dört gözü] ve dört kulağı vardır. Onun üst kısımları Bel’dir ve alt kısımları Mullissu’dur. Liburna’nın

⁴⁵⁴ SAA 03, 039; SAA 07, 161; SAA 07, 162; SAA 08, 231; SAA 11, 046; CTN 3, 087.

⁴⁵⁵ Alasdair Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, s.99-100.

(=Arbela) Hanımı Bel'in annesidir. O, ona sebzeler vermiştir; başka bir deyişle, o Antu'dur ve onlar Anu'ya cenaze sunuları yaparlar.”

Pırasa, yetkililer tarafından Aşşur Tapınağı'na sunulan sunuların listelendiği SAA 07, 161 numaralı bir başka metinde⁴⁵⁶ görülen sebzelerden bir diğeridir. Pırasa ile birlikte sarımsak, arpacık soğanı gibi sebzeler, bira, kek, somun ekmeği, kavrulmuş tahıl gibi içecek ve yiyecekler ve koyun tapınağa sunulan diğer sunulardır. Metnin tercümesi şöyledir:

“ i 1) 8 tepsi kek; 12 tepsi somun ekmek; 10 sepet pırasa; 10 sepet sarımsak; [10] sepet arpacık soğanı; [x] koyun; [x] kutu bira; (Kırık); Dūr-İssār idari bölgesinin [toplamlı].

i 12-20) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; 5 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Balaṭ idari bölgesinin toplamı.

ii 1-8) 2 tepsi kek; 3 tepsi somun ekmek; 3 sepet pırasa; 3 sepet sarımsak; 3 sepet arpacık soğanı; 5 koyun; [x kutu] bira; [x imēru kavrulmuş ta]hıl; (yaklaşık 6 satır kırıktır)

ii 15-22) [x sepet pı]rasa; 5 [sepet sarı]msak; 6 [sepet arpacık] soğanı; 10 koyun; 10 kutu bira; 2 imēru kavrulmuş tahıl. Tamamı, veliaht prensin kasabasının idari bölgesindeki yetkili Šulmu-bēli-lāmur'un.

r i 1-10) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; 2 sepet pırasa; 2 sepet sarımsak; 2 sepet arpacık soğanı; 2 koyun; 2 kutu bira; 1 imēru kavrulmuş tahıl; tamamı Kar-Adad idari bölgesinin yetkilisi Sē'-rāhi'nin.

r i 11-13) 1 tepsi kek; 1 tepsi somun ekmek; [2] sepet sarı[msak]; [...];

(yaklaşık 4 satır kırıktır)

r i 18-22) [x sepet arpacık] soğanı; 5 koyun; 8 kutu bira; 5 imēru kavrulmuş tahıl. Tamamı yerel yönetici Tutī'nin.

⁴⁵⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.168-169.

r ii 1- 9) Toplam, 31 tepsi kek; 46 tepsi somun ekmek; 41 sepet pırasa; 40 sepet sarımsak; 40 sepet arpacık soğanı; 74 koyun; 77 kutu bira; 25 imēru kavrulmuş tahıl. Bütün (bunlar), incelenmiştir.

r ii 1') Du'ūzu (IV) ayının 28. günü."

Benzer bir şekilde pırasa, yetkililer tarafından tapınağa sunulan yiyeceklerin listelendiği SAA 07, 162 numaralı bir diğer metinde ise Aššur-mātu-taqqin adlı yetkili tarafından 2 sepet ve Ša-Nabû-izzaz tarafından ise 2 sepet miktarında bağışlanmıştır. Bu metinde de pırasa, sarımsak ve soğan üçlüsünün yine birlikte bağışlanan sebzeler olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.⁴⁵⁷ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

"¹⁵⁻¹⁷) 2 koç; 2 tepsi [somun ekmek]; 2 sepet [pırasa]; ^{r.1-4}) [x] sepet [arpacık soğanı]; [x imēru] kavrulmuş tahıl; [1] kutu [bira]. Tamamı [...] Ša-Nabû-izzaz'ın.

^{r.5-13}) Toplam, 10 koç; 10 tepsi somun ekmek; 8 tepsi huhurtu-ekmeği; 10 sepet pırasa; 8 sepet kırmızı soğan; 8 sepet sarımsak; 10 sepet arpacık soğanı; [x] imēru 5 sūtu kavrulmuş tahıl; [x k]utu [bira] (geri kalanı kıraktır)."

Pırasanın, SAA 08, 231 numaralı bir başka hemeroloji metninin kehânet kısmında, yenilmemesi gereken yiyeceklerden biri olarak belirtildiği görülmektedir.⁴⁵⁸ İlgili satırın tercümesi şöyledir:

"^{r.4}) Sığır eti, koyun eti ve kümes hayvanı yiyebilir; sarımsak, pırasa ve balık yiyemez; sonrasında mutluluğu yakalayabilir."

Pırasa, Šulmu-beli-lašme'nin isim yılı (MÖ 670), Du'ūzu (IV) ayı tarihli SAA 11, 046 numaralı, aynı katkıların veya sunuların listelenmiş olabileceği düşünülen metinde, adı geçen ürünlerden biridir. Metnin okunabilen satırlarında pırasa ile birlikte arpa, tuz, karkartu-baharat, kimyon gibi gıda maddelerinin de olduğu görülmektedir.⁴⁵⁹ İlgili satırlar şu şekildedir:

⁴⁵⁷ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.169-170.

⁴⁵⁸ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.126-127.

⁴⁵⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.38-39.

“¹⁻⁵⁾ [Tüm] bunlar [.....] geldi. Du’uzu (IV) ayı, [...’ıncı gün], Şulmu-bēli-l[ašme]’nin [isim] yılı (MÖ 670). [...] arpa, açığı ^{r.1)} [...] tuz [...], [...] ... [...], [...] karkar[tu baharatı ...], [...] pırasa [...], [...] kimyon [...] (geri kalanı kırıktır)”

Pırasa, Arbail hazinedarının sarayda dağıttığı *ilkaâte*-ödemeleri kaydının tutulmuş olduğu CTN 03, 087 numaralı bir başka metinde⁴⁶⁰ de, dağıtılan mallardan biri olarak görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁷⁻²⁵⁾ 2 sūtu 7 qū pırasa, 2 sūtu 7 qū üzüm, 5 mina bakır deri çuvallardan sorumlu karkadinnu-görevlisi [PN]’nin. 6 qū pırasa nākisu’nun, 4 mina bakır tuzlanmış etlerden sorumlu görevli Sīn-tabni-uşur’un; Tüm bunlar, nuhatimmu-aşçı bölümünün. 2 sūtu 7 qū pırasa, 2 sūtu 7 qū üzüm, 5 mina bakır karkadinnu-görevlisi Aššūr- [...]’nin, 1 sūtu üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 5 qū pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 3 qū pırasa aromatik bitkilerden sorumlu görevlinin, [x] qū üzüm, 5 qū Antepfıstığı, 5 qū ezilmiş šu’u-tahıl, 100 n[ar] ziggurat-keklerinden sorumlu görevlinin: Tüm bunlar, karkadinnu-görevlisinin bölümünün ^{r.4)} x qū pırasa, 1 1/2 üzüm, 1 1/2 titipu-meyvesi elçiler için gürz taşıyıcısının. ^{r.14-23)} [...] pırasa, [...] Antepfıstığı, [x]... 1 sūtu 6 [qū] nar tohumu kraliçenin nuhatimmu-aşçısının, [x sūtu] pırasa, 1 sūtu 6 qū üzüm, 2 sūtu Antepfıstığı, 1 sūtu titipu-meyvesi, 1 sūtu 6 qū nar tohumu [...] kraliçenin karkadinnu-görevlisinin, 5 qū üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 3 qū pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 2 qū pırasa, 2 qū titipu-meyvesi, 2 qū Antepfıstığı, 4 qū nar tohumu, 4 qū üzüm kraliçenin kadın görevlisi karkadinnutu’nun. x qū titipu-meyvesi, 1 1/2 qū üzüm, 1 1/2 qū pırasa sarayın nuhatimmu-aşçısı ve karkadinnu-görevlisinin. Toplam: 5 sūtu 4 qū titipu-meyvesi, [x sūtu] 1 qū pırasa, 1 imēru 1 sūtu 5 qū üzüm, 2 sūtu 7 qū Antepfıstığı, 3 sūtu 6 qū nar tohumu, [....., x mi]na bakır.”

⁴⁶⁰ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

6.4. Ú.SUMUN.DAR/šumuttu: Pancar

Yeni Asur Dönemi metinlerinde yapılan incelemeler sonucunda pancarın, GAZİ.SAR⁴⁶¹ şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Sumerce GAZİ.SAR için CAD K, 248’de *kasû (kasiu)* “yerli bir baharat bitkisi, özellikle de keskin kokulu tohumları”, CDA, 150’de *kasû II* “bir baharat bitkisi: hardal” tanımlaması verilmiştir. Görüldüğü üzere metinde geçen Sumerce GAZİ.SAR, pancar olarak değerlendirilmiş olsa da sözlüklerdeki anlamı pancar karşılığını vermemektedir. Nitekim pancar anlamı veren Sumerce Ú.SUMUN.DAR için CAD Š/3, 301 *šumuttu (šamuttu, šimittu)* “kırmızı bir bitki, muhtemelen pancar”, CDA, 385 *šumuttu(m)* “kırmızı bir bitki: pancar” ve AHW 3, 1276’da *šumuttu(m)* “bir sebze bitkisi: pancar?” anlamı verilmektedir.

SAA 10, 325 numaralı mektup, Urdu-Nanāya tarafından Asur kralı Asarhaddon’a yazılmıştır.⁴⁶² Mektupta krala “*efendim çiftçi*”⁴⁶³ olarak hitap edilmekte ve sağlık, mutluluk, esenlik dilemektedir. Bu mektuptan Çiftçi’nin cildinde oluşmuş lekelerin tedavisi için yapılması gerekenler anlatılmaktadır. Ancak mektupta tam da ilgili kısımlarda kırıklar mevcut olduğu için yapılması gereken işlemlerin neler olduğu anlaşılamamaktadır. Mektupta görülen “*pancar bitkisinin tohumunu*” şeklindeki ifade, pancar tohumunun lekelerin tedavisi için yapılan ilaç ya da merhemde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Mektubun tercümesi şu şekildedir:

“¹ [Efendim “Çiftçiye”: Hizmetkârınız Urad-Nanaya. Efendim “Çiftçiye” en iyi sağlık dileklerle!] [Ninurta ve Gula] Efendim “Çiftçiye” mutluluk ve bedensel sağlık versin! ⁶ Lekelerin [.....] tedavisine gelince, girmeme izin vermeliler [...] ⁹ pancar bitkisinin tohumunu [...] ¹⁰ kimin ağzı [.....] ¹¹ suda [.....] (Kırık) ^{r.1} iyidir [.....] ² bunu düzenli olarak [.....] yapmalılar. 3 Belki de efendim şöyle söyleyecektir: “ Bugün kasve[tli] bir gün – (bunu) yapmak için uğurlu de[ğil]! – uyguladığımız bu [tedavi] [...] kasve[tli] bir gün]” (Geri kalanı kayıp)”

⁴⁶¹ SAA 10, 325.

⁴⁶² Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.262.

⁴⁶³ ¹ana LÜ.ENGAR EN-ia

6.5. ÚKUŠ(.SAR)/qiššû: Salatalık

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde geçen bir başka sebze salatalıktır. Salatalık metinlerde *qiš-še-e*⁴⁶⁴ şeklinde geçmektedir. CAD Q, 271'de *qiššû* “kavun, kabak, salatalık” olarak, CAD,289'da ise *qiššû* “salatalık” olarak tanımlanmaktadır. Salatalık, Sumerce'de ise ÚKUŠ(.SAR) olarak bilinmektedir.

Temelde bir besin maddesi olan salatalık ilginç bir şekilde, Asur kralı Sanherip'in askeri seferleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz Sennacherib 022⁴⁶⁵ numaralı kraliyet yazıtında, Babil ve Elam üzerine gerçekleştirilen 8. seferin anlatıldığı kısımda, bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. 8. seferin anlatıldığı ilgili kısımda Sanherip, Babil ve Elam krallarını nasıl yenilgiye uğrattığından ve düşmanlarını ne şekilde cezalandırdığından bahsetmektedir. Bu cezalandırma biçimlerinden birinde düşmanların ellerinin, salatalık sapları gibi kesildiği görülmektedir: “*Onların ellerini mevsiminde salatalık sapları gibi kestim.*” Salatalık sapları, elle rahatlıkla koparılabilecek kadar ince bir yapıya sahiptir. Bu ifadeyle Sanherip, düşmanlarının güçlü ellerinin, kendi karşısında bir salatalık sapı kadar güçsüz ve aciz olduğunu anlatmak istemiş olabilir.⁴⁶⁶

Benzer bir şekilde Sanherip'in, Sennacherib 034⁴⁶⁷ numaralı kraliyet yazıtında da salatalık, yine bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazıtta, *pendû*-taşı olarak adlandırılan taşın görünüşünü anlatmak için “*salatalık çekirdeği kadar ince taneli*” ifadesi kullanılmıştır. Nitekim salatalık çekirdekleri, oldukça küçük ve ince bir yapıya sahiptir. İlgili ifadeyle kuvvetle muhtemel bu taşın, ne kadar küçük ve ince bir yapıya sahip olduğu anlatılmak istenmektedir.⁴⁶⁸ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“⁷²⁻⁷⁵ Görünüü salatalık çekirdeği kadar ince taneli olan, bir tılsım
olabilecek kadar değerli sayılan, konuşmak ve kabul edilmek,
fırtınaların geçmesini sağlamak (ve) bir insandan hastalığı geçirmek
için kullanılan bir taş olan ve Nipur Dağı'nın eteklerinden getirilen

⁴⁶⁴ Sennacherib 018; 022; 023; 034; 049; 050; 145; 230.

⁴⁶⁵ Grayson and Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (RINAP 3/2), s.167-186.

⁴⁶⁶ Salatalığın geçtiği benzer içerikli yazıtlar için bkz. Sennacherib 018; 023; 145; 230.

⁴⁶⁷ Grayson and Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, (RINAP 3/2), 219-226.

⁴⁶⁸ Salatalığın geçtiği benzer içerikli yazıtlar için bkz. Sennacherib 049; 050.

*pendû⁴⁶⁹-taşını ve Balāṭāya şehrinde keşfedilen kireç taşını boğa
heykelleri haline getirdim ve (onlara) kapı sürgülerini tutturdum.”*

Asur kralı Sanherip dönemine ait bu iki kraliyet yazıtı salatalığın, bu dönemde yetiştirilen ve bir besin maddesi olarak tüketilen sebzelerden biri olduğunu göstermektedir.

⁴⁶⁹ *Pendû* “yarı değerli kırmızımsı bir taş, 3.kırmızı bir meyve veya onu üreten bir çalı” anlamlarına gelmektedir. Bkz. CAD P, 323.

7. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN BAHARATLI BİTKİLER

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde 4 adet baharatlı bitkinin geçtiği tespit edilmiştir. Bu baharatlı bitkiler, “Ú.HAR.HAR(.SAR)/*hašiānum*” kekik, “Ú.ZÀ.HI.LI(.SAR)/*sahlû*” tere, “Ú.GAMUN(.SAR)/*kamūnu/kamū'u*” kimyon ve “Ú.ŠE.LÚ.SAR/*kisibirritu*” kişniştir.

7.1. Ú.HAR.HAR(.SAR)/*hašiānum*: Kekik

Baharatlı bir bitki olan kekiğin tek bir belgede *ha-šá-nu*⁴⁷⁰ şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. *Hašānu* için CAD H, 138'de *hašānu* “bir bitki” anlamı verilmiştir. CDA, 111'de ise *hašiānum*, *hašuānum*, *hašānu* “bir bitki: kekik” ve *hašû(m)* “kekik” anlamı verilmiştir.

Aromatik bir baharatlı bitki olan kekik, aromatik bitkilerin listelendiği SAA 07, 146 numaralı metinde⁴⁷¹, adı geçen bitkilerden biridir. Bu metinde, kekik dahil olmak üzere birçok aromatik bitkinin miktarlarıyla birlikte listelendiği görülmektedir. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻¹³ 1/2 šekel sedir; 1 šekel selvi; 3/4 (šekel) *daprānu*⁴⁷²-ardıç; 1 šekel mersin; 1 šekel şimşir ağacı; 1 šekel *nikiptu*⁴⁷³-sakızı; 1 šekel *kurdinnu*⁴⁷⁴-aromatiği; 2 šekel zerdeçal; 1 šekel menengiç benzeri bitki; 1/2 šekel kekik; [x] šekel *styrax*; [x] šekel tatlı kamış; [x] šekel *burāšu*⁴⁷⁵-ardıç.”

⁴⁷⁰ SAA 07,146.

⁴⁷¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.92-93.

⁴⁷² *Daprānu* için CAD D, s.189'da *duprānu* (*daprānu*, *daparānu*) “ağaca benzer bir ardıç çeşidi” tanımlaması yapılmıştır.

⁴⁷³ *Nikiptu* için CAD N/2, s.222'de *nikiptu A* (*ya da niqiptu*) “bir bitki” anlamı verilmiştir.

⁴⁷⁴ *Kurdinnu* için CAD K, s.557'de *kurdinnu* “bir bitki” anlamı verilmiştir.

⁴⁷⁵ *Burāšu* için CAD B, s.326'da *burāšu* “ardıç ağacı; ardıç ağacından elde edilen aromatik bir madde” tanımlamaları yapılmıştır.

7.2. Ú.ZÀ.HÌ.LÌ.(SAR)/sahlû: Tere

Bir diğér baharatlı bitki olan tere metinlerde, Ú.ZAG.HÌ.LÌ.SAR, ŠE.ku-dim-mu, ZÀ.HÌ.LÌ.SAR, SAR.sah-le-le, ku-dim-me, sah-le-e, Ú.sah-le-e ve Ú.ZÀ.HÌ.LÌ.SAR⁴⁷⁶ şekillerinde geçmektedir. Sumerce ZÀ.HÌ.LÌ.SAR, CAD S, 62’de *sahlû* “tere bitkisi, tere tohumu”, CDA, 312’de ise *sahlum*, *sahlû* “tere” olarak tanımlanmaktadır.

Terenin yer aldığı CTN 02, 183 numaralı mektubun⁴⁷⁷ büyük bir bölümü tahrip olduğu için içeriği hakkında net bir çıkarım yapılamamaktadır. Mektubun okunabilen satırlarından anlaşıldığı kadarıyla Asur kralı III. Tiglat-pileser⁴⁷⁸, Kalhu valisi Bēl-dān’dan Šišlu ve Harihumba’da Zabban teresi yetiştirilmesine izin vermesini emretmektedir. Tereyi yetiştirecek olan kişi ya da kişilerin kim olduğu anlaşılmamakla birlikte bu kişiler Kalhu valisi Bēl-dān’ın yetkisi altında bulunan görevliler ya da halktan kişiler olabilir. İlgili satırlar şu şekildedir:

“^{l-11}) Kralın Bēl-dān’a verdiği emir: Šišlu’da ve Harihumba’da iyi Zabban teresi yetiştirmelerine izin ver, bunların çoğu”

Terenin, askerlerin beslenmesi için sağlanan bir besin maddesi olduğunu gördüğümüz SAA 05, 126 numaralı bir diğér mektup⁴⁷⁹, Aššūr-bēlu-uda”an tarafından Asur kralı II. Sargon’a gönderilmiştir. Mektupta, Aššūr-bēlu-uda”an tarafından askerlere 5 ay kadar yetecek tahılın yanı sıra 1 litre yağ, 1 litre ekmek ve 1 litre de tere verilmiş olduğu kayıtlıdır. İlgili satırın tercümesi şöyledir:

“¹³⁻¹⁷) [...], onlara 5 ay yetecek kadar depolanmış tahıl verdim; ayrıca 1 litre yağ, 1 litre ekmek ve 1 litre tere verdim [...]

Tereyi bir besin maddesi olarak gördüğümüz SAA 05, 242 numaralı bir diğér mektup⁴⁸⁰, Aššūr-balti-nīše tarafından Tahalu’dan Asur kralı II. Sargon’a gönderilmiştir. Bir grup esirin taşınması ve beslenmesine dair bilgiler edindiğimiz bu mektupta, esirler için

⁴⁷⁶ SAA 05, 126; SAA 05, 243; SAA 14, 166; SAA 17, 009; SAA 21, 066; SAA 21, 117; CTN 02, 015; CTN 02, 017; StAT 02, 243; CTN 02, 183.

⁴⁷⁷ Postgate, *The Governor’s Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.183.

⁴⁷⁸ Mektuptan ilgili kralın hangi Yeni Asur kralı olduğu anlaşılmamaktadır. Ancak PNA 1/I: 290’dan bu kralın III. Tiglat-pileser olduğu öğrenilmektedir.

⁴⁷⁹ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.98.

⁴⁸⁰ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.173.

bütün bir ay boyunca yarım kap tuz ve tere ile erzak dağıtıldığı söylenerek, her şeyin yolunda olduğu belirtilmiştir. SAA 05, 242 numaralı mektubun tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹¹) Efendim krala: hizmetkârınız Aššūr-baltī-nīše. Efendim krala esenlikler dilerim! Efendim kralın bana yazdığı esirlere gelince, onları (oraya) getirdim. Ben ve (vali) yardımcısı Tahalu’dan Kar-Šamaš’a kadar girip (onları) tayin ettik. ^{12-r.4}) Bir ay boyunca 8 litre kapasiteli sūtu (ile) yarım kap tuz ve tere(yi) erzak (olarak) dağıttım. Her şey yolunda.”

Terenin geçtiği SAA 17, 009 numaralı bir başka metin⁴⁸¹, Sippar valisi Nabû-ahhe-lumur tarafından II. Sargon’a yazılmış bir mektuptur. Mektupta Nabû-ahhē-lūmur, şehrin ve kralın muhafızların durumunun iyi olduğunu bildirerek, Dur-Kurigalzu valisi İlu-yada’dan kralın hizmetkârlarına verebilmek için yağ ve tere göndermesini istediğini ancak bu isteğinin reddedilmiş olduğunu ve tapınak sorumlusu olan Nabû-na’id’in şehre karşı bir yok etmeye planı içerisinde olduğunu kralın bilgisine sunmaktadır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“²⁻¹¹) Efendim kralın ken[ti] ve muhafızları iyi durumda. İl-yada’ya “Kralın hizmetkârlarına vermeme için buraya yağ ve tere gönder.” diye yazdığımda, onları vermeyi reddetti. Dahası: ^{r.1-7}) Tapınağın ‘tapınak-emiri’ Nabû-na’id “Şehri yok ettireceğim!” diyerek şehre karşı bir saldırı planladı.”

Elam’ın ileri gelenleri tarafından Asurbanipal’e gönderilmiş olan SAA 21, 117 numaralı mektup⁴⁸² oldukça kırık olsa da okunabilen satırlardan, Nabû-bēl-šumāti’ye ait cesedin Asurbanipal’e gönderilmesinden bahsediliyor olduğu anlaşılmaktadır. Bu mektupta tere ve tuzun yine birlikte geçtiği görülmektedir. Bu ikili ilgili satırda “^{r.9}) Cesedi tuz ve tere ile sarın” ifadesinde görüldüğü şekliyle geçmektedir. Nitekim ölü bir beden tuz ve tere ile sarılacak olması ya dini bir ritüel uygulaması olmalıdır ya da bu ikilinin cansız bir vücudun bozulması, çürümelerini geciktirici bir etkisi bulunuyor olmalıdır.

⁴⁸¹ Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.14.

⁴⁸² Parpola, *The Correspondence of Assurbanipal, Part I: Letters from Assyria, Babylonia, and Vassal States*, s.103-104.

7.2.1. Bir Cezalandırma Aracı Olarak “Tere”

Yeni Asur Dönemi’ne ait bazı belgeler, baharatlı bitkilerden biri olan terenin ilginç bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Nitekim temelde bir besin maddesi olan terenin, aşağıda da tercümeleriyle birlikte görmüş olduğumuz sözleşme metinlerinde ve kraliyet yazıtlarında, bir cezalandırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna göre;

Tereyi bir cezalandırma aracı olarak gördüğümüz SAA 14, 166 numaralı metin, Šamaš-ālik-pāni ve Ubru-[...] adlı kişiler ile Šamaš-zēru-iqīša arasında yapılan bir alım-satım ile ilgili yasal bir sözleşme metnidir. Metinde ilerde bir gün sözleşme Šamaš-ālik-pāni ya da Ubru-[...] tarafından bozularak Šamaš-zēru-iqīša ve aile üyelerine karşı bir dava ya da yasal işlem başlatmaya kalkışılırsa bu durumun yaptırımları olacağı belirtilmiştir. Böyle bir durumda kişi, bir *mina* koparılmış yün yiyecek, tabakçının macunundan tam bir *agannu*⁴⁸³ kabı içecektir. Ayrıca sözleşmeyi bozup dava açmaya kalkışan için kentin kapısına kadar 3 *sūtu* tere saçılacak ve kişi bu tereleri 1 litreyi doldurana kadar diliyle toplayacaktır. Görüldüğü üzere bu metinde, küçük yapraklı, kendine has aromatik bir tada sahip bir sebze olan tere bir ceza aracı olarak kullanılmıştır. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“1-r.2) *Her türlü iptal, [dava (talebi) veya dava açma] geçersizdir. Her kim gelecekte, herhangi bir zamanda, ister Šamaš-ālik-pāni olsun, ister Ubru-[...] olsun, sözleşmeyi bozar ve Šamaš-zēru-iqīša, [...], oğulları (ve) torunlarına karşı bir dava (talep eder) veya dava açarsa, bir mina koparılmış yün yiyecek, tabakçının macunundan tam bir agannu kabı içecek, onun için kent kapısına kadar 3 sūtu tere saçacaklar ve O, (tereyi) 1 ‘litre’ doldurana kadar dilinin ucuyla toplayacak, O, Nergal’in ayaklarının dibine dört harbakannu atı bağlayacak ve sahiplerine on katını iade edecektir. Davasında itiraz edecek ve başarılı olamayacaktır.*”

Terenin, tere tohumu olarak yine aynı şekilde bir cezalandırma aracı olduğunu gördüğümüz CTN 02, 015 numaralı metin, bir arazi satış sözleşmesidir.⁴⁸⁴ Metinde, arazinin Bēl-issē’a tarafından alındığı anlaşılmaktadır. İlerde herhangi bir sebeple satıcı taraftan biri ya da birileri tarafından Bēl-issē’a’ya karşı bir dava açılması durumunda başlarına gelecekler

⁴⁸³ CAD A/1, s.142’de *agannu* için “büyük bir kâse” anlamı verilmiştir.

⁴⁸⁴ Postgate, *The Governor’s Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.43-45.

sıralanmıştır. Buna göre bu kişi ya da kişiler, Kurbaile’de yaşayan Adad’a 5’er *mina* gümüş ve altın ödeyecek, Adad ın ilk eşi olan Šala’ya 7 erkek, 7 kadın olmak üzere 14 adanmış adayacak ve Aššur’un önünde 2 beyaz at sunacaktır. 1 *mina* taranmış yün yiyecek ve tabakçının macunundan 1 *agannu*-kasesi dolusu içecektir. Onun için Kurbaile şehri kapısından Kalhu şehrinin kapısına kadar yere 1 *sūtu* tere tohumu saçılacak ve o da bunları dilinin ucuyla toplayarak *sūtu*’larını sonuna kadar dolduracaktır. Görüldüğü üzere sözleşmeyi bozarak dava açmaya kalkışan kişi ya da kişileri bekleyen maddi ve fiziki cezai yaptırımlar bulunmaktadır. Bu yaptırımlar içerisinde dil ucuyla yerden tere toplamak da fiziki cezalar arasındadır. Tere, burada bir cezalandırıcı bir araç olarak görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“13-r.7) *Bedel tamamen ödenmiştir, [ar]azi yasal olarak edinilmiştir. (Artık) geri çekilme (veya) dava yoktur. Gelecekte herhangi bir [zamanda] bu adamlardan (biri), toprağın sahipleri, kardeşleri, [oğulları] torunları, ilku görevlerinden sorumlu kişiler, bir memur, bir vali ya da onların herhangi bir akrabası gelip Bēl-issē’a’ya karşı bir dava (talep eder) ya da açarsa, Kurbaile’de yaşayan Adad’a 5 mina gümüş ve 5 mina altın ödeyecek ve Adad’ın ilk karısı Šala’ya 7 erkek (ve) 7 kadın adanmış (kişi) adayacaktır. O, Aššur’un önünde 2 beyaz at sunacaktır. 1 mina kırılmış yün yiyecek ve tabakçının macununda bir agannu kasesi dolusu içecek. Onun için Kurbaile (şehrinin) kapısından Kalhu (şehrinin) kapısına kadar 1 sūtu tere tohumu saçılacak, O dilinin ucuyla onları (tere tohumlarını) toplayacak ve onların sūtu’sunu ağzına kadar dolduracak. O, bedelini sahiplerine on kat olarak ödeyecek; davasından itiraz edecek (ama) başarılı olamayacak.”*

Benzer bir şekilde tere tohumunun yine bir cezalandırma aracı olarak kullanıldığı CTN 02, 017 numaralı metin, bir başka arazi satış sözleşmesi metindir.⁴⁸⁵ Bu sözleşme MÖ 783 yılında Nabû-kēnu-dugul tarafından yazılmıştır. Sözleşmede görüldüğü üzere, baş hadımın hadımı olan İlu-eppaš’a ait topraklar Asur kralı Adad-nērārī’nin hadımı olan Šamaš-kūmūa tarafından alınmıştır. CTN 02, 017 numaralı bu sözleşmede de tıpkı bir önceki sözleşmede gördüğümüz sözleşmenin bozulup toprak alıcısına dava açılması durumunda

⁴⁸⁵ Postgate, *The Governor’s Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.47-49.

karşılaşılabacak cezai yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır. Sözleşmeyi bozan kişi ya da kişiler için, Kalhu şehri kapısından Aşşur şehri kapısına kadar 3 *sūtu* tere tohumu serilecek ve kişi tereleri dilinin ucuyla toplayarak *sūtu* 'ları tekrar dolduracak şeklinde görülen yaptırım cezai yaptırımlardan biridir. İlgili satırın tercümesi şöyledir:

“r.7-9) *Onun için Kalhu (şehrinin) kapısından iç şehrin (Aşşur) kapısına kadar 3 sūtu tere (tohumu) saçacaklar, (ve) O, onu (tereyi) dilinin ucuyla toplayacak ve onların sūtu'sunu (tekrar) dolduracak.*”

StAT 2, 243 numaralı satış sözleşmesinde⁴⁸⁶, daha önce görmüş olduğumuz SAA 14, 166 ve CTN 02, 015 ve 017 numaralı satış sözleşmeleriyle çok benzemektedir. Bu sözleşmede terenin, Kalhu şehrinin kapısından İç Şehir'in şehir kapısına kadar 3 *sūtu* miktarında serileceğini ve terelerin sözleşmeyi bozup dava açan kişi ya da kişilerce dil ucuyla tekrar toplanacak olduğunu görmekteyiz.

Asur kralı Asurbanipal tarafından Elam Kralı III. Ummanaldasu'ya gönderilmiş olan SAA 21, 066 numaralı mektupta Asurbanipal, hain olarak nitelendirdiği ve Elam'ın başına gelen olumsuzlukların nedeni olarak işaret ettiği Nabû-bêl-şumâti'nin kendisine teslim edilmesini istemektedir.⁴⁸⁷ Bu mektupta tere ilk satırda, “ ve [...] tuz ve tere [.....]” şeklinde geçmektedir. Fakat satırın yarısı kırık olduğu için tuz ve tere hakkında net bir çıkarım yapılamamaktadır. Ancak tuz ve terenin birlikte geçtiği metinler göz önüne alındığında bu ikilinin bir toprağı verimsizleştirmek amacıyla toprağı serpilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Tere, Asur kralı Asurbanipal'in kraliyet yazıtlarında karşılaştığımız baharatlı bitkilerden biridir. Ancak ilgili yazıtlarda tere, bir besin maddesi olarak değil, tuz ile birlikte kullanılarak bir toprağı verimsizleştirmek üzere kullanılan bir maddedir. Buna göre, Asurbanipal'in Mekan (Mısır) ve Meluhha (Etiyopya), Şurru (Günümüzde antik Sur kenti), Mennean ve 3 kez Elam üzerine yapılan seferler dahil toplam 6 askeri seferinin anlatıldığı Asurbanipal 009 numaralı kraliyet yazıtında⁴⁸⁸ tere, Asurbanipal'in Elam kralı Ummanaldasu üzerine yaptığı seferlerden biri olan altıncı seferinde karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁸⁶ Donbaz and Parpola, *Neo-Assyrian Legal Texts in İstanbul (Studien zu den Assur-Texten 2)*.

⁴⁸⁷ Parpola, *The Correspondence of Assurbanipal, Part I: Letters from Assyria, Babylonia, and Vassal States*, s.60-61.

⁴⁸⁸ Novotny and Jeffers, *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aşşur-etel-ilāni (630-627 BC) and Sîn-šarra-iškun (626-612 BC), Kings of Assyria, Part I, (RINAP 5/1)*, s.200-224.

6. seferde Asurbanipal, Elam kralı Ummanaldašu'ya ulaşana kadar önüne çıkan kentleri fethedip, yıkarak yerle bir etmiş ve yağmalamıştır ve sonunda Ummanaldašu başkent Madaktu'yu terk ederek dağlara doğru kaçmıştır. Elam kralının kaçması Asurbanipal'in hayal kırıklığına uğramasına neden olmuş ve bu sebeple Asurbanipal sadece önüne gelen şehirleri yerle bir ederek yakıp yıkmakla kalmamış Elam'a başka türlü zararlar da vermiştir. Nitekim “*Bir ay ve yirmi beş günlük bir yürüyüşle Elam ülkesinin topraklarını harap ettim ve üzerlerine tuz ve tere serptim.*” şeklinde gördüğümüz bu ifadeden terenin, Elam ülkesindeki toprakların verimsiz bir hale gelmesi için tuz ile birlikte serpildiği görülmektedir. Öyle ki tuzlu bir toprakta tarım faaliyetlerin sürdürülmesi güç bir durumdur.

7.3. Ú.GAMUN(.SAR)/kamūnu/kamū'u: Kimyon

Kimyon bir başka baharatlı bitki olup, *ka-mu-nu*⁴⁸⁹ şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. CAD K, 131'de *kamūnu* (*kamū'u*, *kamanu*) “kimyon (?)”, CDA, 145'te *kamūnu(m)* I, NA *kamū'u* “kimyon” tanımlaması yapılmıştır.

Kimyon, SAA 11, 046 numaralı metinde karşımıza çıkmaktadır. Oldukça kırık olan bu metnin aynı katkılar ya da sunular hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir. Okunabilen kısımlarda, tüm bunların kırık olduğu için belirlenemeyen kişi ya da bir yerden, Šulmu-bēli-lašme'nin isim yılı (MÖ 670) Du'uzu (IV) ayı tarihinde geldiği belirtilmiştir. “*Tüm bunlar*” ifadesi muhtemelen metnin devam eden satırlarında görülecek olan aynı katkılar ya da sunular olduğu düşünülen ürünler olmalıdır. Metnin okunabilen satırlarda bu ürünlerin kimyon, arpa, tuz, *karkartu*-baharatı ve pırasa olduğu görülmektedir.⁴⁹⁰ İlgili satırlar şöyledir:

“^{l-5} [Tüm] bunlar [.....] geldi. Du'uzu (IV) ayı, [...'ıncı gün],
Šulmu-bēli-l[ašme]'nin [isim] yılı (MÖ 670). [...] arpa, açığı^{r.1})
[...] tuz [...], [...] ... [...], [...] karkar[tu baharatı ...], [...] pırasa
[...], [...] kimyon [...] (geri kalanı kırıktır)”

⁴⁸⁹ SAA 11, 046.

⁴⁹⁰ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.38-39.

7.4. Ú.ŠE.LÚ.SAR/*kisibirrītu*: Kışniş

Yeni Asur dönemine ait metinlerde kışnişin Ú.ŠE.LÚ.SAR⁴⁹¹ şeklinde geçtiği görülmektedir. Sumerce Ú.ŠE.LÚ.SAR için CAD K, 420’de *kisibirrītu* (*kisibirrītu*, *kusibirrītu*) “kışniş” ve *kisibirru* “kışniş”, CDA, 160’ta *kisibirrītu(m)*, *ki(s)sibirru(m)*, *kusibirrītu*, *Ass. kisibarru(m)* “kışniş” olarak tanımlanmıştır.

Kışnişin, III. Adad-nērārī’ye ait Aşşur Tapınağı’ndaki çeşitli törenler ve festivaller için yapılan harcamalara dair bilgiler edindiğimiz SAA 12, 069 numaralı kararname metninde⁴⁹², Kralın beş günlük Adar (XIIa) ara dönemi harcamaları hakkında bilgi sahibi olduğumuz kısımda, *samēdu*-bitkisi ile birlikte tapınağın fırıncılarına verilmiş olduğu görülmektedir. İlgili satırlardan şunları okumaktayız:

“r.20 *Gaddāyular* günlük olarak [*Adar*’ın (*XIIa*) 5 günlük ara dönemi için] 6 demet (...) verirler. [*Assur*’un] önceliği altındaki kuyuların koruyucuları bir yıllık dönem için üç imēru zift [verirler]. Aşağı bahçelerin [...] bekçileri tapınağın fırıncılarına 3 litre kışniş, bir litre taze *samēdu*-bitkisi [ve ...] verirler.”

⁴⁹¹ SAA 12, 069.

⁴⁹² Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of The Neo-Assyrian Period*, s.71-77.

8. YENİ ASUR DÖNEMİ METİNLERİNDE GEÇEN MEYVELER

Yeni Asur Dönemi metinlerinde yapılan taramalar sonucunda 9 adet meyve tespit edilmiştir. Bu meyveler “GİŞ.HAŞHUR/*hašhūru/šahšūru*” elma, “GİŞ.PÈŠ/*tittu (ti’ittu)*” incir, “ZÚ.LUM.MA/*suluppu*” hurma, “GİŞ.GEŠTİN/*ishunnatu*” üzüm, “GİŞ.NU.ÚR.MA/*nurmû/lurmû*” nar, “GİŞ.KİB/*šallūru(m)*” muşmula, “*angašu*” erik, “*hahhu*” şeftali ve “GİŞ.HAŞHUR.KUR.RA/*supurgillu*” ayvadır.

8.1. GİŞ.HAŞHUR/ *hašhūru/šahšūru*: Elma (Ağacı)

Yeni Asur Dönemi’ne ait metinlerde elmanın, GİŞ.HAŞHUR⁴⁹³, GİŞ.HAŞHUR.MEŠ⁴⁹⁴, GİŞ.šá-ah-šu-ru⁴⁹⁵, šá-ah-šu-ri⁴⁹⁶ ve ha-áš-hu-ru⁴⁹⁷ şekillerinde geçtiği görülmektedir. Sumerce GİŞ.HAŞHUR için CAD H, 139’da *hašhūru* “elma ağacı; elma; ‘elma’ bitkisi”, AHw 1, 333’te *hašhūru(m)*, ass. *šahšūru* “elma (ağaç)” ve CDA, 111’de *hašhūru(m)*, Ass. *šahšūru* “elma (ağaç)” tanımlaması yapılmıştır.

Elma ağacı fidanlarının sökülmesiyle ilgili olan SAA 01, 222 numaralı mektup⁴⁹⁸, Samnuha-bēlu-uşur tarafından II. Sargon’a gönderilmiştir. Mektupta Samnuha-bēlu-uşur, kralın sorusu üzerine 1.000 kadar elma ağacı fidanı söktüğünü bildirmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“1-8) *Efendim krala: hizmetkârınız Samnuha-bēlu-uşur. Efendim krala esenlikler dilerim! Efendim kralın bana yazdığı fidanlara gelince, 3 veya [.....] olan yerden 1.000 elma ağacı fidanı çıkardım.*”

Elma ağacı, Nabû-dammiq tarafından II. Sargon’a gönderilmiş olan, meyve ağacı fidanlarının Dūr-Šarrukîn’e gönderilmesiyle ilgili bilgi veren SAA 01, 226 numaralı bir başka mektupta⁴⁹⁹, adı geçen meyve ağaçlarından biridir. Mektupta Nabû-dammiq, Nemed-İštar’ın halkından 2.350 deste elma ağacı ve 450 deste muşmula ağacı olmak üzere toplamda

⁴⁹³ SAA 01, 227; SAA 03, 014; SAA 03, 039; SAA 11, 022.

⁴⁹⁴ SAA 01, 222; SAA 01, 226; SAA 20, 034.

⁴⁹⁵ SAA 05, 027.

⁴⁹⁶ SAA 09, 001.

⁴⁹⁷ SAA 12, 071.

⁴⁹⁸ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.171.

⁴⁹⁹ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.176-177.

2.800 deste ağaç aldığını ve Šabātu (XI) ayında Dūr-Šarrukīn'e döndüğünü söylemektedir. İlerleyen satırlarda Ahu-illika ve Zabina-il'in Nanî ve Suha şehirlerinin hükümdarlarıyla birlikte badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanlarını toplayarak Dūr-Šarrukīn'e götürdüklerinden bahsetmektedir. Nabû-dammiq, Suhalılar ve yerel halkında Laqê'nin şehirlerinden 1000 deste elma ağacının fidanını getirdiğini belirtmektedir. Metnin tercümesi şu şekildedir:

“^{l-8)}Efendim krala: hizmetkârınız Nabû-dammiq. Krala sağlık (dilerim)! Nemed-İštar'ın (halkına) 2.350 deste elma ağacı ve 450 deste muşmula ağacı, toplamda 2.[800] deste ağaç vermeyi kabul ettirdim; Šabātu'nun (XI) [...]’ıncı gününde ... Dūr-Šarrukīn'e döndüm. ^{13-r.5)}[Na]nî ve Suha'nın yöneticisi bana geldiler; Ahu-illika ve Zabina-il onlardır. Onlar badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanını topluyorlar ve Dūr-Šarrukīn'e götürüyorlar. ^{r.6-13)}Suhalılar ve yerel halk da Laqê'nin şehirlerinden fidanlar getiriyorlar — 1000 deste elma ağacı; onların öncülleri geldi, ben de gördüm ama artçıları henüz gelmedi.”

Benzer bir şekilde elma ağacı, Ašīpâ tarafından Tušhan'dan II. Sargon'a gönderilen SAA 05, 027 numaralı başka bir mektupta⁵⁰⁰ kralın, meyve ağacı fidanlarının toplatılması yönündeki emri doğrultusunda, erik ağacı fidanlarıyla sökülen fidanlardan biridir:

“^{l-15)}Efendim kral[a: hiz]metkarınız Ašīpâ. Efendim kr[al]a en i[yi] dileklerle! Efen[dim] kralın ka[leleri] ve ülkesi iyi durumda. Efendim kralın [bana yaz]dığı fidan[lara] gelince, emir bana verildiğinden beri erik ve elma ağaçlarının [.....] söktüm.”

Yukarıda görmüş olduğumuz bu üç mektup, elma ağacı dâhil olmak üzere, muşmula, erik, ayva ve badem ağaçlarının bahçelerde yetiştirilmek üzere çeşitli bölgelerden Asur'a getirildiğini göstermektedir.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.22.

⁵⁰¹ Öz, “Çiviyazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler”, s.115; Mandacı, *Eski Mezopotamya'da Ekonomik Hayat*, s.36.

Meyve ağaçlarının listelendiği, II. Sargon dönemine ait SAA 11, 022 numaralı bir diğer metinde de⁵⁰², elma (ağacı) listelenen meyvelerden biridir. Listede 195 adet olarak kayıtlı elma ağacının yanı sıra 231 şeftali ağacı, 4 şuşunu⁵⁰³ ağacı, 50 incir ağacı olmak üzere 480 tane isimlendirilmiş ağacın olduğundan bahsedilmektedir:

“¹⁻⁹ 212 kraliyet arşını uzunluğunda [...], 86 kraliyet arşını genişliğinde. 231 şeftali ağacı, 195 elma ağacı, 4 şuşunu ağacı, 50 incir ağacı: toplam 480 isimlendirilmiş ağaç. 3000 üzüm asması.”

Elmayı bir besin maddesi olarak değil de bir metafor olarak gördüğümüz SAA 09, 001 numaralı bir başka metinde⁵⁰⁴, kâhinlerin Asur kralı Asarhaddon için kehânetleri bulunmaktadır. Buna göre elma, Arbelalı kâhin İssâr-lâ-tašîaṭ'ın Arbelalı İstar'ın kehânetlerini bildirdiği kehânette karşımıza çıkmaktadır. Bu kehânette Asarhaddon'un düşmanları olgun birer elmaya benzetilmiştir. İlgili kehânetin tercümesi şu şekildedir:

“⁴ Ülkelerin kralı Asarh[addon], kor[kma]! Kanadını kırdığım hangi rüzgâr sana karşı yükseldi? Düşmanların olgun elmalar gibi ayaklarının önünde yuvarlanacak. Ben Büyük Hanım'ım; Düşmanlarınızı ayaklarınızın önüne seren Arbelalı İstar'ım. Size güvenemeyeceğiniz hangi sözleri söyledim? Ben Arbelalı İstar'ım. Düşmanlarınızın derisini yüzüp size vereceğim. Ben Arbelalı İstar'ım. Önünüzden ve arkanızdan gideceğim. Korkmayın! Siz felçlisiniz, ama kaderin ortasında kalıp (yanınıza) oturacağım.”

Benzer bir şekilde elmanın yine bir metafor olarak karşımıza çıktığı SAA 03, 039 numaralı bir diğer metin⁵⁰⁵, Ešarra'nın yetkilisi Babu-šumu-ibni'nin oğlu, Aššur'un şeytan kovucusu Kišir-Aššūr tarafından yazılmıştır ve metnin içeriğini, aralarında bir bağlantı bulunmayan, çeşitli konularda yazılmış mistik derlemeler oluşturmaktadır. Bu metinde elma, bir tanrının çeşitli nesneler, hayvanlar ve maddeler aracılığıyla mistik bir tasvirinin yapıldığı ilk bölümünde, “*Elma onun ayak bileği kemikleridir.*” şeklindeki ifadede görüldüğü üzere bir metafor olarak tanrının ayak bileği kemiklerini temsil etmektedir.

⁵⁰² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.21.

⁵⁰³ CAD Ş, s.262'de şuşunu “bir ağaç” olarak tanımlanmıştır.

⁵⁰⁴ Parpola, *Assyrian Prophecies*, s.4-5.

⁵⁰⁵ Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, s.99-102.

Bir kraliçenin cenazesine ilişkin bir ritüel metni olan SAA 20, 034 numaralı bir başka belgeden⁵⁰⁶ anlaşıldığı üzere, cenaze töreni ölü bedeninin yatakta sergilenmesi ve cenazenin yakılması şeklinde iki günde gerçekleştirilmiştir. Bu metinde elma, cenazenin yakılma işinin gerçekleştirildiği ikinci günde yapılan ritüelde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; bir kap elma hazırlanmış olduğunu ve bu elmaların otağın etrafından üç kez dolaştırıldıktan sonra ezildiğini görmekteyiz. İlgili satırın tercümesi şöyledir:

“³⁰) Onlar bir kap elma hazırlarlar, onu otağın etrafında [üç kez]
dolaştırırlar ve ezerler.”

Nitekim yukarıda da örneklerini görmüş olduğumuz belgelerde elma ağacının, II. Sargon döneminde kurulan bahçelerde yer alan meyve ağaçlarından biri olduğunu göstermektedir.

8.2. GİŞ.PÊŞ/*tittu* (*ti'ittu*): İncir (Ağacı)

Bir diğer meyve olan incirin metinlerde, GİŞ.MA⁵⁰⁷, GİŞ.MA.MEŞ⁵⁰⁸, KAŞ.*ti-i-ti*⁵⁰⁹, *ti-i-ti*⁵¹⁰ şekillerinde geçtiği görülmektedir. Yeni Asur metinlerinde Sumerce GİŞ.MA olarak kayıtlı olan, ancak sözlüklerde GİŞ.PÊŞ olarak karşımıza çıkan incir için CAD T, 435'te *tittu* (*ti'ittu*) “incir ağacı, incir”, CDA, 408'de *tittu(m)*, *ti'(it)tu* “incir (ağaç)” AHw 3, 1363'te *tittu(m)*, *ti'(it)tu* “incir (ağaç)” tanımlaması yapılmıştır. KAŞ.*ti-i-ti* ve *ti-i-ti* kelimeleri ise CAD T, 114'te *ti-tu* “kalite bir bira”, CDA, 414'te *ti-tu(m)*, *ti-tu*, *ti-tu(m)* maddesinde *Šikār ti-tu* “bir çeşit bira” anlamı verilmiştir. Sumerce KAŞ için ise CAD Š/II, 420'de *šikaru* (*šikru*) “1.bira (tahıldan yapılmış), 2.fermante alkollü içecek; 2.b) incir şarabı” olarak tanımlanmıştır.

İncir, iki ayrı konu hakkında bilgi veren CTN 02, 139 numaralı metinde⁵¹¹, Kalhu şehrinde Addāru (XII) ayının 5. günü tarihinde Šamaš-da'inanna'nın sorumluluğu altında bulunan ağaç fidanlarından biridir.⁵¹² Šamaš-da'inanna'nın sorumluluğunda toplamda 1.200

⁵⁰⁶ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.93-94.

⁵⁰⁷ SAA 11, 022; SAA 11, 036; SAA 20, 052; CTN 02, 139.

⁵⁰⁸ SAA 03, 039; SAA 07, 136; SAA 20, 031; SAA 20, 052.

⁵⁰⁹ SAA 07, 189; SAA 07, 202; SAA 07, 204; SAA 07, 207; SAA 07, 208; SAA 07, 210; SAA 07, 214; SAA 07, 216; SAA 20, 026.

⁵¹⁰ SAA 07, 192; SAA 07, 195; SAA 07, 196; SAA 07, 197; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 208; SAA 07, 209; SAA 07, 210; SAA 07, 211; SAA 07, 212; SAA 07, 215; SAA 07, 217; SAA 07, 218; SAA 20, 027.

⁵¹¹ Postgate, *The Governor's Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.156-157.

⁵¹² PNA I/1, s.406'da CTN 02, 139 numaralı bu belgenin, Asur kralı III. Tiglat-pileser veya II. Sargon dönemine ait olabileceği yönünde bir bilgi bulunmaktadır.

ağaç fidanının bulunduğu ve bunların 400'ünün incir fidanı, 350'sinin nar fidanı ve 350'sinin de muşmula fidanı olduğu görülmektedir:

“¹⁻⁸⁾ 7 biltu Hūlāyu² 'ya, 7 (biltu) Bābilāyu 'ya, 7 (biltu) Bān²-ahhē 'ye, 7 (biltu) Ēšidāyu 'ya. Kalhu 'da Addāru (XII) ayının 5. günü Šamaš-da 'inanna 'nın sorumluluğunda toplam 1.200 ağaç fidanı. 350 nar fidanı, 400 incir fidanı, 350 muşmula fidanı. Toplamda 1.200 ağaç fidanı.”

Meyve ağaçlarının listelenmiş olduğunu gördüğümüz SAA 11, 022 numaralı metinde⁵¹³ incir ağacı, listede adını gördüğümüz meyve ağaçlarından biridir.⁵¹⁴ Listedeki 50 adet olduğunu gördüğümüz incir ağacının yanı sıra 231 şeftali ağacı, 4 şuşūnu ağacı, 195 elma ağacı olmak üzere 480 tane isimlendirilmiş ağacın olduğundan bahsedilmektedir. SAA 11, 022 numaralı metne ait tercüme şu şekildedir:

“¹⁻⁹⁾ 212 kraliyet arşını uzunluğunda [...], 86 kraliyet arşını genişliğinde. 231 şeftali ağacı, 195 elma ağacı, 4 şuşūnu ağacı, 50 incir ağacı: toplam 480 isimlendirilmiş ağaç. 3000 üzüm asması.”

İncirin, yetkililerden gelen çeşitli yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 136 numaralı metinde⁵¹⁵, 2 kutu olarak Qarnina valisi tarafından getirildiği görülmektedir. İncir ile 2 kap hurma, 2 tahta kutu ayva, 1 kutu kuru erik ve 1 sisalhu⁵¹⁶-öküzü ile 5 erkek koyun gelen diğer yiyecek ve hayvanlardır. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁴⁾ [1 sisalhu-öküzü], 5 erkek koyun, 5 küp ..., 2 tahta kutu ayva, 3 kutu incir, 1 kutu kuru erik, 2 kap hurma; 14 tepsi meyve — Qarnina valisi.”

Saray personellerine ve diğer kişilere dağıtılan haraçların listelenmiş olan SAA 11, 036 numaralı metinde incirin, 4 incir somunu ve 2 ...incir olarak 10 taşıma çubuğu nar, bir koyun ve 1 kâse şarap ile birlikte bir meyve ustasına verilmiş olduğu kayıtlıdır. Bu listede

⁵¹³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.21.

⁵¹⁴ SAA 11, 022 numaralı bu belge, II. Sargon dönemine aittir.

⁵¹⁵ Fales-Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.143.

⁵¹⁶ *Sisalhu* için CAD S, s.321'de “bir tür sığır ve koyun” anlamı verilmektedir.

en sık koyun ve şarabın dağıtıldığı görülmekle birlikte çeşitli yiyecekler, eşyalar ve bakırın da dağıtımı yapılmıştır. ⁵¹⁷ İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“(24) 4 incir-somunu, 2 ...incir, 10 taşıma çubuğu nar, 1 koyun, 1 kase
şarap: meyve ustası.”

İncir, Ešarra’nın yetkilisi Babu-šumu-ibni’nin oğlu, Aššur’un şeytan kovucusu Kişir-Aššur tarafından yazılmış mistik derlemelerden oluşan SAA 03, 039 numaralı metinde⁵¹⁸, bir tanrının çeşitli nesneler, hayvanlar ve maddeler aracılığıyla mistik bir tasvirinin yapıldığı ilk bölümde “(15) Balık onun göğsüdür. İncirler onun ... Yağ onun göz yaşlarıdır.” şeklindeki ifadede görüldüğü üzere bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bu ifadede incirin neyi tasvir ettiği anlaşılamamaktadır.

İncir, bir ziyafetin konu alındığı SAA 20, 031 numaralı metinde, ziyafet için gerçekleştirilen hazırlıklarda karşılaştığımız yiyeceklerden biridir. Bu metinde bu ziyafetin kim tarafından verildiği veya kimin için verildiği bilinmemektedir. Ancak bu ziyafet ilahi bir kişi için olmalıdır. ⁵¹⁹ Metinde incir dışında görülen diğer yiyecek maddeleri un, yağ, bal, bira ve şarap, hurma ve sızma yağdır. SAA 20, 0331 numaralı metnin ilgili satırları şöyledir:

“(7-14) [...] ... Siz ... onun üzerine atarsınız, onun üzerine mukarrisu⁵²⁰ yerleştirirsiniz. Bir küp [yağı] su ile doldurur, kapının önündeki sandalyenin üzerine yerleştirir ve güneş ışığında yıkanmasına izin verirsiniz. Sandalyenin önüne bir masa kurarsınız. Masanın üzerine 3 litre tahıl koyarsınız, bunların yarısı kabuğu çıkarılmış, yarısı da ‘biçilmiş’ tahıldır. Onun önüne en iyi unu, yağı, balı, birayı ve şarabı getirirsiniz, (onun) önüne bir buhurdanlık ve masanın üzerine hurma, incir ve sızma yağdan oluşan bir yemek kabı koyarsınız.”

İncir, M. Fales ve J. N. Postgate tarafından yayınlanmış olan SAA 7 cildinin yiyecek ve içecek hesapları adlı bölümünde, Aššur Tapınak Sunuları’nın listelendiği (182-219)

⁵¹⁷ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.32-35.

⁵¹⁸ Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, s.99-102.

⁵¹⁹ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.83-84.

⁵²⁰ Mukarrisu “yağ ve tütsü için metal bir tas” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CAD M/II, s.183.

belgelerde, incir birası olarak sıklıkla karşımıza içecek sunularından biridir. Bu belgeler doğrultusunda, incirden bira yapıldığı öğrenilmektedir. Buna göre;

İncir, Turî'nin sorumluluğu altında bulunan Aşşur Tapınağı'nın 14. gün sunularının listelendiği SAA 07, 192 numaralı belgede⁵²¹, incir birası olarak gördüğümüz içecek sunularından biridir. Belgede incir birası ile birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanların; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçaları ve organlarının; çorba, bira, ekmek, nohut, susam, soğan, ayva, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek-içeceklerin arasında yer almaktadır. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“³⁻¹⁷) x [öküzden]: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler).
[1 kaz, 1 ördek, 10] kumru. [1 kâse e]t suyu; 1 [kâse] çorba; 7 büyük somun; 1 sūtu 1 ‘litre’ normal adak somunları; 1 sūtu 1 ‘litre’ [baharatlı] somun. 2 sūtu kapasiteli küp (ile) hammurtu-birası. 2 sūtu kapasiteli küp (ile) [a]mūmu-birası; bir sūrahi acı-tatlı bir; bir sūrahi ezilmiş tahıl birası. ^{r.1-15}) 1 bağ susam; 3 torba nohut; 3 torba susam; 9 torba [karışık çekirdek]. Bir fincan incir-birası; aynı şekilde küçük soğanlar; ayvanın aynısı; zeytinin bir benzeri; bir sepet (karışık) meyve. Aşşur’dan önce. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 ‘litre’ düzenli sunu somunu; 2 ‘litre’ midru-ekmeği; 2 ‘litre’ baharatlı ekmek. Yeni düzenli sunular. 14. gün. Turî'nin sorumluluğunda.”

İncir birası, Aşşur Tapınağı'nın 19. gün sunularının listelendiği SAA 07, 207 numaralı bir diğer belgede⁵²², yer alan içecek sunularından biridir. Belgede incir birasının yanı sıra koyun kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralara ve şaraplar, nohut, çekirdek, küçük soğan, zeytin, susam, ayva, meyve gibi yiyecekler ve içecekler de bulunmaktadır. SAA 07, 207 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“¹⁻¹⁷) 3 uyluk; 3 omuz; [dış kesimler]; 2 omuz kesimi. 7 adet öküz[ün: mideleri], karaciğerleri, böbrekleri, kalp[leri]. 5 bütün koyun; 1 [tapınak] koyunu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tencere et suyu; bir

⁵²¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.186.

⁵²² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.193-194.

tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği. 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı somun ekmeği. 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hammurtu-birası; bir fiçı acı-tatlı bira; bir çömlek ezilmiş tahıl birası. 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; 1 kap küçük so[ğan]; 1 kap ay[va]; [1 ka]p zeytin; (karışık) meyvelerden oluşan [1 sepe]t. Aşşur'dan önce arta kalanlar.^{r.1-16)} 2 sūtu kapasiteli çömlek ile Asur budê-şekerlemesi; 1 fiçı Karkamış budê-şekerlemesi; bir fiçı hulūtu⁵²³; bir fiçı marmēna-içeceği; bir kase (haršu) ve (karışık) meyve. 4 ...; bir sūtu ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval çekirdek. Bir fincan incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; bir sepet karışık meyve. Bir fiçı mēzu-şarabı; bir fiçı lā'u-şarabı; Mullissu'nun düğün gecesinden-.... 1 koyun, 7 (parça kesilmiş) et, 3 'litre' [düzenli adak somun ekmeği]; 2 'litre' midru-ekmeği; 2 [litre baharatlı ekmek]. [Yeni] düzenli sunular. 19. gün. [NN'nin sorumluluğunda].”

İncir birası, Aşşur Tapınağı'nın 25. gün sunularının listelendiği SAA 07, 212 numaralı bir başka belgede⁵²⁴ de, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralara, nohut, çekirdek, küçük soğan, zeytin, susam, hurma, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerle birlikte yer almaktadır.⁵²⁵ SAA 07, 212 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“(1-21) Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Baş hazinedarın Dagan Tapınağı'ndaki bir öküzünden 2 parça omuz; Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. Yedi adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru-koyunu; 1 yıkanmış koyun— baş hazinedarın. 12 kap saplišhu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tas et suyu; 1 tas çorba; 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı ekmek. 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 1 küp acı-tatlı bira; 1 küp

⁵²³ Hulūtu “bir gıda maddesi” anlamına gelmektedir. Bkz. CAD H, s.233.

⁵²⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198-199.

⁵²⁵ İncir birasının yer aldığı benzer içerikli metinler için bkz. SAA 07, 189; 208; 209; 211.

*ezilmiş tahıl birası. . 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ
susam; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval karışık çekirdek. ^{r.1-14)}
Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; 1 kap zeytin;
1 sepet karışık meyve. 1 sūtu 1 'litre' kuru üzümlü ekmek. 1 koyun, 7
parça et, 3 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 2 'litre' baharatlı
ekmek; 2 'litre' midru-ekmeği. Aşşur'dan önceki yeni düzenli
sunular. Bir öküzün: midesi, karaciğeri, böbreği, kalbi. 1 kaz, 1
ördek. 2 büyük somun ekmek; 2 sūtu somun ekmek; 2 'litre' baharatlı
ekmek; 2 sūtu kapasiteli fıçı ile amūmu-birası; 5 'litre' hurma. Kralın
Akad'a dayattığı ilk ürün sunularından. 5 at arabası içinde.
[NN]'nin sorumluluğunda. 25. gün."*

İncir birası, benzer bir şekilde Aşşur Tapınak Sunuları'nın⁵²⁶ listelendiği ve herhangi bir gün bilgisine ulaşamadığımız belgelerde de karşılaştığımız içecek sunularından biridir. Bu belgelerde, incir birası ile birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, çeşitli türden biralara ve şaraplar; somun ekmek ve çeşitleri, nohut, çekirdek, küçük soğan, zeytin, susam, ayva, meyve gibi yiyecek ve içecekler de bulunmaktadır.

İncirin, Mullissu'nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayıldığı SAA 20, 052 numaralı metin, Aşşur Tapınağı'ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum yani davul performansları, kehânet cevapları, *Akītu* töreninde her bir tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında oturması gereken yerlere dair bilgiler edindiğimiz bir metindir.⁵²⁷ Metnin ilgili satır tercümesi şu şekildedir:

*" r.v 18) Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, haršu, torbalar dolusu
susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar
badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar
incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar,
iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar
Mullissu'nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor]."*

⁵²⁶ SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204 07; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

⁵²⁷ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.XXIX

Nitekim incir ağacı, bu dönemde bahçelerde yer alan meyve ağaçlarından biridir. Bu ağacının meyvesi olan incir, bir besin maddesi olarak tüketilmektedir. Ayrıca bu meyveden, alkollü bir içecek olan biranın yapıldığı anlaşılmaktadır. İncir birası ise tapınak sunularının listelendiği belgelerde, içecek sunularından biri olarak sıklıkla sunulan ürünlerden biri olarak görülmektedir.

8.3. ZÚ.LUM.MA/suluppu: Hurma

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde hurma ZÚ.LUM.MA, *sa-lu-pi* ve *su-lu-up-pi*⁵²⁸ şekillerinde geçmektedir. Sumerce ZÚ.LUM.MA için CAD S, 373'te *suluppū* (*saluppū*) “(olgunlaştırılmış ve toplanmış) hurma”, CDA, 327'de *suluppu(m)*, *saluppu* (NA) “hurma” olarak tanımlanmıştır.

Hurmanın bir besin maddesi olarak geçtiği SAA 17, 084 numaralı metin⁵²⁹, PNA 1/I 110'dan II. Sargon döneminde Borsippa'da kraliyet görevlisi olduğunu öğrendiğimiz Ana-Nabû-taklāk tarafından adı tespit edilemeyen bir kişiye gönderilmiş bir mektuptur.⁵³⁰ Mektupta Ana-Nabû-taklāk Asur kralının Babil'e gireceğinden bahsetmektedir. Kralın Babil'e girmesi durumunda “kardeşim” diye hitap ettiği muhtemelen mektubu gönderdiği kişi olabileceğini düşündüğümüz kişinin ihmalkâr davranmadan Babil'e girmekte gecikmemesini ve sonrasında amacına ulaşacağını söylemektedir. Mektupta hurmanın, Bît-Dakkūri halkının şehri terk etmesi sonucunda arpa ile birlikte geride kaldığı görülmektedir. Ana-Nabû-taklāk boşalan bu şehirde kalan sayısız arpa ve hurmadan dolayı atlıların oraya giderek bulundukları yerde kalmalarını söylemektedir. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“5-r.2) *Eğer O, Babil'e girerse, kardeşim Babil'e girmekte gecikmesin ve ihmalkâr davranmayarak geleceği düşünsün ve hemen Babil'e girsin. O, Babil'e girdiğinde, toprakların merkezine ayak basmış olacak. Ve ondan sonra amacına ulaşmış olacaktır.*”^{r.3-}

⁹⁾ *Bütün Bît-Dakkūri halkı şehirleri terk etti ve bataklıklara gitti.*

⁵²⁸ SAA 07, 136; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 212; SAA 08, 049; SAA 08, 082; SAA 08, 114; SAA 08, 168; SAA 08, 169; SAA 08, 181; SAA 08, 226; SAA 08, 325; SAA 08, 327; SAA 08, 329; SAA 08, 364; SAA 08, 383; SAA 08, 412; SAA 08, 491; SAA 08, 541; SAA 10, 100; SAA 10, 109; SAA 13, 181; SAA 17, 067; SAA 17, 084; SAA 18, 056; SAA 18, 076; SAA 18, 104; SAA 20, 013; SAA 20, 031; SAA 20, 052; StAT 03, 051.

⁵²⁹ Dietrich, *The Babylonian Correspondence Sargon and Sennacherib*, s.74-75.

⁵³⁰ SAA 17, 084 numaralı mektup II. Sargon dönemine ait mektuplardan biridir.

*Sayırsız arpa ve hurma geride bırakıldı. Bundan dolayı atlar gidip
(orada) kalmalılar.”*

Hurmanın, yetkililerden gelen çeşitli yiyeceklerin listelenmiş olduğu SAA 07, 136 numaralı bir başka metinde⁵³¹, 2 kap miktarında Qarnina'nın valisinden geldiği görülmektedir. Hurma ile birlikte 2 kutu ayva, 2 kutu incir, 1 kutu kuru erik ve 1 *sisalhu*⁵³²-öküzü ile 5 erkek koyun da listede yer almaktadır:

“¹⁻⁴ [1 sisalhu-öküzü], 5 erkek koyun, 5 küp ..., 2 tahta kutu ayva, 3 kutu incir, 1 kutu kuru erik, 2 kap hurma; 14 tepsi meyve — Qarnina valisi.”

Hurma, Aşşur Tapınağı'na ait sunuların listelendiği SAA 07, 200 numaralı metinde Aşşur'dan önce yeni düzenli sunular arasında sayılmaktadır. Bu listede hurmayla birlikte somun, normal adak somunu, baharatlı somun, *hammurtu*-birası, acı-tatlı bira, ezilmiş tahıl birası, incir birası, *hinhinu*-tohumu, susam nohut, küçük soğan, ayva ve zeytin gibi yiyecek ve içecekler, koyun, kaz, ördek ve kumru gibi hayvanlar da bulunmaktadır.⁵³³

Hurmanın tarihsel bir referans ifadesi içerisinde yer aldığını gördüğümüz SAA 07, 212 numaralı bir diğer metinde Aşşur Tapınağı'nın 25. gün sunuları listelenmektedir. Bu metin, bulunduğu metin grubu içerisinde özel bir yere sahiptir. Aşşur Tapınağı'na ait sunuların neler olduğuna dair bilgiler edindiğimiz bu tablet gruplarında şimdiye kadar bir ay ve yıla dair işarete rastlanmamıştır. İlk kez bu metinde tarihsel bir referansa “*Kralın Akad'a zorunlu kıldığı ilk meyvelerden 5 litre hurma*” ifadesiyle rastlanmaktadır.⁵³⁴

Hurmanın yer aldığı SAA 13, 181 numaralı bir diğer metin⁵³⁵ ise Şumu-iddina tarafından Asarhaddon ya da Asurbanipal'e gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta, kralın Babil'de bir Bēl heykeli yaptırdığı anlaşılmaktadır. Şumu-iddina krala bu heykel hakkında bilgi vermektedir. Kral tarafından Tanrı Bēl'e, Malilatu ve Apak kentlerinin bağışlanmış olduğundan söz eden Şumu-iddina, Dakkūru'nun oğlunun bu kentleri ve kraliyet delegesi ile birlikte oraya atadıkları görevliyi korkuttuğundan bahsetmektedir. Ayrıca onun kulaklarını tıkayıp Bēl için de hurma vermeyi reddettiğinden bahsederek, Dakkūru'nun oğlunun bunu

⁵³¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.143.

⁵³² *Sisalhu* için CAD S, 321'de “bir tür sığır ve koyun” anlamı verilmektedir.

⁵³³ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.190-191.

⁵³⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198-199.

⁵³⁵ Cole and Machinist, *Letters from Assyrian and Babylonian Priests to Kings Esarhaddon and Assurbanipal*, s.150-151.

kendi isteği ile yapacağını ve kendini adını koyacağı krala bildirmektedir. SAA 13, 181 numaralı mektubun tercümesi şöyledir:

“¹⁻⁹⁾ [Ülkelerin kralı] efendi[me: hizmetkârınız Šumu-iddin]a. [Nabû ve Marduk] ül[kelerin] kralı [efen]dimi kutsasın. [Efendim kralın] Babil’[de] yaptırdığı Bēl hey[keli], bir ...-giysisinin yarısı ve ...-ağacı için ... eksiktir. Kral gerçekten onları göndermiş olsaydı, o (heykel) çabucak bitirilirdi. ^{10-r.8)} ‘Dakkūru’nun Oğlu’, kralın Bēl’e verdiği Malilatu ve Apak kentlerini (ve) kraliyet temsilcisiyle benim oraya atadığım görevliyi korkuttu. Dahası kulaklarını tı[kadı] ve Bēl’e hurma vermeyi reddetti. Krala hiç saygı göstermedi ve şöyle dedi: “Kendi rızamla vereceğim ve kendi adıma yapacağım” Kral en iyi olduğunu düşündüğü şeyi yapmalıdır. ^{r.9-14)} Efendim krala söylediklerime gelince, yani: “Param ‘Dakkūru’nun [Oğ]lu’nun elindedir” dediğimde, kral şöyle cevap verdi: ‘[Ortada] mühürlü bir emir yok. (Biri) gelip [paranı] ondan alsın.’”

Hurmanın bir besin maddesi olarak yer aldığı SAA 18, 056 numaralı bir diğer metin, Ninurta-aha-[...] tarafından Borsippa’dan Asarhaddon’a gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta krala Bīt-Dakkūri şehri ve Bēl-iqīša hakkında bilgiler vermektedir. Kūtu ve Kiš arasındaki Pitu su yolu (kanalı) üzerinde yer alan ve kralın bir besin alanı olduğundan bahsettiği Bit-Husanni’nin hurma ve tahıl veriminin 100’er kor olduğunu söylemektedir. Bu yerin Nabû-dēnī-amur tarafından alınarak Bēl-iqīša’ya verildiğini söyleyerek burasının Babil eyaletine bağlı olduğundan bahsetmektedir.⁵³⁶ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“^{r.6-14)} Kūtu ve Kiš arasındaki Pitu su yolu üzerinde bulunan (bir yer olan) Bit-Husanni — onun hurma (verimi) 100 (kor) ve tahıl (verimi) 100 (kor) — kralın bir rızık tarlasıdır. Nabû-dēnī-amur onun aldı ancak Bēl-iqīša’ya verdi. Orası Babil eyaletine bağlıdır. Ne babası ne de dedesi onun kullanım hakkına sahipti ve onun topraklarında değildi.”

⁵³⁶ Reynolds, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sin-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*, s.41-43.

Hurmanın bir erzak olarak karşımıza çıktığı, adı tespit edilemeyen bir kişi tarafından Nippur'dan Asarhaddon'a gönderilmiş olan SAA 18, 076 numaralı mektup⁵³⁷, Nippur'da bulunan kralın hizmetkârları için arpa temini ile ilgilidir. Mektupta, orada herhangi bir erzağın bulunmayışından ve olan bütün hurmaların Puqudu'lular tarafından götürüldüğünden bahsetmektedir. Mektubun ilgili satırı şu şekildedir:

“²⁾ Orada hiç erzak yok ve onların ne kadar hurmaları varsa hepsini Puqudulular götürdü.”

Hurmanın, bir ziyafet için gerçekleştirilen hazırlıklardaki yiyeceklerden biri olduğunu gördüğümüz SAA 20, 031 numaralı bir diğer metinde⁵³⁸, bir ziyafetin konu alındığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu ziyafetin kim tarafından veya kimin için verildiği bilinmemekle birlikte, bu kişi muhtemelen kraliyet ailesinden biri(leri) veya bir Tanrı olmalıdır. Çünkü ziyafetler bu kişi ve tanrılar için yapıldı. Bu metinde SAA 20, 031 numaralı metnin ilgili satırları şöyledir:

“⁷⁻¹⁴⁾ [...] ... Siz ... onun üzerine atarsınız, onun üzerine mukarrisu⁵³⁹ yerleştirirsiniz. Bir küp [yağı] su ile doldurur, kapının ortasındaki sandalyenin üzerine yerleştirir ve güneş ışığında yıkanmasına izin verirsiniz. Sandalyenin önüne bir masa kurarsınız. Masanın üzerine 3 litre tahıl koyarsınız, bunların yarısı kabuğu çıkarılmış, yarısı da 'biçilmiş' tahıldır. Onun önüne en iyi unu, yağı, balı, birayı ve şarabı getirirsiniz, (onun) önüne bir buhurdanlık ve masanın üzerine hurma, incir ve sızma yağdan oluşan bir yemek kabı koyarsınız.”

SAA 20, 052 numaralı bir başka metinde hurma, Mullissu'nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayılmaktadır.⁵⁴⁰ Bu metin içeriği bakımından da önemlidir. Çünkü Aşşur Tapınağı'ndaki tanrı kaideleri, kült reçeteleri, ritüel banyoları için uygun günler ve kettledrum yani davul performansları, kehânet cevapları, *Akītu* töreninde

⁵³⁷ Reynolds, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Sin-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*, s.58.

⁵³⁸ Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*, s.83-84.

⁵³⁹ *Mukarrisu* “yağ ve tütsü için metal bir tas” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CAD M/II, s.183.

⁵⁴⁰ SAA 20, 052.

her bir tanrının uyması gereken pozisyona ve tapınaklarında oturması gereken yerlere dair değerli bilgiler içermektedir. Metnin ilgili satır tercümesi şu şekildedir:

“*r.v 18) Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, harşu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu’nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor].*”

8.3.1. Astrolojik İçerikli Raporlarda “Hurma”

Hurma, Yeni Asur Dönemi’ne ait astrolojik içerikli raporlarda sıklıkla karşılaştığımız bir meyvedir. Aşağıda da örneklerini görmüş olduğumuz üzere bu belgelerde hurma, gezegenlerin gökyüzündeki durumundan bazı durumlarda olumsuz yönde etkilenirken bazen de olumlu bir yönde etkilenmiştir. Hurma veriminin ve gelişiminin, Ay’ın halesi içerisinde bulunan Mars tarafından genellikle olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Balık Yıldızı’nın Yay Yıldızı’na yakınlaşması ve Nergal’in çok küçük ve beyaz bir şekilde görünerek çok parıldaması ya da sönük olması ise hurma verimini olumlu bir şekilde etkileyerek bollaştırmıştır. Buna göre;

SAA 08, 049 numaralı metin, Nabû-ahhê-erība tarafından Asarhaddon’a gönderilen astrolojik bir rapordur⁵⁴¹. Dolunay gününde Ay’ın halesinde gerçekleşecek Mars ve Satürn’ün buluşmasına dair kehânetlerde bulunulan bu raporda, Ay’ın bir hale ile çevrili olması ve bu halenin içinde de Mars’ın bulunması durumunda tüm topraklardaki sığırın kaybolacağına ve hurma ekiminin başarılı olmayacağına⁵⁴² dair bir kehânette bulunulmuştur. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“*3-5) [Eğer] Ay bir hale ile çevriliyse ve Mars [onun içinde duruyorsa]: tüm ülkede sığır kaybı (olacak); hurma tarlaları gelişmeyecek; alternatif: Batı Ülkesi küçülecek.*”

⁵⁴¹ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.29-30.

⁵⁴² Bammāia ve Urdu-Ea tarafından Asur kralı Asarhaddon’a gönderilen SAA 08, 168 ve SAA 08, 181 numaralı astrolojik raporlarda da, Ay’ın bir hale ile çevrili olması ve Mars’ın da bu halenin içinde durması durumunda “hurma ekiminin başarılı olmayacağı” yönünde olumsuz bir kehânet bulunmaktadır.

SAA 08, 082 numaralı metin, Balasî tarafından Ninive'den Asarhaddon'a gönderilmiş astrolojik bir rapordur.⁵⁴³ Bu raporda, Dolunay gününde Ay'ın halesinde bulunan Mars ve Satürn'ün durumuna dair kehânetler krala sunulmaktadır. Buna göre; Ay bir haleyle çevriliyse ve Mars bu halenin içinde bulunuyorsa, sığır ve vahşi hayvanların yok olacağı, *imēru* ölçüsünün azalacağı, hurma tarlalarının gelişmeyeceği⁵⁴⁴ ve "Batı Ülkesi'nin küçüleceği" şeklindeki kehânetler krala bildirilmiştir. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

*“(r.3-5) Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve Mars onun içinde duruyorsa:
sığır ve vahşi hayvanlar yok olacak; imēru ölçüsü azalacak; hurma
tarlaları gelişmeyecek; Batı Ülkesi küçülecek.”*

Gahul-Marduk'un oğlu Nergal-eṭir tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 266 numaralı astrolojik rapor, 13. günde olan dolunay ile ilgili kehânetler içermektedir.⁵⁴⁵ Bu astrolojik raporda hurma, *“(8)Bu yıl hurma ve şarap bereketlenecek.”* şeklindeki ifadede karşımıza çıkmaktadır.

Kralın hizmetkârı yaşlı Rašil tarafından gönderilen SAA 08, 383 numaralı astrolojik rapor, Ay'ın halesinde bulunan Mars ve Satürn'ün durumu ile ilgili kehânetler içermektedir. Bu raporda, Ay'ın bir hale ile çevrili olması ve bu haleden de Mars'ın bulunması durumunda, sığır kaybı yaşanacağı, tüm topraklarda ekili alanların ve hurmanın gelişmeyeceğine ve Batı Ülkesi'nin küçüleceğine dair kehânette bulunulmuştur. Bu astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

“Eğer Ay bir hale ile çevrilmişse ve [iki yıldız Ay ile birlikte bu haleden duruyorsa]: [uzun] günlerin bir saltanatı. Eğer Güneş [Ay'ın] halesi içinde [duruyorsa: ülkede doğruluk olacak], oğul [babasıyla doğruyu konuşacak; evrensel] barış. — Ay bir hale tarafından çevrelenmişti ve [Satürn onun içinde duruyordu]. Eğer Ay bir hale ile çevriliyse ve [Mars onun içinde duruyorsa]: sığırın kaybı; [tüm topraklar]da eki[li alanlar] ve hurmalar gelişmeyecek; Batı Ülkesi küçülecek. Eğer Ay bir hale ile (çevriliyse) ve Yoke yıldızı onun içinde duruyorsa: kral ölecek ve ülkesi azalacak; Elam kralı ölecek. Yoke yıldızı Mars anlamına gelir. Mars Batı

⁵⁴³ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.49-50.

⁵⁴⁴ Bammāia tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 169 numaralı bir başka astrolojik raporda da, Ay'ın bir hale ile çevrili olması ve bu halenin içerisinde de Mars'ın bulunması durumunda bulunulan kehânetlerden biri “hurma tarlalarının gelişmeyeceği” şeklindedir.

⁵⁴⁵ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.147-148.

Ülkesi'nin yıldızdır; Batı Ülkesi ve Elam için kötüdür. Satürn Akad'ın yıldızdır. O efendim kral için iyidir. 14. günde bir tanrı diğeri ile [görülecek]; efendim kral [mutlu] olsun. Kralın hizmetkârı [yaşlı] Raşil'den."

Bulluğu tarafından Asarhaddon'a Ninive'den gönderilen SAA 08, 114 astrolojik rapor, Mars'ın Merkür yakınında ilk sabahı hakkında kehânetler içermektedir. Buna göre kehânetlerden birinde, Nergal'in çok küçük ve beyaz görünüp, sabit yıldızlar gibi çok parıldaması durumunda susam ve hurmanın zenginleşeceğine dair bir kehânet krala sunulmuştur.⁵⁴⁶ Bu astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

" [Ma]rs Du'uzu'da (IV) görünür hale gelir ve silikleşir. [Eğer Mars] Du'uzu'da (IV) görünür hale gelirse; savaşçıların mezarı genişleyecek. [Mars'ın] ölüm (habercisi) olduğu söylenmektedir. [Eğer Ma]rs doğuda durursa; Subartu ve Kassitlerin ülkeye karşı saldırısı. [Eğer] Mars parıldayarak yükselir ve onun parlaklığı sarı olursa; Elam'ın kralı ölecek. Eğer Nergal görünüşte çok küçük ve beyazsa ve sabit yıldızlar gibi çok parıldarsa; o Akad'a merhamet edecek; birliklerimin gücü gidecek ve düşman birliklerini yenecek, uğruna çabaladığı toprakları fethedecek; düşman birlikleri birliklerimin karşısında dur(a)mayacak; Akad'ın sığırları bozkırda rahatsız edilmeden yatacak; susam (ve) hurma zenginleşecek. Eğer bir gezegen Anzu yıldızına yaklaşırsa; atlar ölecek. O yaklaşmadı, o yaklaşmıyor. Eğer Mars sönükleşirse, o iyidir; eğer o parlaklaşırsa, talihsizlik. Eğer Mars Şulpa'e'nin arkasına giderse; bu yıl iyidir. Bulluğu'dan."

Damqa'nın oğlu Aşarēdu tarafından Asarhaddon'a gönderilen SAA 08, 325 numaralı bir başka astrolojik raporda, Başak bölgesinde bulunan Merkür'ün ilk sabahı ile ilgili kehânetler krala bildirilmektedir. Buna göre; Balık Yıldızı'nın Yay Yıldızı'na yakınlaşırsa, toprağın hasadının zenginleşeceği, sığırların bozkırda yayılacağı, kralın güçlenerek düşmanlarını yeneceği ve susam ve hurmanın zenginleşeceğine dair kehânetlerde bulunulmuştur.⁵⁴⁷ Bu astrolojik raporun tercümesi şu şekildedir:

⁵⁴⁶ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.72-73.

⁵⁴⁷ Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, s.185.

“Merkür, doğuda Başak’ın bölgesinde görülebilir hale geldi; yorumlanması: Eğer Balık Yıldızı Yay Yıldızı’na yakınlaşırsa; Ülkenin hasadı zenginleşecek; sığırlar bozkırda yayılacak; kral güçlü hale gelecek ve düşmanlarını yenecek; susam ve hurma zenginleşecek.”

SAA 10, 100 numaralı metin, Asurlu kâhin Akkullānu tarafından Asurbanipal’e gönderilmiş, İyyar ayında Mars’ın ilk sabahı ve Güneş tutulması durumunda gerçekleşecek olası kehânetlerin bildirildiği uzun bir astrolojik rapordur. Buna göre, Nergal’in görünüşünün küçük ve beyaz bir şekilde olması ve onun sabit yıldızlar gibi soluk olması durumunda, Akad’a merhamet edeceği; birliklerin gücü gidecek ve düşman birliklerini yeneceği, düşman birliklerinin birliklerin karşısında duramayacağı; Akad’ın sürülerinin bozkırda rahatsız edilmeden yatacağına, susam ve hurmanın zenginleşeceğine ve tanrıların Akad Ülkesi’ne merhamet edeceğine dair kehânette bulunulmuştur.⁵⁴⁸ İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“²⁰ Eğer Nergal görüldüğü zaman küçük, beyazımsı ve sabit yıldızlar gibi soluk duruyorsa; o Akad’a merhamet edecek; silahlı kuvvetlerim sağlam duracak ve düşmanı öldürecek, ve düşman birlikleri birliklerimin karşısında duramayacak; Akad’ın sürüleri bozkırda rahatsız edilmeden yatacak; susam (ve) hurma zenginleşecek; tanrılar Akad Ülkesi’ne merhamet edecek.”

8.4.GİŞ.GEŠTİN/ishunnatu: Üzüm

Bir başka meyve olan üzümün, Yeni Asur dönemi metinlerinde GİŞ.KİN.GEŠTİN.MEŠ, GİŞ.KİN.GEŠTİN, GİŞ.GEŠTİN, *is-hu-un-ni* ve *ba-ša-a-ri*⁵⁴⁹ şekillerinde geçtiği tespit edilmiştir. GİŞ.KİN.GEŠTİN için CAD I-J 190’da *ishunnatu* (*ishunnatu*) “üzüm salkımı”, CDA, 131’de *ishunnatu(m)*, *ishunnatu(m)*, *ishunnu* “üzüm salkımı”, AHW 1, 387’de *is/šhunnatu(m)* “üzüm” tanımlaması, GİŞ.GEŠTİN için CAD K, 202’de *karānu* (*kirānu*) “şarap; asma; üzüm”, AHW 1, 446’da *karānu(m)* “şarap(asma),

⁵⁴⁸ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.76-78.

⁵⁴⁹ SAA 01, 179; SAA 03, 004; SAA 03, 016; SAA 03, 039; SAA 05, 041; SAA 07, 172; SAA 10, 289; SAA 11, 028; SAA 16, 005; el-Rāfidān 17, 29; SAA 05, 281; SAA 07, 131; SAA 07,135; SAA 20, 052; CTN 03, 003; CTN 03, 087.

asma, üzümler” tanımlaması yapılmıştır. CAD I-J, 190’da *ishunnu* “bir salkım üzüm” anlamına gelmektedir.

Üzümün, bir besin maddesi olarak değil bir metafor olarak karşımıza çıktığı, Ešarra’nın yetkilisi Babu-šumu-ibni’nin oğlu Aššur’un şeytan kovucusu Kišir-Aššūr tarafından yazılmış olan SAA 03, 039 numaralı metin⁵⁵⁰, aralarında bir bağlantı bulunmayan, çeşitli konularda yazılmış mistik derlemeler içermektedir. Bu metinde üzüm, bir tanrının çeşitli nesneler, hayvanlar ve maddeler aracılığıyla mistik bir tasvirinin yapıldığı ilk bölümde, “Üzümler [onun] gözbebekleridir.” şeklindeki ifadede karşımıza çıkmaktadır. İlgili ifadede görüldüğü üzere üzüm, bir metafor olarak tanrının gözbebeklerini temsil etmektedir.

Üzüm, yetkililerden gelen çeşitli yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 131 numaralı bir başka metinde⁵⁵¹, Šamaš-mētu-uballit’in hizmetinde bir köy yöneticisi olduğunu öğrendiğimiz Nabû-zāqib-kēni tarafından 1 salkım miktarında sağlanmış olduğu görülmektedir. İlgili satır şöyledir:

“²⁻⁶) [1 sal]kım [...]-meyve, [1 salkım] üzüm, [1 salkım] zeytin—
Šamaš-mētu-uballit’in köy yöneticisi Nabû-zāqib-kēni’nin.”

Benzer bir şekilde yetkililerden gelen çeşitli öğelerin kaydının tutulmuş olduğunu gördüğümüz SAA 07, 172 numaralı bir diğer metinde de üzüm, hazinedar Mannu-kī-Aššūr’dan gelen öğelerden biridir. Üzüm ile birlikte nar, *habbur*-şarabı, koç ve 5 gri kekliğin gelmiş olduğu görülmektedir.⁵⁵² İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁵) 1 koç, 2 saklama kabı *habbur*-şarabı; 1 kutu nar; 1 kutu üzüm;
5 gri keklik, hazinedar Mannu-kī-Aššūr’dan.”

Üzümün yer aldığı SAA 10, 289 numaralı bir başka metin ise Urdu-Gula tarafından Asarhaddon’a yazılmış maaş şikayetlerini içeren bir mektuptur.⁵⁵³ Urdu-Gula mektupta, kralın 22. gün ve bugün yaptığı tüm işlerin kendileri tarafından hazırlandığından ve tabletleri de kendilerinin yazdıklarından bahsederek, o diye belirttiği kişinin meyve toplama ve üzüm hasadı nedeniyle hiçbir işe yanaşmadığını söylemektedir. Burada bahsi geçen günlerin hangi

⁵⁵⁰ Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, s.99-102.

⁵⁵¹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.140-141.

⁵⁵² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.174-175.

⁵⁵³ Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, s.226.

ayın günleri olduğu anlaşılamamaktadır. PNA 3/II, 1403'te Urdu-Gula'nın kraliyetin şeytan kovucularından biri olduğunu öğrenmekteyiz. Mektuptaki "O" diye belirttiği kişi muhtemelen bir başka şeytan kovucu olmalıdır. İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“(1-12) *Efendim krala: hizmetkârınız Urad-Gula. Efendim krala esenlikler dilerim! Efendim kralın bugün saygı duyduğu tüm tanrılar, yargılanacakları gün kralın, Asurbanipal'in ve Šamaš-šumu-ukîn'in yanında olsunlar! Kralın 22. günde ve bugün yaptığı tüm bu işleri biz gerçekleştirdik ve tabletleri de biz yazdık, ancak o, meyve toplama ve üzüm hasadı nedeniyle hiçbir işe yaklaşmadı.*”

SAA 16, 005 numaralı diğer bir mektup, Asur kralı Asarhaddon tarafından kırık olduğu için adı okunamayan x şahsına gönderilmiştir. Hesapların kapatılması ve Harran'a düzenlenecek olan kraliyet ziyareti ile ilgili olan bu mektupta Asarhaddon, x şahsından Ah-abû'nun gelişi için hazırlanmasını ve ona verilmek üzere kralın kendi ve iki oğlunun kıyafetlerini, yün, susam, katır ve deve hazırlayarak vermesini istemektedir. Bu mektupta üzüm, arpa, emmer buğdayı ve buğday ile birlikte geçmektedir. Kral, üzüm, arpa, emmer ve buğdayın piyasa değerlerine göre hesaplanarak Ah-abû'nun hizmetçisine vermesini söylemektedir.⁵⁵⁴ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“(1-14) *[Kralın l]î'ye söylediği söz: [Ben iyiyim], sen de [memnun olabilirsin]. [Ah-abû şim]di si[ze geli]yor. Onun için her şeyi [bir an önce hazırlayın]! [...] benim giysilerimi (ve) [iki] oğlum[un] giysilerini, yün, susam, bir(miktar) şarap, katır ve deve(yi) [ona verin]! ... Sî-abu'[dan] 20 mina gümüş! Emmer, arpa, buğday (ve) üzümleri piyasa fiyatına göre say ve onları hizmetçisine ver! (İlgili) belgeyi al ve onu yok et!*”

Üzüm, *ilku* katkılarının listelendiği SAA 11, 028 numaralı başka bir metinde, gördüğümüz yiyecek maddelerinden biridir. Listede 3 *sūtu* miktarında gördüğümüz üzümünden başka, tahıl, fiğ, emmer, un, incir keki, domuz yağı ve bira gibi içecek ve yiyeceklerin yanında alt giysi, pelerin, şapka, atkı, tunik, kuşak, sandalet, su tulumu, yün ve demir gibi eşyaları görmekteyiz.⁵⁵⁵ Metnin tercümesi şöyledir:

⁵⁵⁴ Luukko and Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, s.5-6.

⁵⁵⁵ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.27.

“(1-20) [Īl]ku [.....]. [.....], [...] tahul [...], [...] bira [...], [...] fiğ, 2 imēru emmer, 1 imēru un, 3 sūtu üzüm, 1 sūtu kabilukku⁵⁵⁶, 12 incir keki, 1 sūtu domuz yağı, sağlamlaştırılmış bir alt giysi, bir pelerin, bir şapka, bir atlı, bir tunik, 6 mina yün, [... bir] kuşak, 2 su tulumu, [x] çift yeni sandalet, [...]... 2 [...]ler, [...] 1 mi[na, ...] demir, [...] demir, [.....], [.....] demir, (geri kalanı kırıktır)”

Üzüm, Arbail hazinedarının sarayda dağıttığı *ilkakâte*-ödemelerinin kaydının tutulduğu CTN 03, 087 numaralı bir başka metinde⁵⁵⁷ ise dağıtılan meyvelerden biri olarak görülmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“(17-25) 2 sūtu 7 qû pırasa, 2 sūtu 7 qû üzüm, 5 mina bakır deri çuvallardan sorumlu karkadinnu-görevlisi [PN]’nin. 6 qû pırasa nākisu’nun, 4 mina bakır tuzlanmış etlerden sorumlu görevli Sīn-tabni-uşur’un; Tüm bunlar, nuhatimmu-aşçı bölümünün. 2 sūtu 7 qû pırasa, 2 sūtu 7 qû üzüm, 5 mina bakır karkadinnu-görevlisi Aššūr-[...]’nin, 1 sūtu üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 5 qû pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 3 qû pırasa aromatik bitkilerden sorumlu görevlinin, [x] qû üzüm, 5 qû antepfistiği, 5 qû ezilmiş šu’u-tahıl, 100 n[ar] ziggurat-keklerinden sorumlu görevlinin: Tüm bunlar, karkadinnu-görevlisinin bölümünün^{r.4)} x qû pırasa, 1 1/2 üzüm, 1 1/2 titipu-meyvesi elçiler için gürz taşıyıcısının.^{r.14-23)} [...] pırasa, [...] antepfistiği, [x]... 1 sūtu 6 [qû] nar tohumu kraliçenin nuhatimmu-aşçısının, [x sūtu] pırasa, 1 sūtu 6 qû üzüm, 2 sūtu antepfistiği, 1 sūtu titipu-meyvesi, 1 sūtu 6 qû nar tohumu [...] kraliçenin karkadinnu-görevlisinin, 5 qû üzüm akūsu-çorbalarından sorumlu görevlinin, 3 qû pırasa billu-karışımından sorumlu görevlinin, 2 qû pırasa, 2 qû titipu-meyvesi, 2 qû antepfistiği, 4 qû nar tohumu, 4 qû üzüm kraliçenin kadın görevlisi karkadinnutu’nun. x qû titipu-meyvesi, 1 1/2 qû üzüm, 1 1/2 qû pırasa sarayın nuhatimmu-aşçısı ve karkadinnu-görevlisinin. Toplam: 5 sūtu 4 qû

⁵⁵⁶ Kabilukku “bir yemek ya da meyve” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. CDA, s.140.

⁵⁵⁷ Dalley and Postgate, *The Tablets from Fort Shalmaneser (Cuneiform Texts from Nimrud 3)*.

*titipu-meyvesi, [x sūtu] 1 qû pırasa, 1 imēru 1 sūtu 5 qû üzüm, 2 sūtu
7 qû antepfıstığı, 3 sūtu 6 qû nar tohumu, [....., x mi]na bakır.”*

8.5. GİŞ.NU.ÚR.MA/nurmû/lurmû: Nar

Narın Yeni Asur dönemi belgelerinde, GİŞ.nu-úr-me, GİŞ.nu-úr-ma-a, NU.ÚR, NU.ÚR.MA, NU.ÚR.MEŞ, NU.ÚR.MA.MEŞ, GİŞ.NU.ÚR.MA, GİŞ.NU.ÚR.MA.MEŞ, GİŞ.HAŞHUR.KUR.RA, *lu-rin-tú*⁵⁵⁸ şekillerinde geçtiği görülmektedir. Sumerce GİŞ.NU.ÚR.MA için CAD N/2, 345'te *nurmû* (*nurumu*) “nar ağacı, nar”, CDA, 258'de *nurmû* “nar” anlamı verilmiştir. *Lurintu* ise CAD L, 255'te *lurmû* (*lurimtu, lurindu, lurinnu, lurimā'u*) “nar”, CDA, 185'te *lurmû* “meyve olarak; ağaç olarak nar” anlamına gelmektedir. Sumerce GİŞ.HAŞHUR.KUR.RA CAD A/II, 291'de *armannu* (*armānu, arwānu, armanû, ramannû*) “bir ağaç ve ondan elde edilen aromatik bir madde” olarak CDA, 24'te ise *armannu(m), armanû, ramannû, arwānum* “kayısı? (ağacı)” olarak tanımlanmıştır.

Nar, “Akik Narı” ifadesiyle, Nabû ve Taşmetu isimli tanrıları için saray personeli tarafından sağlanan değerli eşyaların neler olduğunu gördüğümüz Nabû-sagībi'nin isim yılı, Şabātu (XI) ayı tarihli SAA 07, 081 numaralı metinde⁵⁵⁹ görülen değerli eşyalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nar, bu metinde bir besin maddesi olarak değil, değerli bir taşın rengi (!) veya şekli olarak kayıtlıdır. Muhtemelen değerli taşlardan biri olan akik taşına nar şekli verilmiş olmalı ya da bu taş nar renginde olmalıdır. SAA 07, 081 numaralı metnin tercümesi şöyledir:

*“1-10) Badem ağacından ve gümüşten bir kase; 1 adet cilalı gümüş
kase; 1 altın elbise iğnesi; altın bir ...; onun üstünde altın bir şahin;
optisyen, lapis lazuli ve akikten bir [...]; optisyen ve lapis lazuliden
bir “günahlardan arınma ağacı”; altın kakmalı bir “Mar'at-şari”,
ortasında bir akik narı; 1 adet muşşārru silindir mühür, onun ayarı
altındandır; 1 adet akik, onun ayarı altındandır; 7 taş;(onların)
aralarında 9 ...-taş; 2 altın küpe; 1 ... üflenmiş altın; ^{r.1-7)} 1 küçük
altın boncuktan bileklik, onların arasında küçük bir altın disk;*

⁵⁵⁸ SAA 01, 227; SAA 03, 028; SAA 11, 036; CTN 01, 035; SAA 07, 072; SAA 07, 081; SAA 07, 109; SAA 07, 136; SAA 11, 040; SAA 07, 172; SAA 07, 130; SAA 07, 141; SAA 11, 029; SAA 20,052; CTN 02, 139; CTN 03, 087; SAA 12, 071; SAA 20, 009; SAA 20, 024; SAA 20, 025; SAA 20, 026; SAA 20, 027; SAA 20, 032; SAA 20, 052; SAA 09, 007; SAA 20, 052.

⁵⁵⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.97.

süslemesiz, büyük 1 akik “göz taşı”; 2 altın inek, 2 altın dua kasesi; 2 gümüş inek, 2 gümüş dua kasesi. Tamamı, Nabû ve Ta[šmetu] tanrıları için saray personelinden. Šabātu (XI) ayı, Nabû-sagîbi’nin isim yılı.”

Yetkililer tarafından evin hanımı için sağlanan çeşitli yiyeceklerin listelenmiş olduğu anlaşılan SAA 07, 130 numaralı metinde, Milki-nūrî tarafından 1 tane narın yanında 1 kuzu ve 20 tane de halkalı kuşun sağlandığı görülmektedir.⁵⁶⁰ Metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹ [1] sepet yer mantarı [...]— Barhalzi’nin valisinin; 1 erkek koyun— Kalhu’nun valisi Bēl-nāšir’in. [1] erkek koyun— Arzuhina’nın valisi Nabû-kuşuranni’nin; [1 tarm]azilu⁵⁶¹ kuşu— Kralın hadımı [...]—eriba’nın; [...] şarap kasesi, [1 ušamu]tu⁵⁶²-kuş, [1 tane] nar (Kırık)^{r.1} [...], yerel yönetici; [1] erkek koyun, 1 kuzu— baş çoban Nabû-dani-epiš’un; 1 kuzu, 20 halkalı kuş, 1 salkım nar— Milki-nūrî’dan. Evin Hanımı’na.”

Yetkililerden gelen çeşitli öğelerin kaydının tutulmuş olduğu SAA 07, 172 numaralı bir başka metinde nar⁵⁶³, hazinedar Mannu-kī-Aššūr’dan gelen yiyeceklerden biridir. Nar ile birlikte gelen diğer öğeler ise üzüm, habbur-şarabı, koç ve gri kekliktir.⁵⁶⁴ İlgili satırların tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁵ 1 koç, 2 saklama kabı habbur-şarabı; 1 tahta kutu nar; 1 kutu üzüm; 5 gri keklik, hazinedar Mannu-kī-Aššūr’dan.”

Narı, bir metafor olarak gördüğümüz SAA 09, 007 numaralı bir diğer metin, Asurbanipal hakkında kehânetler içermektedir. Metinde, Mullissu-kabtat tarafından Asurbanipal’e bir kehânette bulunduğu ve onun kral olacağı zamana kadar Asurbanipal’e göz kulak olacağı anlaşılmaktadır. Metinde nar, “*Seni bir nar gibi göğüslerimin arasına koyacağım*” şeklindeki ifadede geçmektedir. Parpola, ifadedeki “narın” kadının boynundan

⁵⁶⁰ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.140.

⁵⁶¹ CAD T, s.238’de *Tarmazilu* “bir kuş” anlamına gelmektedir.

⁵⁶² CAD U-W, s.298’te *ušamūtu* (*ušamētu*) “bir kuş” olarak tanımlanmıştır.

⁵⁶³ Narın listelendiği ancak ilgili satırları kırık olduğu için kullanamadığımız metinler için bkz. SAA 07, 136; 141.

⁵⁶⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.174-175.

sarkan nar şeklinde bir kolye olduğunun ima edildiğinden bahsetmektedir.⁵⁶⁵ İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“^{r.7} ‘Seni bir hemşire gibi kucağımda taşıyacağım, seni bir nar (gibi) göğüslerimin arasına koyacağım. Geceleri uyanık kalacak ve seni koruyacağım; gündüzleri sana süt vereceğim; şafak vakti seninle ‘gözet, gözet ...’ oynayacağım. Sana gelince, hiç korkma, (yetiştirdiğim) yavrum.’”

SAA 11, 036 numaralı metinde, saray personellerine ve diğer kişilere dağıtılan haraçlar listelenmektedir.⁵⁶⁶ Listede meyve ustasına 10 taşıma çubuğu nar olmak üzere 4 incir somunu, 2 ... incir, bir kâse şarap ve bir koyunun verildiği görülmektedir. Bu listede en sık koyun ve şarap olmakla birlikte çeşitli yiyecekler, eşyalar ve bakırın da dağıtımının yapılmış olduğu görülmektedir. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

“²⁴⁾ 4 incir-somunu, 2 ...incir, 10 taşıma çubuğu nar, 1 koyun, 1 kase şarap: meyve ustası.”

Nar, Aşşur Tapınağı’ndaki kült reformları ve dini uygulamalar hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 20, 052 numaralı bir başka metinde, Mullissu’nun düğün gecesi için olduğu söylenen yiyeceklerden biri olarak sayılmaktadır.⁵⁶⁷ Metnin ilgili satır tercümesi şu şekildedir:

“^{r.v 18)} Baharatlı tohumlar, budê-şekerlemesi, harşu, torbalar dolusu susam, torbalar dolusu nohut, bir miktar Antepfıstığı, bir miktar badem, bir tabak yağlı ekmek, bir miktar küçük soğan, bir miktar incir, bir miktar hurma, bir sepet armannu-meyvesi, bir miktar nar, iki adet incir, [bir miktar] zeytin, bir miktar sebze: Bütün bunlar Mullissu’nun [düğün gecesi] içindir. Masanın üzerine [yığıyor].”

Narın, CTN 02, 139 numaralı bir başka metinde⁵⁶⁸, Kalhu’da Addāru (XII) ayının 5. günü tarihinde Šamaš-da’inanna’nın sorumluluğu altında bulunan ağaç fidanlarından biri

⁵⁶⁵ Parpola, *Assyrian Prophecies*, s.38-39.

⁵⁶⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*, s.32-35.

⁵⁶⁷ SAA 20, 052.

⁵⁶⁸ Postgate, *The Governor’s Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.156-157.

olduğu görülmektedir. Toplamda 1.200 adet olan bu ağaç fidanlarının 350'si nar 400'ü incir ve 350'si de muşmula fidanıdır. İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁸⁾ 7 *biltu* *Hūlāyu*² 'ya, 7 (*biltu*) *Bābilāyu* 'ya, 7 (*biltu*) *Bān*²-*ahhē* 'ye, 7 (*biltu*) *Ēšidāyu* 'ya. *Kalhu* 'da *Addāru* (XII) ayının 5. günü *Šamaš*-da'inanna'nın sorumluluğunda toplam 1.200 ağaç fidanı. 350 nar fidanı, 400 incir fidanı, 350de muşmula fidanı. Toplamda 1.200 ağaç fidanı.”

Nitekim yukarda görmüş olduğumuz bu metinler narın, bu dönemde bir meyve olarak yetiştirilerek tüketildiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca narın, yiyecek listelerinde sık geçtiğini de söyleyebiliriz.

8.6. GİŞ.KİB/šallūru(m): Muşmula

Muşmula belgelerde, GİŞ.KİB ve GİŞ.ŠENNUR⁵⁶⁹ şeklinde geçmektedir. Sumerce GİŞ.KİB ve GİŞ.ŠENNUR için CAD Š/I, 253'te *šallūru* “bir meyve ağacı”, CDA, 351'de *šallūru(m)* “erik; ağaç, meyve” ve AHW II, 1149'da *šallūru(m)* “muşmula” anlamı verilmiştir.

İki ayrı konuya dair liste kaydının tutulmuş olduğunu gördüğümüz CTN 02, 139 numaralı metnin birinci bölümde, *Hūlāyu*, *Bābilāyu*, *Bān-ahhē* ve *Ēšidāyu* adlı kişilerin 7'şer *biltu* aldıkları görülmektedir. Ancak alınan bu 7'şer *biltu* 'nun ne olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. İkinci bölümde ise *Kalhu* 'da *Addāru* (XII) ayının 5. günü tarihinde *Šamaš*-da'inanna'nın sorumluluğunda 1.200 ağaç fidanının bulunduğu görülmektedir. Bu ağaç fidanlarını 350'si nar fidanı, 400'ü incir fidanı ve 350'si de muşmula fidanıdır.⁵⁷⁰ İlgili metnin tercümesi şu şekildedir:

“¹⁻⁸⁾ 7 *biltu* *Hūlāyu*² 'ya, 7 (*biltu*) *Bābilāyu* 'ya, 7 (*biltu*) *Bān*²-*ahhē* 'ye, 7 (*biltu*) *Ēšidāyu* 'ya. *Kalhu* 'da *Addāru* (XII) ayının 5. günü *Šamaš*-da'inanna'nın sorumluluğunda toplam 1.200 ağaç fidanı. 350 nar fidanı, 400 incir fidanı, 350de muşmula fidanı. Toplamda 1.200 ağaç fidanı.”

⁵⁶⁹ SAA 01, 226; SAA 05, 281; CTN 02, 139; CTN 02, 198.

⁵⁷⁰ Postgate, *The Governor's Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.156-157.

CTN 02, 198 numaralı metin, PNA 3/II: 1366'dan Kalhu şehrinden yetkili bir kişi olduğunu öğrendiğimiz Ubru-Nabû tarafından valiye yazılmış bir mektuptur. Ubru-Nabû mektupta, valinin talimatlarına göre bir yaşında büyük fidanlar gönderdiğini bildirmektedir. Bu mektupta muşmula mektubun önyüzünün son satırlarında karşımıza çıkmaktadır. Hem ilgili satırın hem de arka yüzün kırık olması sebebiyle muşmuladan ne şekilde bahsedildiği hakkından bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak valinin talimatları doğrultusunda ağaç fidanlarının gönderildiği bilgisinden yola çıkarak muşmulanın da gönderilen bu fidanlar arasında olabileceğini düşündürmektedir.⁵⁷¹ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

*“(1-12) Efendim vali[ye, hizmetkârınız] Ubru-Nabû; efendime sağlık;
Efendimin bana yazdığı fidanlar hakkında. Efendimin talimatlarına
göre ... bir yaşlarında büyük fidanlar gönderdim. [x+]20
muşmula....”*

Nabû-dammiq tarafından II. Sargon'a gönderilmiş olan SAA 01, 226 numaralı mektup⁵⁷², meyve ağacı fidanlarının Dür-Şarrukîn'e gönderilmesiyle ilgilidir. Nabû-dammiq mektupta, Nemed-İştâr'ın halkına 2.350 deste elma ağacı ve 450 deste muşmula ağacı olmak üzere toplamda 2.800 deste ağaç vermeyi kabul ettirdiğinden ve Şabātu (XI) ayında Dür-Şarrukîn'e döndüğünden bahsetmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

*“(1-8)Efendim krala: hizmetkârınız Nabû-dammiq. Krala sağlık!
Nemed-İştâr'ın (halkına) 2.350 deste elma ağacı ve 450 deste
muşmula ağacı, toplamda 2.[800] deste ağaç vermeyi kabul
ettirdim; Şabātu'nun (XI) [...]’inci gününde ... Dür-Şarrukîn’e
döndüm.”*

Kraliyetin meyve bahçeleri için sağlanan ağaçlarla ilgili olduğu görülen SAA 05, 281 numaralı mektup⁵⁷³, Sanherip tarafından babası II. Sargon'a gönderilmiştir. Oldukça kırık olan bu mektubun okunabilen satırlardan anlaşıldığı kadarıyla muşmula, bu meyve bahçelerine sağlanan meyve ağaçlarından biri olmalıdır.

⁵⁷¹ Postgate, *The Governor's Palace Archive (Cuneiform Texts from Nimrud 2)*, s.197.

⁵⁷² Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.176-177.

⁵⁷³ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.198.

Bu belgelerde gösteriyor ki muşmula ağacı, Yeni Asur Dönemi'nde kurulan meyve bahçelerinde, özellikle de II. Sargon döneminde kurulan meyve bahçelerinde, yetiştirilen meyve ağaçlarından biridir.

8.7. *angāšu*: Erik

Belgelerde eriğin, GİŞ.*an-ga-še* ve GİŞ.*ha-ah-hi*⁵⁷⁴ şekillerinde geçtiği görülmektedir. GİŞ.*an-ga-še* için CAD A/II, 117'de *angāšu* “armut ağacı”, CDA, 17'de *angāšu*, *angāsu* “erik (ağacı)” ve AHW I, 51'de *angāšu* “armut ağacı?” anlamları verilmiştir. GİŞ.*ha-ah-hi* için CAD H, 29'da *hahhu B* “bir meyve ağacı ve onun meyvesi”, CDA, 101'de *hahhu(m) II* “meyve (ağacı); erik veya şeftali” ve AHW I, 308'te *hahhu(m) II* “erik (ağacı)” anlamları verilmiştir.

Meyve ağacı fidanlarının Dūr-Šarrukīn'e gönderilmesiyle ilgili olduğunu gördüğümüz SAA 01, 226 numaralı metin⁵⁷⁵, Nabû-dammiq tarafından II. Sargon'a gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta toplanılan meyve ağaçlarının başta erik olmak üzere, elma, muşmula, badem ve ayva olduğu görülmektedir. Nanî ve Suha'nın hükümdarlarıyla birlikte Ahu-illika ve Zabina-il'in badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanlarını toplayarak Dur-Šarrukīn'e götürdüklerinden bahsetmektedir:

“^{13-r.5)} [Na]nî ve Suha'nın (şehirlerinin) yöneticisi bana geldiler;
Ahu-illika ve Zabina-il onlar iledir. Onlar badem, ayva ve erik
ağaçlarının fidanını topluyorlar ve Dur-Šarrukīn'e götürüyorlar.”

Meyve ağaçları fidanlarının toplatılmasıyla ilgili olan bir diğer SAA 05, 027 numaralı metin, Ašîpâ tarafından Tušhan'dan II. Sargon'a gönderilen mektuplardan biridir.⁵⁷⁶ Mektupta, kralın meyve ağacı fidanlarının toplatılması emrine karşılık olarak elma ve erik ağacı fidanlarının sökülmiş olduğu krala bildirilmektedir. İlgili satırların tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁵⁾ Efendim kral[a: hiz]metkarınız Ašîpâ. Efendim kr[al]a en i[yi]
dileklerimle! Efen[dim] kralın ka[leleri] ve ülkesi iyi durumda.

⁵⁷⁴ SAA 01, 226; SAA 05, 027.

⁵⁷⁵ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.176-177.

⁵⁷⁶ Lanfranchi and Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, s.22.

Efendim kralın [bana yaz]dığı fidan[lara] gelince, emir bana verildiğinden beri erik ve elma ağaçlarının [.....] söktüm.”

SAA 01, 226 ve SAA 05, 027 numaralı bu iki mektuptan anlaşıldığı kadarıyla erik, II. Sargon döneminde kurulan bahçelerde çeşitli bölgelerden getirilerek yetiştirilmeye başlanan meyve ağaçlarından biri olmalıdır.

8.8. *hahhu*: Şeftali

Şeftali belgelerde, GİŞ.*ha-hu* ve GİŞ.*ha-ah-hi*⁵⁷⁷ şekillerinde geçmektedir. GİŞ.*ha-ah-hi* ve GİŞ.*ha-hu* için CAD H, 29’da *hahhu B* “ bir meyve ağacı ve onun meyvesi”, CDA, 101’de *hahhu(m) II* “meyve (ağacı); erik veya şeftali” ve AHW I, 308’te *hahhu(m) II* “erik (ağacı)” anlamları verilmiştir.

Şeftali, meyve ağaçlarının listelendiğini gördüğümüz II. Sargon dönemine ait SAA 11, 022 numaralı metindeki⁵⁷⁸ meyve ağaçlarından biridir. Listedeki şeftali ağacının 231 adet olduğu görülmektedir. Şeftali ağacının yanı sıra 195 elma ağacı, 4 şuşunu ağacı, 50 incir ağacı olmak üzere 480 tane isimlendirilmiş ağacın varlığından bahsedilmektedir:

“(1-9) 212 kraliyet arşını uzunluğunda [...], 86 kraliyet arşını genişliğinde. 231 şeftali ağacı, 195 elma ağacı, 4 şuşunu ağacı, 50 incir ağacı: toplam 480 isimlendirilmiş ağaç. 3000 üzüm asması.”

Şeftali, çeşitli öğelerin kaydının tutulmuş olduğu SAA 11, 085 numaralı metinde, kayıt altına alınmış olan öğelerden biridir. Ön yüzündeki ilk altı satırdan sonrası kırık olan bu metnin sağlam satırlardan anlaşıldığı üzere, baş terzi Aşşūr-ētir’e 4 temannu koyununun, Şarru-lū-dāri’ye ise 2 tahta sandık şeftalinin ait olduğu görülmektedir.⁵⁷⁹ İlgili satırların tercümesi şöyledir:

*“(1-6) Baş terzi Aşşūr-ētir’e 4 temannu koyunu. 2 tahta sandık şeftali—
Şarru-lū-dāri.”*

⁵⁷⁷ SAA 11, 022; SAA 11, 085.

⁵⁷⁸ Fales-Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.21.

⁵⁷⁹ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.55.

Bu iki belge aracılığıyla şeftali ağacının, bahçelerde yetiştirilen meyve ağaçlarından biri olduğu ve bu ağacın meyvesi olan şeftalinin ise bir besin maddesi olarak tüketildiği anlaşılmaktadır.

8.9. GİŞ.HAŞHUR.KUR.RA/*supurgillu*: Ayva

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinlerde geçen bir diğer meyve ayvadır. Ayva metinlerde, GİŞ.*su-pur-gil-lum*, HAŞHUR.KUR.RA, *su-pur-gil*⁵⁸⁰ şekillerinde geçmektedir. Sumerce HAŞHUR.KUR.RA, CAD S, 396'da ve CDA, 328'de *supurgillu* (*supurkillu*, *supargillu*, *şapargillu*) "ayva" olarak tanımlanmaktadır.

Ayva, Nabû-dammiq tarafından II. Sargon'a gönderilmiş, meyve ağacı fidanlarının Dür-Şarrukîn'e gönderilmesiyle ilgili olan SAA 01, 226 numaralı mektupta⁵⁸¹, adı geçen meyve ağaçlarından biridir. Mektupta toplanılan meyve ağaçlarının başta ayva olmak üzere, elma, muşmula, badem ve erik olduğu görülmektedir. Nanî ve Suha'nın hükümdarlarıyla birlikte Ahu-illika ve Zabina-il'in badem, ayva ve erik ağaçlarının fidanlarını toplayarak Dur-Şarrukîn'e götürdüklerinden bahsetmektedir:

*"13-r.5) [Na]nî ve Suha'nın (şehirlerinin) yöneticisi bana geldiler;
Ahu-illika ve Zabina-il onlar iledir. Onlar badem, ayva ve erik
ağaçlarının fidanını topluyorlar ve Dur-Şarrukîn'e götürüyorlar."*

Ayvannın, yetkililerden gelen çeşitli yiyecek kayıtlarının tutulduğu SAA 07, 136 numaralı bir başka metinde⁵⁸², 2 kutu olarak Qarnina valisi tarafından getirildiği görülmektedir. Ayva ile birlikte 2 kap hurma, 3 kutu incir, 1 kutu kuru erik ve 1 *sisalhu*⁵⁸³-öküzü ile 5 erkek koyun gelen diğer yiyecek ve hayvanlardır. İlgili satırın tercümesi şu şekildedir:

*"1-4) [1 sisalhu-öküzü], 5 erkek koyun, 5 küp ..., 2 tahta kutu ayva, 3
kutu incir, 1 kutu kuru erik, 2 kap hurma; 14 tepsi meyve — Qarnina
valisi."*

⁵⁸⁰ SAA 01, 226; SAA 07, 136; SAA 07, 189; SAA 07, 192; SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 207; SAA 07, 208; SAA 07, 209; SAA 07, 211; SAA 07, 212; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07 217; SAA 07, 218.

⁵⁸¹ Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*, s.176-177.

⁵⁸² Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.143.

⁵⁸³ *Sisalhu* için CAD S, 321'de "bir tür sığır ve koyun" anlamı verilmektedir.

Ayva, F. M. Fales ve J. N. Postgate tarafından yayınlanmış olan imparatorluk idari kayıtlarını içeren Asur Devlet Arşivleri'nin (SAA) 7. cildinde, Aşşur Tapınağı'na sunulan sunuların listelendiği belgelerde sıklıkla karşılaştığımız meyvelerden bir diğeridir.⁵⁸⁴ Buna göre;

Ayva, Turî'nin sorumluluğu altında bulunan Aşşur Tapınağı'nın 4. gün sunuları hakkında bilgi sahibi olduğumuz SAA 07, 189 numaralı belgede⁵⁸⁵, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar; öküzün uyluk, omuz, mide, karaciğer, böbrek, kalp gibi vücut parçaları ve organları; çorba, bira, ekmek, susam, nohut, soğan, zeytin, karışık meyve, karışık çekirdek gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte tapınak sunuları arasında yer almaktadır. SAA 189 numaralı belgenin tercümesi şöyledir:

“ 1-16) Bir uyluk, bir omuz, dış kesikler; Dagan tapınağından bir öküzle ait 2 omuz kesiği; Hacıların (öküzlerinden) 2 uyluk, 2 omuz. 6 öküzden: mide(ler), karaciğer(ler), böbrek(ler), kalp(ler). 5 bütün koyun; Tapınağın 1 koyunu; 1 besili koyun. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 7 1 kâse bulyon; 1 kâse çorba; 7 büyük somun; 1 sütü 1 'litre' [normal adak] somunlar; 1 sütü 1 'litre' [baharatlı] somun. 2 fıçı hammurtu-birası. Bir fıçı ac[ı-tatlı] bira; aynı şekilde [ezilmiş] tahıldan yapılmış bira. 2 torba [nohut]; 2 torba [susam]; r.1-14) 8 torba [karışık çekirdek]. Bir fincan [incir-biras]ı; aynı şekilde küçük soğanlar; ay[va]nın aynısı; zey[tı]nin bir benzeri; bir sepet (karışık) meyve. Bel-ahhe-eriba'nın yaptığı 3 testis torbası, 10 karın. 1 koyun, 7 (parça) et, 3 'litre' düzenli sunu somunu; 2 'litre' midru-ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek- yeni düzenli sunumlar. Bütün bunlar Aşşur'dan önceydi. Bel'den önce bir sepet dolusu. 4. gün. Turî'nin sorumluluğunda.”

Ayvanın, Nabû-şarru-uşur'un sorumluluğunda bulunan Aşşur Tapınağı'nın 21. gün sunularından biri olarak görüldüğü SAA 07, 208 numaralı bir diğer belgede⁵⁸⁶, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralara ve şaraplar, nohut, susam, çekirdek, küçük soğan,

⁵⁸⁴ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.XXXV.

⁵⁸⁵ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.184.

⁵⁸⁶ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.194-195.

zeytin, meyve gibi yiyecekler ve içecekler de diğer sunu maddeleri arasında bulunmaktadır. İlgili belgenin tercümesi şöyledir:

“¹⁻¹⁵⁾ Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler, 2 kesilmiş omuz; x öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri; 5 bütün koyun, 1 tapınak koyunu; 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. Bir tencere et suyu; bir tencere çorba. 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 ‘litre’ düzenli sunu somun ekmeği; 1 sūtu 1 ‘litre’ baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 1 fiçı acı-tatlı bira; 1 fiçı ezilmiş tahıl birası; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval (karışık) çekirdek; 1 küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin. Bir sepet karışık meyve. 3 testis torbası; 10 karın; (kırık) 1 ördek 2 sūtu kapasiteli çömlek ile hinhinu-tohumu; 2 sūtu kapasiteli çömlek ile Asur budê-şekerlemesi; bir fiçı Karkamış budê-şekerlemesi; bir fiçı hulūtu; bir fiçı marmēna-içeceği; bir kase (haršu) ve (karışık) meyve. 3 ...; bir sūtu ...-somun ekmeği; 1 çuval nohut; 1 çuval susam; 6 çuval karışık çekirdek. Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; bir kap zeytin; bir sepet karışık meyve. Bir fiçı mēzu-şarabı; bir fiçı lā’u-şarabı. Mullissu’nun düğün gecesinden — baş haznedarın mülkünün sahipleri (bunu) verdi. 21. gün. Nabû-şarru-uşur’un sorumluluğunda.”

Ayva, Aşşur Tapınağı’nın 25. gün sunularının listelendiği SAA 07, 212 numaralı bir başka belgede⁵⁸⁷ de, koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, somun ekmek ve çeşitleri, çeşitli türden biralara, nohut, çekirdek, küçük soğan, zeytin, susam, meyve gibi yiyecekler ve içeceklerle birlikte yer almaktadır.⁵⁸⁸ SAA 07, 212 numaralı belgeden şunları okumaktayız:

“¹⁻²¹⁾ Bir uyluk, bir omuz, dış kesimler; Baş haznedarın Dagan Tapınağı’ndaki bir öküzünden 2 parça omuz; Hacıların (öküzünden) 2 uyluk, 2 omuz. Yedi adet öküzün: mideleri, karaciğerleri, böbrekleri, kalpleri. 5 bütün koyun; 1 tapınak koyunu; 1 besili koyun; 1 kimru-koyunu; 1 yıkanmış koyun— baş haznedarın. 12 kap

⁵⁸⁷ Fales and Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*, s.198-199.

⁵⁸⁸ Ayvanın yer aldığı benzer içerikli metinler için bkz. SAA 07, 192; 207; 209; 211.

saplišhu. 1 kaz, 1 ördek, 10 kumru. 1 tas et suyu; 1 tas çorba; 7 büyük somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 1 sūtu 1 'litre' baharatlı ekmek. 2 sūtu kapasiteli fiçı ile hammurtu-birası; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 1 küp acı-tatlı bira; 1 küp ezilmiş tahıl birası. . 3 adet 2 sūtu çömlek ile hinhinu-tohumu; 1 bağ susam; 3 çuval nohut; 3 çuval susam; 8 çuval karışık çekirdek. ^{r.1-14}) Bir küp incir birası; bir kap küçük soğan; bir kap ayva; 1 kap zeytin; 1 sepet karışık meyve. 1 sūtu 1 'litre' kuru üzümlü ekmek. 1 koyun, 7 parça et, 3 'litre' düzenli adak somun ekmeği; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 'litre' midru-ekmeği. Aşşur'dan önceki yeni düzenli sunular. Bir öküzün: midesi, karaciğeri, böbreği, kalbi. 1 kaz, 1 ördek. 2 büyük somun ekmek; 2 sūtu somun ekmek; 2 'litre' baharatlı ekmek; 2 sūtu kapasiteli fiçı ile amūmu-birası; 5 'litre' hurma. Kralın Akad'a dayattığı ilk ürün sunularından. 5 at arabası içinde. [NN]'nin sorumluluğunda. 25. gün."

Ayva, benzer bir şekilde Aşşur Tapınak Sunuları'nın⁵⁸⁹ listelendiği ve herhangi bir gün bilgisine ulaşamadığımız belgelerde de gördüğümüz sunu maddelerinden biridir. Bu belgelerde, ayva ile birlikte koyun, kaz, ördek, kumru gibi hayvanlar ve öküz gibi hayvanların vücut parçaları; et suyu, çorba, çeşitli türden biralar ve şaraplar; somun ekmek ve çeşitleri, nohut, çekirdek, küçük soğan, zeytin, susam, meyve gibi yiyecek ve içecekler de bulunmaktadır.

İlgili belgelerde görüldüğü üzere ayva ağacı, bu dönemde yetiştirilen meyve ağaçlarından biridir. Bu ağacın meyvesi olan ayva ise bir besin maddesi olarak tüketilen ve sıklıkla tapınağa bir sunu olarak verilen ürünlerden bir diğeridir.

⁵⁸⁹ SAA 07, 196; SAA 07, 199; SAA 07, 200; SAA 07, 202; SAA 07, 204 07; SAA 07, 214; SAA 07, 215; SAA 07, 216; SAA 07, 217; SAA 07, 218.

9. SONUÇ

Yeni Asur Devleti (MÖ ± 911-612), Kuzey Mezopotamya’da yayılım gösteren, ekonomisi tarıma dayalı bir devlettir. Tarım, Asur Devleti için yalnızca temelde besin ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan bir faaliyet değil, aynı zamanda da siyasi egemenliği kontrol altında tutabilmek için de önemli bir araç olmuştur. Bu sebeple Yeni Asur kralları için tarımsal faaliyetlerin düzenli bir şekilde sürdürülebilmesi her zaman önemli hedeflerden birisi olmuştur. Yeni Asur Devleti’nin yayılım gösterdiği Kuzey Mezopotamya, sahip olduğu yer şekilleri ve iklim özellikleri sebebiyle aldığı yıllık yağış miktarları sayesinde kuru tarımın mümkün olduğu bir bölgedir. Ancak sınırları geniş alanlara yayılmış bu devletin sahip olduğu toprakların büyük bir bölümünün, kuru tarımın mümkün olduğu alanın dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Yeni Asur Devleti’nin sahip olduğu topraklar üzerindeki bu coğrafi ve iklim değişiklikleri toprakta yetiştirilen ürünleri etkilemiştir.

Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirilen tarım ürünlerinin başında tahılların geldiğini söyleyebiliriz. Belgelere bakıldığında, “ŠE.PAD/ŠE.BAR/*uṭṭatu(m)*” arpa, “ŠE.GİG/*kibtu*” buğday ve “ZÍZ.A.AN/*kunāšu*” emmer buğdayı, “ŠE.LİL/*kurangu*” pirinç ve “ŠE.AR.ZÍB/*tuhnu*” darı olmak üzere Yeni Asur Dönemi’nde bilinen 4 adet tahıl ürünü olduğu görülmektedir.

Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirilmek üzere en çok tercih edilen tahıl, aşırı sıcak hava koşullarına ve tuzlu topraklara dayanıklı bir tarım ürünü olan arpadır. Tüm çalışma göz önünde bulundurulduğunda en çok içeriğe sahip tarım ürününün arpa olduğunu söyleyebiliriz. Arpanın, sıklıkla mektuplarda, astrolojik içerikli raporlarda, borç senetleri ve sözleşme metinlerinde ve çeşitli metinlerde geçtiği görülmektedir. Buna göre; mektuplardan, temelde bir besin maddesi olarak kullanılan arpa ile ilgili ordudaki askerler ve sürgünlerin beslenmesi için temin edilen bir tayı olmasının yanı sıra tüketilen, dağıtılan, depolanan, bir yerden bir yere nakledilen, vergi olarak alınan bir tahıl olduğuna dair bilgilere de ulaşılmaktadır. Arpa, astrolojik içerikli raporların kaydedildiği mektuplarda da sıklıkla rastladığımız tarım ürünlerinden biridir. Bu raporlardan arpa üretiminin, ilgili gezegenin gökyüzündeki durumundan olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda bazı durumlarda arpa kıtlığı yaşanacağına dair yorumlamalar yapılırken, bazen de tam tersi arpanın bol olacağına dair fikirler ileri sürüldüğü görülmektedir.

Arpa, borç senetleri ve sözleşme metinlerinde, sıklıkla Asurlular arasında borç alınıp, borç verilen bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ilgili metinlerde, bir borç maddesi olarak yer alan arpanın, bir besin maddesi olmasının yanı sıra ticari bir ürün olarak da kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu belgelerin ikisinde (SAAB 05, 041; 043) arpa, “*bir şeql gümüšün 1 sūtu arpaya denk geldiği yıl*” şeklindeki bir tarihlendirme ifadesi içerisinde geçmekte ve MÖ 628 yılını ifade etmek için kullanıldığı fikri kabul görmektedir. Benzer şekilde bir diğer metinde de (StAT 02, 207) arpa, “*1 imēru 3 sūtu arpanın 1 gümüš şeqlle karşılık geldiği yılda*” tanımlamasıyla yine bir tarihlendirme ifadesinde, MÖ 618 yılını ifade etmek için kullanılmıştır. Çeşitli türden metinlerde de arpa, ziyafet şöleni için gerekli olan yiyecek listelerinin en başında yer alan bir besin maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aššur Tapınağı’nda gerçekleştirilen çeşitli tören ve festivaller hakkında bilgiler edindiğimiz Asur kralı III. Adad-nērārī’ye ait bir kararnamede de bu özel günlerde tüketilen önemli bir tahıl olduğu anlaşılmaktadır.

Arpadan sonra en çok yetiştirildiği bilinen bir diğer tahıl buğdaydır. Yeni Asur Dönemi’nde buğdayın bir türü olan, emmer cinsi buğdayın da bilindiği belgeler aracılığıyla öğrenilmektedir. Temelde bir besin maddesi olan buğdayın da borç senetlerinde, ticari bir ürün olarak borç alınıp-verilen tahıl ürünlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Yine arpa gibi buğday da, sürgün edilen insanların beslenmesi için sağlanan tahıllardan biri olarak görülmektedir. Aššur Tapınağı’nda gerçekleştirilen tören ve festivallerde kullanılmak üzere tapınağa sağlanan ürünlerden birinin buğday olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu dönemde buğdayın, öğütülmek suretiyle un formuna getirildiği de metinlerde kayıtlıdır.

Buğdayın bir türü olan emmer cinsi buğday ise az sayıda belgede karşımıza çıkmaktadır. Buna göre emmer cinsi buğdayın da, astrolojik içerikli mektuplarda gezegenlerin gökyüzündeki durumundan etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu mektupların birinde (SAA 08, 038) emmer buğdayının, emmer ekmeği ve emmer birası olarak görülmesi, emmer buğdayının işlenerek çeşitli yiyecek ve içecek türlerine dönüştürülebildiğini göstermektedir.

Yeni Asur Dönemi’nde tüketildiği anlaşılan bir diğer tahıl, pirinçtir. Esasen Persler döneminde yetiştirilmeye başlandığı bilinen pirinç hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yeni Asur Dönemi’ne ait yalnızca 2 belgede (SAA 19, 020 ve CTN 02, 207) rastlanan pirincin, ekimi yapılarak yetiştirilen ve hasadı gerçekleştirilen bir tahıl olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır.

Yeni Asur Dönemi'nde ekimi yapılan son tahıl ürünü darıdır. Yalnızca 2 belgede (SAA 15, 286 ve SAA 19, 224) rastlanan darının, ekimi yapılan ve hasat edilen bir tarım ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Tahıllardan sonra Yeni Asur Dönemi'nde yetiştirildiği bilinen tarım ürünleri baklagillerdir. Belgelerde “GÚ.GAL/šū'u” nohut, “GÚ.TUR/kakkû” mercimek, “GİŠ.ŠÉŠ/šūšu” meyan kökü ve “GÚ.NÍG.HAR.RA/kiššanu” fiğ olmak üzere 4 adet baklagil ürününe rastlanmaktadır.

Yeni Asur Dönemi'ne ait metinler üzerinde yapılan taramalar neticesinde baklagillerin de sıklıkla tüketildiği söylenebilir. Bunların başında nohut gelmektedir. Nohut, Aššur Tapınağı'na sunulan sunular ve Aššur Tapınağı'nda gerçekleştirilen çeşitli törenler hakkında bilgi sahibi olunan belgelerde, sıklıkla tapınağa sunulan bir sunu ürünü ve törenlerde kullanılan bir baklagil olarak yer almaktadır.

Yeni Asur Dönemi'ne ait tek bir belgede (SAA 12, 069) karşımıza çıkan bir diğer baklagil ürünü olan mercimeğin ise Asur kralı III. Adad-nērārī'ye ait olan bir kararnamede, Aššur Tapınağı'nda gerçekleştirilen *pandugāni* töreni ve nöbet masrafları için yapılan harcamalarda yer alan tarım ürünlerinden biri olduğu görülmektedir.

Benzer bir şekilde yalnızca bir belgede geçen baklagiller sınıfından çalı türünde bir bitki olan meyan kökünün, Asur'daki Šarrat-nipha Tapınağı için yapılan sunular ve harcamalara dair bilgilere ulaştığımız belgede, tapınağa düzenli sunusu gerçekleştirilen ürünlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde yetiştirildiği bilinen bir başka baklagil ürünü ise fiğdir. Nitekim fiğ dahil olmak üzere nohut, mercimek ve meyan kökü, ilginç bir şekilde ağırlıklı olarak tapınak sunuları ile ilgili bilgiler edindiğimiz belgelerde yer almaktadır. İlgili belgeler bu baklagil ürünlerinin, Yeni Asur Dönemi'nde ekilip-biçilerek hasat edilen tarım ürünleri olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Yeni Asur Dönemi'nde yetiştirilen ürünlerden bir diğeri yağlı tohum ürünleridir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde, “ŠE.GİŠ.Ì/šamaššammū” susam, “ZÌ.İR.DUM/sirdu” zeytin, “GADA/kitū” keten, “GİŠ.LAM/šiqdu” badem ve “GİŠ.LAM.GAL/buṭuttu” antepfıstığı olmak üzere 5 adet yağlı tohum ürünü bulunmaktadır.

Yağlı tohum ürünlerinin başında gelen susam, yiyecek kayıt listeleri ve tapınak sunularının listelendiği belgelerde sıklıkla yer alan ürünlerden biridir. Bazı belgelerde susam, bitkisel bir yağ türü olan susam yağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Susamın yer aldığı bir başka metin türü, astrolojik içerikli raporlar içeren mektuplardır. Bu raporlarda susam veriminin, bazı durumlarda olumsuz bir şekilde etkilenecek kitleden dolayı, bazen de olumlu bir şekilde etkilenecek bolluktan dolayı anlaşılmaktadır. İlgili raporlar içerisinde bulunan bir kehanet yorumlamasında (SAA 08, 303) ilginç bir bilgiye ulaşılmaktadır. Nitekim bu rapordaki bir kehanette susamın, “*kursissu denilen susam düşkününü bir kemirgen tarafından yenilerek bitirileceği*” görülmektedir. Öyle ki bu kehanet yorumlamasıyla birlikte ilgili ürünün etkileniş sebebinin, ilk kez bu kadar açık bir şekilde belirtildiğini söyleyebiliriz.

Zeytin, esasen bir meyve ağacı olan zeytin ağacının meyvesidir. Zeytinyağı, bu meyvenin birtakım işlemlerden geçirilmesiyle elde edilen bir başka bitkisel yağ türüdür. Yeni Asur Dönemi’ne ait belgelerde zeytinin, çoğunlukla tapınak sunularının listelendiği belgelerde geçen sunu maddelerinde bir olarak görülmektedir. Ayrıca Asur kralı Sanherip dönemine ait kraliyet yazıtlarından zeytinin, bu dönemde kurdurulan bahçelerde yer alan ağaçlardan biri olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Badem ve antepfıstığı da tıpkı zeytin gibi bu dönemde yetiştirildiği bilinen ve yağ ürünü olarak değerlendirilen meyvelerdendir.

Yeni Asur Dönemi belgelerinde yer alan bir diğer yağlı tohum ürünü ketendir. Ketenin, yün ve keten kayıtlarının tutulduğu bir belgede (SAA 07, 111), kuvvetle muhtemel bir tekstil ürünü olan kumaş olarak, astrolojik içerikli rapor içeren bir başka belgede (SAA 08, 308) ise bir tarım ürünü olarak görüldüğünü söyleyebiliriz.

Tahıllar ve baklagillerden sonra bu dönemde tarımsal faaliyetleri yapılan tarım ürünleri sebzelerdir. Belgelerde “Ú.SUM.SİKİL.LA.SAR/šunkū/šumkū” soğan, “SUM.SAR/šūmū” sarımsak, “Ú.GA.RAŠ.SAR/karašu” pırasa, “Ú.SUMUN.DAR/šumuttu” pancar ve “ÚKUŠ(.SAR)/qışšū” salatalık olmak üzere 5 adet sebze rastlanmaktadır.

Asur Devlet arşivlerine ait belgelerde Yeni Asur Dönemi’nde soğanın, “*zimzimmu*” kırmızı soğan, “*andahšu*” küçük soğan ve “*šamaškillu*” arpacık soğanı olarak üç türünün bulunduğu ve bu üç türün de sıklıkla Aşşur Tapınağı’na sunulan sebzelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir şekilde sarımsak ve pırasa da soğan gibi, sıklıkla Aşşur Tapınağı’na sunulmuş olan sebzeler olarak görülmektedir.

Belgelerde geçen bir başka sebze pancardır. Urdu-Nanāya tarafından Asur kralı Asarhaddon’a gönderilmiş olan mektupta (SAA 10, 325), “pancar bitkisinin tohumu” ifadesiyle kayıtlı pancarın, Asur kralının cildinde oluşan lekelerin giderilmesi için yapılmış olan ilaç ya da merhemde kullanıldığı düşünülmektedir. Bu mektup doğrultusunda pancarın ciltte oluşan sorunlara karşı da etkili bir tarım ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Salatalık, bu dönemde yetiştirilen sebzelerden bir diğeridir. Asur kralı Sanherip dönemine ait kraliyet yazıtlarında geçtiği görülen salatalık, temel bir besin maddesi olarak değil, bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bazı yazıtlarda, düşmanların elleri salatalık saplarına benzetilirken, bazı yazıtlarda ise *pendû*-taşı olarak adlandırılan taşın görünüşü, salatalık çekirdeklerine benzetilmiştir.

Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirildiği bilinen bir diğer ürün grubu baharatlı bitkilerdir. Bu dönemdeki belgelerde, “Ú.HAR.HAR(.SAR)/*hašiānum*” kekik, “Ú.ZÀ.HI.LI(.SAR)/*sahlû*” tere, “Ú.GAMUN(.SAR)/(*kamūnu/kamū’u*” kimyon ve “Ú.ŠE.LÚ.SAR/*kisibirritu*” kişniş olmak üzere 4 adet baharatlı bitki yer almaktadır.

Kendine has bir kokuya ve tada sahip, baharatlı bir bitki olan kekiğin, bu dönemde yetiştirilen aromatik bitkilerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde görülen diğer bir baharatlı bitki teredir. Kraliyet yazıtları, mektuplar ve arazi satış sözleşmeleri gibi belgelerde karşımıza çıkan terenin, Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirilip, bir besin maddesi olarak tüketildiği görülmektedir. Esasen bir besin maddesi olan terenin, bu dönemde ilginç bir şekilde farklı bir niteliği de bulunmaktadır. Tere, bazı belgelerde (SAA 21, 066) tuz ile birlikte toprağı verimsizleştirmek için kullanılmıştır. Bir mektupta da (SAA 21, 117) “cesedi tuz ve tere ile sarın” şeklindeki bir ifadede, tuz ve tere birlikte geçmektedir. Nitekim tuz, toprağın tuzluluk oranını artırarak tuza dayanıklı tarım ürünleri dışındaki ürünlerin yetiştirilmesini zorlaştırmaktadır, tere ise muhtemelen kısa sürede yetişen bir bitki olduğu için toprağı hızlı bir şekilde sarıp başka bir ürünün ekilmesine engel olmaktadır. Ölü bir bedenin tuz ile sarılmasındaki amaç, muhtemelen bu bedenin hızlı bir şekilde bozulmasını yani çürümesini önlemek olmalıdır. Ancak terenin buradaki işlevi hakkında bir çıkarım yapılamamaktadır.

Arazi satış sözleşmelerinde de karşımıza çıkan terenin, bu belgelerde bir cezalandırma aracı olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu sözleşmelerde alıcı taraftan bir kişi ya da kişilerce sözleşmenin bozulması durumunda, bu kişi(lere) uygulanacak bazı

cezai yaptırımların varlığı söz konusudur. Bu cezai yaptırımların biri ise tere ile ilgilidir. Nitekim ilgili belgelerde tere, “*Kalhu şehrinin kapısından Aşşur şehrinin kapısına kadar 3 sūtu miktarında tere tohumu saçacaklar ve O, tereyi dilinin ucu ile toplayacak ve onların sūtu’sunu tekrar dolduracak*” şeklindeki ifadede görülmüş olduğu üzere bir tohum olarak geçmektedir. Burada anlaşılan kişiye tere tohumunun yerden sanki bir hayvanmış gibi toplatılması, kişiyi utanç verici bir durumun içine sokma amacı taşımaktadır.

Baharat grubunda yer alan bir başka bitki kimyondur. Kimyon, ziyafetlerde sunulan ürünlerin listelendiği belgelerde kayıtlı ürünlerden biridir.

Bu dönemde bilindiği ve yetiştirildiği anlaşılan diğer baharatlı bitki kişniştir. Kişniş, Aşşur Tapınağı’nda gerçekleştirilen törenler için yapılan harcamalar hakkında listelerin tutulduğu Asur kralı III. Adad-nērārī’ye ait olan bir belgede (SAA 12, 069) adı geçen tarım ürünlerinden biri olarak yer almaktadır.

Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirildiği bilinen diğer tarım ürünleri meyvelerdir. Belgelerde “*GİŞ.HAŞHUR/hašhūru/šahšūru*” elma, “*GİŞ.PÈŞ/tittu/ti’ittu*” incir, “*ZÚ.LUM.MA/suluppu*” hurma, “*GİŞ.GEŠTİN/ishunnatu*” üzüm, “*GİŞ.NU.ÚR.MA/nurmû/lurmû*” nar, “*GİŞ.KİB/šallūru(m)*” muşmula, “*angašu*” erik, “*hahhu*” şeftali ve “*GİŞ.HAŞHUR.KUR.RA/supurgillu*” ayva, olmak üzere 9 adet meyveye rastlanmaktadır.

Elma ağacı, bu dönemde yetiştirilen meyve ağaçlarından biridir. Özellikle de II. Sargon dönemine ait üç mektup (SAA 01, 222; 226, SAA 05, 027) elma ağacının, II. Sargon tarafından kurulan bahçede yer alan meyve ağaçlardan biri olduğu çıkarımını yapmamıza imkan sağlamaktadır. Elma, 2 belgede ise ilginç bir şekilde, bir besin maddesi olma amacının dışında bir metafor olarak görülmektedir. Bu belgelerin birinde (SAA 03, 039) elmanın, bir tanrının çeşitli öğelerle mistik bir tasvirinin yapıldığı kısımda tanrının ayak bileği kemiklerini, diğerinde (SAA 09, 001) ise bir düşmanı temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Yeni Asur Dönemi’nde yetiştirildiği bilinen diğer meyve incidir. İncire, Aşşur Tapınak Sunuları’na ilişkin belgelerde sıklıkla incir birası olarak rastlanmaktadır. Bu belgeler, bu dönemde incirden bira yapıldığını göstermektedir. Bir belgede ise incirden somun ekmeği yapıldığı görülmektedir. İncir, tatlı bir meyvedir. Dolayısıyla bu ekmek, muhtemelen tatlı bir ekmek ya da bir çeşit kek olmalıdır. İncir tıpkı elma gibi, bir tanrının çeşitli öğelerle mistik bir tasvirinin yapıldığı belgede bir metafor olarak karşılaştığımız bir

diğer meyvedir. Ancak bu belgede incirin neyi temsil ettiği anlaşılamamaktadır. II. Sargon dönemine ait meyve ağaçlarının listelendiği bir belgede adı geçen incir ağacının yine elma gibi Sargon'un bahçelerinde yer alan ağaçlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Hurma, astrolojik içerikli raporlar içeren mektuplarda sıklıkla geçen meyvelerden biridir. Tıpkı arpa ve emmer buğdayı gibi hurmanın da, gezenlerin gökyüzündeki durumundan bazen olumlu bazen de olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Nitekim Ay'ın halesi içerisinde Mars'ın bulunması, hurma verimi ve gelişimini olumsuz yönde etkilerken; Balık Yıldızı'nın Yay Yıldızı'na yakınlaşması ve Nergal'in çok küçük ve beyaz bir şekilde görünerek çok parlak ya da sönük olması, hurma verimini olumlu bir şekilde etkileyerek bollastırmıştır.

Üzüm, bu dönemde yetiştirildiği bilinen bir diğer meyvedir. Az sayıda belgede karşılaştığımız üzüm, yetkililerden gelen çeşitli öge kayıtlarının tutulduğu ve listelendiği belgelerde ve mektuplarda geçmektedir. Bu belgeler ile üzümün, Yeni Asur Dönemi'nde bir besin maddesi olarak üretildiği ve tüketildiği anlaşılmaktadır.

Nar, yetkililerden gelen çeşitli öğelerin kaydının tutulmuş olduğu belgelerde sıklıkla karşılaştığımız tarımsal ürünlerden bir başkasıdır. Bu belgeler narın, Yeni Asur Dönemi'nde bir meyve ağacı olarak yetiştirildiğini ve bir besin maddesi olarak tüketildiğini göstermektedir.

II. Sargon dönemine ait meyve ağaçlarıyla ilgili mektuplardan, incir, muşmula, erik, şeftali, ayva ve badem tıpkı elma gibi, II. Sargon'un kurmuş olduğu bahçede yer alan diğer meyve ağaçları olduğu bilgisine de ulaşılmaktadır. Ancak muşmula, erik ve şeftali belgelerde diğer meyveler kadar sık geçmemektedir.

Sonuç olarak, Yeni Asur Dönemi metinlerinde en sık geçen 31 adet tarım ürününün ele alındığı bu tez, Yeni Asur Dönemi'nde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde tahıllar, baklagiller, yağlı tohum ürünleri, sebzeler, baharatlı bitkiler ve meyveler gibi çeşitli türden ürünlerin yetiştirildiğini göstermekle birlikte, Asur mutfağının da ne kadar çeşitli ve zengin olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Nitekim Mezopotamya genelinde olduğu gibi bu dönemde de, insanların çoğunlukla tahıl ve baklagil ürünleri tüketmesi, karbonhidrat ağırlıklı beslendiklerini göstermektedir. Tahıl ve baklagillerin yanı sıra meyve ve sebze de tüketildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde yağlı tohum ürünlerinin de bulunması, yemeklerin pişirilmesi esnasında susam ve zeytinyağı gibi bitkisel yağlardan faydalanılmış olabileceğini

göstermektedir. Tuzun yanı sıra baharatlı bitliler, yiyeceklere ekstra aroma katarak tatlandırmak için kullanılmış olmalıdır. Ayrıca tahıllar ve meyvelerden bira, şarap gibi içeceklerin yapılmış olması içecek kültürünün de gelişmiş olduğunu göstermektedir.

10. KAYNAKÇA

- ACP: Homès-Fredericq, D. - Garelli, P. *Ma'allānāte, Archives d'un centre provincial de l'empire assyrien (Akkadica Supplementum 13)*, 2017.
- Adalı, Selim F. ve Ali T. Görgü çev. *Bâbil Hemeroloji Serisi: Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2024.
- AHw 1: Soden, Wolfram Von. *Akkadisches Handwörterbuch (AHw I)*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965.
- AHW 3: Soden, Wolfram Von. *Akkadisches Handwörterbuch (AHw III)*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1974.
- Akçay, Atakan ve Serdar Özbilen. “Kırsal Peyzaja Krali Dokunuşlar: Tarımsal Kolonizasyon Bağlamında Asur Su Kanallarının Önemi”, *Anadolu'da Etnoarkeoloji Çalışmaları: Prehistorik Dönemden Günümüze Kadar*, ed. İ. Akkaş-M. Karakoç, İstanbul: Doruk Yayınları, 2021, s.68-89.
- Akçay, Atakan ve Serdar Özbilen. *Yeni Asur Dönemi Yukarı Dicle Bölgesi Eyalet Sistemi ve Tarımsal Koloncilik*, İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2023.
- Akyüz, Faruk. “Yeni Asur Devleti'nin Sürgün Politikası”, *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, ed. İrfan Albayrak, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020, s.129-179.
- Bagg, Ariel M. “Assyrian Hydraulic Engineering. Tunnelling in Assyria and Technological Transfer”, *Men of Dikes and Canals, The Archaeology of Water in the Middle East, Orient-Archäologie Band 13*, ed. H. D. Bienert- J. Häser, Rahden: Verlag M. Leidorf, 2004, s.355-364.
- Bagg, Ariel M. “Irrigation”, *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East Volume I*, ed. D. T. Potts, Malden-Oxford: Wiley-Blackwell, 2012, s.261-278.
- Bagg, Ariel M. “Assyrian Technology”, *A Companion To Assyria*, ed. Eckart Frahm, New Haven: Wiley Blackwell, 2017, s.511-521.
- Bahar, Hasan. *Eskiçağ Uygarlıkları*. Konya: Kömen Yayınları, 2021.

- Bertman, Stephen. *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*. New York: Facts on File, 2003.
- Bowe, Patrick. "A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia". *Garden History*, 43/2, (2015), s.151-167.
- CAD A/I: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol 1. Part I*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1964.
- CAD A/2: Civil, Miguel vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 1. Part II*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1968.
- CAD B: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 2*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1965.
- CAD D: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 3*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1959.
- CAD E: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 4*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1958.
- CAD G: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 5*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1956.
- CAD H: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 6*. Chicago: Published By the Oriental Institute. 1956.
- CAD I-J: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 7*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1960.
- CAD K: Civil, Miguel vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 8*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1971.
- CAD L: Civil, Miguel vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 9*. Chicago: Published By the Oriental Institute, 1973.

- CAD M/1: Civil, Miguel vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 10. Part II.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1977.
- CAD M/2: Civil, Miguel vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 10. Part I.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1977.
- CAD N/1: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 11. Part I.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1980.
- CAD N/2: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 11. Part II.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1980.
- CAD P: Biggs, Robert D. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 12.* Chicago: Published By the Oriental Institute. 2005.
- CAD Q: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 13.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1982.
- CAD R: Biggs, Robert D. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 14.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1999.
- CAD S: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 15.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1984.
- CAD Š/1: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 17. Part I.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1989.
- CAD Š/2: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 17. Part II.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1992.

- CAD Š/3: Brinkman, John A. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 17. Part III.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1992.
- CAD Ş: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 16.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1962.
- CAD T: Biggs, Robert D. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 18.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 2006.
- CAD Ț: Biggs, Robert D. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 19.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 2006.
- CAD U-W: Biggs, Robert D. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 20.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 2010.
- CAD Z: Gelb, Ignace J. vd. ed. *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago. Vol. 21.* Chicago: Published By the Oriental Institute, 1961.
- CDA: Black, Jeremy vd. ed. *A Concise Dictionary of Akkadian.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.
- Aslan, Cemre ve Okay Pekşen, “Yeni Asur Dönemi’nde Asur Devleti’nin Batı Seferlerinin İktisadi Kazanımları ve Bu Kazanımların Korunmasına Yönelik Faaliyetler”, *Near East Historical Review*, 11/1, January 2021, s.1-15.
- Cohen, Andrew C. “Barley as a Key Sembol in Early Mesopotamia”, *Ancient Near Eastern Art in Context, Culture and History of the Ancient Near East*, ed. J. Cheng-M. H. Feldman, Leiden: BRILL NV, 2007, s.411-422.
- CTN 1: Wilson, J. Kennier. *The Nimrud Wine List.* London: British School of Archaeology in Iraq, 1972.
- CTN 2: Postgate, Nicholas J. *The Governor’s Palace Archive.* London: British School of Archaeology in Iraq, 1973.

- CTN 3: Dalley, Stephanie and Nicholas J. Postgate. *The Tablets from Fort Shalmaneser*. British School of Archaeology in Iraq, 1884.
- CTN 6: Herbordt, S. R. Mattila, B. Parker, J.N. Postgate and D.J. Wiseman. *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel (Cuneiform Texts from Nimrud VI)*. London: British School of Archaeology in Iraq, 2019.
- Çıvgın, İzzet. “Bereketli Hilal’de Bitki Evcilleştirme Sürecini Etkileyen Faktörler: İklim, Doğal Çevre ve Kültürlerarası Karşılaşmalar (MÖ 11000- 7000)”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/17 (2016), s.463-488.
- Çoşkun, İsmail. “Yeni Asur Dönemi II. Asurnasirpal/ Ziyaret Steli”, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 8/22, 2022, s.1-14.
- Dezső , Tamás. *The Assyrian Army II: Recruitment and Logistics*. Budapest: Eötvös University Press, s.2016.
- Diakov, V. and S. Kovalev. *İlkçağ Tarihi Cilt:1 Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*. çev. Özdemir İnce. İstanbul: Yordam Kitap, 2010.
- Dornauer, Aron A. *Das Archiv des assyrischen Statthalters Mannu-kī-Aššūr von Gūzāna/Tall Ḥalaf*. Vorderasiatische Forschungen der Max Freiherr von Oppenheim-Stiftung 3/III, 2014.
- Duymuş Florioti, H. Hande. “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/2, (2012), s.359-379.
- Duymuş Florioti, H. Hande. “Asur Sarayında Beslenme: Yeni Asur Devri”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11/34, (2018), s.25-42.
- Eco, Umberto. *Antik Yakındoğu*. çev. Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021.
- Edmidoro, Stefania. *Commensality and Ceremonial Melas in the Neo-Assyrian Period*. Venezia: Edizioni Ca’Foscari-Digital Publishing, 2015.
- Ellison, Elizabeth Rosemary. *A Study of Diet in Mesopotamia (c. 3000- 600 BC) and Associated Agricultural Techniques and Methods of Food Preparation*. London: University of London, PhD Dissertation, 1978.

- Grayson, Albert Kirk. *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period Volume 2). Toronto: University of Toronto Press, 1991.
- Grayson, Albert Kirk. *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*, (The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Period Volume 3). Toronto: University of Toronto Press, 1996.
- Günbattı, Cahit. “Eski Babil Devrinde Timar Ve Devlet Arazisinin Tahsisi Hakkında Bazı Görüşler”, *BELLETEREN* 55/212, 1991, s.1-12.
- Günbattı, Cahit, Salih Şeşen, L. Gürkan Gökçek ve Faruk Akyüz. *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Güngördü, F. Volkan. “Mezopotamya’da Yerleşik Hayatın Başlangıcı ve Sembolizmin Gelişimi: Yeni Araştırmalar, Değişen Bakış Açılırları”, *Eski Mezopotamya'nın Kültür Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd., İstanbul: Değişim Yayınları, 2022, s.11-38.
- Garfinkle, Steven J. “Ancient Near Eastern City-States”, *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterramean*, ed. P. F. Bang-W. Scheidel, New York: Oxford University Press, 2013, s.94-117.
- Gökçek, L. Gürkan. *Asurlular*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları: 2020.
- Hawkes, Jacquetta. *The First Great Civilizations: Life in Mesopotamia, the İndus Valley, Egypt*. London: Hutchinson, 1973.
- Herodotos, *Tarih*. çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1973.
- Hrouda, Barthel. *Mezopotamya Dicle ve Fırat Arasındaki Kadim Uygarlıklar*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020.
- Kahya, Ömer. “Güroy Müze’den Yeni Asurca Bir Etiket”, *Belleten*, 84/299, (2020), s.21-28.
- Kaya, Mehmet Ali. *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2023.
- Kınal, Füzuan. *Eski Mezopotamya Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları, 1983.

- Köroğlu, Kemalettin. *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Kuhrt, Amelie. *Eski Çağ'da Yakındoğu I (M.Ö. 3000-300)*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Kuhrt, Amelie. *Eski Çağ'da Yakındoğu II (M.Ö.3000-330)*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Kuiper, Kathleen. *Mesopotamia: The World's Earliest Civilizations*. New York: Britannica Educational Publishing, 2011.
- Kulabaş, Yasin. *Yeni Asur Dönemi Metinlerinde Geçen Din ve Tapınak Görevlileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Kurt, Mehmet. "Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklara Göre Yeni Asur Döneminde Tarımsal Üretim", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat*, ed. L. G. Gökçek-E. Yıldırım-O. Pekşen, İstanbul: Değişim Yayınları, 2023, s.155-187.
- Luckenbill, Daniel David. *Ancient Records Of Assyrian And Babylonia Volume II, ARAB II*. Chicago: The University of Chicago Press, 1927.
- Maisels, Charles Keith. *Early Civilizations of the Old World: The Formative of Egypt, The Levant, Mesopotamia, India and China*. London: Routledge, 2005.
- Mandacı, Ebru. *Eski Mezopotamya'da Ekonomik Hayat*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2019.
- Mandacı, Ebru. "Yeni Asur Devleti'nde Tarım Ürünlerinin Toplatılması ve Nakliyesi", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat*, ed. L. G. Gökçek-E. Yıldırım-O. Pekşen, İstanbul: Değişim Yayınları, 2023, s.203-218.
- Memiş, Ekrem. *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. Bursa: Ekin Yayınları, 2015.
- Mieroop, Marc Van de. *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*. çev. Sinem Gül. İstanbul: Homer Kitapevi, 2018.
- Morandi Bonacossi, D. "The Creation Of The Assyrian Heartland: New Data From The 'Land Behind Nineveh'", *The Archaeology Of Imperial Landscapes A Comparative*

- Study Of Empires In The Ancient Near East And Mediterranean World*, ed. B. S. Düring-T. S. Stek, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s.48-85.
- Morandi Bonacossi, D. “Modelling the North Assyrian Imperial core”, *Proceedings of the 5th “Broadening Horizons” Conference (Udine 5-8 June 2017)*, ed. K. Gavagnin-R. Palermo, Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2020, s.3-12.
- Nemet-Nejat, Karen Rhea. *Daily Life In Ancient Mesopotamia*. London: Greenwood Press, 2001.
- Onüçyıldız, M., M. S. Abdulmohsin ve N. Büyükkaracığan. “Fırat-Dicle Havzası ve Irak Su Yapıları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmaları Dergisi*, 12, (2016), s.118-151.
- Pollock, Susan. *Ancient Mesopotamia: The Eden That Never Was*. New York: Cambridge University Press, 1999.
- Öz, Esmâ. “Çiviyazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya’da Kral Sofraları ve Şölenler”, *Turkish Studies*, 11/1, (2016), s.109-130.
- Öz Kiriş, Esmâ. “Tekstil/Dokuma”, *Eski Mezopotamya’nın Kültürel Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd., İstanbul Değişim Yayınları, 2022, s.299-334.
- PNA 1/I: Radner, Karen ed. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 1, Part I: A)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1998.
- PNA 1/II: Radner, Karen ed. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 1, Part II: B-G)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1999.
- PNA 2/I: Baker, Heather D. ed. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 2, Part I: H-K)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2000.
- PNA 2/II: Baker, Heather D. ed. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 2, Part II: L-N)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001.
- PNA 3/I: Baker, Heather D. (ed.). *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 3, Part I: P-Ş)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2002.

- PNA 3/II: Baker, Heather D. ed. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire, (Vol. 3, Part II: Š-Z)*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2011.
- Radner, Karen. “How Did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?”, *Rainfall and Agriculture in Northern Mesopotamia*, ed. R. M. Jas, Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut Te İstanbul, 2000, 233-246.
- Radner, Karen. “Neo-Assyrian Period”, *A History of Ancient Near Eastern Law*, ed. R. Westbrook, Leiden: Brill, 2003, s.883-910.
- Radner, Karen. “The Neo-Assyrian Empire”, *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche, Herausgegeben von Michael Gehler und Robert Rollinger*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2014, s.101-119.
- Radner, Karen. “Economy, Society, and Daily Life in Neo-Assyrian Period”, *A Companion To Assyria*, ed. Eckart Frahm, New Haven: Wiley Blackwell, 2017, s.209-228.
- Radner, Karen. *Mezopotamya: Dicle ve Fırat Nehirlerinin Kıyısındaki Erken Yüksek Kültürler*. çev. Beste Hertsch. İstanbul: Runik Kitap, 2021.
- Rawlinson, George. *The Five Great Monarchies Of The Ancient Eastern World, Vol. 1*. London: John Murray, Albermarle Street, 1862.
- RINAP 1: Tadmor, Hayim and Shigeo Yamada. *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria*, The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period Volume 1. Indiana: Eisenbrauns, 2011.
- RINAP 2: Frame, Grant. *The Royal Inscriptions of Sargon II, Kings of Assyria (721-705 BC)*, The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period Volume 2. Pennsylvania: Eisenbrauns, 2021.
- RINAP 3/1: Grayson, Albert Kirk and Jamie Novotny. *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part I*, The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 3/1. Indiana: Eisenbrauns, 2012.

- RINAP 3/2: Grayson, Albert Kirk and Jamie Novotny. *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 3/2. Indiana: Eisenbrauns, 2014.
- RINAP 4: Leichty, Erle. *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*, The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 4. Indiana: Eisenbrauns, 2011.
- RINAP 5/1: Novotny, Jamie and Joshua Jeffers. *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Sîn-šarra-iškun (626-612 BC), Kings of Assyria, Part I*, The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 5/1. Indiana: Eisenbrauns, 2018.
- RINAP 5/2: Novotny, Jamie and Joshua Jeffers. *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Sîn-šarra-iškun (626-612 BC), Kings of Assyria, Part II*, The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period Volume 5/2. Indiana: Eisenbrauns, 2023.
- Riehl, S., K. Pustovoytov, A. Dornauer and W. Sallaberger. “Mid-to-Late Holocene Agricultural System Transformations in the Northern Fertile Crescent: A Review of the Archaeobotanical, Geoarchaeological, and Philological Evidence”, *Climates, Landscapes, and Civilizations*. ed. L. Giosan-D. Q. Fuller-K. Nicoll-R. K. Flad-P. D. Clift. Washington: Geophysical Monograph Series 198, 2012, s.115-136.
- Rosenzweig, Melissa S. “Assessing the Politics of Neo-Assyrian Agriculture”, *Archelological Papers of the American Anthropological Association*, 29, (2018), s.30-50.
- SAA 1: Parpola, Simo. *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*. Helsinki: Helsinki University Press, 1987.
- SAA 2: Parpola, Simo- Watanabe, Kazuko. *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*. Helsinki: Helsinki University Press, 1988.
- SAA 3: Livingstone, Alasdair. *Court Poetry and Literary Miscellanea*. Helsinki: Helsinki University Press, 1989.

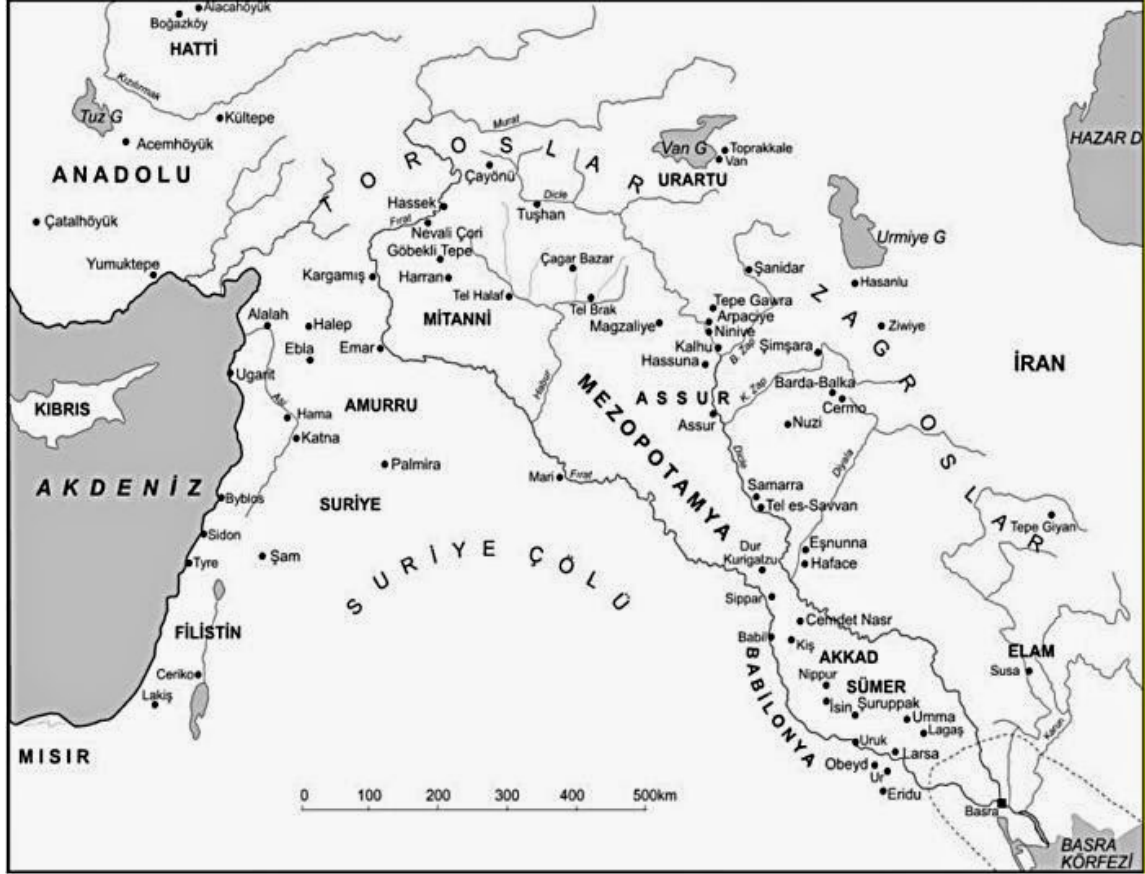
- SAA 4: Starr, Ivan. *Queries to the Sungod: Divination and Politics in Sargonid Assyria*. Helsinki: Helsinki University Press, 1990.
- SAA 5: Lanfranchi, Giovanni B. and Simo Parpola. *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces*. Helsinki: Helsinki University Press, 1990.
- SAA 6: Kwasman, Theodore and Simo Parpola. *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*. Helsinki: Helsinki University Press, 1991.
- SAA 7: Fales, Frederick Mario and John Nicholas Postgate. *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration*. Helsinki: Helsinki University Press, 1992.
- SAA 8: Hunger, Hermann. *Astrological Reports to Assyrian King*. Helsinki: Helsinki University Press, 1992.
- SAA 9: Parpola, Simo. *Assyrian Prophecies*. Helsinki: Helsinki University Press, 1997.
- SAA 10: Parpola, Simo. *Letters From Assyrian and Babylonian Scholars*. Helsinki: Helsinki University Press, 1993.
- SAA 11: Fales, Frederick Mario and John Nicholas Postgate. *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*. Helsinki: Helsinki University Press, 1995.
- SAA 12: Kataja, Laura and Robert Whiting. *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*. Helsinki: Helsinki University Press, 1995.
- SAA 13: Cole Steven W. and Peter Machinist. *Letters From Priests to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal*. Helsinki: Helsinki University Press, 1998.
- SAA 14: Mattila, Raija. *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Sîn-šarru-iškun*. Helsinki: Helsinki University Press, 2002.

- SAA 15: Fuchs, Andreas and Simo Parpola. *The Correspondence of Sargon II, Part III: Letters from Babylonia and the Eastern Provinces*. Helsinki: Helsinki University Press, 2001.
- SAA 16: Luukko, Mikko and Greta van Buylaere. *The Political Correspondence of Esarhaddon*. Helsinki: Helsinki University Press, 2002.
- SAA 17: Dietrich, Manfred. *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib*. Helsinki: Helsinki University Press, 2003.
- SAA 18: Reynolds, Frances. *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon and Letters to Assurbanipal and Šin-šarru-iškun from Northern and Central Babylonia*. Helsinki: Helsinki University Press, 2003.
- SAA 19: Luukko, Mikko. *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2012.
- SAA 20: Simo Parpola, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*. USA: The Neo-Assyria Texts Corpus Project, 2017.
- SAA 21: Parpola, Simo. *The Correspondence of Assurbanipal, Part I: Letters from Assyria, Babylonia, and Vassal States*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2018.
- SAAB 5: Fales, F. M. and L. Jakob-Rost. Neo-Assyrian Text from Assur. Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 1. (*State Archives of Assyria Bulletin*). V/1, (1991), s. 3-157.
- SAAB 9: Deller, K., F. M. Fales and L. Jakob-Rost. *Neo-Assyrian Text from Assur Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin, Part 2. (State Archives of Assyria Bulletin)*. IX/2, (1995), s.3-137.
- SAAB 17: Parpola, Simo. "Cuneiform texts from Ziyaret Tepe (Tušhan), 2002–2003", *State Archives of Assyria Bulletin XVII* (2008).
- SAAS II: Millard, Alan. *The Eponyms of the Assyrian Empire 910-612 BC* (State Archives of Assyria Studies Volume II). Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1994.

- Selz, Gebhard J. *Sümerler ve Akadlar Tarih, Toplum, Kültür*. çev. Firuzan Gürbüz Gerhold
İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2020.
- Sevin, Veli. *Yeni Assur Sanatı I: Mimarlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- StAT 2: Donbaz, Veysel and Simo Parpola. *Neo-Assyrian Legal Texts in Istanbul (Studien zu den Assur-Texten 2)*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2001.
- StAT 3: Faist, Betina. *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur (Studien zu den Assur-Texten 3)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007.
- Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII- XII- XIV)*. çev. Prof. Dr. Adnan Pekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.
- Tanilli, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I. Cilt İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Tekin, Murat. “Eski Mezopotamya’da Etnik ve Coğrafi Yapı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, II, 2014, s.111-125.
- Toptaş, Koray. “Asur Kaynaklarında Araplar ve Arap Krallıkları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/3, (2020), s.889-934.
- Uhri, Ahmet. *Boğaz Derdi: Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*. İzmir: Ege Yayınları, 2011.
- Ur, Jason. “Sennacherib’s Northern Assyrian Canals: New Insight from Satellite Imagery and Aerial Photography”, *Iraq*, 67/1, (2005), s.317-345.
- Wiggerman, F.A.M. “Agriculture As Civilization: Sages, Farmers, And Barbarians”, *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, ed. K. Radner-E. Robson, London: Oxford University Press, 2011, s.663-689.
- Wilkinson, T. J. vd. “Landscape and Settlement in the Neo-Assyrian Empire”, *Bulletin of the American School of Oriental Research*, No. 340, (Nov., 2005), s.23-56.
- Wiseman, Donald John. “A New Stela of Aššur-našir-pal II”, *Iraq*, 14/1, (1952), s.24-44.
- Yiğit, Turgut. *Eski Mezopotamya Tarihi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020.

11. EKLER

Ek-1.

Harita 1: Mezopotamya ve yakın çevresi.⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s.13.

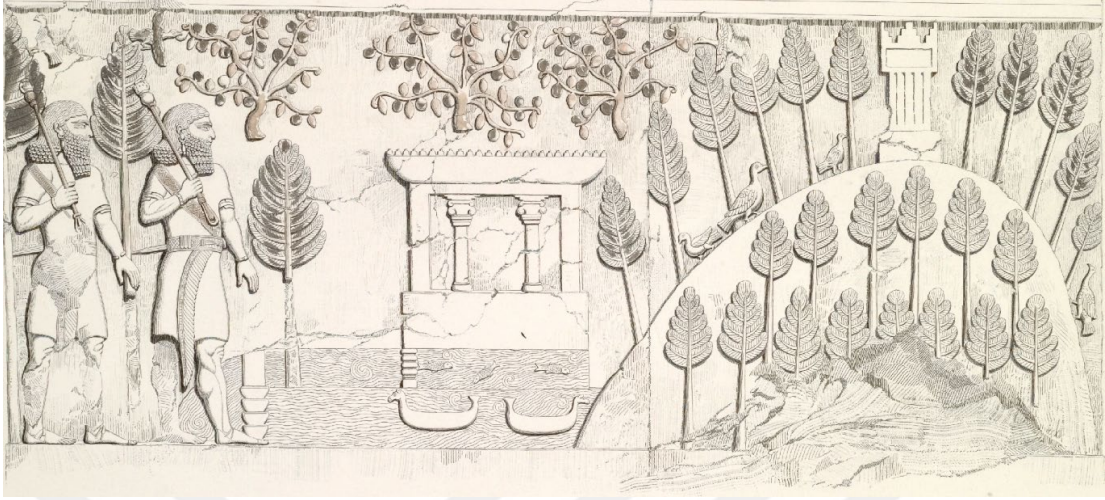
Ek-2.

Şekil 1: II. Aurnasirpal dönemine ait Ziyafet Steli.⁵⁹¹

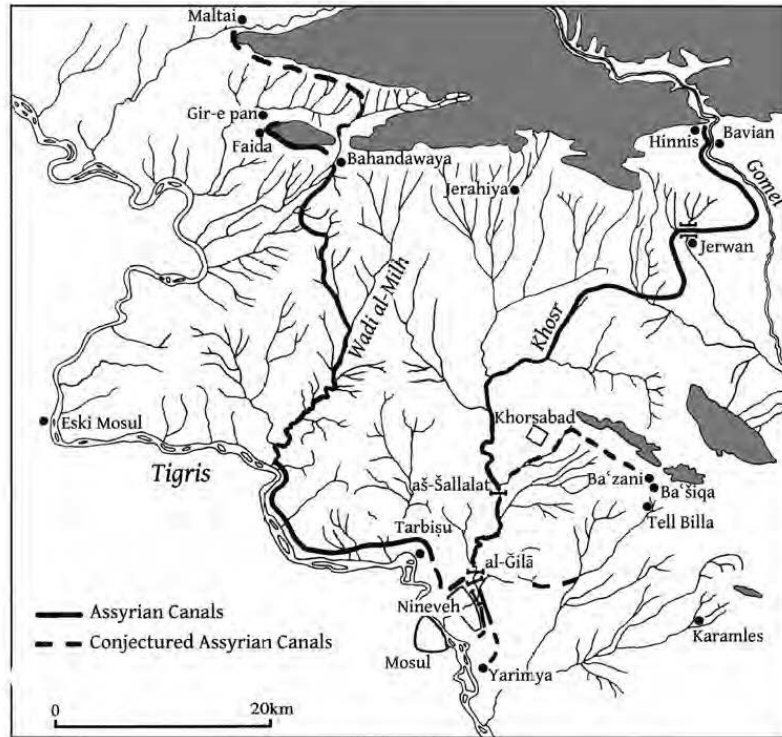
⁵⁹¹ Donald John Wiseman, "A New Stela of Aššur-našir-pal II", Iraq, 14/1, (1952), s.24.

Ek-3.

Şekil 2: II. Sargon dönemine ait bir duvar kabartması.⁵⁹²

Ek-4.

Şekil 3: Sanherip döneminde kurulan kanallar.⁵⁹³

⁵⁹² Bowe, "A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia", s.153.

⁵⁹³ Grayson and Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part II*, s.25.

Ek-5.

Şekil 4: Sanherip'in ilk sefer silindiri.⁵⁹⁴

Ek-6.

Şekil 5: Sanherip dönemine ait bir duvar kabartmasına ait çizim.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ British Museum, Londra, BM 113203. Erişim tarihi 10.04.2024.

⁵⁹⁵ Bowe, "A Deliberation On The Hanging Gardens of Mesopotamia", s.155.

Ek-7.

Şekil 6: Asurbanipal döneminde kurulmuş olan bahçeyi tasvir eden bir duvar kabartması.⁵⁹⁶

Ek-8.

Şekil 7: Asurbanipal dönemine ait bir ziyafet şölenini tasvir eden duvar kabartması.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ British Museum, Londra, BM 124939a. Erişim tarihi 10.04.2024.

⁵⁹⁷ British Museum, Londra, BM 124920. Erişim tarihi 10.04.2024.

Ek- 8.

Tablo 1: Borç alınıp-borç verilen ticari bir ürün olarak “arpa”

Borç Veren	Borçlu	Borç Maddesi/ Miktarı	Dönem	Tarih	Metin no.
Nabû	Nabû-kēnu- [...]	4 <i>imēru</i> arpa	II. Sargon (722-705)	708-I-24	CTN 06, 010
Bahiānu	Šamaš-ahu- ușur	3 <i>imēru</i> arpa	Sanherip (705-680)	704-I-1	SAA 06, 060
Bahiānu	Garrușu	4 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	696-V-18	SAA 06, 062
Kur’e-ēreš	Mușēzib-Aššūr	<i>x</i>	Sanherip	695-I- 1	StAT 02, 064
Bahiānu	Nabûwa	23 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	688-IV-23	SAA 06, 067
Bahiānu	Ahu’aya	20 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	688-x-6	SAA 06, 069
Bahiānu	Nabû-nuru- nam-mir, La-tubašanni- ilu, Şabutanu	4 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	686-IV-29	SAA 06, 070
Bahiānu	Astar-qumu	2 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	685-I-27	SAA 06, 071
Bahiānu	adı bilinmeyen bir kişi	10 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	684-III-21	SAA 06, 073
Bahiānu	Gabbê	4 <i>imēru</i> arpa	Sanherip	682-I-21	SAA 06, 075
Bahiānu	Sîn-šarru-ușur, Nergal-așarêd, Rēmût-ili, Daiān-Kurbail	1 <i>imēru</i> ve 16 <i>sūtu</i> arpa	Sanherip	682-II-25	SAA 06, 077
Silim- Aššur	Hanṭasanu, Marduk-șumu- ușur	10 <i>mina</i> gümüş 120 <i>imēru</i> arpa	Asarhaddon (680-669)	680-III-x	SAA 06, 221
İssār-dūrī	Bêl-nāșir, Dādī	5 <i>imēru</i> arpa	Asarhaddon	679-II-16	Marqasi 26
Pulî	Nabû-nāșir	2 <i>imēru</i> arpa	Asarhaddon	672	CTN 06, 012

Bānāia	Asqūdu	2 <i>imēru</i> arpa	Asarhaddon	671-I- 9	CTN 03, 011
Šarru-iqbi	Bābilaāiu	<i>x imēru x sūtu</i> arpa	Asarhaddon	668-VI-13	StAT 02, 072
Nabû	Gāsūsâ	<i>x imēru</i> arpa	Asarhaddon	668-XII-16	CTN 06, 013
Nabû	Nabu-šumu-iddina, Nabu-šumu-ušur	3,2 <i>imēru</i> arpa	Asarhaddon	667-I-21	CTN 06, 014
Nabû	Nabû-iddina	1 <i>imēru</i> 5 <i>sūtu</i> arpa	Asarhaddon	665-II-22	CTN 06, 015
Bahiānu	bir rahibeye	<i>x imēru</i> arpa	Asurbanipal (668-626)	667-II-5	SAA 14, 068
Nabû-dūrī	Kanūnāiu	30 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	665-VIII-17	SAA 14, 072
Adad-rība-ahhē' nin oğlu	bir kâtip	50 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	665-XI-30	SAA 14, 134
Nabû	Nabû-nādin-ahi	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-27	CTN 06, 020
Nabû	Mušallim-Ištar	4 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-27	CTN 06, 021
Nabû	Ahu-lā-amašši	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-27	CTN 06, 023
Nabû	Šēp-Issār Nūrtī Rēmū'a	5 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-28	CTN 06, 025
Nabû	Ahu-erība	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-28	CTN 06, 026
Nabû	Ahu-erība	6 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-XII-28	CTN 06, 027
Nabû	Kabla-Adad	2 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	661-x-x	CTN 06, 031
Nabû-šumu-ušur	Nabû-taklāk	2 <i>imēru</i> 5 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	659-X-5	CTN 06, 036
Šarru-iqbi	Šulmu-ahhē	<i>x imēru</i> arpa	Asurbanipal	658-I-15	StAT 02, 073
Aššūr-rēmanni	Mannu-kī-Išsar'le'i	23 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	658-I- 22	SAAB 5, 031
Harrānāia	Adad-natan	4 <i>imēru</i> 5 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	658-VIII-22	ACP 23
Harrānāia	Hašānu	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	657- XII	ACP 24
Harrānāia	Bēl-dalli-ilā'ī	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	655-XI	ACP 25

Ubru-šarri	Qibīt-Issār	1 <i>imēru</i> 2 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	649-III-4	StAT 02, 111
Lā-zakāri	Aššūr-šēpē-ušur	3 <i>imēru</i> 8 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	644-II-x	SAAB 9, 105
Taquni	Hamaṭūtu	5 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	644-VII	SAA 14, 098
Urdu-Aššūr, Kišir-Aššūr	Qurdi-Issar, Abu-lē'i	5 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	644-VIII-24	StAT 02, 187
Šurši	Īlu-ahhē-erība	6 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	641-III-1	Marqasi 33
Šamaš-šarru-ušur	Qurdi-Nergal	5 <i>imēru</i> 3 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	640-XII-14	CTN 06, 102
Šamaš-šarru-ušur	Īnūrta-nādin-ahi	3 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	639-II-11	CTN 06, 103
Šamaš-šarru-ušur	Nabû-ahu-ušur	3 <i>imēru</i> 2 <i>sūtu</i> arpa	Asurbanipal	635-VII-28	CTN 06, 105
[...]ki-ēreš	Šēp-Aššūr	8 <i>qû sūtu</i> ölçüsüyle ölçülmüş <i>n imēru</i> arpa	Asurbanipal	630-I-x	StAT 03, 043
Bēl-iqīša	Nādin-ahhē	30 <i>šeqel</i> gümüş, 10 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	630	SAA 14, 124
Nabû-na'id	Basāsu, Sukkāia, Mannu-kī-Aššūr	11 <i>imēru</i> arpa	Asurbanipal	627-VII-21	StAT 02, 049 StAT 02, 050
Ṭusî	Šunu-ahhē	1 <i>imēru</i> arpa 1 balya saman	Asurbanipal	627-VIII-27	CTN 03, 043
Mutaqqin-Aššūr	Nabû-rēmānni	40 <i>imēru</i> arpa		627-IX-4	SAAB 9, 110
Taquni	Īa-īsu, Gabbu-ilāni	5 <i>imēru</i> 8 <i>sūtu</i>	Asurbanipal ya da Aššūr-etel-ilāni	X	SAA 14, 099
Īnūrta-šarru-ušur	Ēdu-šallim	<i>x imēru</i> arpa	Asurbanipal, Aššūr-etel-ilāni ya da Sin-šarru-iškun	<i>x-X-10</i>	SAA 14, 436
Adad-milki-ilā'i	Kūsāiu, Abu-dūrī	20 balya saman 15 <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	625-I-8	Güzāna 108

Urdu-Aššūr, Kişir-Aššūr	Lū-šallim, Nabû-nādin-ahi	4 <i>imēru</i> depolanmış arpa	Sin-šarru-iškun	625-IX-15	StAT 02, 188
Šamaš-šarru-uşur	Nāşir-ēdi, Adad-milki-ēreš	3 <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	624-II- 5	CTN 06, 106
Nabû-šar-ahhēšu	Aššūr-nādin-ahī	1 <i>imēru</i> 5 <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	624-XII-6	SAAB 9, 128
Ubru-Egissi	Abu-erība'nın oğlu Šēp-Aššūr	6 <i>imēru</i> 7 <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	623- I-29	StAT 03, 046
İrkali	Ahu-erība	4 1/2 <i>šeql</i> gümüş 1 <i>imēru</i> 5 <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	623-VIII-26	CTN 03, 012
Aššūr-šallim-ahhē	Ka'unānu	3 <i>imēru</i> 3+n ² <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	622-I-x	StAT 03, 048
Aššūr-šallim-ahhē	Šamaš-ibni	12 <i>imēru</i> 2 <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	622-I-x	StAT 03, 052
Aššūr-šallim-ahhē	Ahu-dūrī, Mušallim-İssār, Dūr-ahhē, Qibīt-İssār	x arpa	Sin-šarru-iškun	622-II-x	StAT 03, 056 StAT 03, 057
Šamaš-šarru-uşur	Adad-milki-ēreš	1 <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	622-VIII-28	CTN 06, 107
Ubru-Nergal	Adı bilinmeyen bir kişi	x <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	621-III-25	Marqasi 13
Ubru-Nergal	Rammān-dā	20 <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	621-III-25	Marqasi 11
Dūr-mākī-İnurta, Dauskunu, Urdu-Nabû	Ātanha-ilu, Šēp-şarri, Mannu-kī-Arbail, Kiqillānu, Usta-Huru, Ahu-erība, Ahu-lāmur	15 <i>imēru</i> arpa	Sin-šarru-iškun	621-VI-1	CTN 03, 044
İnurta-šarru-uşur	Adı bilinmeyen bir kişi	3 <i>imēru</i> 3 <i>sūtu</i> arpa	Sin-šarru-iškun	618-I-14	SAA 14, 432
Šamaš-šarru-uşur	Nabû-rēmanni	faizi ile birlikte 5 <i>šeql</i> gümüş, 1	Sin-šarru-iškun	618-II-14	CTN 06, 089

		<i>imēru</i> 5 sūtu arpa			
Šamaš-šarru-uşur	Urad-İštar	3.4 <i>imēru</i> arpa 5 1/3 šeḡel gümüş	Sin-šarru-iškun	618-IV-27	CTN 06, 088
Aššūr-šallim-ahhē	Ana-šēp-šarri-iddina	6 <i>imēru</i> [n] sūtu arpa	Sin-šarru-iškun	618-X-x	StAT 03, 040
İl-manāni	İl-Našuh-milkī, Bi-immerâ, Adad-ilā'ī ve Būsâ	30 <i>imēru</i> arpa	II. Aššūr-uballiṭ	611-I-x	Güzâna 105
İl-manāni	Bibî	miktarı belli olmayan gümüş ve arpa	II. Aššūr-uballiṭ	611- II-x	Güzâna 101
Nabû-da''inanni	İssemi-ilī	2 <i>imēru</i> arpa	X	X	CTN 03, 012
Nabû	Adi-ilu-iqbûni	33 <i>imēru</i> arpa	X	X	CTN 06, 047
Mannu-kī-Arbail	Nashir-Bēl	4 <i>imēru</i> arpa	X	X	CTN 03, 092